

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

LUCIUS CORNELIUS SULLA DÖNEMİNDE *POPULARES* VE *OPTIMATES*
ARASINDAKİ İKTİDAR MÜCADELELERİ (İÖ 107-80)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alihan BOZALIOĞLU

ŞUBAT - 2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

LUCIUS CORNELIUS SULLA DÖNEMİNDE *POPULARES* VE *OPTIMATES*
ARASINDAKİ İKTİDAR MÜCADELELERİ (İÖ 107-80)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alihan BOZALIOĞLU

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İlhami Tekin CİNEMRE

ŞUBAT - 2023

TRABZON

ONAY

Alihan BOZALIOĞLU tarafından hazırlanan “Lucius Cornelius Sulla Döneminde Populares ve Optimates Arasındaki İktidar Mücadeleleri (İÖ 107-80)” adlı bu çalışma 10.3.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Mehmet Ali KAYA	Başkan	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi İlhami Tekin CİNEMRE	Danışman	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Osman EMİR	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Alihan BOZALIOĞLU

08.02.2023

ÖNSÖZ

Antik çağın en önemli devletlerinden biri olan Roma, uzun süre büyük bir coğrafyaya hükmetmesinin yanında hukuk ve mimari başta olmak üzere birçok kültürel alanda bıraktığı miras ile yaşadığı devrin ötesini etkileyen bir güç olmayı başarmıştı. Bütün bu unsurlar, Roma uygarlığını yüzyıllar boyunca süregelen ve günümüze ulaşan zamanda ilgi gören bir fenomen olmasını sağladı. Özellikle geç cumhuriyet dönemi hem Roma'nın birçok farklı bölgede gerçekleştirdiği fetihlerle hem de tarihe mal olmuş birçok önemli komutan ve devlet adamı yetiştirmesi ile bu konuya meraklı birçok insan gibi beni de içerisine çekmekteydi. Üstelik daha derin bir araştırma yapınca, gittikçe büyüyen bu yapının arkasında ciddi bir politik mücadelenin olduğunu ve Roma'yı bir cumhuriyetten imparatorluğa taşıyan süreçte *populares* ve *optimates* etiketi taşıyan siyasilerin çok büyük bir rolü bulunduğunu fark etmiştim. Gerçekten de bu durum daha çok askerî tarihe meraklı olan şahsımda bir farkındalık yaratarak başka alanlara da yönelmemin önünü açmıştı.

Yüksek lisans eğitimimi sürdürdüğüm sırada, danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İlhami Tekin CİNEMRE'nin *populares* ve *optimates* ilişkin verdiği bir ödev için incelemede bulunurken, *res publican*ın son yüzyılına damga vuran bu iki grup hakkında yabancı kaynaklarda oldukça kısıtlı bilgilerin olması hatta Türkçe literatürde ise neredeyse hiçbir akademik yayının bulunmaması oldukça dikkatimi çekmişti. Bu konuyu paylaştığım danışmanım bu durumun özellikle Türkçe literatürdeki boşluğu doldurmak için bir fırsat olduğunu belirtirken, bir yüksek lisans tezinin bu konuda bir başlangıç olabileceğine dair beni cesaretlendirmesi bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki en büyük motivasyon kaynağı olmuştu. Hocamla yaptığımız istişarelerde, *populares* ve *optimates* arasındaki sürtüşmelerin yaklaşık yüz yıl gibi uzun bir sürece yayılmasından dolayı araştırmayı daha verimli hale getirmek için spesifik bir dönemle sınırlandırmanın daha iyi olduğu konusunda mutabık olduk ve Lucius Cornelius Sulla dönemini çalışmakta karar kıldık.

Son olarak; bu tez çalışmasının konusunun belirlenmesinde beni yönlendiren, aynı zamanda araştırma ve yazım aşamalarında desteğini esirgemeyen kıymetli danışmanıma, değerli vaktini bana ayırıp metot konusunda yardımcı olmaya çalışan Dr. Öğr. Üyesi Osman EMİR'e ve Latince terminolojisi konusundaengin bilgilerini benimle paylaşan Dr. C. Cengiz ÇEVİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Şubat, 2023

Alihan BOZALİOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR VE ANTİK KAYNAKLAR.....	IX
GİRİŞ	1-24

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SULLA’NIN <i>CURSUS HONORUM</i>DA YÜKSELDİĞİ SÜREÇTE <i>POPULARES</i> VE <i>OPTIMATES</i> ARASINDAKİ GÜÇ MÜCADELESİ.....	25-60
1.1. Sulla’nın <i>Res Publica</i> Politikasına Adım Atışı	25
1.2. <i>Bellum Iugurthinum</i> ve <i>Popularesin Optimatese</i> Yönelik Baskıları.....	27
1.3. Cimbri Savaşı ve Marius Önderliğinde <i>Popularesin Res Publica</i> Politikasındaki Yükselişi	36
1.4. Saturninus ve Marius Ortaklığı ile <i>Popularesin</i> Roma Siyasetinde Kurdukları Hegemonya	43
1.5. <i>Optimatesin Res Publica</i> da Yeniden Hâkim Güç Olması.....	45
1.6. Sulla’nın <i>Cappadoica</i> Görevi ve Sonrasında Marius ile Yaşadığı Soğuk Savaş.....	48
1.7. Müttefikler Savaşı ve <i>Consullüğe</i> Giden Yol	51

İKİNCİ BÖLÜM

2. <i>POPULARES</i> VE <i>OPTIMATES</i> MÜCADELESİNİN <i>RES PUBLICAYI</i> İÇ SAVAŞLARA SÜRÜKLEMESİ.....	61-89
2.1. Tehlike Doğudan mı Geliyordu Yoksa Roma’da mı Yükselmeye Başlamıştı?	61
2.2. <i>Dominato Cinnae</i> ve Bu Süreçte Pontus Kralı Mithradates ile Yapılan Savaşlar.....	71
2.3. İç Savaş ve Sulla Önderliğinde <i>Optimatesin</i> İktidara Hâkim Oluşu	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SULLA REJİMİNİN KURULMASI VE <i>POPULARESİN RES PUBLICA</i> POLİTİKASINDAKİ DURUMU	90-112
3.1. İç Savaş Sonrası <i>Popularese</i> Karşı Yapılan Kovuşturmalar	90
3.2. Sulla'nın <i>Dictātor</i> İlan Edilmesi ve <i>Popularesin</i> Roma Politikasından Soyutlanması.....	94
3.3. <i>Popularesin</i> İtalya Yarımadası Dışındaki Direniş Çabaları	101
3.4. Sulla'nın <i>Dictātorlūgü</i> Bırakması Sonucunda <i>Res Publica</i> Politikasında Yaşananlar	105
3.5. Sulla'nın Ölümünün Ardından <i>Popularesin</i> Lepidus Önderliğinde Başkaldırışı	107
3.6. Sulla Rejiminin Zayıflaması ve <i>Popularesin Res Publica</i> Politikasında Canlanması	109
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	113
KAYNAKÇA	119
EKLER.....	129
SÖZLÜK	134
ÖZGEÇMİŞ.....	138

ÖZET

İÖ II. yüzyılın son çeyreğinde karşıt görüşleri savunan iki politik grup olarak ortaya çıkan *populares* ve *optimates*, gerçekleştirdikleri faaliyetlerle *res publicanın* kaderini derinden etkileyen aktörler olarak tarih sahnesinde yerlerini almışlardır. Gracchus kardeşler döneminde eylemlerine başlayan ve zamanla devlet içinde kadrolaşan bu iki grup süreç ilerledikçe birbirleri ile daha radikal bir şekilde mücadele etmiş, nitekim bu durum *res publicayı* birbiri ardına gelen iç savaflara sürüklemiştir. Bütün bu unsurlar aynı zamanda, Roma Cumhuriyeti'nin imparatorluğa geçişinde önemli kilometre taşlarından biri olmuştur.

Lucius Cornelius Sulla, geç cumhuriyet döneminin önde gelen devlet adamı ve komutanlarından. Birçok diplomatik ve askerî başarının ardından kendisini *populares* ile *optimates* mücadelesinin merkezinde bulmuş, hatta zamanla *optimates*in en önemli temsilcisi haline gelmiştir. İlerleyen dönemlerde *populares* ve *optimates* arasındaki çatışmalar artmış ve bu durum iç savafları beraberinde getirmiştir. Bu sürecin sonunda Roma'da mutlak kontrolü sağlayan Sulla *dictātor* ilan edilirken, ayrıca bu makamın gücü ile bir rejim kurarak *popularesi* Roma politikasından uzaklaştıracak birçok reformu da hayata geçirmiştir. Ne var ki Sulla'nın inşa ettiği sistem birçok etkenden dolayı gittikçe zayıflamış ve böylece *populares*, *res publica* siyasetinde yeniden bir çıkış noktası yakalamıştır.

Bu çalışmanın temel problemi; Sulla'nın Roma politikasına girdiği andan, *dictātor* ilan edilerek bir rejim kurduğu döneme kadar gerçekleşen *populares* ve *optimates* mücadelesinin, kendi dönemi içindeki dinamikleri etkilemesinin ötesinde, *res publicanın* imparatorluğa geçişini de kapsayan sonraki süreçte nasıl tesir ettiğidir. Bu doğrultuda, Sulla'nın ve karşıtlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin, aslında Gracchus kardeşler dönemi ile özdeşleşen *populares* ve *optimates* arasındaki çatışmayı hangi şekilde farklı bir boyuta taşıdığını açıklamayı hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Populares*, *Optimates*, Lucius Cornelius Sulla, *Senatus*

ABSTRACT

Populares and *optimates*, which emerged as two political groups advocating opposing views in the last quarter of the 2nd century BCE, took their places on the stage of history as actors who deeply affected the fate of the *res publica* with their activities. These two groups, which started their activities during the Gracchus brothers period and became staff in the state over time, fought against each other more radically as the process progressed, as a matter of fact, this situation drew the *res publica* into civil wars one after another. All these elements also became one of the important milestones in the transition of the Roman Republic to the empire.

Lucius Cornelius Sulla was one of the leading statesmen and commanders of the late republican period. After many diplomatic and military successes, he found himself at the center of the struggle between *populares* and *optimates*, and in time, he became the most important representative of *optimates*. In the following periods, the conflicts between *populares* and *optimates* increased and this situation led to civil wars. At the end of this process, while Sulla, who provided absolute control in Rome, was declared as a *dictātor*, while he also established a regime with the power of this office and implemented many reforms that would move the *populares* away from Roman politics. However, the system that Sulla built gradually weakened due to many factors, and thus *populares* it found a starting point in the politics of *res publica* once again.

The main problem of this study is how the struggle of *populares* and *optimates*, which took place from the moment Sulla entered Roman politics to the period when he was declared *dictātor* and established a regime, affected the next process, including the transition of the *res publica* to the empire, beyond affecting the dynamics in its own period. In this direction, it is aimed to explain how the activities of Sulla and his opponents carried the conflict between *populares* and *optimates*, which were identified with the Gracchus brothers period, to a different dimension.

Keywords: *Populares*, *Optimates*, Lucius Cornelius Sulla, *Senatus*

KISALTMALAR VE ANTİK KAYNAKLAR

App. (= Appianus, *Rhomaika*)

B Civ. (= *Belle Civilia*)

Appianus (1913), **Roman History, Volume III: The Civil Wars, Books 1-3.26**, with an English Translation by Horaca White, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Hisp. (= *Ἰβηρική*)

Appianus (1912), **Roman History, Volume I**, with an English Translation by Brian McGing, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Mith. (= *Μιθριδάτειος*)

Appianus (1912), **Roman History, Volume II**, with an English Translation by Brian McGing, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Asc.... C (= Quintus Asconius Pedianus)

Asconius (1907), **Orationum Ciceronis Quinque Enarratio**, with an English Translation by A.C. Clark, Oxford University Press, Oxford.

bkz. (= Bakınız)

Cass. Dio. (= Cassius Dio)

Cassius Dio (1914), **Roman History, Volume II: Books 12-35.**, with an English translation by Earnest Cary, Herbert B. Foster, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Cassius Dio (1914), **Roman History, Volume III: Books 36-40.**, with an English translation by Earnest Cary, Herbert B. Foster, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Cassius Dio (1916), **Roman History, Volume IV: Books 41-45.**, with an English translation by Earnest Cary, Herbert B. Foster, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Cic.	(= Cicero)
Acad.	(= <i>Academicae Quaestiones</i>) Cicero (1933), On the Nature of the Gods , with an English Translation by H. Rackham, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
Att.	(= <i>Epistulae Ad Atticum</i>) Cicero (1999), Letters to Atticus, Volume I , with an English Translation by D. R. Shackleton Bailey, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
Balb.	(= <i>Pro Balbo</i>) Cicero (1891), The Orations of Marcus Tullius Cicero , with an English Translation by C.D. Yonge, George Bell & Sons, London.
Brut.	(= <i>Brutus</i> ya da <i>De Claris Oratoribus</i>) Cicero (1776), Brutus: Or History of Famous Orators , with an English Translation by E. Jones, B. White, London.
Cat.	(= <i>In Catilinam</i>) Cicero (1976), In Catilinam 1-4. Pro Murena. Pro Sulla. Pro Flacco , with an English Translation by C. Macdonald, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
Clu.	(= <i>Pro Cluentio</i>) Cicero (1927), Pro Lege Manilia. Pro Caecina. Pro Cluentio. Pro Rabirio Perduellionis Reo , with an English Translation by H. Grose Hodge, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
De or.	(= <i>De Oratore</i>) Cicero, (1942), On the Orator: Books 1-2 , with an English Translation by E. W. Sutton, H. Rackham, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
Div.	(= <i>De Divinatione</i>) Cicero (1923), On Old Age. On Friendship. On Divination , with an English translation by W. A. Falconer. Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

- Div. Caec.* (= *Divinatio in Caecilium*)
- Cicero (1903), **The Orations of Marcus Tullius Cicero**, with an English Translation by C.D. Yonge, George Bell & Sons, London.
- Dom.* (= *De Domo Sua*)
- Cicero, (1923), **Pro Archia Poeta. Post Reditum In Senatu. Post Reditum Ad Quirites. De Domo Sua. De Haruspicum Responsis. Pro Plancio**, with an English translation by Nevile Watts, William Heinemann, London.
- Fam.* (= *Epistulae ad Familiares*)
- Cicero (1958), **To Letter to His Friends: Volume I**, with an English Translation by W. Glynn Williams, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Fin.* (= *De Finibus*)
- Cicero (1931), **De Finibus Bonorum et Malorum (2nd ed.)**, with an English translation by H. Harris Rackham, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Font.* (= *Pro Fonteio*)
- Cicero (1856), **The Orations of Marcus Tullius Cicero**, with an English Translation by C.D. Yonge, George Bell & Sons, London.
- Har. Resp.* (= *De Haruspicum Responso*)
- Cicero (1891), **The Orations of Marcus Tullius Cicero**, with an English Translation by C.D. Yonge, George Bell & Sons, London.
- Inv. rhet.* (= *De Inventione Rhetorica*)
- Cicero (1949), **On Invention. The Best Kind of Orator. Topics**, with an English Translation by H. M. Hubbell, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Leg.* (= *De Legibus*)
- Cicero, (1878), **On The Nature of the Gods; On Divination; On Fate; On The Republic; On The Laws**, with an English Translation by C.D. Yonge, George Bell & Sons, London.
- Leg. Agr.* (= *De Lege Agraria*)
- Cicero (1856), **The Orations of Marcus Tullius Cicero**, with an English Translation by C.D. Yonge, George Bell & Sons, London.

<i>Leg. Man.</i>	(= <i>Pro Lege Manilia</i> ya da <i>De Imperio Cn. Pompeii</i>) Cicero (1927), Pro Lege Manilia. Pro Caecina. Pro Cluentio. Pro Rabirio Perduellionis Reo , with an English Translation by H. Grose Hodge, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
<i>Mur.</i>	(= <i>Puro Murena</i>) Cicero (1976), In Catilinam 1-4. Pro Murena. Pro Sulla. Pro Flacco , with an English Translation by C. Macdonald, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
<i>Nat. Dat.</i>	(= <i>De Natura Deorum</i>) Cicero (1933), De Natura Deorum; Academica , with an English Translation by H. Rackham, William Heinemann, London.
<i>Off.</i>	(= <i>De officiis</i>) Cicero (1913), De Officiis , with an English Translation by Walter Miller, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
<i>Planc.</i>	(= <i>Pro Plancio</i>) Cicero (1923), Pro Plancio , with an English Translation by H. N. Watts. Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
<i>Prov. Cons.</i>	(= <i>De Provinciis Consularibus</i>) Cicero (1891), The Orations of Marcus Tullius Cicero , with an English Translation by C.D. Yonge, George Bell & Sons, London.
<i>Rab. Post.</i>	(= <i>Pro Rabirio Postumu</i>) Cicero (1891), The Orations of Marcus Tullius Cicero , with an English Translation by C.D. Yonge, George Bell & Sons, London.
<i>Rep.</i>	(= <i>De Republica</i>) Cicero (1928), On the Republic. On the Laws , with an English Translation by Clinton W. Keyes, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
<i>Sest.</i>	(= <i>Pro Sestio</i>) Cicero (1958), Pro Sestio. In Vatinius , with an English Translation by R. Gardner, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
<i>Rosc. Am.</i>	(= <i>Pro Sexto Roscio Amerino</i>)

	Cicero (1930), Pro Quintio. Pro Roscio Amerino. Pro Roscio Comoedo. On the Agrarian Law , with an English Translation by J. H. Freese, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
<i>Tusc.</i>	(= <i>Tusculanae Disputationes</i>)
	Cicero (1877), Tusculan Disputations; On the Nature of the Gods On the Commonwealth , with an English Translation by C.D. Yonge, Harper & Brothers Publishers, New York.
<i>Verr.</i>	(= <i>In Verrem</i>)
	Cicero (1903), The Orations of Marcus Tullius Cicero , with an English Translation by C.D. Yonge, George Bell & Sons, London.
Çev.	(= Çeviren)
Diod. Sic.	(= Diodorus Siculus)
	Diodorus Siculus (1967), Library of History, Volume XII: Fragments of Books 33-40 , with an English Translation by Francis R. Walton, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
Dion. Hal.	(= Dionysius Halicarnassensis)
<i>Ant. Rom.</i>	(= <i>Antiquitates Romanae</i>)
	Dionysius of Halicarnassus (1950), Roman Antiquities, Volume VII: Books 11-20 , with an English Translation by Earnest Cary, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
Ed.	(= Editör)
Exsuper.	(= Iulius Exsuperantius)
	Iulius Exsuperantius (1982), Opusculum , with an English translation By Nevio Zorzetti, Teubner, Leipzig.
Flor.	(= L. Anneus Florus)
	Florus (1929), Epitome of Roman History , with an English Translation by E. S. Forster, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
Front.	(= Sextus Iulius Frontinus)
<i>Str.</i>	(= <i>Strategemata</i>)

- Frontinus (1925), **Stratagems, Aqueducts of Rome**, with an English Translation by C. E. Bennett, Mary B. McElwain, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Gell. (= Aulus Gellius)
- Gellius (1927), **Attic Nights, Volume I: Books 1-5**, with an English Translation by J. C. Rolfe, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Gran. Licin. (= Granius Licinianus)
- Granius Licinianus (1981), **Reliquiae**, with an English Translation by N. Criniti, Teubner, Leipzig.
- İÖ (= İsa'dan Önce)
- İS (= İsa'dan Sonra)
- Just. *Epit.* (= Justinus, Epitome of Pompeius Trogus)
- Justinus (1853), **Justin, Cornelius Nepos, and Eutropius**, with an English Translation by John Selby Watson, H.G. Bohn., London.
- Juv. (= Juvenal)
- Juvenal, Perseus (2004), **Juvenal, Perseus**, with an English Translation by Susanna Morton, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Livy. (= Titus Livius, *Ab Urbe Condita*)
- Livy, (2017), **History of Rome, Volume IX: Books 31-34**, with an English Translation by J. C. Yardley, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Livy, (2018), **History of Rome, Volume X: Books 35-37**, with an English Translation by J. C. Yardley, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Per.* (= *Periochae*)
- Titus Livius (2007), **Rome's Mediterranean Empire: Books Forty-One to Forty-Five and the Periochae**, with an English Translation by Jane D. Chaplin, Oxford University Press, New York.
- Oros. (= Orosius)

Paulus Orosius (1936), **Seven Books of History Against the Pagans: The Apology of Paulus Orosius**, with an English Translation by Irving W. Raymond, Columbia University Press, New York.

Paus. (= Pausanias, *Periegesis tes Hellados*)

Pausanias (1918), **Description of Greece, Volume I: Books 1-2 (Attica and Corinth)**, with an English Translation by W. H. S. Jones, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Plin. (= Gaius Plinius Secundus)

HN (= *Naturalis Historia*)

Pliny (1940), **Natural History, Volume III: Books 8-11**, with an English Translation by H. Rackham, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Pliny (1942), **Natural History, Volume II: Books 3-7**, with an English Translation by H. Rackham, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Pliny (1952), **Natural History, Volume IX: Books 33-35**, with an English Translation by H. Rackham, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

Plut. (= Plutarchus, *Bioi Paralleloi*)

Aem. (= *Aemilius Paulus*)

Brut (= *Brutus*)

Plutarchus (1918), **Lives, Volume VI: Dion and Brutus. Timoleon and Aemilius Paulus**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

C. Gracch (= *Gaius Gracchus*)

Plutarchus (1921), **Lives, Volume X: Agis and Cleomenes. Tiberius and Gaius Gracchus. Philopoemen and Flaminius**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

- Caes.* (= *Caesar*)
- Plutarchus (1919), **Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero, Alexander and Caesar**, with an English Translation By Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Cat. Min.* (= *Cato Minor*)
- Plutarchus (1919), **Lives, Volume VIII: Sertorius and Eumenes. Phocion and Cato the Younger**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Cic.* (= *Cicero*)
- Plutarchus (1919), **Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero, Alexander and Caesar**, with an English Translation By Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Crass.* (= *Crassus*)
- Plutarchus (1916), **Lives, Volume III: Pericles and Fabius Maximus. Nicias and Crassus**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Luc.* (= *Lucullus*)
- Plutarchus (1914), **Lives, Volume II: Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Mar.* (= *Marius*)
- Plutarchus (1920), **Lives, Volume IX: Demetrius and Antony. Pyrrhus and Gaius Marius**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Pomp.* (= *Pompeius*)
- Plutarchus (1917), **Lives, Volume V: Agesilaus and Pompey. Pelopidas and Marcellus**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Sert.* (= *Sertorius*)
- Plutarchus (1919), **Lives, Volume VIII: Sertorius and Eumenes. Phocion and Cato the Younger**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

- Sull.* (= *Sulla*)
- Plutarchus (1916), **Lives, Volume IV: Alcibiades and Coriolanus, Lysander and Sulla**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Ti. Gracch.* (= *Tiberius Gracchus*)
- Plutarchus (1921), **Lives, Volume X: Agis and Cleomenes. Tiberius and Gaius Gracchus. Philopoemen and Flamininus**, with an English Translation by Bernadotte Perrin, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Plut. Mor.* (= Plutarchus, *Moralia*)
- De Sera* (= *De Sera Numinis Vindicta*)
- Plutarchus (1959), **Moralia, Volume VII (On Love of Wealth. On Compliancy. On Envy and Hate. On Praising Oneself Inoffensively. On the Delays of the Divine Vengeance. On Fate)**, with an English Translation by Phillip H. De Lacy-Benedict Einarson, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Prae. ger. reip.* (= *Praecepta Gerendae Reipublicae*)
- Plutarchus (1936), **Moralia, Volume X: Love Stories. That a Philosopher Ought to Converse Especially with Men in Power. To an Uneducated Ruler. Whether an Old Man Should Engage in Public Affairs. Precepts of Statecraft. On Monarchy, Democracy, and Oligarchy. That We Ought Not to Borrow. Lives of the Ten Orators. Summary of a Comparison Between Aristophanes and Menander**, with an English Translation by Harold North Fowler, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- s.* (= Sayfa)
- Sal.* (= Sallustius)
- Cat.* (= *Bellum Catilinae* ya da *De Catilinae Coniuratione*)
- Sallust (1921), **The War with Catiline. The War with Jugurtha**, with an English Translation by J. C. Rolfe-G. P. Putnam's Sons, New York.

<i>Hist.</i>	(= <i>Historiae</i>)	Sallust (2015), Fragments of the Histories. Letters to Caesar , with an English Translation by John T. Ramsey, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
<i>Iug.</i>	(= <i>Bellum Iugurthinum</i>)	Sallust (1921), The War with Catiline. The War with Jugurtha , with an English Translation by J. C. Rolfe. G. P. Putnam's Sons, New York.
Sen.	(= Seneca)	
<i>Brev. Vit.</i>	(= <i>De Brevitate Vitae</i>)	
<i>Helv.</i>	(= <i>Ad Helviam</i>)	
<i>Cons. Marc.</i>	(= <i>Ad Marciam de Consolatione</i>)	
<i>Prov.</i>	(= <i>De providentia</i>)	L. Annaeus Seneca (1889), Minor Dialogues, Together with the Dialogue on Clemency , with an English Translation by Aubrey Steward, George Bell & Sons, London.
Strab.	(= Strabo, <i>Geographika</i>)	Strabo (1928), Geography, Volume V: Books 10-12 , with an English Translation by Horace Leonard Jones, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
Suet.	(= Suetonius)	
<i>Caes.</i>	(= <i>Caesar</i>)	
<i>Calig.</i>	(= <i>Gaius Caligula</i>)	Suetonius (1914), Lives of the Caesars, Volume I: Julius. Augustus. Tiberius. Gaius. Caligula , with an English Translation by J. C. Rolfe, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
Tac.	(= Tacitus)	
<i>Ann.</i>	(= <i>Annales</i>)	Tacitus (1937), Annals: Books 4-6, 11-12 , with an English Translation by John Jackson, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.

- Hist.* (= *Historiae*)
- Tacitus (1925), **Histories: Books 1-3**, with an English Translation by Clifford H. Moore, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Val. Max. (= Valerius Maximus)
- Valerius Maximus (2000), **Memorable Doings and Sayings, Volume I: Books 1-5**, with an English Translation by D. R. Shackleton Bailey, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Valerius Maximus (2000), **Memorable Doings and Sayings, Volume II: Books 6-9**, with an English Translation by D. R. Shackleton Bailey, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Vell. Pat. (= Velleius Paterculus)
- Velleius Paterculus (1924), **Compendium of Roman History. Res Gestae Divi Augusti**, with an English Translation by Frederick W. Shipley, Harvard University Press-Loeb, Cambridge.
- Zonar (= Ioannis Zonaras)
- Ioannis Zonaras (1914), **Dio Cassius, Roman History, Volume I: Books 01-11**, with an English translation by Earnest Cary-Herbert B. Foster, Harvard University Press-Loeb, Cambridge, pp.03-449.

GİRİŞ

Duo genera semper in hac civitate fuerunt eorum qui versari in re publica atque in ea se excellentius gerere studuerunt; quibus ex generibus alteri se popularis, alteri optimates et haberi et esse voluerunt. Qui ea quae faciebant quaeque dicebant multitudinem iucunda volebant esse, populares, qui autem ita se gerebant ut sua consilia optimo cuique probarent, optimates habebantur.

Bu şehirde her zaman devlet işleriyle ilgilenmek ve bu yolla öne çıkmaya çalışan iki sınıf insan olmuştur. Bu iki sınıftan biri hem içtenlikle hem de saygınlık kazanmak adına *popularis* olmayı, diğeri ise *optimas* olmayı hedefliyordu. Yaptıkları ve söyledikleri her şeyin kitleler tarafından beğenilmesini isteyenler *populares*, politikaları ile en iyi yurttaşların taktirini kazanmak isteyenler ise *optimates* sayılıyordu.

Cic. Sest. 96.

753 yılında bir krallık olarak tarih sahnesine çıkan, kuruluşundan yaklaşık iki yüz elli yıl sonra ise bir cumhuriyet olarak varlığını devam ettiren Roma, takriben dört asır boyunca sürdürdüğü mücadeleler sonucunda İtalya Yarımadası'na hükmetmeyi başarmıştı.¹ III. yüzyılın üçüncü çeyreğine gelindiğinde Sicilya'nın (Sicilia) ele geçirilip burada ilk denizaşırı eyaletin kurulmasıyla beraber Roma, hâkimiyetini İtalya Yarımadası dışına taşımış oldu (Smith, 1854b: 982; Mommsen, 1894b: 204; Kaya, 2005: 12; Scullard, 2010: 3; Prag, 2014: 166; Gerace ve Marcone, 2017: 254-260). Bu süreçte, özellikle 218-201 yılları arasında gerçekleşen II. Pön Savaşı'ndan sonra oldukça güçlü bir konuma gelen Roma'nın bir sonraki yüzyılda egemenlik alanını giderek genişlettiği görülmektedir. Doğuda, Roma'nın kontrolündeki Hellas ve Rodos'u (Rhodos) tehdit eden Makedonya (Macedonia) Krallığı ile elli yılı aşkın süren savaşlar Roma üstünlüğü ile sonuçlanmış ve akabinde *provincia macedonia* kurulmuştu (Ando, 2006: 178; Roisman ve Worthington, 2010: 248-251; Loukopoulou, 2011: 35). Bununla birlikte Roma'nın etki dairesinde bulunan Asia Selevkoslar tarafından işgal edilirken, iki güç arasında meydana gelen muharebeler Selevkosların bozguna uğraması ile neticelendi. Sonrasında taraflar arasında 188 yılında gerçekleştirilen Apamea Anlaşması ile Selevkoslar, Toroslar'a çekilmeye zorlanarak bölgedeki Roma hakimiyeti pekiştirilmiş oldu (Mommsen, 1894a: 468; McDonald, 1967: 4; Paltiel, 1979: 30; Kaya, 1996: 226-227). Batıda ise Hispania ele geçirilip Hispania Citerior ve Hispania Ulterior eyaletleri oluşturulmuş ve Ibēria'daki yerli kabilelerle olan mücadeleler uzun bir süre daha devam etmişti (Smith, 1870: 1080-1081; Cary ve Scullard, 1975: 141; Kaya, 2005: 12-13). II. yüzyılın ortasında gelindiğinde özellikle III. Pön Savaşı ile birlikte Kartaca'nın (Carthāgō) fethi ve aynı süreçte Hellas'ın Korith şehrinin 146

¹ Anlam kargaşasının önüne geçme adına Roma Cumhuriyeti kısaca "Roma" olarak adlandırılacak, Roma Cumhuriyeti'nin başkenti olan Roma ise "Roma şehri" şeklinde ifade edilecektir.

yılında zapt edilerek *provincia macedoniya* katılması ile Roma Batı Akdeniz'deki en büyük otorite haline gelmişti (Goldsworthy, 2003: 347; Shipley, 2014: 384-385). Roma'nın Batı Akdeniz'deki bu hâkimiyeti zamanla bölgedeki ticaret hacminin genişlemesini sağlarken, bu durum da Roma ekonomisinin kalkınmasıyla sonuçlandı. Nitekim yaşanan bu gelişmeler gelecekte *res publicayı* derinden etkileyecek birtakım toplumsal değişikliklerin başlangıcı oldu. Sallustius (Sall. *Iug.* 41), bu konuda özellikle 149-146 yılları arasında gerçekleşen III. Pön Savaşı'nı bir milat olarak işaret etmektedir. Romalı tarihçi, bu tarihten önce *senatus* ile Roma halkının *res publicayı* ılımlı bir şekilde yönettiğini, ancak Kartaca'nın ilhak edilmesinin ardından gelen barış ve refahın toplumda bir yozlaşma meydana getirdiğini belirtmektedir. Bu süreçte giderek artmaya başlayan zenginliğin özellikle *nobilesteki* güç iştahını arttırdığını aktaran Sallustius, bunun sonucu olarak da soyluların konumlarını kötüye kullanarak halkı soyduklarını ve yağmaladıklarını ifade etmektedir (Mouritsen, 2017: 124). 195 yılının *consulü* Yaşlı Cato da özellikle soylulardaki bu yozlaşmaya atıfta bulunurken, Romalıların Hellas'a ve Asia'ya girerek elde ettikleri hazinelerin zamanla kendilerini ele geçirdiğini belirterek *nobilesin* yaşadığı olumsuz dönüşümü eleştirel bir dille aktarmıştır (Livy. XXXIV.4). Roma'nın hâkimiyet alanının genişlemesiyle artan bu zenginliğin sadece belli bir zümre tarafından sömürülmesi kaçınılmaz olarak toplumdaki dengeleri giderek bozmaktaydı. Appianus (*B Civ.* I.7), bu süreçte *populus romanusun* büyük bir kısmının vergi ve uzun süren askerlik hizmeti altında ezilirken, azınlık bir bölümünün ise giderek zenginleştiğini belirterek toplumda giderek artan eşitsizliği dile getirmiştir. Gerçekten de yaşanan bu olaylar sonucunda Roma toplumunun doğasında olan bölünmüşlük daha da tetiklendi. Meydana gelen bu kutuplaşmanın *res publica* politikasına yansımaları kaçınılmazdı ve bütün bu gelişmeler Roma siyasetinde iki grubun ortaya çıkmasına neden oldu. Bunların ilki, *res publicayı* yöneten hâkim gücün aristokratların güdümündeki bir *senatustan* ziyade halk veya halk meclislerinin olmasını isteyen, bu bağlamda *senatusun* nüfusunu ve gücünü kırmak isteyen soyluların oluşturduğu siyasi bir klikti. Romalı hatip Marcus Tullius Cicero² (Cic. *Sest.* 96), onları “söylemleri ve eylemleri ile kalabalığı mutlu etmek isteyenler” olarak nitelendirmiş ve *populares* olarak tanımlamıştı. Cicero (*Sest.* 103) anlatımında kitlelerin arzusunun ve halkın menfaatinin her zaman kamu yararı ile örtüşmediğini, bu durumu fırsat bilen *popularesin* halkı örgütleyerek mevcut statükoya bir tehdit oluşturduğundan bahsetmektedir. Roma politikasında etkin olan diğer grup, *popularesin* aksine, aristokrasinin kontrolündeki bir *senatusun res publica* dinamiklerini elinde tutan asli kurum olmasını isteyen soylulardan müteşekkil *optimatesi*. Bu terimi eserlerinde birçok kez kullanan Cicero (Cic. *Sest.* 97), genel anlamda *optimatesi* “politikalarını en iyi yurttaşların beğenisini kazanmak üzerine kuranlar” olarak tanımlarken, “en iyi yurttaşları” ise ekseriyetle aristokrasi ve *senatus* ile ilişkilendirmiştir. Cicero, *popularesin* ve *optimatesin* her ne kadar *res publicanın* başlangıcından beri var olduğunu ifade etse de onları tanımlamak için II.

---

² Marcus Tullius Cicero'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin “Cicero” *cognomeni* kullanılacaktır.

yüzyılın son çeyreğinde çıkarılmış üç tane yasaya atıf yapmıştır.³ Bu da Romalı hatibin *populares* ve *optimates* daha çok bir geç cumhuriyet dönemi unsuru olarak değerlendirdiği konusunda fikir vermektedir. Sallustius (*Iug.* 41) ise eserlerinde *optimates* isim olarak bahsetmemiş ve birkaç kez kullandığı *populares* için farklı tanımlamalarda bulunmuş olsa da *res publica* politikasında halkın çıkarlarını savunduğunu iddia eden soylular ve *senatus*un otoritesinin daimî olmasını isteyen aristokratların oluşturduğu keskin bir ayırmadan söz etmektedir. Bu kutuplaşmanın ortaya çıktığı tarih konusunda ise Sallustius, Cicero'nun anlatımları ile paralel olarak, cumhuriyetin sona ermesinden yaklaşık yüz elli yıl önce yaşanan birtakım olayları ve bunların topluma yansımalarını referans olarak vermektedir. Sallustius'un bu ifadeleri Roma siyasetindeki bu tür gruplaşmaların bir geç cumhuriyet fenomeni olduğunu destekler niteliktedir.

Antik kaynaklardaki bu anlatımlardan yola çıkılarak *populares* ve *optimates* genel bir tanımlama ile Roma tarihi literatürüne girse de Cicero ve Sallustius'un bu iki terimi eserlerinde farklı anlamlarda da kullanması bu etiketlerin modern çalışmalarda değişik perspektiflerden yorumlanmalarına neden olmuştur. XIX. yüzyılda Mommsen (1894c: 303), *populares* ve *optimates* günümüzdeki parlamenter sistemler içerisinde faaliyet gösteren siyasi partilere benzer bir yapılanma şeklinde tanımlamıştır. Alman tarihçiye göre *res publican*ın dinamiklerini elinde tutmak isteyen çıkar gruplarının mücadelesi demokrasiyi ve aristokrasiyi temsil eden partilerin oluşmasıyla neticelendi. Nitekim bu çekişmenin Gracchus kardeşler döneminde bir devrime dönüştüğünü ifade eden Mommsen, *populares* ve *optimates* terimlerinin de bu süreçte kullanılmaya başlandığını iddia etmektedir. Bu bağlamda *populares* halkı veya toplumu temsil ederken, *optimates* ise mevcut statükoyu korumak isteyenler olarak lanse edilmişlerdir (Robb, 2010: 15-16). İlerleyen süreçte bu teoriler bazı tarihçiler tarafından ciddi anlamda eleştirilirken, bazı akademisyenler ise Mommsen'in çıkarımları üzerine kendi modellerini kurarak görüşlerini bildirmişlerdir.

XX. yüzyılın başlarında Gelzer (1969, 65-66), başlangıçta, *populares* ve *optimates* terimleri içermeyen, *res publicad*aki siyasi çekişmenin parti olgusundan çok soyluların oligarşi ekseninde gerçekleştirdiği bir mücadele olduğu teorisini öne sürmüştür. Sonrasında yeni bir model ortaya koyan Gelzer (1968, 12-15), partiler arasında olduğu iddia edilen rekabeti daha çok bir ideolojik çatışma olarak değerlendirdi. Gelzer bu noktada Tiberius Gracchus'u işaret ederken; onun bir devrimci olduğunu, aynı zamanda *senatusa* meydan okuyan ve halka hizmet ettiğini iddia eden politikacıların, yani *populares*in ilk temsilcisi olduğunu öne sürdü. Ancak *populares*in halkın çıkarları için mücadele ettikleri savına katılmayan Gelzer, onları halkın iyiliğinden çok kendi politik menfaatleri için halkın gücünü kullanan demagoglar olduğunu ifade etmiştir. Gelzer, *popularese* karşı olanları, yani aristokrasinin menfaatlerini korumak isteyenleri ise *optimates* olarak tanımlamıştır (Robb, 2010: 16-

---

³ Bunlardan ilki 137 yılında o senenin *tribunus plebis*lerinden Lucius Cassius Longinus Ravilla tarafından yürürlüğe koyulan, halk meclisi duruşmalarında *perduellio* davaları hariç gizli oylamayı öngören *lex cassia tabellaria*dır (Hunter, 1903: 63). Diğerleri ise *populares*in *res publica* siyasetinde etkili olmaya başladığı Gracchus kardeşler döneminde çıkarılan arazi ve tahıl yasalarıdır (bkz. s. 8, 13)

17). Münzer (1920: 257-281) ise tıpkı Gelzer gibi *populares* ve *optimates* terimlerini kullanmazken, politikadan çok ilişkilere dayalı bir çıkarım yaparak *res publica* siyasetine o dönemin egemen ailelerinin etkilerine parmak basmıştır. XX. yüzyılın ikinci çeyreğine gelindiğinde Syme (1939: 16-18), Münzer'in teorisini genişleterek ideolojik temellere dayanmayan bir model meydana getirmiştir. Syme'e göre geç cumhuriyet dönemi ne partilerin birbiriyle çekişmesi ne de halkın *senatus* veya soylular arasındaki bir mücadele ile açıklanabilirdi. O dönem politikasının iktidarı ele geçirmek üzerine kurulu olduğunu ifade eden Syme, o süreçte gerçekleşen mücadeleyi *res publica* dinamiklerini ellerinde tutan soylu aileler ile onların muhalifleri arasındaki bir çekişme temeli üzerine oturtmuştur. Syme de Ti. Gracchus'u bir devrimci olarak nitelendirirken, *populares*in demagojik taktikler uygulayan ve iktidardaki oligarşiyi yıkmak isteyen hırslı insanlar olduğunu ifade etmiştir. Scullard (1951: 150-220), Roma politikasındaki bu çatışmayı tıpkı Münzer ve Syme gibi o süreçteki etkin aileler arasındaki mücadele şeklinde yorumlarken; ayrıca Ti. Gracchus'un *tribunus plebis* olduğu dönemden itibaren aile grupları arasındaki çekişmenin yerini halk meclislerinin gücünü kontrol etmek isteyen *populares* ile *senatusu* kontrol etmek isteyen *optimates*in aldığını dile getirmektedir.

Strasburger (1939: 793-798) yayınladığı makalede *populares* ve *optimates*in siyasi partiler ile ilişkilendirilmesine karşı çıkmakla kalmamış, *res publica* tarihinde *populares* ve *optimates* ile tanımlanacak herhangi bir grup olmadığını ifade etmiştir. Strasburger'in bu çıkarımlarına cevaben Taylor (1949: 12); *populares*i halkın haklarını savunanlar, *optimates*i ise oligarşiyi korumak isteyen soyluların oluşturduğu klik olarak tanımlayan ideolojik bir modeli yeniden canlandırdı. Taylor, bu tartışmalarda temel sorunun, Mommsen'in XIX. yüzyılda bu grupları tanımlamak için kullandığı "parti" kelimesinin ilerleyen süreçlerde değişikliğe uğraması ve modern tarihçilerin bu sözcüğü kendi dönemlerindeki güncel anlamıyla değerlendirmeye çalışması olduğunu dile getirmektedir (Robb, 2010: 21). Taylor (1949: 7-22)'a göre "parti" kelimesinden kastedilen devrimci liderler etrafında toplanan ve belirli bir ideolojiyi temsil eden insanların oluşturduğu topluluktur. *Populares* ve *optimates* mücadelesinin sadece *senatusta* değil halk meclislerinde de cereyan ettiğini belirten Taylor, belirli bir tarafta olmayan lakin kişisel çıkarları için her iki grupla ilişkilerini geliştiren çok sayıda *senator* var olduğunun da altını çizmiştir.

Populares ve *optimates* hakkında en çok araştırma yapan tarihçilerden biri olan Meier (1965: 554-555), hem Mommsen'in ideoloji üzerine kurulu çıkarımına hem de Münzer'in etkin ailelerin iktidar mücadelesini temel alan tezine karşı çıkarak, Strasburger ve Gelzer'in *res publica* siyasetinde hiçbir parti türünün bulunmadığı görüşleri etrafına teorisini inşa etti. Meier'in siyasi bölünme üzerinden yorumladığı ve çıkara dayalı geçici politik yönelimleri temel aldığı modeline göre popüler siyaset olgusunu tanımlamak oldukça zordu. Zira halk, siyasi yaptırım gücü olmayan ancak seçtikleri aristokratlar tarafından yönlendirilen bir topluluktur. Bundan dolayı popüler siyaset halktan ziyade politikacıların etkili olduğu bir alandı. Meier (1965: 557), *populares*in eylemlerini eğilimler veya niyetler üzerinden yorumlamak yerine onların antik kaynaklarda aktarılan savları ve taleplerini

üzerinden yorumlarda bulundu. Nitekim Meier, Gaius Gracchus hariç hiçbir *popularis*in gerçek niyetinin halkın lehine toplumsal veya siyasi reformlar yapmak olmadığı belirtirken, *populares*in asıl amacın ise bir hedefe ulaşmak için o an destek almak zorunda olunan kişileri memnun etmek olduğu iddia etmiştir.

Tıpkı Meier gibi geç dönem *res publica* siyasetinde parti olgusuna karşı çıkan Brunt (1988: 36) ise farklı bir açıdan yaklaşarak politikacıların yönelimleri üzerinden bir teori ortaya koymuştur. Brunt'a göre *senator*lerin oluşturdukları ittifakların ve birbirlerine olan sadakatlerinin çıkarları uyarınca değişmesi *populares* ile *optimates* olarak nitelendirilen sürdürülebilir ve tutarlı partilerin oluşmasını engellemekteydi. Akrabalık bağları ile veya bir lider etrafında toplanarak oluşturulan grupların var olduğu iddiasına da karşı çıkan Brunt, aynı zamanda iktidarı elde tutmak için güçlü ailelerin oluşturduğu ve devamlılığı olan ortaklıklara dair hiçbir kanıt bulunmadığını da eklemiştir. Brunt'a göre o dönem *res publica* politikasında görülen bölünmenin sebebi daimî olan grupların çatışmasından ziyade *senatus*u destekleyenler ve ona muhalif olanlar arasındaki mücadeleydi.

Populares ve *optimates* hakkında yakın tarihli çalışmalarından birinin sahibi olan Robb (2010: 33) ise bu terimlerin büyük oranda Cicero'nun eserlerinde geçtiğini hatırlatırken, bu kaynaklarda özellikle *populares* kelimesinin anlam genişliğinden ve Cicero'nun retorik tarzından dolayı bir çıkarım yapmanın oldukça zor olduğunu ifade etmiştir. Bundan dolayı Robb, *populares* ve *optimates*i belli hiziplerle veya politikalar ile ilişkilendirmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Son dönemlerde bu konu hakkında çalışma yapan diğer bir tarihçi olan Henrik Mouritsen (2017: 126-127) de bu etiketleri tamamen reddederken, aynı zamanda Meier'in parti olgusuna karşı olduğu ve politikacıların menfaate dayalı yönelimlerin üzerine kurduğu modelin takipçisi olmuştur. Özellikle *res publican*ın son yüzyılında meydana gelen olaylarda önemli rol oynayan birkaç politikacının çıkarlarına göre hem aristokrasiyle hem de halkla yakınlaşmasını örnek gösteren Mouritsen, bütün bunlardan dolayı Roma siyasetinde bir herhangi bir partiden veya ideolojik gruplardan bahsedilemeyeceğini iddia etmiştir.

Görüldüğü gibi *populares* ve *optimates* terimleri birçok modern tarihçi tarafından siyasi kliklere, ideolojik bölünmelere, geleneklere veya politik stratejilere atıf yapılarak hazırlanan modellerle açıklanmaya çalışılmıştır. Ne var ki kaynakların yetersizliği ve terimlerin bazı eserlerde farklı anlamlarda da kullanılması bu teorilerden herhangi birinin öne çıkmasını engellemiştir. Ancak yine de bu görüşlerde, geç cumhuriyet döneminde iktidara sahip oligarşi ile onların siyasi muhalifleri arasında bir mücadele olduğu konusunda mutabık olunmuş ve bu klikler bazı tarihçiler tarafından *populares* ve *optimates* ile ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Nitekim antik kaynaklardan aktarılan bilgiler ve modern tarihçilerin çıkarımları dikkate alınarak bu çalışmada *populares* gerek halk gücüyle gerek kendi aralarında oluşturdukları siyasi gruplarla *senatus*u oluşturan oligarşiye karşı muhalif olanlar şeklinde nitelendirilirken; *optimates* ise *senatus* ve aristokratların oluşturduğu iktidarın daimî olmasını isteyen soylular olarak değerlendirilecektir.

Geç cumhuriyet döneminde Roma politikasının en önemli aktörleri olarak kendilerini öne çıkaran *populares* ve *optimates* arasındaki siyasi çekişme zamanla artan ve birbirleri ile daha radikal bir biçimde mücadele ettikleri bir şekilde ilerlemiştir. Özellikle Lucius Cornelius Sulla'nın *res publicada* yükseldiği ve ardından iktidarda dizginleri ele aldığı dönem bu iki grup arasındaki çatımların siyasi arenadan çıkarak savaş meydanlarına yansıdığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Dahası, bu süreçte meydana gelen gelişmeler yaklaşık yarım asır sonra gerçekleşecek ve Roma Devleti'nin farklı bir kimliğe bürünmesine neden olacak olaylara ön ayak olmasından dolayı Roma tarihinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Nitekim bu bağlamda çalışmanın temel problemi; Sulla'nın politikaya girdiği andan, *dictātor* ilan edilerek bir rejim kurduğu döneme kadar gerçekleşen *populares* ve *optimates* mücadelesinin, kendi dönemi içindeki dinamikleri etkilemesinin ötesinde, *res publicanın* imparatorluğa geçişini de kapsayan sonraki sürece nasıl tesir ettiğidir. Bu doğrultuda, Sulla'nın ve karşıtlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin aslında Gracchus kardeşler dönemi ile özdeşleşen *populares* ve *optimates* arasındaki çatışmayı hangi şekilde farklı bir boyuta taşıdığını açıklamayı hedeflenmektedir.

Başlangıcı II. yüzyılın üçüncü çeyreği olarak tarihlendirilen *populares* ve *optimates* arasındaki mücadelenin nasıl bir şekilde ortaya çıktığını, bu iki grubun faaliyetlerinin o dönemki *res publica* siyasetine tesirini ve bu çalışmanın odaklandığı zaman aralığı olan Sulla dönemine yansımaları daha iyi analiz edebilmek adına öncelikle; antik kaynaklarda *populares* ile ilişkilendirilen, bununla birlikte birtakım modern tarihçilerin de ilk *popularis* olduğunu iddia ettikleri Ti. Gracchus'un ve kardeşi G. Gracchus'un Roma politikasında etkin olduğu dönemlerdeki olaylar ele alınacak ve bu süreçte meydana gelen gelişmeler hakkında çıkarımlarda bulunulacaktır.

Ti. Gracchus seçkin bir aristokrat ailenin ferdi olarak 163/162 yılında Roma'da dünyaya gelmişti. Annesi Cornelia, 202 yılında Zama'da Kartacalı komutan Hannibal'i yenen Scipio Africanus'un kızıyken, Romalı tarihçi Livius (XXXVII.7)'un "zamanının açık ara en yetenekli ve enerjik genç adamı" olarak nitelendirdiği babası Tiberius Sempronius Gracchus ise 177 ile 163 yıllarında *consulluk* yapmış önemli bir politikacı ve askerdi (Beesly, 1886: 25; Mommsen, 1894c: 318; Broughton, 1951: 397, 440; Astini 1967: 190; Scullard, 2010: 20). Bununla birlikte, Ti. Gracchus'un kız kardeşi Sempronius'un o dönem Roma'da çok büyük bir ağırlığı bulunan III. Pön Savaşı komutanı Scipio Aemilianus'un eşi olması ailenin itibarını daha da üst bir konuma çıkarmaktaydı (Duncan, 2017: 23).⁴ Kariyerine III. Pön Savaşı'nda kayınbiraderi Scipio Aemilianus'un yanında *tribunus militum* olarak başlayan Ti. Gracchus, burada gösterdiği başarı ile adından söz ettirmeye başladı (Mommsen, 1894c: 318).⁵ Roma'ya döndüğünde ailesinin de teşviki

⁴ III. Pön Savaşı'nda gösterdiği başarıdan dolayı Scipio Africanus Minor olarak da adlandırılan Scipio Aemilianus, aynı zamanda Gracchus kardeşlerin annesi Cornelia'nın babası olan Scipio Africanus Major'un üvey torunudur (Plut. *Aem.* 5.5).

⁵ Plutarchus (*Ti. Gracch.* 4.5), eserleri günümüze ulaşmayan Fannius isimli bir tarihçinin referansına dayanarak Ti. Gracchus'un III. Pön Savaşı'nda düşman surlarına ilk çıkan kişi olduğunu aktarmaktadır.

ile o dönem Scipio Ameilianus'un siyasi arenada rakibi olan *princeps senatus*,⁶ Appius Claudius Pulcher'in kızı Claudia ile evlendi (Plut. *Ti. Gracch.* 4.1.4). Bu birliktelik her ne kadar Ti. Gracchus'u politik bir çekişmenin ortasına bıraksa da kendisinin her iki siyasi grupla da etkileşim halinde olmasını sağlıyordu. Akabinde Numantia kuşatmasına katılan Ti. Gracchus, 137 yılının *consulu* Gaius Hostilius Mancinus'un yanında *cursus honorum*un ilk adımı olan *quaestor* olarak görev aldı (Broughton, 1951: 468, 485). Savaşın seyri Roma açısından olumsuz ilerlerken, muharebelerde alınan peşi sıra yenilgiler üzerine H. Mancinus *legiō*larını geri çekmek zorunda kaldı. Bütün bu kötü gidişata rağmen Ti. Gracchus sorumluluk alarak Numantialılarla uzlaşmış ve olası bir bozgunun önüne geçmişti (Plut. *Ti. Gracch.* 5-6). Ancak gerçekleştirilen mutabakatlar Roma'da büyük yankı uyandırdı ve oluşan öfke dalgası suçlamaları beraberinde getirdi. Rakipleri Ti. Gracchus'un *res publicay*ı aşağılayan ve zayıf düşüren bir anlaşma gerçekleştirdiğini iddia ederken, destekleyicileri ise ordusunu bırakıp kaçan G. H. Mancinus'un aksine Ti. Gracchus'un yaptığı ateşkesin birçok askerin hayatını kurtardığını belirterek ona sahip çıkmıştı. Nitekim Ti. Gracchus hem aile bağlantıları hem de savaştaki sorumlulukları gereği resmi bir yaptırımdan kurtulsa da *senatus* tarafından şifahen kınanmanın önüne geçememişti (Mommsen, 1894c: 228; Scullard, 2010: 21; Duncan, 2017: 28). Bu durum Ti. Gracchus'un daha başlangıcında bulunduğu politik kariyerinde ilerlemesi için bir engel teşkil etmekteydi.

Yaşanan bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen Roma'ya döndüğünde *magistra* seçimlerinde aday olan Ti. Gracchus 133 yılında *tribunus plebis* seçilmeyi başardı (Broughton, 1951: 493). Kendisi her ne kadar bundan sonraki faaliyetlerini Scipio Aemilianus etki dairesinde gerçekleştirmek istese de Numanita seferinde gerçekleştirdiği uzlaşma ikilinin aralarını açılmasına neden olmuştu. Bu durum Ti. Gracchus'u kayınpederi Appius Claudius Pulcher'ın başını çektiği, içlerinde Publius Licinius Crassus Mucianus ve Publius Mucius Scaevola gibi saygın hukukçuların bulunduğu politik topluluğa yaklaştırdı (Astin, 1967: 191). Bu grup uzun süre *lex agraria* adında bir yasa üzerinde çalışıyorlardı. Ti. Gracchus gibi hem ailesi hem de makamı gereği önemli bir pozisyonda bulunan hem de üzerindeki ithamlardan kurtulmak isteyen hırslı bir adamın bu yasayı uygulayacak doğru kişi olduğunu düşündüler (Duncan, 2017: 29). Ti. Gracchus tarafından bakıldığından da bu yasa onun politik hedeflerine ulaşabilmesi ve geniş kitlelere seslenebilmesi adına uygun bir fırsat olabilirdi. Ancak antik kaynaklar incelendiğinde Ti. Gracchus'un bu tasarıyı neden hayata geçirmeyi istediğine dair birbiri ile uyuşmayan ifadeler dikkat çekmektedir. Bu konuda en ayrıntılı bilgileri veren Plutarchus (*Ti. Gracch.* 8.1-7), Ti. Gracchus'un bu yasayı uygulama nedenlerinden biri olarak Gracchus kardeşlerin küçüğü olan Gaius'un yazdığı bir broşürü referans olarak göstermektedir. Bu kaynakta G. Gracchus, abisinin Etruria'dan geçerken ülke sakinlerinin yaşadığı kıtlığa şahit

⁶ Başlangıçta onursal bir unvan olarak ortaya çıkan, sonrasında çeşitli yetkilerle donatılan *princeps senatus*, kendilerine atfedilen saygıdan dolayı, *ensorler* tarafından *senator* listesine ismi ilk yazılan kişidir. Her ne kadar *cursus honorum*un dışında kalsa ve *imperium* yetkisi olmasa da genellikle belli *patricius gens*lerinden (*gentes maiores*) gelen eski *consul* veya *ensorler* arasından seçildiğinden oldukça prestijli bir makamdı. Yasal bir zorunluluk olmasa da genellikle ömür boyu bu makamda bulunurlardı (Mommsen, 1894a: 331; Ryan, 1998: 233, 244; Hornblower ve Spawforth, 2012: 1211).

olduğunu ve toprakları işleyenlerin Romalı vatandaşlar değil yabancı köleler olduğunu gözlemlediğini dile getirmektedir. G. Gracchus'a göre yaşanan manzara karşısında oldukça etkilenen Ti. Gracchus, yozlaşmış olduğunu düşündüğü bu sistemi değiştirme adına harekete geçmişti (Nagle, 1976: 487-489). G. Gracchus'un anlatımına paralel olarak Plutarchus (*Ti Gracch.* 8.1-7), Ti. Gracchus'u teşvik eden unsurlardan birinin de revaklarda, ev duvarlarına ve anıtlarda gördüğü zenginlerin topraklarının elinden alınıp yoksul vatandaşlarla verilmesi gerektiğini ifade eden yazılar olduğunu eklemiştir. Ancak Plutarchus'un Ti. Gracchus'un bu reformları gerçekleştirme sebepleri için sıraladığı diğer olasılıklar Ti. Gracchus'un halkın menfaati odaklı yaklaşımı ile çelişmektedir. Bunlardan biri Ti. Gracchus'un o dönem gölgesinde kaldığı Roma'daki politik rakiplerinden biri olan Spurius Optimus'un önüne geçme çabasıdır. Bir diğeri ise annesi Cornelia'nın o dönem Roma'da Gracchus kardeşlerin annesi olarak değil, Scipio Aemilianus'un kayınvalidesi olarak anılması ve bunun onu oldukça rahatsız etmesinden dolayı çocuklarının öne çıkmasını istemesiydi. Diğer bir antik tarihçi olan Velleius Paterculus (II.2), Ti. Gracchus'un *tribunus plebis* olmasının sebebi olarak Numantia savaşında yaşananlardan sonra hakkında getirilen suçlamalara karşı dokunulmazlık elde etmek istemesi olduğunu belirtmiştir. Kendisinin bu ifadesi, Ti. Gracchus'un öncelikli amacının halka hizmetten çok onların gücüyle kariyerini inşa etme olabileceği konusunda ipucu vermektedir. Sonuç olarak, Ti. Gracchus'un niyeti ne olursa olsun hazırlanan bu yasa *res publica* politikasını uzun süre meşgul edecek olaylar silsilesini başlatmıştı.

Lex sempronia agraria incelendiğinde IV. yüzyılda uygulanmış olan ve *ager publicus*⁷ dağıtımını düzenleyen *lex licinius* temel aldığı görülmektedir (Rostovtzeff, 1960:96). Bu tasarıya göre bir kişinin sahip olabileceği azami toprak miktarı en fazla beş yüz *iugera*⁸ olarak belirlenirken, istisnalar hariç bu yasal sınırın üzerinde yer işgal eden herkes elindeki fazla arsayı devlete terk etmek zorundaydı. Geri alınan toprak ise her biri otuz *iugera* olacak şekilde parsellenecek ve küçük bir ücret karşılığında toprağı olmayan vatandaşa verilecekti. Uygulamanın istikrarlı olması adına da bu topraklar devredilemeyecek veya satılmayacak; ayrıca işleyişi kontrol etmek üzere üç kişiden müteşekkil ve adli yetkilerle donatılmış bir komisyon kurulacaktı (App. *B Civ.* I.9; Mommsen, 1894c: 321; Badian, 1972: 704; Bernstein, 1978: 123-126; Tipps, 1989: 334; Roselaar, 2010: 230; Demir, 2021: 114).⁹ Yasa tasarısı uygulanmak üzere hazır hale getirilse de mecliste oylamasına fırsat verilmeden *nobiles*in yönlendirmesi ile diğer bir *tribunus plebis* olan M. Octavius tarafından veto edildi (Scullard, 2010: 23). Bunun üzerine Ti. Gracchus, M. Octavius'un halkın menfaatini korumakla mükellef bir makamda bulunmasına rağmen *nobiles*in etkisinde kaldığını ve görevini kötüye kullandığını iddia ederek onu vazifesinden uzaklaştıracak bir teklif getirdi. Ti. Gracchus'un

⁷ *Ager publicus*, Roma Cumhuriyeti'nde devlete ait bir tür kamu arazisidir. Çeşitli şekillerde *populus romanus*un kullanımına sunulmuştur (Roselaar, 2010: 1).

⁸ Roma dönemi kullanılan bir alan birimidir. Yaklaşık olarak 73 metre uzunluğa ve 63,5 metre genişliğine denk gelmektedir (Smith, 1849: 651).

⁹ Ti. Gracchus, *lex sempronia agraria*nın işleyişini kontrol edecek komisyona kendisini, kardeşi Gaius Gracchus'u ve kayınpederi Appius Claudius Pulcher'ı atamıştır (Broughton, 1951: 495; Brunt, 1988: 466).

bu eylemi büyük yankı uyandırır da M. Octavius'un *tribunluğu* oy birliği ile elinden alındı (Astin, 1967: 208-209; Cary ve Scullard, 1975: 205; Lintott, 1999: 182-183). Nitekim M. Octavius'un azledilmesinin ardından tasarı yeniden gündeme getirildi ve ezici bir çoğunluk ile kabul edilerek *lex sempronia agraria* hayata geçirildi.

Kanunun yürürlüğe girmesi, yasal sınırın üzerinde büyük topraklara sahip olan birçok *senator* ve *nobiles*in bu uygulamaya tepki göstermesine neden oldu. Bunların arasındaki en önemli isim *pontifex maximus*¹⁰, Publius Scipio Nasica'ydı (Roselaar, 2010: 239). O dönem Scipio Aemilianus'un Roma şehrinde bulunmamasından dolayı *senatus* ve *nobiles* yönlendiren kişi olarak ön plana çıkan S. Nasica, çevresindeki *senator*lerle beraber *lex sempronia agraria*nın uygulanmasını engellemek adına harekete geçmişti. P. S. Nasica, kanunun yürütülebilmesi için gerekli fonu sağlama yetkisinin *senatus*un elinde olmasını bir koz olarak kullandı ve kendisinin dayatmasıyla *senatus* komiteye sadece sembolik bir ücret verilmesini kararlaştırdı (Plut. *Ti. Gracch.* 13.1-2). Böylece Ti. Gracchus'un başını çektiği komisyon kanunun uygulamaya geçirilmesi için gerekli finansmandan mahrum bırakılmış oldu. Bu durum Ti. Gracchus'u oldukça çaresiz bir hale sokarken, Asia'da yaşanan bir gelişme ise olayların seyrini değiştirdi. 133 yılında ölen Bergama kralı III. Attalus tüm krallığı hazinesiyle beraber *populus romanus*a bırakmıştı (Livy. *Per.* 58; Flor. I.35.2; App. *B Civ.* V.4; Oros. V.5.4; Hansen, 1971: 142-50; Sherwin-White, 1977: 68; Kaya, 2005: 14). Bu vasiyetten birçok kişiden önce haberdar olan Ti. Gracchus hemen harekete geçti ve III. Attalus'un kraliyet hazinesinin bir kısmının toprak komisyonunun çalışmasını finanse etmek adına kullanılacağını ilan etti. Ancak hazine ve deniz aşırı gelirleri yönetme yetkisinin *senatus*a ait olması bir problem olarak Ti. Gracchus'un karşısına çıksa da *mos maiorum* bir kez görmezden gelinerek yasa meclisten çıkarıldı (Scullard, 2010: 23-24). Ti. Gracchus'un bu girişimi ona olan tepkiyi arttırmış ve onun Roma'da tek kişilik bir hâkimiyet kurmaya çalıştığı söylentileri iyice yayılmasına neden olmuştu (Roselaar, 2010: 239). Sergilediği radikal davranışlar yüzünden halkın gözünden de düşmeye başlayan Ti. Gracchus, bir sonraki senenin *magistra* seçimlerinde yeniden *tribunus plebis* makamına talip olacağını ilan etti. Bu durum Roma teamüllerine aykırı olsa da Ti. Gracchus'u yine de seçimlerde adaylığını açıklamıştır (Gruen, 1968: 58). Ne var ki seçim zamanının hasat dönemine denk gelmesi Ti. Gracchus'un en önemli destekleyicileri olan şehir dışında yaşayan halkın seçime iştirak edememesine neden oldu (Duncan, 2018: 39-40). Seçim süreci de oldukça sancılı geçerken, P. S. Nasica *res publicay*ı kurtarma iddiası ile silahlı fedailerini yanına alarak Ti. Gracchus ve destekleyicilerine saldırdı. Çıkan arbedede Ti. Gracchus yanındaki yaklaşık üç yüz kişi ile birlikte hayatını kaybetti (Livy. *Per.* 58; Vell. Pat. II.3.1-4; Plut. *Ti Gracch.* 19.1-5; Flor. II.2.6-7; App. *B Civ.* I.16; Oros. V.9.1-3).

---

¹⁰ Antik Roma'nın önemli dini kurumlarından *collegium pontificum*un en yüksek dereceli rahibidir (Hornblower ve Spawforth, 2012: 1183).

Yaşanan bu olay *res publica* tarihinde bir dönüm noktası olarak kayıtlara geçmişti. Plutarchus (Ti. Gracch. 20.1), bu olayın kraliyet döneminin bitişinden sonra kan dökülen ve ölümle sonuçlanan ilk ayaklanma olduğunu ifade etmiştir. Daha önceden yaşanan anlaşmazlıkların *nobiles*in halktan korkusu veya halkın *senatus*a olan saygısından dolayı çatışmaya dönüşmediğini belirten Plutarchus, en kötü durumların dahi taraflar arası karşılıklı tavizler verilerek çözüldüğünü belirtmektedir. Cicero (Rep. I.19.31) da Ti. Gracchus'un ölümünü bir milat olarak kabul ederken, bu olayın *populus romanus*u ikiye böldüğünü aktarmaktadır. Cicero aslında bu anlatımında *res publica* politikasında meydana gelen bir değişimi ve gruplaşmayı işaret etmektedir (Beard, 2015: 227). Sallustius (Iug. 41.2) ise özellikle Gracchus kardeşler dönemine dikkat çekerek onu ve çevresindekileri Roma'ya akan zenginliği sömürmek yerine adaleti tercih eden aristokratlar olarak tanımlamış, aynı zamanda onların gerçekleştireceği faaliyetlerin sivil çekişmeleri attırdığından söz etmiştir. Nitekim 133 yılında yaşanan bu olaylarla birlikte, Ti. Gracchus gibi halkı örgütleyebilen etkili liderlerin önderliği ve *tribunus plebis* gibi önemli makamların gücü ile *senatus* ve *nobiles*e karşı koyulabildiğine şahit olan aristokratların oluşturduğu grup artık *populares* adı altında *res publica* siyasetinde yerini alıyordu.

Ti. Gracchus'un ölümüyle beraber, *res publica* teamüllerine karşı olan bir hareket şiddet uygulanarak durdurulmuştu. Hatta Ti. Gracchus'un cesedi herhangi bir cenaze merasimi düzenlenmeden Tiber Nehri'ne atılmıştı (Plut. Ti. Gracch. 20.2; Beness ve Hillard, 2001: 139). Roma geleneklerine ters olan bu durum belki de onun *mos maiorum*u yok sayarak gerçekleştirdiği faaliyetlere bir cevap niteliğindeydi. Üstelik sadece Ti. Gracchus değil hayatta kalan birçok destekçisi oluşturulan olağanüstü mahkemelerle idam edilmiş ya da sürgüne gönderilmişti (Gruen, 1968: 60; Mouritsen, 2017: 169). Ancak bütün bunlara rağmen Ti. Gracchus'un ve reformlarının halk üzerinde yarattığı etki o kadar fazlaydı ki adeta bir ihtilal niteliği taşıyordu. Halk, Ti. Gracchus'u bir lider olarak görmüş ve ondan cesaret alarak isteklerini daha yüksek sesle dile getirmenin sonuç sağlayabileceğini öğrenmişti. Üstelik *senatus*, halktan çekindiğinden dolayı *lex sempronia agrariay*ı yürürlükten kaldırmaya cesaret edememiş, hatta toprak kanunun düzgün bir şekilde devam etmesi adına işleyişten sorumlu komisyona hayatını kaybeden Ti. Gracchus yerine başka birinin¹¹ atanmasını tavsiye etmişti (Plut. Ti. Gracch. 21.1).¹² Böylece faaliyetlerine devam eden komite oldukça uzun bir süre arazi dağıtımını uygulamayı başarmış oldu. Öyle ki özellikle 133-125 yılları arasında vatandaş sayısında gerçekleşen dikkat çekici artış birçok kişiye toprak tahsis edildiğinin de göstergesiydi (Scullard, 2010: 26).¹³ Ne var ki bütün bu olumlu gelişmelere karşın zamanla bazı problemler ortaya çıkmıştı. Bunlardan biri üzerinde mülk olan arsaların teknik sebeplerden dolayı

¹¹ Tiberius Gracchus'un ölümü sebebiyle arazi komisyonunda boşalan pozisyona Publius Licinius Crassus Mucianus atanmıştır (Broughton, 1951: 495; Astin 1967: 228; Gruen, 1968: 56).

¹² *Senatus*un, halkın baskısından çekindiğinden dolayı gerçekleştirdiği bir diğer eylem de Ti. Gracchus'un ölümünde başrol oynayan P. S. Nasica'yı Roma şehrinden sürmesidir (Val. Max. V.3.2; Plut. Ti Gracch. 21.4.7).

¹³ 131 yılında yapılan nüfus sayımında 395.000 kayıtlı vatandaşa rastlanırken, bu sayıya 125 yılında yapılan sayımda 75.000 kişinin daha eklendiği görülmektedir (Brunt, 1971: 77; Scullard, 2010: 26).

bir türlü parsellenememesin komisyonun çalışmalarını durduracak raddeye getirmesiydi. Bir diğer sıkıntı ise *ager publiusa* işgal etmiş İtalyanların topraklarından çıkarılma süreciydi. *Res publica* hukukunda herhangi bir hakları olmamasından dolayı kendilerine dayatılan bu durum karşısında çaresiz kalmaları onları oldukça rahatsız etmekteydi (Duncan, 2018: 43). Bu gelişmeler kaçınılmaz olarak *lex semprinoa agrariaya* muhalif olanlara önemli politik malzemeler vermişti.

Bütün bunlar yaşanırken Scipio Aemilianus Numantia kuşatmasından büyük bir zaferle dönmüştü (Broughton, 1951: 495). Ancak buna rağmen, Ti. Gracchus'un öldürülmesi sonrası takındığı tavır onun *plebs urbana* tarafından dışlanmasına neden olmuştu (Plut. *Ti. Gracch.* 21.4).¹⁴ Bundan dolayı prestij kaybeden Scipio Aemilianus *res publica* politikasında sağlam bir konum elde edebilme adına alternatif müttefik arayışlarına yönelmişti. Tam da bu süreçte Numantia kuşatmasında ciddi desteklerini aldığı İtalyanlar toprak tahsilatı konusunda mağduriyet yaşadıklarını iddia ederek Scipio Aemilianus'dan destek talep ettiler (Mommsen, 1894c: 337; Astin, 1967: 231-239). Scipio Aemilianus hem İtalyanların dizginlemek hem de arasının bozuk olduğu *senatus* ve *nobilesin* de güvenini tazeleme adına da *lex semprinoa agrariayı* yürüten komitenin yetkilerini *consul* C. Sempronius Tuditanus'a devretti. Bu uygulama her ne kadar bir yetki değişimi gibi gözüксе de o an işleme sokulacak mevcut arazilerin İtalya Yarımadası üzerindeki şehir devletleri ile sınır olan bölgedeki topraklar olması ve *consullerin* bu bölgelere müdahale hakkı olmaması komisyonun çalışmasını engelliyordu (Beesley, 1886: 41; Geer, 1939: 31-33). Böylece toprak yasası resmi olarak faaliyetine devam etse de uygulama alanı oldukça kısıtlanmış oluyordu. Aslında *consul* C. S. Tuditanus'un komiteye atandıktan hemen sonra İlyrialılar ile savaşacağını iddia ederek Roma şehrinden ayrılması da komisyondaki bu değişikliğin amacının toprak dağıtımını sekteye uğramak olduğu hakkında da ipucu vermektedir (Astin, 1967: 240). Bu gelişmeler kaçınılmaz şekilde *plebs urbananın* bu karara büyük tepki göstermesine neden oldu. Bütün bunların üzerine Scipio Aemilianus'un bir süre sonra şüphe uyandıracak bir şekilde evinde ölü bulunması ise taraflar arası tansiyonu yükseltti (Livy. *Per.* 59; Vell. Pat. II.4.5-6; Plut. *C Gracch.* 10.5-6; App. *B Civ.* I.20; Oros. V.10.9-10). Nitekim yaşanan bu gerilim uzun süre Roma politikasına yansımış ve Ti. Gracchus'un kardeşi olan G. Gracchus'un *res publica* siyasetine dahil olmasıyla da daha da artmaya başlamıştır.

Ti. Gracchus'un ölümünün ardından *popularesin* politikalarının en büyük takipçisi olacak olan G. Gracchus 154 yılında Roma'da dünyaya geldi. İlk askerî hizmetini Hispaina'da yerine getiren G. Gracchus, abisinin ölümünü üzerine Roma şehrine dönmüştü (Plut. *Ti. Gracch.* 13.1; Broughton, 1951: 134; Hornblower vd., 2014: 337). Başkente gelişiyle beraber Ti. Gracchus'un reformlarını devam ettirmek isteyen G. Gracchus'un aklında *lex semprinoa agrariayı* genişleterek *ager publiusa* İtalyanları da dahil etmek hatta onlara Roma vatandaşlığı vermek vardı. Bunu gerçekleştirme adına kendisi ile bu konuda aynı düşünceleri paylaşan ve arazi komisyonunda beraber çalıştıkları F.

¹⁴ Plutarchus (*Ti. Gracch.* 21.4), Scipio Aemilianus'un Ti. Gracchus'un ölüm haberini aldığı anda Homeros'tan bir alıntı yaparak "Öyleyse kökü kazınsın böyle bir kötülüğe kalkışan diğerlerinin de..." dediğini aktarmaktadır.

Flaccus ile yakınlık kurmaya başladı. O dönem *consul* olmayı başaran F. Flaccus ise fikirleri yasaya dökmek istese de ciddi bir muhalefet ile karşılaştı ve bu girişiminde başarısız oldu (Val Max. 9.5.1; App. B Civ. I.21; Broughton, 1951: 510).¹⁵ Ancak vatandaşlık konusunun giderek daha tehlikeli bir hale geleceğini öngören *senatus* F. Flaccus'u Roma şehrinden uzaklaştırmak adına onu o dönem Galya (Gallia) kabilelerinin saldırısına uğrayan ve yardım çağrısında bulunan müttefik bir Yunan şehri olan Massilia'yı (Marsilya) desteklemekle görevlendirdi (Gruen, 1968: 73). Böylece *senatus* vatandaşlık sorununun askıya alındığını düşünse de Roma'ya bağlılığı ile bilinen bir İtalyan şehri olan Fregellae'nin vatandaşlık tasarısının iptali üzerine ayaklanması ve bu isyanın *praetor* Luicus Opimius tarafından abartılı bir sertlikle bastırılması konunun yeniden gündeme gelmesine neden oldu (Duncan, 2017: 54). Bu süreçte Sardinya'da (Sardinia) *quaestor* olarak görev yapan G. Gracchus vazife süresi bittiğinde bir an önce Roma şehrine dönmek istiyordu (Broughton, 1951: 513; Crook vd., 1992: 97). Ne var ki *senatus* politik gerginliğin yaşandığı bu dönemde G. Gracchus'un hem Ti. Gracchus'un kardeşi olması nedeniyle hem de üstün hitabet gücü ile Roma halkını ve İtalyanları etki altına alabileceğini düşünerek başkente dönmesini engelleme adına görev süresini uzatma kararı aldı (Gruen, 1968: 74). Lakin buna aldırmayan G. Gracchus 124 baharında Roma şehrine döndü. Hakkındaki itaatsizlik suçlamalarından ve Fregellae'deki isyanı kışkırtma iddialarından başarı ile sıyrılan G. Gracchus 123 yılının *magistra* seçimlerine aday oldu ve *tribunus plebis* makamına seçildi (Plut. C Gracch. 2.4; Broughton, 1951: 513; Gruen 1968: 75; Flower, 2010: 133; Scullard, 2010: 27).

G. Gracchus'un ilk icraatlarından biri daha önce azledilen bir *magistranın* yeniden görev almasını engellemek adına bir yasa teklif etmek oldu. G. Gracchus'un buradaki amacı abisinin politik rakibi olan ve oy birliği ile makamı elinden alınan M. Octavius'un *res publica* siyasetine geri dönmesini engellemek olsa da annesi Cornelia'nın araya girmesi ile bu niyetinden vazgeçmişti. Ardından, Ti. Gracchus'un destekleyicilerini kurulan olağanüstü mahkemelerle sürgüne gönderen *praetor* Popillius'un da içinde bulunduğu gruba karşı harekete geçti ve herhangi bir vatandaş yargılamadan sürgüne gönderen bir *magistra* hakkında kovuşturma yapılması sağlayan kanunu hayata geçirdi (Cic. Brut. 128; Diod. Sic. XXXIV.26.1; Vell. Pat. II.7.4; Plut. C. Gracch. 4.3-4). Gerçekten de G. Gracchus'un bu girişimlerinin abisi Ti. Gracchus'u ölümüne götüren süreçte önemli bir rol oynayan *senatusa* karşı yapılan bir misilleme olduğu aşikârdır. Akabinde G. Gracchus, halkın onu Ti. Gracchus'un veliahtı olarak görmesi ve kendisine karşı büyük bir beklenti olmasından dolayı sosyal reformlara yöneldi. Öncelikle toprak kanunu canlandırma adına teknik olarak hala mevcut olan ancak *senatus* tarafından atıl bir duruma sokulan arazi komisyonunu nihai yetkilerle yeniden uygulamaya geçirdi (Mommsen, 1894c: 345; Cary ve Scullard, 1975: 207). Böylece Ti. Gracchus'un ölümü ile beraber aksayan, *ager publicus*un toprak sahibi olmayan vatandaşa dağıtılması işlemine devam edilmesi sağlandı. Ardından, halk desteğini pekiştirmek adına Roma halkına pazar fiyatından daha ucuza buğday temin etmesini öngören *lex frumentia*yı uygulamaya geçirdi (Crook vd., 1992:

¹⁵ 125 yılının seçilmiş diğer *consulü* M. Plautius Hypsaesus'dur (Broughton, 1951: 510).

78-79; Scullard, 2010: 28; Hornblower vd., 2014: 337). Bunların dışında yeni koloniler kurma ve İtalya Yarımadası'ndaki yol ağını geliştirme gibi bayındırlık faaliyetlerinde bulundu (Plut. C. Gracch. 6.3; App. B Civ. I.23). Bütün bu yapılanlara rağmen G. Gracchus sadece halktan güç alarak politik kulvarda ilerlemenin yeterli olmayacağını abisi Ti. Gracchus'un yaşadıklarından tecrübe ederek reformlarının daha geniş bir kulvara taşımaya karar verdi (Roselaar, 2010: 24). Bunun için öncelikli hedefi o dönem Roma'da ağırlığı olan bir sınıf olan *equitesin senatus* ile ilişkisini bozmak ve onları arkasına almak oldu. Bunu gerçekleştirmek adına 123 yılında çıkardığı *lex sempronia iudiciaria* ile yolsuzluk ve usulsüzlük mahkemesi jürilerinin *senatorler* yerine tamamen *equites*den meydana gelmesini sağladı (Diod. Sic. XXXIV.25.1, XXXVII.9.1; Livy. Per. 60; Vell. Pat. II.6.3, 13.2; Plut. C. Gracch. 5.2-6.1; Flor. II.5.3; App. B Civ. I.22). Bununla birlikte, Asia'da toplanacak vergilerin müzayede yoluyla ve belli bir bedel karşılığında şahıslara satılması işleminin bölgedeki valiler yerine Roma şehrindeki *censorlar* tarafından yapılacağını öngören yasayı hayata geçirdi (Scullard, 2010: 29; Hornblower vd., 2014: 337). *Senatorler* 215 yılında çıkarılan *lex claudia* ile ticaretten men edildiğinden ve eyaletlerdeki tüccarlar da başkente oldukça uzakta mesafede bulunduğundan aslında bu kanun dolaylı yoldan o dönem diğer bir varlıklı sınıf olan *equitesin* çıkarlarına yönelik bir uygulamaydı (Flower, 2004: 166-167). Nitekim yapılan bu değişiklikler *equites*e ciddi bir itibar ve yargı gücü kazandırırken, *senatusun* hem Roma şehrinde hem de eyaletlerdeki otoritesinin azalmasına neden oldu (Hunter, 1903: 44-45). *Equitesin* desteğini alarak konumunu sağlamlaştıran G. Gracchus, orduyu da memnun etmeyi de ihmal etmemiştir. Bunun için önceden bir askerin kendisinin temin etmesi gereken kıyafet ve teçhizatın artık devlet tarafından karşılanması sağlayan, bununla birlikte on yedi yaşından küçük hiçbir erkeğin orduya alınmayacağını öngören *lex militaris* uygulamaya koydu (Plut. C Gracch. 5.1). Böylece *res publicanın* önemli siyasi unsurlarını arkasına alan G. Gracchus, *mos maiorum*a aykırı olmasına rağmen 122 yılının *magistra* seçimlerinde yeniden aday oldu ve tekrardan *tribunus plebis* seçildi (Broughton, 1951: 517).

G. Gracchus'un halkın ve *equitesin* desteğini alarak *res publica* politikasında oldukça güçlü bir konuma gelmesi *senatusu* oldukça endişelendirmekteydi. Plutarchus (C. Gracch. 6.1)'un özellikle *equitesin* usulsüzlük mahkemeleri jürisini elde etmesine atıfta bulunarak G. Gracchus'un neredeyse monarşi rejimlerinde görülen bir güç elde ettiğini ifade etmesi de *senatusun* bu kaygısını destekler niteliktedir. Bundan dolayı *senatus* çareyi G. Gracchus'u en büyük destekçisi olan halktan uzaklaştırmada buldu. Bunu gerçekleştirmek için, toplumda saygın kişiliği ile ön plana çıkan *tribunus plebis* Marcus Livius Drusus, G. Gracchus'un reformlarına gölge düşürmek amacıyla öne sürüldü (Crook vd., 1992: 83; Roselaar, 2010: 259). Bu süreçte G. Gracchus'un Kartaca'da ve İtalya'nın bazı bölgelerinde yeni koloniler kurmak gibi fikirleri vardı (Rowland, 1965: 368-369). Ayrıca İtalyanlara ve Latinlere Roma vatandaşlığı verip onların bir kısmını bu kolonilere yerleştirmeyi düşünüyordu (Cic. Brut. 99-100; Vell. Pat. II.6.2). Koloni kurma niyetini yasaya döken G. Gracchus projesini hayata geçirmek adına Kartaca'ya yelken açtı. Bunu fırsat bilen L. Drusus ise G. Gracchus'un bu önerisine karşı on iki yeni koloni kurulacağını ve buralara üç bin fakir vatandaşı

yerleştireceğini belirtti.¹⁶ Dahası G. Gracchus'un *ager publiusa* yeni yerleştirilen vatandaştan küçük de olsa bir bedel almasının aksine bu kolonilere yerleşenlerden herhangi bir ücret alınmayacağını duyurdu (Mommsen, 1894c: 364; Cary ve Scullard, 1975: 209). L. Drusus'un en çarpıcı hamlesi ise bu kolonilere sadece Roma vatandaşlarının yerleştirileceğini ilan etmesiydi. L. Drusus'un özellikle bu girişimi vatandaşlık hakkını paylaşmak istemeyen *populus romanus*un İtalyanlarla ve Latinlerle arasını açmayı başarmıştı (Duncan, 2017: 62-63). Gerçekten de L. Drusus'un bu girişimleri sonuç vermiş ve G. Gracchus'un Afrika'dan (Africa) döndükten oylamaya sunduğu vatandaşlık tasarısı reddedilmiştir (Hornblower vd., 2014: 337). Üstelik sadece halk değil *equites* de bu konuda G. Gracchus'a karşı cephe almıştır. Hatta Appianus (*B Civ.* I.23), L. Drusus'un vaatlerinden etkilenen halkın G. Gracchus'un reformları ile alay ettiğini belirterek G. Gracchus'un itibarındaki düşüşü gözler önüne sermiştir. Bütün bunların sonucunda halk desteğini kaybeden G. Gracchus 121 yılı *magistra* seçimlerine aday olsa da *tribunus plebis* seçilmeyi başaramamıştır (Plut. *C. Gracch.* 12.5.8).

G. Gracchus'un seçimi kaybetmesiyle birlikte özellikle ona karşıtlığı ile bilinen ve o dönem *consul* olan Lucius Opimius, hem G. Gracchus'un yasalarını yürürlükten kaldırmak hem de onu sürgün etmek adına harekete geçti. Ancak L. Opimius, G. Gracchus'un her ne kadar seçimleri kaybetse de yine de azımsanamayacak bir kitle tarafından desteklendiğinin farkındaydı. Üstelik G. Gracchus'un o dönem Kartaca'da kurulacak olan koloninin yürütme komisyonunda bulunması onun yargılanmasının önünde bir engel teşkil ediyordu (Broughton, 1951: 522). G. Gracchus'a karşı başlatılacak bir kovuşturmayı haklı çıkarmanın yolunun kendisini kışkırtmaktan geçtiğini bilen L. Opimius, onu tahrik etme adına Kartaca kolonisi ile ilgili kararnamenin değiştirileceğini duyurdu (Plut. *C. Gracch.* 13.1; Mommsen, 1894c: 365-366; Scullard, 2010: 31). Gerçekten de L. Opimius'un çabaları sonuç vermiş ve koloninin akıbetinin tartışıldığı ortamda yaşanan gerginlikte bir G. Gracchus taraftarının karşı gruptan birini öldürmesiyle tansiyon yükselmiştir. (Cary ve Scullard, 1975: 209). Yaşanan bu olay üzerine *senatus consultum ultimum*¹⁷ ilan edilerek L. Opimius'a düzeni sağlaması için gereken yetki verilmiş oldu. Yanına yaklaşık üç bin kişi alan L. Opimius, G. Gracchus ve adamlarının bulunduğu Aventine Tepesi'ne doğru ilerledi. Burada meydana gelen çatışmada G. Gracchus yanındaki birçok destekleyicisi ile birlikte hayatını kaybetti ve cesetleri teşhir edildikten sonra Tiber Nehri'ne atıldı (Livy. *Per.* 61; Vell. Pat. II.6.4-7; Val. Max. I.7-6.; Plin. *HN.* XXXIII.48; Plut. *C. Gracch.* 15-17; Flor. II.3.4-6; App. *B Civ.* I.26; Oros. V.12.6-9; Beness ve Hillard, 2001: 139; Orlin, 2010: 195).

G. Gracchus'un katledilmesinin ardından birçok destekçisine kovuşturma başlatıldı ve bunun sonucunda yakalananlar idam edildi. Bu dönemde dikkat çeken husus, *senatusun* Ti. Gracchus'un ve

¹⁶ Antik kaynaklarda, Gaius Gracchus'un ölümünden sonraki süreçte L. Drusus'un önerdiği on iki koloni tasarısı hakkında hiçbir ize rastlanmaması, bu önerinin G. Gracchus'un koloni projesini sekteye uğratmak için öne sürüldüğünün bir göstergesi niteliğindedir.

¹⁷ *Senatusun magistralara* verdiği tavsiye niteliğinde bildirimleridir. Cumhuriyet döneminde resmi bir yaptırım olmasa da uygulamada genelde riayet edilirdi (Byrd, 1995: 44).

tarafklarlarının öldürölmesinden sonra yaşanan sürecin aksine daha saldırgan bir tutum sergilemesidir. Öyle ki Ti. Gracchus'un ölümünden sonra, onun itibarını düşürme adına cenaze merasimi düzenlenmesine izin verilmemiş ve hayatta kalan taraftarları ise kurulan olağanüstü mahkemelerde yargılamıştı. Bununla beraber halk tepkisinden çekinildiğinden Ti. Gracchus'un en önemli reformu olan toprak yasasının işleyişine devam edilmesini kararlaştırmıştı. Ne var ki bu sefer Gracchus taraftarları sadece infaz edilmekle kalmamış, malları satılarak kamuya aktarılmış ve eşlerinin yas tutması yasaklanmıştır (Plut. *C Gracch.* 17.4-5). Ayrıca Gracchus kardeşlerle özdeşleşen *lex semprinoa agraria* geçmişte sürdürölmesinin aksine kademeli olarak zayıflatılarak hükümsüz hale getirilmiştir. Öncelikle *ager publius* dahil edilen vatandaşların mülklerini ellerinden çıkarma izni verilerek bu arazilerin satışının önü açıldı. Böylece zengin toprak sahipleri sahip oldukları arazileri genişletme adına bunları satın alma fırsatı yakaladılar. Sonrasında daha da ileri gidilerek 111 yılında mevcut bütün *ager publius*un özel mülke çevrilmesi sağlandı ve böylece *lex semprinoa agraria* geçersiz hale getirilmiş oldu (App. *B Civ.* I.27; Crook vd., 1992: 87; Howarth, 1999: 295; Roselaar, 2010: 257). Üstelik L. Opimius'un Gracchus kardeşlere ve onların destekleyicilerine karşı yapılan katliamları simgeleştirme adına Concord Tapınağı'nı inşa ettirmesi, *senatus*un Gracchus kardeşleri ve onların reformlarını ne denli büyük bir tehdit olarak gördüklerinin adeta bir kanıtıydı (Plut. *C Gracch.* 17.6; Orlin, 2010: 195). Nitekim *senatus*un Roma politikasında hâkim güç olmasını isteyen *nobiles*, bu süreçte Gracchus kardeşlerin önderliğinde halkın gücünü iyice ensesinde hissettiğinden, gelecekte benzeri kalkışmaların olmaması adına daha radikal bir bakış açısıyla gruplaşarak *optimates* adı altında Roma tarihinde yerini almıştır.

Ti. Gracchus döneminde ortaya çıkmaya başlayan ve sonraki döneminde G. Gracchus liderliğinde *res publica* politikasında kendilerini iyice hissettiren *populares*, 121 yılında yaşanan olaylardan sonra uzun süre güçlü bir siyaset izleyemedi. Bunda hem *senatus*un eskisine nazaran daha sert tedbirler alarak *populares* içindeki etkin kişileri ortadan kaldırması hem de Gracchus kardeşlerin ardından onların bayrağını taşıyabilecek bir varis gelmemesinin etkisi vardı. Mommsen (1894c: 371) de Ti. Gracchus'un oğlunun genç yaşta ölmesinin ve G. Gracchus'un ise hiç çocuğunun olmamasının *populares*in halkı peşinden sürükleyecek ve politikalarını sürdürecektir bir lider bulamamalarının nedeni olarak görmüş, bu bağlamda *populares* komutanı olmayan bir kaleye benzetmiştir. Ancak Gracchus kardeşler önderliğinde *populares* o dönem gerçekleştirdikleri reformlar ve attıkları radikal adımlar ile sonraki kuşakları ciddi oranda etkilemişti. Halka tahıl dağıtımını öngören *lex frumentaria* kalıcı hale gelmiş, bu yasa ileride *populares* ile özdeşleşerek onlar için önemli bir siyasi koz haline gelmişti. G. Gracchus sayesinde yolsuzluk mahkemeleri jürilerini ele geçiren *equites* de artık *res publica* siyasetinin önemli bir ögesi haline gelmiş ve *optimates* üzerinde bir baskı unsuru oluşturmuştur. Bununla birlikte Romalı politikacılar, Gracchus kardeşler sayesinde arkalarına halkı alarak ne kadar etkili olabileceklerini görmüş, halk da güçlü liderlerle beraber yaşadıkları haksızlıklara karşı koyabileceklerinin farkına varmışlardı. Ayrıca geçmişte savaş gibi olağanüstü durumlarda istisnaları görölmele beraber, Roma teamüllerine aykırı yapılan görev atanmaları da *res publican*ın dinamiklerini etkilemişti. Ti. Gracchus'un her ne kadar başarılı olamasa da üst üste ikinci

kez *tribunus plebis* seçilebilmek için aday olması, ilerleyen süreçte onun aksine kardeşi G. Gracchus'un bunu gerçekleştirmesi gelecekte *mos maiorum* ihlal eden bu tarz girişimlerin önünü açmıştır. Benzer şekilde, hem Ti. Gracchus'un herhangi bir mahkeme kararı olmadan -üstelik dokunulmazlığı olan *tribunus plebis* makamını sürdürürken- öldüren S. Nasica'yı aklamak hem de G. Gracchus'u durdurmak isteyen L. Opimius'a yetki verme adına hayata geçirilen *senatus consultum ultimum* da bir emsal teşkil ederken, bu durum ileride yaşanan *populares* ve *optimates* mücadelesinde bu kararın birçok kez başvurulmuş bir uygulama haline gelmesine neden oldu. Nitekim bütün bu unsurlar bu iki grubun devlet içinde kadrolaşarak birbirileri ile daha radikal bir biçimde mücadele etmelerine sebebiyet verdi. Özellikle Lucius Cornelius Sulla'nın *consul* olduğu ve dizginler ele aldığı dönemde hat safhaya çıkan gerilim iç savaşlarla sonuçlandı ve bu durum *res publicanın* bir imparatorluğa geçiş sürecinde önemli kilometre taşlarından biri olarak tarihe geçti.

Antik Kaynaklar

Geç cumhuriyet dönemi, *res publicanın* imparatorluğa geçiş sürecinde önemli bir yer teşkil etmektedir. II. yüzyılın ortasından başlayan ve bir sonraki yüzyılın sonuna kadar süregelen bu dönemde Roma devleti farklı coğrafyalarda birçok fetihler gerçekleştirmiş, o çağa adını yazdıran asker ve politikacılar önemli faaliyetlerde bulunmuş ve aynı zamanda *populus romanus*da büyük değişimler meydana gelmiştir. Bütün bu unsurlar, ekseriyetle Latince ve Yunanca yazan birçok tarihçinin ilgisini çekerken, bu suretle onların yazıya döktüğü birçok eser de gelecek nesillere miras olarak kalmıştır. Üstelik sadece tarih yazımı ile ön plana çıkan kişiler değil, Marcus Tullius Cicero ve Gaius Iulius Caesar gibi o devre damga vurmuş devlet adamları da bizzat kendi kalemlerinden eserler çıkararak o süreçte yaşanan olaylar hakkında birinci elden bilgi aktarılması sağlamışlardır. Ne var ki bu eserlerin bazı bölümleri kaybolurken, bir kısmı ise sadece fragmanlar şeklinde günümüze ulaşmıştır. Ayrıca bazı tarihçilerin eserlerini iktidardaki gücün veya bir imparatorun emri altındayken yazmaları bu kaynakların objektifliği veya bilgilerin doğruluğu konusunda şüpheler uyandırmaktadır. Yine de şu an içinde bulunulan XXI. yüzyıla kadar varlığını koruyan bu eserler geç cumhuriyet dönemi yapılacak çalışmalar için oldukça kıymetli kaynaklar olarak yerlerini almışlardır.¹⁸

Geç Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli figürlerinden biri olan, aynı zamanda avukat, yazar ve devlet adamı gibi kimlikleri ile de öne çıkan Marcus Tullius Cicero, *equites* sınıfına mensup varlıklı bir ailenin ferdi olarak 106 yılında Arpinum'da dünyaya geldi. Cicero o dönem Roma dünyasında

¹⁸ Yukarıda bahsedilen ve kayda değer bir kısmı bu yüksek lisans tezinde kullanılan antik kaynaklar Latince veya Yunanca yazıya dökülmüştür. Onları okumak ve yorumlamak adına ise İngilizce tercümelerinden faydalanılmıştır. Bu eserlerin İngilizce çevirilerini yayımlanmış birkaç yayınevi olmakla beraber, bu çalışmada genellikle Harvard University Press'in yayını olan Loeb serisi tercih edilmiştir. Bu seçimde Loeb'in Hellen ve Roma kaynaklarının en yaygın çevirilerini içeren dizi olmasının ve aynı zamanda eserlerin İngilizce tercümelerinin Latince ve Yunanca karşılaştırmalı olarak sunulmasının büyük payı vardır.

eğitilmiş kesimin oldukça önem atfettiği Yunan kültürünün ağırlıkta olduğu bir öğrenim gördü. İlk askerî görevini Müttefikler Savaşı'nda Pompeius Strabo'nun komutası altında hizmet vererek gerçekleştiren Cicero, kariyerini askerî kulvardan çok kamu alanında ilerletmek istediğinden öncelikle avukatlık mesleğini icra etmeye başladı. Bu süreçteki üst düzey davalarda gösterdiği başarılarla ismini duyurdu. İlerleyen dönemlerde politikaya atılan Cicero 76 yılında *quaestor*, 69'da ise *aedilis* olarak hizmet verdi. 66 yılında gelindiğinde ise *praetor* olarak görev alırken, 62 yılında da *cursus honorum*un en önemli mevkieerinden biri olan *consul* makamına seçildi. Cicero, özellikle cumhuriyetten imparatorluğa geçiş sürecinde meydana gelen birçok olayda önemli roller oynadı ve Roma siyasi tarihinde derin izler bıraktı. Ayrıca Yunan ve Latin kültürü üzerine yaptığı çalışmalar sayesinde bu iki kültür arasında köprü kurulmasında öncü olan isimlerden biri oldu.

Cicero'nun söylevlerini aktardığı yapıtların ve felsefe üzerine yazdığı eserlerin geç cumhuriyet dönemi ile ilgili birçok önemli bilgiler içermesi, onları *res publican*ın özellikle son dönemlerini hakkında yapılan çalışmalarda en çok başvuru lan kaynaklardan olmasını sağlamıştır. Daha da önemlisi, Cicero, bu çalışmada ele alınan konunun en önemli unsurları olan *populares* ve *optimates* eserlerinde ilk kez tanımlayan ve antik kaynaklarda en detaylı yorumlayan kişidir. Bu bağlamda bu iki grubun *res publica* politikasındaki gelişim süreçlerini ve yarattıkları etkiyi anlama konusunda Cicero'nun eserleri büyük önem taşımaktadır. Ancak Romalı hatibin *populares* ve *optimates* terimlerini bazı eserlerinde değişik anlamlarda kullanılması bu etiketlerin gelecekte birçok modern tarihçi tarafından farklı yorumlanmasına ve bununla paralel olarak birçok teoreinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca, eserlerinde kullandığı dil ve yapıtlarına yansıtılan konuşmaların retorik tarzı verilen bilgilerin yorumlanmasını ve onlardan bir çıkarım oluşturulmasını zorlaştırır hale getirmiştir. Cicero'nun *optimates*e olan yakınlığı ve özellikle *populare*se olan karşı ön yargısı da eserlerin tarafsız bir bakış açısı ile değerlendirilmesinin önüne geçmiştir.

Gaius Sallustius Crispus, *pleb* sınıfına ait varlıklı bir ailenin ferdi olarak 86 yılında Amiternum'da dünyaya geldi. İyi bir eğitim aldıktan sonra politikaya yönelen Sallustius, 55/54 senesinde *quaestor*, 52 yılında ise *tribunus plebis* makamına seçildi. 50 yılında ise toplumda tasvip edilmeyen davranışları yüzünden *senatustan* ihraç edildi. Ardından iç savaş sürecinde hizmet ettiği Gaius Iulius Caesar tarafından yeniden *quaestor* makamına getirilirken, sonrasında da *praetor* olmayı başardı. 48 yılında meydana gelen ve Caesar'ın zaferi ile sonuçlanan Pharsalia Savaşı'yla beraber yeniden *senatusa* dahil olma şansını yakalayan Sallustius, 46 yılında Africa Nova'ya *proconsul* olarak atanmıştır. Ancak Caesar'ın bir suikast sonucu öldürölmesinin ardından aktif kamu hayatını sona erdirmiştir.

Sallustius'un klasik Roma tarihçiliğinin ilk temsilcisi olması, onu, geçmişte tarih yazan diğer kişilerden daha farklı bir konuma taşımaktadır. Kendisinden önce hatıralar ve yıllıklar şeklinde eserler verilirken, Sallustius ise kişileri veya olayları ele alan monografi şeklinde yapıtlar ortaya koymuştur. Anlatım tarzı olarak ise Thucydides'den ilham alan Sallustius, kısa ancak doyurucu

cümlelerle bilgi aktarımda bulunmuştur. Eserlerinin ana temasının Roma Cumhuriyeti'ndeki gerileme olması da onları, bu konuda çalışmak isteyen kişiler için başvurulacak önemli kaynaklar arasına sokmuştur.

Sallustius'un *Bellum Iugurthinum* adlı eseri, modern tarihçilerin *populares* ve *optimates* hakkında referans aldıkları ve Cicero'nun *pro sestio* eserindeki tanımlamaları ile ilişkilendirerek çıkarımda bulundukları kaynaklardan birisidir. Üstelik *populares* ve *optimates*in *res publica* politikasında ortaya çıkmasına neden olan gelişmeleri de aktarması, aynı zamanda Gaius Marius ve Lucius Cornelius Sulla'nın kariyerlerinde ön plana çıkmalarını sağlayan Iugurtha Savaşı'nı da detaylı olarak aktarması, eserin bu çalışmada kullanılan önemli kaynaklardan biri olmasını sağlamıştır. Bunun dışında Romalı tarihçinin, *Historiae* ve *Bellum Catilinae* eserleri de içerdiği kayda değer bilgilerden dolayı başvuru yapıtları arasında yerlerini almışlardır.

Yunan tarihçi Diodoros Siculus, Sicilya'nın Agira kasabasında dünyaya gelmiştir. Geçmiş hakkında pek bilgi bulunmayan Diodoros, 60-30 yılları arasında yazdığı ve evrensel bir tarih sürecini işleyen *Bibliothèque Historique* ile tanınmıştır. Eser kırk kitaptan müteşekkildir ve üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm Truva Savaşı'ndan önceki dönemi kapsarken, aynı zamanda Antik Mısır, Mezopotamya, Hindistan, Scythia, Arabistan, Kuzey Afrika ve Avrupa gibi birçok farklı bölgenin tarihi ve kültürü hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır. İkinci kısım ise Truva Savaşı'ndan Büyük İskender'in ölümüne kadarki tarihi süreç ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde de Büyük İskender'in haleflerinin hükmettikleri dönemden, Gaius Iulius Caesar'ın Galya Savaşı'nı başlattığı tarihe kadarki gelişmeler aktarılmaktadır. Diodoros eserinde Ephorus ve Hieronymos'dan başta olmak üzere birçok eski Romalı ve Yunan tarihçinin kaynaklarından faydalanmıştır. Üslup olarak oldukça yalın bir dil kullanırken, tekrara kaçan anlatımlar ve birbiri ile çelişen bilgiler gözden kaçmamaktadır.

59 yılında Kuzey İtalya'nın önemli bir şehri olan Patavium'da (Padua) dünyaya gelen Titus Livius'un varlıklı bir ailenin ferdi olduğu tahmin edilmektedir. Roma şehrinde belirli aralıklarla bulunan Livius, imparator Augustus ile yakın ilişkileri olmasına rağmen politik veya askerî alanda bir kariyer yapmamış, ömrünü ekseriyetle doğduğu şehirde geçirip eserlerini yazmaya adanmıştır.

Livius'un en önemli yapıtı *Ab Urbe Condita* 'dır. 142 kitaptan oluşan eserden günümüze sadece 35 tanesi ulaşabilmiştir. Eser krallık döneminden başlayarak Roma'nın ilk imparatoru olan Augustus'un hükmettiği döneme kadarki Roma tarihini konu almaktadır. Livius'un bu yapıtı meydana getirmedeki temel motivasyonu Roma vatandaşların yaşantılarını, onların sahip oldukları erdemlerini övmek; aynı zamanda Roma devletinin kazandığı savaşları ve mücadeleleri aktararak onu yüceltmektir. Bununla paralel olarak Livius'un anlatımlarında daha çok kişileri ön plana çıkarması ve siyasal unsurlardan ziyade ahlaki öğelere yer vermesi olayların oldukça yüzeysel aktarmasına neden olmuştur. Livius'un politikaya ilgisiz olması ve askerî alanında hiçbir görev almaması da bu konuların yapıtına eksik yansıtılmasına neden olmuştur. Nitekim bütün bunlara

rağmen *Ab Urbe Condita*, Roma tarihi çalışmalarında sıklıkla başvurulmuş eserler arasında yerini almıştır.

Soylu bir ailenin ferdi olarak 19 yılında Capua’da dünyaya gelen Marcus Velleius Paterculus, doğu eyaletleri ve Germania başta olmak üzere birçok bölgede askerî görevlerde bulunmuştur. Uzun yıllar orduda hizmet ettikten sonra İS 14 yılında *praetor* seçilmiştir. Eseri *Romanae* (Roma Tarihi) iki kitaptan müteşekkildir. Günümüze çok küçük bir kısmı ulaşan birinci kitap, Truva Savaşı’nın sonundan, III. Pön Savaşı’nın bittiği tarih olan 146 yılına kadar olan süreçte gerçekleşmiş olan tarihi olayları aktarmaktadır. İkinci kitap ise Grachus kardeşlerden döneminden İS 30 yılına kadar Roma tarihinde meydana gelen gelişmeler hakkında bilgi vermektedir. Ne var ki Velleius Paterculus’un *Romanae*’i imparator Tiberius’un emri altındayken kaleme alması ve kendisinin sadakatiyle öne çıkan bir asker olması eserin objektifliği konusunda şüphe uyandırmaktadır. Dahası verdiği bilgiler oldukça yüzeyselken, kronolojide de zaman zaman tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Ancak yine de bu eser geç cumhuriyet dönemi hakkında bilgi aktaran en önemli kaynaklardan biridir.

Tarihçi kimliği ile öne çıkan Plutarchus, ayrıca ünlü bir düşünür ve biyografi yazarıdır. İS 46 yılında Boeotia’nın kuzeyinde bulunan Chaerōnēa şehrinde dünyaya gelmiştir. Zengin ve kültürlü bir ailenin ferdi olmasının sayesinde o dönemin önemli kültür merkezlerinden olan Atina’da felsefe ve matematik eğitimi alma şansı yakalan Plutarchus, eğitimini tamamladıktan sonra Delphi’deki Antik Apollo tapınağında rahiplik yapmıştır. İlerleyen dönemlerde ise Romalı politikacılar ile ilişkilerini geliştirerek önemli hizmetler vermiş ve böylece Roma vatandaşı olmaya hak kazanmıştır. Sonraki süreçlerde Roma şehrine birçok kez ziyaretlerde bulunan Plutarchus, ayrıca İtalya Yarımadası, Asia ve Mısır gibi birçok yeri de gezme fırsatı yakalamıştır.

Plutarchus, en önemli eseri olan ve bu çalışmada sıklıkla kullanılan *Bioi Paralleloi*’yu (Paralel Yaşamlar) uzun süre yaşadığı Khaironeia’da kaleme almıştır. Yunan tarihçi eserde toplam kırk sekiz Helen ve Romalının biyografisine yer verirken, bu kişiler aynı zamanda dönemine damga vurmuş önemli askerler ve politikacılar. Bu biyografilerin dört tanesinde sadece bir kişinin hayatını ele alan Plutarchus, diğerlerini ise her birinde bir Helen ve Romalının ayrı ayrı yaşamlarının anlatan ve ardından onları karşılaştıran toplam yirmi üç parça şeklinde yazıya dökmüştür. Eserde bu iki kadim ulusun kahramanları ve tarihleri kıyaslamış, böylece iki kültür arasında bir köprü kurmak amaçlamıştır. Nitekim anlatılanların sadece bu kişilerin hayatları hakkında değil, onların yaşadıkları çağlar ile ilgili de bilgiler içermesi *Bioi Paralleloi*’yu Antik Yunan ve Roma araştırmalarında başvurulmuş mühim kaynaklardan biri haline getirmiştir.

Bu çalışmanın giriş kısmında üzerinde durulan Gracchus kardeşler dönemi için, *Bioi Paralleloi*’de mevcut olan ve Tiberius Gracchus ile Gaius Gracchus’un biyografilerini içeren bölümlerden faydalanılmıştır. Plutarchus, her ne kadar yaşanan gelişmeleri ve *populares* ve *optimates* mücadelesi ekseninde aktarmasa ve Cicero kadar spesifik bilgiler vermese de o dönemin

politik gelişmeleri hakkında anlattıkları bu iki grubun *res publica* politikasında nasıl şekillendiği konusuna ışık tutmaktadır. Üstelik Tiberius Gracchus'un siyasi kariyerindeki çelişkilere ve Gaius Gracchus'un zamanla elde ettiği gücün amacını aştığına da parmak basan Plutarchus, böylece *populares*in Roma politikasında yükselirken hedefleri ve siyasi yönelimlileri hakkında da fikir vermektedir.

Bioi Paralleloide bulunan ve bu çalışmanın merkezindeki kişi olan Lucius Cornelius Sulla'nın biyografisini içeren kısım kaçınılmaz olarak bu çalışmada en çok kullanılan kaynak olarak yerini almıştır. Bu eser incelendiğinde öncelikle dikkat çeken husus Yunan tarihçinin olayları anekdotlar şeklinde aktarmasıdır. Bu durum ister istemez olay örgüsünü ayrıntılı ve tutarlı bir kronolojiye oturtmayı zorlaştırmıştır. Bununla birlikte Sulla'nın kariyerinin yükseliş sürecindeki politik olayları bir Cicero veya Appianus kadar detaylandırmamış; hatta Sulla rejimi döneminde yapılan reformlar, çıkarılan yasalar ve meydana gelen siyasi gelişmeler hakkında neredeyse hiçbir bilgi vermemiştir. Bu durum da ister istemez Sulla dönemindeki *populares* ve *optimates* mücadelesi hakkında bu kaynaktan gerektiği kadar faydalanılmamasına neden olmuştur. Bütün bu olumsuz unsurların yanında Plutarchus'un Sulla'nın atalarından bahsetmesi ve gençliğinde yaşadığı olayları sınırlı da olsa aktarması Sulla'nın geçmişi hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır. Bununla beraber Sulla'nın Roma şehrine *legiō*ları ile ilk ilerlediği dönemi, Pontus kralı Mithradates ile girilen mücadeleleri ve iç savaş üzerine aktardıkları *res publica* tarihinde de önemli yer tutan bu olayları daha iyi analiz etmeye imkân tanımıştır. Dahası Sulla'nın hayatındaki bazı spesifik konuları; yani aile ilişkilerini, dini inanışlarının onun hayatında ne kadar yönlendirici olduğunu ve askerleri ile olan bağıını örnekleriyle aktarması olayları yorumlarken Sulla'nın bakış açısının da değerlendirilmeye katılmasını sağlamıştır.

Bütün bu bahsedilen eserlerin yanında *Bioi Paralleloide*; Gaius Marius, Quintus Sertorius, Marcus Crassus, Gnaeus Pompeius, Iulius Caesar gibi *res publican*ın son yüzyılına hem politik hem de askerî kulvarda damga vurmuş devlet adamlarının biyografilerini de içermektedir. Bu kişilerin *populares* ve *optimates*in önemli temsilcileri olmaları ve bu iki grubun mücadelesinde belirleyici roller üstlenmeleri; aynı zamanda Lucius Cornelius Sulla ile yakın ilişkilerde bulunmaları, onların yaşamlarını konu alan bu eserlerin çalışmada sıkça başvuru kaynakları olmalarını sağlamıştır. Nitekim bu eserler sayesinde, o dönem gerçekleşen *populares* ve *optimates* mücadelesi sadece Lucius Cornelius Sulla'nın biyografisi ekseninde yorumlanmamış, böylece tekdüze bir anlatımın da önüne geçilmiştir.

Hakkında fazla bilgi bulunmayan Lucius Annaeus Florus'un İS I. yüzyılın son çeyreğinde Afrika'da dünyaya geldiği ve gençliğini Roma şehrinde geçirdiği tahmin edilmektedir. İmparator Traianus ve Hadrianus dönemlerinde yaşayan Florus'un özellikle Hadrianus ile oldukça yakın ilişkileri olduğu tahmin edilmektedir. Florus'en önemli eserin olan *Epitome de T. Livio Bellorum omnium annorum DCC libri duo*, krallık döneminden başlayan ve ilk imparator Augustus'un

hükmetti yıllara kadar olan Roma tarihini bir özet şeklinde aktarmaktadır. Florus'un bu eseri yazıya dökerken Sallustius ve Caesar'dan yaralandığı düşünülürken, ayrıca Titus Livius'un *Ab Urbe Condita Libri* adlı yapıtını temel aldığı görüşleri de mevcuttur. Eser retorik ve abartılı bir anlatım tarzına sahipken, aynı zamanda kronolojideki ve coğrafi betimlemelerdeki yanlışlarla dikkat çekmektedir.

Helen kökenli bir Roma vatandaşı olan Appianus, İS 95 yılında Alexandria'da dünyaya gelmiştir. Mısır'da önemli görevlerde bulunduktan sonra İS 120 senesinde Roma şehrine yerleşmiş ve orada avukatlık mesleğini icra etmiştir. İmparator Hadrianus (İS 117-138) ve Antoninus Pius (İS 138-161) dönemlerinde ciddi davalara bakarak ismini duyuran Appianus, gösterdiği bu başarıların üzerine Mısır'a üst yönetici olarak atanmıştır.

Appianus'un İS II. yüzyılın ortalarında Yunanca kaleme aldığı *Rhomaika* (Roma Tarihi) isimli yapıtı toplam yirmi dört kitaptan müteşekkildir. Eserde ekseriyetle askerî tarih ele alırken, anlatımında oldukça yalın ve abartıdan uzak bir dil kullanılmıştır. *Rhomaika*nın en önemli özeliği ise eserin, krallık döneminden başlayarak, cumhuriyet ve imparatorluk dönemini de içeren geniş bir zaman aralığını kapsamasıdır. Bu durum, uzun bir sürece yayılan Roma tarihini bir bütün olarak değerlendirmeyi sağlarken, aynı zamanda antik çağdaki birçok toplum ve devlet hakkında da bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Ancak eserin bu kadar geniş bir tarih aralığını ele alması kaçınılmaz olarak ikinci veya üçüncü elden kaynakların fazlaca referans alınmasına neden olmuş, bu da verilen bilgilerin doğruluğu konusunda şüphe oluşturmuştur. Nitekim *Rhomaika*daki bazı bilgilerin bu çalışmada kullanılan başka kaynakların aktarımları ile çelişmesi, ilgili konular hakkında çıkarımlarda bulunmayı zorlaştırmıştır.

Bu çalışmada *Rhomaika*dan günümüze ulaşmış olan kitaplardan; VI. kitap (Hispania'daki Savaşlar), XII. kitap (Mithradates Savaşları) ve XIII.-XVII. kitaplar (İç Savaşlar) kullanılmıştır. XII. kitap uzun bir süreye yayılan Roma ve Pontus kralı Mithradates arasında gerçekleşen mücadeleler hakkında önemli bilgiler içermektedir. Özellikle XIII.-XVII. kitaplar ise Gracchus Kardeşler, Gaius Marius ve Lucius Cornelius Sulla dönemlerini ayrıntılı bir şekilde aktarmış, hatta bu süreçte meydana gelen iç savaşlar hakkında da oldukça önemli bilgiler vererek bu tez çalışmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Cassius Dio, Romalı bir *senator*ün oğlu olarak Bithynia eyaletindeki Nikaia (İznik) şehrinde dünyaya geldi. İS II. yüzyılın son çeyreğinde *senatus* üyesi olan Cassius Dio, ilerleyen dönemlerde *praetor* ve *consul* gibi görevler üstlenirken, aynı zamanda Afrika ve Pannonia'da *proconsul* olarak atanmıştır. Dio'nun en önemli eseri, yaklaşık yirmi yılda tamamladığı ve seksen kitaptan müteşekkil *Romaika Historia*'dır. Eser, Romanın bir krallık olarak kuruluşundan İS III. yüzyılın ortasına kadar olan olayları içeren çok geniş bir tarih aralığını kapsamaktadır. Ne var ki bu eserin günümüze sadece bir kısmı tam olarak ulaşırken, bazı kitaplar ise sadece fragmanlar halinde erişilebilecek durumdadır.

Cassius Dio geçmiş dönemi anlatırken edebi eserler ve kamuya açık belgelerden yararlanırken, kendi yaşadığı dönemki olayları kişisel deneyiminden faydalanarak yazıya dökmüştür.

Orosius Paulus, Hispania'nın Bracara Augusta (Braga) kentinde dünyaya geldi. Yaşadığı bölgenin barbar kavimler tarafından istila edilmesi üzerine İS IV. Yüzyılın ilk çeyreğinde, Kuzey Afrika'da bulunan Aziz Aguste'ne sığındı. Uzun bir müddet orada kalan Orosius, bu süre zarfında *Historiarum adversus paganos libri VII* (Paganlara Karşı Yedi Tarih Kitabı) isimli eserini meydana getirdi. Bu kitabı kaleme alırken hedefi Roma İmparatorluğu'nun yaşadığı felaketleri Hristiyanlığa bağlayan paganların iddialarını çürütmektir. Bu doğrultuda Roma'nın Hristiyanlık öncesi yaşadığı olumsuz olayları aktararak düşüncesini kanıtlamak istemiştir. Eser yedi bölümden oluşurken, bu çalışmada 146-78 yılları arasındaki olayları anlatan beşinci kısım kullanılmıştır.

Modern Literatür

Yaklaşık beş yüz senelik uzun bir sürece yayılan cumhuriyet dönemi ile ilgili ilk modern çalışmalar XIX. yüzyılın ortalarına dayanmaktadır. Başlangıçta, bu dönemi geniş kapsamlı aktarmaya çalışan yayınlar dikkat çekerken, zaman ilerledikçe yapılan araştırmaların daha çok spesifik zaman aralıklarına veya olaylara yöneldiği görülmektedir. Bu çalışmanın odaklandığı ve II. yüzyılın ortası ile bir sonraki yüzyılın son çeyreğine tekabül eden geç cumhuriyet dönemi, Roma devletinin imparatorluğa geçiş sürecinin merkezinde bulunmasından dolayı hakkında birçok araştırma yapılmasıyla ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada kitap, makale ve tez formatında birçok yayın kullanılırken, aralarında önemli olanları ve sıklıkla kullanılanları kronolojik bir sırayla göz atmak faydalı olacaktır.

Alman tarihçi Theodor Mommsen'in XIX. yüzyılın sonlarında kaleme aldığı ve kendisinin 1902 yılında Nobel ödülü kazanmasında büyük pay sahibi olan *Römische Geschichte* (Roma Tarihi), bu çalışmada en çok başvuru kaynağından biridir. Eser beş ciltten oluşurken, uzun bir sürece yayılan cumhuriyet dönemini bir bütün halinde ve oldukça detaylı bir şekilde ele almaktadır. *Römische Geschichte* bu çalışma özelinde öne çıkan özelliği, Mommsen'in *populares* ve *optimates* hakkında yaptığı yorumların bu konuda yapılacak araştırmalar için temel alınmış olması ve birçok tarihçinin teorilerini Mommsen'in çıkarımları üzerine inşa etmesidir. XIX. yüzyılın sonlarında çıkan diğer bir eser, İngiliz tarihçi Augustus Henry Beesley'in *Epochs of Ancient History the Gracchi, Marius and Sulla* ismiyle yayımladığı kitaptır. Eser özellikle Gracchus kardeşler, Gaius Marius ve Lucius Cornelius Sulla gibi *populares* ve *optimates*in öne çıkaran isimlerini ve onların dönemlerinde meydana gelen olayları aktaran önemli bir yapıttır. William Smith'in XIX. ortasında itibaren yazıya döktüğü *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, *A Smaller Classical Dictionary of Biography, Mythology, and Geography*, *Dictionary of Greek and Roman Geography* eserleri de özellikle çalışmadaki birçok terimi tanımlamak için kullanılan, ansiklopedi formatında kıymetli kaynaklardır.

XX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Ernst Badian'ın geç cumhuriyet dönemi ile yaptığı araştırmalarla ön plana çıkmaktadır. Avusturyalı tarihçinin *Sulla the Deadly Reformer, Studies in Greek and Roman History* ve *Tiberius Gracchus and the Beginning of the Roman Revolution* isimli eserleri bu konuları çalışanlar için yönlendirici birer kaynaktırlar. Arthur Keaveney özellikle Lucius Cornelius Sulla hakkında yaptığı yayınlar ile dikkat çekmiştir. Bu çalışmada Keaveney'in birkaç eseri kullanılırken, özellikle Sulla'nın hayatını ve icraatlarını bir bütün olarak sunduğu *Sulla, The Last Republican* adlı kitabı sıklıkla başvurulmuş kaynaklar arasında yer bulmuştur. 1951-1952 yıllarında yayımlanan Robert Broughton'ın iki ciltten müteşekkil *The Magistrates of the Roman Republic* eseri, cumhuriyet tarihi boyunca ayrı ayrı her senenin *magistralarının* listelendiği ve ilgili yıl içerisinde gerçekleşen olaylar hakkında genel bilgiler veren çok kıymetli bir yapıttır. İngiliz tarihçi Howard Hayes Scullard'ın 1959 yılında yayımladığı (çalışmada 2010 baskısı kullanılmıştır) *From the Gracchi to Nero: A History of Rome from 133 B.C. to A.D.* isimli kitabı da geç cumhuriyet dönemi hakkında doyurucu bilgiler veren ve önemli çıkarımlarda bulunan bir kaynaktır.

İçinde bulunulan XXI. yüzyılda geç cumhuriyet dönemi hakkında birçok çalışma yapılmış, iletişim olanaklarının gelişmesiyle paralel olarak da bunlara hızlıca erişme şansı yakalanmıştır. M. A. Robb'un 2010 yılında kaleme aldığı *Beyond Populares and Optimates: Political Language in the Late Republic* kitabı antik kaynaklardaki *populares* ve *optimates* hakkındaki verileri detaylıca işleyen, aynı zamanda geçmişte birçok tarihçinin bu gruplar için öne sürdükleri teorileri değerlendiren oldukça mühim bir kaynaktır. Henrik Mouritsen'in *Politics in the Roman Republic* eseri ise Roma politikası içindeki dinamikleri ve bu bağlamda *populares* ve *optimates*in ortaya çıkış sürecini özetleyen oldukça kıymetli bir eserdir. Mike Duncan'ın 2017 yılında piyasaya sunduğu *The Storm Before the Storm: The Beginning of the End of the Roman Republic* kitabı da geç cumhuriyet dönemini kronolojik bir sırayla anlatan önemli bir kaynak olarak yerini almıştır.

Teknik Notlar

Çalışmada geç cumhuriyet döneminde Roma coğrafyasında hâkim dil olan Latincenin dil özelliklerine sadık kalınmıştır. Bu doğrultuda, çalışmanın anahtar kelimelerinden olan ve çoğul olarak kullanılan “*populares*” tekil olarak “*popularis*”; benzer biçimde “*optimates*” ise “*optimas*” şeklinde kaleme alınmıştır. Bahsedilen yer ve kişi isimleri ekseriyetle Hellence ve Latince orijinal hallerine uygun şekilde aktarılmaya çalışılırken, bunlardan bazıları ise Türkçeye yerleşmiş şekliyle yazıya dökülmüştür. Romalı kişilerin isimleri ekseriyetle *praenomen* ve *nomen* sırası ile verilirken; Lucius Cornelius Sulla, Gaius Iulius Caesar, Marcus Tullius Cicero gibi tarihe mal olmuş ve çalışmada sıkça değinilen kişilerin ise sadece *cognomen*leri kullanılmıştır. Antik kaynaklar ve kısaltmalar giriş bölümünden önce harf sırasına göre listelenmiştir. Antik kaynaklar tanıtılırken sırasıyla; antik tarihçinin ismi, edisyonun çıkış tarihi, kitabın, çevirmenin ve yayınevinin adı şeklinde ifade edilmiştir. Süreli yayınlar, terimler ve antik kaynaklarda kullanılan Hellence ve Latince kısaltmalarda da Oxford Classical Dictionary, 4th Edition *Abbreviations List* ve 1879 yılında

yayımlanan *Lewis and Short, A New Latin Dictionary* referans alınmaktadır. Ayrıca burada bulunmayan bazı kısaltmalar için ise başka kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anlatımı sadeleştirmek ve okumayı kolaylaştırmak adına, aksi belirtilmedikçe çalışmada bahsedilen bütün tarihler İÖ (İsa’dan Önce)’ye karşılık gelmektedir. Metinde paragraf içi referans sistemlerinden olan APA (American Psychology Association) kullanılmıştır. Antik kaynaklara atıf yapılırken kitap numarası Roma rakamlarıyla, bölüm numaraları ise Arap rakamları ile gösterilmiştir. Kitap numarası bulunmayan antik kaynaklarda ise sadece bölümler Arap rakamları ile ifade edilmiştir. Bibliyografyaya ise çalışmanın sonunda yer verilirken, tüm çalışmalar yazarın soyadı, adı ve yayın tarihi şeklinde sunulmuştur. Bir yazarın aynı sene yayımlanmış birden fazla eseri olduğu durumlarda ise alfabetik düzenleme esas alınmış ve eserler basım tarihlerinin yanına “a”, “b”, “c” gibi harfler eklenmek suretiyle sıralanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SULLA’NIN *CURSUS HONORUM*DA YÜKSELDİĞİ SÜREÇTE *POPULARES* VE *OPTIMATES* ARASINDAKİ GÜÇ MÜCADELESİ

1.1. Sulla’nın *Res Publica* Politikasına Adım Atışı

II. yüzyılda Roma’nın özellikle Batı Akdeniz’deki egemenlik alanının genişlemesiyle beraber meydana gelen gelişmeler Roma toplumunda birtakım değişiklikleri beraberinde getirmişti. Öyle ki bu süreçte Roma ekonomisinin kalkınmasıyla beraber artan zenginliğin sadece belli bir zümre tarafından sömürülmesi toplum içindeki kutuplaşmaları daha da körüklemiş, yaşanan bu durum Gracchus kardeşler döneminde *res publica* politikasına yansiyarak *populares* ve *optimates* olarak adlandırılan iki siyasi grubun ortaya çıkmasını sağlamıştı. Nitekim iki grup arasındaki meydana gelen güç mücadelesi zamanla daha da kızışmış, ileride her iki tarafta etkin devlet adamlarının başrol oynadığı ve Gracchus kardeşler dönemindeki olayları gölgede bırakan bir iç savaş çıkmasına neden olmuştu. Gelecekte *optimates*in en önemli temsilcisi haline gelerek bu çekişmenin merkezinde bulunacak olan Lucius Cornelius Sulla¹⁹ 138 yılında Roma şehrinde doğmuştu ve Roma’nın en önemli *patricius gens*inden biri konumundaki *corneliaya* ait yedi aileden birine mensuptu (Badian, 1970: 4, bkz. EK 1).²⁰ Sulla her ne kadar soylu bir aileden geliyor olsa da atalarının *res publica* politikasından soyutlanmasının getirdiği sonuçların gelecek kuşaklara yansımalarının sıkıntısını çekmiş ve gençliğinde varlıktan yoksun bir hayat sürmüştü. Ancak Sallustius (*Iug.* 95.3) buna rağmen Sulla’nın kendisini iyi yetiştirdiğini, ayrıca Yunan ve Latin klasikleri temelli iyi bir eğitim aldığını ifade etmektedir. Sulla bu dönemde iki evlilik gerçekleştirirken, ilk eşi ve kızı Cornelia’nın annesi olan Iulia ise erken yaşta hayatını kaybetmişti. Bulunduğu hayat şartlarından dolayı

¹⁹ Lucius Cornelius Sulla’dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin “Sulla” *cognomeni* kullanılacaktır.

²⁰ Sulla’nın mensup olduğu ailenin bilinen en eski üyesi 334 yılında *dictātor* olan P. Cornelius Rufinus’tur (Broughton, 1951: 140). Onun oğlu olan ve kendisi ile aynı adı taşıyan P. Cornelius Rufinus ise Sulla’dan sonra ailenin en şöhret sahibi ismidir. 290 yılında *consul* olan, Samnitlerle yapılan savaşta öne çıkarak kayda değer başarılar elde eden P. C. Rufinus, 285 yılında babası gibi *dictātor* olurken, 277 yılında da ikinci kez *consul* seçildi. Ayrıca bu süreçte Güney İtalya’yı işgal eden Epirus kralı Pyrrus’un müttefiklerine karşı çetin mücadeleler verdi (Zonar. X.8.6). Ne var ki P. C. Rufinus’un başarılarla dolu askerî ve siyasi kariyeri, on *libra*den fazla gümüş platine sahip olduğunun tespit edilmesinden dolayı 276 yılında *senatustan* ihraç edilmesiyle sekteye uğradı (Dion. Hal. *Ant. Rom.* XX.13.1-3; Livy. *Per.* 14; Plin. *HN* XXXIII.142; Plut. *Sull.* 1.1; Flor. I.13.22; Gell. IV.8.7, 17.21.39; Zonar. X.8.6). Rufinus’un *senatustan* aşağılanarak uzaklaştırılması itibarına olumsuz bir biçimde yansırken, bu durum ailesinin uzun bir süre politikadan uzaklaştırılmasına neden oldu. Böylece artık *dictātor* veya *consul* gibi pozisyonları elde edemeyen aile, ardıllarının da yaşam şartlarını etkileyecek şekilde zayıflamaya başladı. Bütün bu yaşananlara rağmen, P.C. Rufinus’un oğlu olan ve ailede ilk kez Sulla ismini taşıyan P. Cornelius Sulla ise *flamin dialis* gibi saygın bir makama gelerek ailenin kaybedilen saygınlığını bir nebze olsun geri getirmeyi başarmıştı (Gell. I.12.16; Broughton, 1951: 214). İlerleyen yıllarda içlerinde Sulla’nın büyükbabasının da bulunduğu diğer aile üyeleri *praetor* gibi görevlerde bulunurken, Sulla’nın babası hakkında ise iki kez evlendiğinin dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

politikayla çok ilgili gözükmeyen ve o dönem toplumda tasvip edilmeyen bir yaşam tarzı süren Sulla için dönüm noktası 107 yılındaki *magistra* seçimlerinde aday olması ve Iugurtha savaşında Gaius Marius'un altında hizmet vermek üzere *quaestor* seçilmesi oldu (Sall. *Iug.* 95.1; Vell. Pat. II.17.2; Plut. *Sull.* 3.1). Fakat Sulla gibi askerî bir geçmişi olmayan ve herhangi bir maddi gücü bulunmadığından dolayı siyasi bir kariyer hedeflemeyen birisinin *cursus honorumun* ilk basamağı olan *quaestor* makamını nasıl elde ettiği tartışıla gelen bir konu olmuştur. Sulla'nın gençliği hakkında en detaylı bilgileri veren Plutarchus, Sulla'nın *quaestor* olmasının önünü açan gelişmenin ne olduğunu direkt olarak aktarmamaktadır. Lakin Sulla'nın *quaestor* seçildiğini belirtmesinden hemen önce, varlıklı üvey annesinin ve ayrıca metresi Nicopolis'in ölümünden sonra miraslarını Sulla'ya bıraktığını ifade etmesi bu iki olayın birbirleri ile bağlantılı olabileceği konusunda fikir vermektedir (Plut. *Sull.* 2.4, 3.1). İrlandalı tarihçi Keaveney (2005: 10-11) de Sulla'nın *quaestor* olmasında ona kalan mirasın azımsanamayacak bir etkisinin olabileceğini dile getirirken, yine de on sene askerlik hizmeti vermemiş birisinin kamu hizmetinde bulunamayacağını altını çizmiştir. Keaveney bu durumu o dönem minimum otuz yaşına ulaşmış birisinin belirli bir süre askerlik hizmeti gerçekleştirilmesinde de *quaestor* olabilmesine yormuştur. Badian (1970: 7) ise Plutarchus ve Sallustius'un eserlerinde Sulla'nın gençliğinde askerî hizmet verdiğine dair herhangi bir emare olmadığına dikkat çekmektedir. Sulla'ya kalan mirasın etkisini kenara itmemekle birlikte Badian olaya farklı bir bakış açısı getirerek Sulla'nın beklenmedik bir şekilde *quaestor* olmasını o yılın *consulu* Gaius Marius²¹ ile ilişkilendirmiştir. Badian'a göre o dönem komutanlar savaşa çıkmadan önce kendi *quaestorunu* atayabilme yetkisine sahip olabiliyorlardı. Bir *novus homo* olan Marius'un her ne kadar gelecekte onlara savaş açacak olsa da *patriciuslara* karşı bir zaafının olduğunu ifade eden Badian, bu iddiasını Marius'un kısa bir süre önce bir *patricius* ile evlendiğini hatırlatarak desteklemiştir. Badian'a göre Marius, içlerinde yetenek vaat eden *nobilesin* de bulunduğu bir takipçi kitlesi yaratma adına Sulla'ya *quaestor* makamını bahşetmişti.

Quaestor seçilerek Roma politikasına ilk adımını atan Sulla gerek diplomaside gerekse askerî kulvarda gösterdiği üstün başarılar sayesinde kariyerinde hızlıca ilerlemiş ve önemli görevler icra etmiştir. Özellikle Iugurtha Savaşı'nda ve Cimbrilerle yapılan çatışmalarda müzakere yetenekleri ile öne çıkan Sulla, aynı süreçte gösterdiği askerî beceriler ile adından söz ettirmeye başlamıştır. Sulla'nın yükselişi, uzun bir süre emrinde hizmet verdiği ve dönemin en ünlü *popularis* figürü olan Marius'u tedirgin etmiş ve bu durum ikili arasında gittikçe büyüyen bir gerilim yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim bütün bu unsurlar sebebiyle Sulla bu süreçte kendisini *populares* ile *optimates* arasında geçen ve *res publicayı* bir iç savaşa sürükleyen mücadelenin içinde bulmuştur. Dahası Sulla sadece bu gruplar arasındaki çatışmaya dahil olmakla kalmamış, zamanla *optimatesin* lideri konumuna gelerek onları ve *senatusu* yönlendiren isimlerden biri olmuştur.

---

²¹ Gaius Marius'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Marius" *praenomeni* kullanılacaktır.

1.2. *Bellum Iugurthinum* ve *Popularesin Optimate*se Yönelik Baskıları

“*Urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit*”
“Satılık bir şehir ve eğer bir alıcı bulursa hızla yıkılmaya mahkûmdur”

Sall. *Iug.* 35.10.

149-146 yılları arasında meydana gelen III. Pön Savaşı’ndan sonra Kartaca Roma tarafından ilhak edilmiş ve ardından *provincia africa* kurulmuştu (Astin, 1967: 76; Keaveney, 2005: 11). İlerleyen süreçte bu bölge İtalyan tüccarların ilgisi sonucunda ticari olarak gelişirken, bu durum eyaletin komşusu konumundaki Numidya (Numudia) Krallığı ile ilişkilerin zamanla ilerlemesini sağladı (Scullard, 2010: 39). Bu süreçte Numidya kralı olan Micipsa 118 yılında öldüğünde krallığı oğulları Adherbal ve Hiempsal ile yeğeni Iugurtha’ya bırakmıştı. Ancak krallığı tamamen kendi kontrolüne almak isteyen Iugurtha önce Hiempsal’ı öldürmüş, sonrasında da Adherbal’ı ülkeden sürmüştü (Sall. *Iug.* 13.1-4; Livy. *Per.* 62). Bunun üzerine Adherbal, Numidya krallığı ile uzun süreli müttefikliği bulunan Roma’ya sığınarak yardım talebinde bulundu. *Senatus* da durumu değerlendirme adına eski *consul* Lucius Opimius başkanlığında bir komisyon kurdu (Mommsen, 1894c: 390; Cary ve Scullard, 1975: 214). Iugurtha ise 134 yılında Numantia Savaşı’nda *consul* Scipio Aemilianus’a süvarileri ile destek vermiş, ayrıca bu süreçte birçok Romalı ile yakın ilişkiler kurma fırsatı bularak onların para konusundaki zaafını gözlemlemişti (Sall. *Iug.* 7.1-7; Flor. I.36.7). Yaşadığı bu tecrübeden yola çıkan Iugurtha, komisyondaki isimleri rüşvetle kendi tarafına çekerken, *senatusun* onun ve Adherbal için tahsis ettiği iki bölgeden en verimli olan batı tarafını elde etmeyi başardı (Smith, 1846: 638; Crook vd., 1992, 29). Fakat bununla yetinmeyen Iugurtha bir süre sonra bütün krallığı ele geçirme adına harekete geçti. 113 yılında Adherbal’e ait olan bölgeye hareket ederek oranın başşehri Cirta’yı (Konstantin) kuşattı. Bunun üzerine Adherbal *senatusa* haber göndererek duruma müdahale etmesini istedi (Sall. *Iug.* 23.1-24.10). *Senatus*, Iugurtha’yı derhal geri çekilmesi yönünde ikaz etmesine rağmen Iugurtha bu uyarıyı görmezden geldi. Roma Iugurtha’ya bu sefer ciddi bir mesaj gönderme adına başında aristokrasinin saygın bir ismi olan eski *consul* ve mevcut *princeps senatus* Marcus Aemilius Scaurus’un bulunduğu yeni bir komisyonu Numidya’ya gönderdi. Iugurtha ve M. Scaurus arasında gerçekleşen uzun tartışmalardan bir sonuç çıkmadı ve komisyon Roma şehrine geri dönmek zorunda kaldı (Sall. *Iug.* 29.1-7). Iugurtha ile *senatusun* anlaşamaması, zaten oldukça güçten düşen Adherbal’ın iyice umutsuzluğa kapılmasına neden oldu. Bu sırada Cirta’da bulunan İtalyan tüccarlar, Iugurtha’nın kentteki Romalılara ve *res publica* ile ilişkileri olan insanlara saldırmaya cüret edemeyeceğini, bu yüzden teslim olmasının en iyi seçenek olduğunu tavsiye ederek Adherbal’ı cesaretlendirdiler. Bunun üzerine Adherbal şehrin kapılarını Iugurtha’ya açtı. Ne var ki beklenin aksine Iugurtha’nın emri ile Adherbal işkence edilerek öldürülürken, bölgede yaşayan birçok Romalı ve İtalyan tüccar katledildi (Mommsen, 1894c: 392; Crook vd., 1992: 29; Morstein-Marx, 2000: 468; Keaveney, 2005: 11; Scullard, 2010: 41). Bu olay Roma şehrinde büyük yankı uyandırsa da *senatustaki* Iugurtha güdümündeki *senator*ler Iugurtha’ya karşı bir savaş açılmaması konusunda ellerinden geleni yapıyor, Roma’nın bütün enerjisini Kuzey İtalya sınırlarına

dayanan Cimbri tehlikesine yönlendirmesi gerektiği konusunda baskı yapıyorlardı (Mommsen, 1894c: 392). Yine de hem *tribunus plebis* Gaius Memmius'un katı tutumu hem de Kuzey Afrika'da ticari ilişkileri olan *equites*in girişimleri ile Roma 111'de Numidya kralına savaş ilan etti (Sall. *Iug.* 27.1-5; Livy. *Per.* 64; Flor. I.36.6; Eutr. IV.26.1; Oros. V.15.1).

Iugurtha'ya savaş ilan edilmesinin ardından Roma *legioları consul* L. Calpurnius Bestia önderliğinde hızlı bir şekilde Numidya'ya doğru ilerledi (Cary ve Scullard, 1975: 214; Crook vd., 1992, 29). Bu sırada, Iugurtha'nın kayınpederi olan Moritanya (Mauretania) kralı Bocchus, Iugurtha ile akrabalık ilişkisi bulunmasına rağmen Roma ile iletişime geçerek ittifak kurmayı teklif etti.²² İki güç arasında kalarak umutsuzluğa düşen Numidya kralı ise bir ateşkes yapma adına elçilerini Roma karargâhına gönderdi. Ancak bu sırada Bocchus'un Roma ile anlaşmadığının haberini alan Iugurtha, rüşvetle savaş konseyindeki yetkilileri ılımlı bir mütarekeye ikna ederek durumu lehine çevirmesini bildi.²³ Anlaşmaya göre Numidya kralı makul bir para cezası ödeyecek, aynı zamanda savaş filleri ve Romalı asker kaçaklarını teslim edecekti (Mommsen, 1894c: 393). Yapılan bu anlaşma Roma şehrinde büyük bir ses getirirken, Iugurtha'nın teslim olma şartları rüşvet iddialarının yeniden gündemine oturmasını sağladı (Keaveney, 2005: 11).²⁴ *Senatus, tribunus plebis* G. Memmius ve halkın da baskısıyla bu anlaşmayı soruşturma kararı alırken, *praetor* L. Cassius Longinus'u Numidya kralı ile L. Bestia'yı başkente getirmekle görevlendirdi (Sall. *Iug.* 32.1, 34.2; Livy. *Per.* 64; Flor. I.36.8). Ne var ki Iugurtha dağıttı rüşvetler sayesinde Roma'da birçok önemli insanı tarafına çekmiş ve başkente bu öz güvenle gitmişti. Gerçekten de Numidya kralının bu girişimleri işe yaradı ve bir *tribunus plebis* olan Gaius Baebius, Iugurtha'nın sorguya çekilmesini engelledi (Beesly, 1886: 73; Broughton, 1951: 541). Üstelik Iugurtha bununla kalmamış, ileride onun yerine tahta geçme ihtimali bulunan Numidyalı bir prens olan kuzeni Massiva'yı Roma şehrinde öldürtecek kadar ileriye gitmişti (Sall. *Iug.* 32.1, 34.2, 35.1-6; Diod. Sic. XXXIV.35.1; Livy. *Per.* 64; Flor. I.36.8). Bu aşırıya kaçan harekete karşı *senatus* ve halkın büyük tepki göstermesi üzerine Numidya kralı Roma şehrinden kovuldu ve savaş kaldığı yerden devam etti. Sallustius (*Iug.* 35.10), Iugurtha'nın başkenti terk ettikten sonra Roma kenti için; "Satılık bir şehir ve eğer bir alıcı bulursa hızla yıkılmaya mahkûm" ifadesini kullandığını belirterek *res publicadaki* yozlaşmayı gözler önünde sermiştir. Bizzat kendisi de bu duruma atıfta bulunan Sallustius (*Iug.* 8.1), o dönem hem *novi homines*in hem de *nobiles*in

²² Kökleri VI. yüzyıla kadar uzanan Moritanya Krallığı Afrika'nın kuzeybatısında kurulmuştur. Batısında Atlantik Okyanusu, kuzeyinde ise Akdeniz bulunmaktadır. Krallık, doğuda Numidya sınırına kadar olan alana yayılan, güneyde de Gaetuli (günümüz Fas ve Cezayir) boyunca uzanan bölgeye hükmetmekteydi (Smith, 1854a: 247).

²³ Mommsen (1894c: 393), Bocchus ile Roma arasındaki ittifakın bozulmasını Bocchus'un protokoldeki başarısızlığına bağlamaktadır. Alman tarihçi, Moritanya kralının Roma geleneklerini bilmediğini, gelen elçiler gerekli armağanları ve rüşveti vermediğini ifade etmektedir.

²⁴ Sallustius (*Iug.* 29-32) aktarımlarımda, komisyonda bulunan Marcus Aemilius Scaurus hakkında genel olarak oldukça olumsuz ifadeler kullanırken, onun Iugurtha ile görüştüktan sonra L. Bestia ile birlikte Numidya kralından rüşvet aldığını dile getirmektedir. Bates (1986: 261) ise olaya farklı bir bakış açısı getirerek, Cimbrilerle yapılan Noreia savaşından sonraki yenilgiden sonra orduların durumu düşünüldüğünde M. A. Scaurus'un yaptığı ateşkesin diplomatik bir anlaşma olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve o anki şartlar düşünüldüğünde mantıklı bir seçenek olduğunu belirtmektedir.

erdem ve onurdan çok zenginliğe yöneldiğini, bu bağlamda Roma'daki her şeyin satın alınabileceğini dile getirmektedir.

Iugurtha'nın Roma şehrinden ayrılışının ardından Spurius Albinus 110 yılında yaklaşık yedi *legiō* gibi önemli bir güçle yola çıktı. S. Albinus, Iugurtha karşısında aldığı küçük çaplı başarıların ardından seçimler için Roma şehrine geri dönerken, komutayı kardeşi A. Albinus'a bırakmıştı. Ancak A. Albinus yönetimindeki ordu Suthul²⁵ yakınlarında meydana gelen savaşta bozguna uğradı (Sall. *Iug.* 37.3-38.10; Livy. *Per.* 64; Flor. I.36.9; Eutr. IV.26.2; Oros. V.15.6). Albinus'un dikkat çeken öngörüsüzlüğü nedeniyle alınan bu yenilgi *senatusa* ve *nobilese* artan tepkilerin iyice artmasına neden olurken, oluşan öfke dalgası rüşvet suçlamalarının yeniden gündeme oturmasına neden oldu (Cary ve Scullard, 1975: 215). *Tribunus plebis* C. Mamilius, Iugurtha ile mücadelede rüşvet aldığı düşünülen kişileri yargılamak üzerine bir mahkeme kurdu ve *lex mamiliay*ı uygulamaya geçirdi.²⁶ Bu doğrultuda S. Albinus, kardeşi A. Albinus, C. Bestia, L. Opimius ve rahip G. Porcius Cato yargılandılar (Cic. *Brut.* 127-128; Sall. *Iug.* 40.1-41.1).²⁷ A. Albinus'un hüküm yediğine dair herhangi bir bilgi bulunmazken, diğer dört kişi sürgün edildi. Burada göze çarpan en önemli nokta, komisyonun, zamanında G. Gracchus'un politikalarına karşı çıkan veya onun ölümüyle ilişkili olan aynı zamanda *consulluk* gibi üst düzey bir makamda da bulunmuş dört *optimasi* hedef almasıydı. Üstelik mahkeme jürisi de ağırlıklı olarak G. Gracchus'un çıkardığı yasa ile *popularesin* güdümüne giren *equitesten* oluşuyordu (Mommsen, 1894c: 396-397; Gruen, 1968: 142; Scullard, 2010: 41). Bu bağlamda Cicero (*Brut.* 128) *lex mamilianin* “zalim” bir yasa olduğunu belirtirken, bunun yanında jürinin G. Gracchus taraftarı yargıçlar tarafından oluşturulduğuna dair atıfta bulunmuş ve satır aralarında hüküm giyenlerin G. Gracchus'a düşman olduğunu ima etmiştir. Nitekim Cicero'nun bu aktarımlarından yola çıkarak, G. Gracchus'un ölümünün ardından Roma politikasında uzun bir süre etkisiz olan *popularesin* bu komisyon aracılığı ile *optimatese* karşı intikam alma adına ellerine geçen ilk fırsatı kullandıkları görülmektedir.

109 yılına gelindiğinde o dönem *optimatesin* lideri konumundaki Q. Caecilius Metellus *consul* makamına oturdu ve eyalet olarak Numidya'yı seçerek oradaki *legiō*ların başına geçti (Broughton, 1951: 545; Crook vd., 1992, 30; Evans, 1995: 75; Keaveney, 2005: 12).²⁸ Geniş çaplı bir hazırlık yaparak oluşturduğu takviye güçlerle Numidya'ya ulaşan Q. Metellus, bölgedeki askerlerin bir hayli dağınık ve disiplinsiz olduğunu gördü (Sall. *Iug.* 43.1-46.4; Frontin. *Str.* IV.1.2; Eutr. IV.27.1; Oros.

²⁵ Günümüzde yeri tam olarak bilinmeyen, Sallustius (*Iug.* 37)'un anlatımına göre Numidya'da Iugurtha'nın hazinesini sakladığı bir kale (Smith, 1854b: 1051).

²⁶ Mamilius bu sefer Iugurtha'yı Roma'ya çağırma hatasına düşmeyerek, Iugurtha'nın rüşvetle satın aldığı kişilerin mahkemeye müdahale etmesini engellemiş oldu.

²⁷ *Lex mamiliay*ı uygulayabilmek için kurulan komisyonun üç üyesinden birisi, mahkemede yargılananlardan biri olan L. Bestia ile birlikte beraber Iugurtha'dan rüşvet aldığı iddia edilen M. Aemilius Scaurus' du. Sallustius (*Iug.* 40.4) bu ilginç durumu “M. A. Scaurus'un politik kargaşadan faydalanması” gibi ucu açık bir ifade ile aktarır.

²⁸ 109 yılının seçilmiş diğer *consulü* M. Junius Silanus'dur (Broughton, 1951: 545).

V.15.7). Bunun üzerine oldukça sert yöntemlerle kısa sürede orduyu topladı ve ardından harekete geçti. Günümüzdeki yeri tam olarak bilinmeyen Muthul Nehri'ne vardığında ise orada pusu kurmuş bir şekilde bekleyen Iugurtha'nın birlikleri ile karşılaştı. Girilen çatışmalarda epeyce zor duruma düşen Q. Metellus, ordusunda *legatus* olarak görev yapan ve gelecekte hem askerî kariyeriyle hem de *popularesin* önemli bir lideri olarak Roma tarihinde iz bırakacak olan Gaius Marius'un üstün gayretleri sayesinde Iugurtha'yı mağlup etti (Sall. *Iug.* 46.5-54.10; Livy. *Per.* 65; Eutr. IV.27.1; Oros. V.15.7).²⁹ Numidya kralının geri çekilmesi üzerine Q. Metellus bölgenin mühim şehirlerinden

²⁹ Gaius Marius, *equites* sınıfına ait saygın bir ailenin bir ferdi olarak 157 yılında Güney Latium'a bağlı Arpinium'da dünyaya geldi (Evans, 1995: 32). Marius genç yaşında politikaya atılmak istese de köklerinin yerel bir ailenin ötesine geçememesi, hepsinin ötesinde bir İtalyan *novus homo* olması *cursus honorum*da yükselmesi için bir engel teşkil ediyordu. Bu durumdan dolayı kendisini askerî kariyer ile ön plana çıkarmak isteyen Marius, 134 yılında Numantia'ya seferinde Scipio Aemilianus'un *legiō*nuna katıldı (Plut. *Mar.* 3. 2). Sonrasında o dönem Roma yönetiminde büyük söz sahibi olan ve *optimatesin* önde gelen savunucularından *caecilii metelli* ailesinin hizmetine giren Marius, Q. Caecilius Metellus'un 123 yılında Balear Adaları'na yaptığı sefere katıldı. Burada kazanılan zafere katkısının da etkisiyle 122 yılında *quaestor* oldu (Broughton, 1951: 521; Carney, 1970: 17). Sonrasında ise muhtemelen, Güney Galya'ya kadar ilerlemiş *legiō*lara hizmet etti. Askerî hizmetinden sonra tekrar politikaya yönelen Marius yine *caecilii metelli* ailesinin referansıya *tribunus plebis* oldu (Plut. *Mar.* 4. 1; Broughton, 1951: 526). Ancak Marius *optimatesin* kendisine sağladığı bütün bu desteğe rağmen onların aleyhine olan *lex mariayı* uygulamaya geçirmişti (Beesly, 1886: 61). Bu yasa seçim sürecinde oy kullanacak seçmenin, başkaları tarafından baskı altında alınmasını engellemek adına oylama bölgesine gidilen pasajların daraltılmasını sağlıyordu. *Consul* M. Porcius Cato ile Q. Metellus'un bu kanuna dair ciddi itirazlarına ve tehditlerine maruz kalan Marius, onlara aynı sertlikte karşılık vermiş hatta daha da ileri giderek Q. Metellus'u hapse atmamakla tehdit ederek onlara gözdağı vermişti (Plut. *Mar.* 4. 6). Yaşana bu gerilim doğal olarak Marius'un *caecilii metelli* ve *optimatesle* arasının bozulmasına neden oldu. Marius'un çıkardığı ve *optimatesin* çıkarlarını zedeleyen bu yasanın halktan da büyük destek alması onun popüler politikalara eğilimli olduğu izlenimi verse de o dönem gündemde olan ve vatandaşlara tahl dağılımını öngören *lex frumentariayı* maliyetinin yüksek olması nedeniyle veto etmişti (Evans, 1995: 48). Plutarchus (*Mar.* 4. 4) bu çelişkili durumu Marius'un hem *optimatesi* hem de *popularesi* memnun ederek bir denge politikası kurma çabası olarak yorumlamıştır.

İlerleyen süreçte Marius'un hedefi *cursus honorumun* bir sonraki adımı olan *aedilis* makamıydı. Bu doğrultuda *pleb* veya *curule aedilisliği*ne başvurdu. Ancak kendisinin bu dönemde Q. Metellus başta olmak üzere *optimatesin* tepkisini çekmesi ayrıca Roma politikasında sadece askerî kariyerle ilerleye çalışmasının bir sonucu olarak seçimleri kaybetti. (Hazel, 2010: 187). Bu konuda Plutarchus (*Mar.* 5.2), Marius'un öncelikle *curule aedilis* seçimine katıldığını ancak bu makamda seçilme şansının olmadığını fark ettiğinde daha az itibarlı bir makam olan *aediliss plebis* için aday olmaya karar verdiğini ifade ederken, Cicero (*Planc.* 51) ise her iki seçimde de aday olduğunu ve kaybettiğini belirtmiştir. Marius *aedilis* seçimlerini kaybetmesine rağmen gözünü daha üst ve prestijli bir makam olan *praetor*lüğe dikmişti. Q. Metellus onun bu girişimine de karşı çıksa da Marius 115 yılında çok az bir farkla *praetor* seçilmeyi başarmıştı (Broughton, 1951: 534). Ancak bu seçimin kıl payı kazanılması artı *optimatesin* ona olan öfkesi seçime hile karıştırma ve rüşvet suçlamalarını beraberinde getirdi. İddiaya göre seçime Roma vatandaşı olmayan kişiler de sokulmuştu (Plut. *Mar.* 5. 3-10). Nitekim oldukça zorlu geçen mahkeme sürecinden sonra Marius aklanmış ve *praetor* unvanı tasdiklenmişti.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Roma politikasında *optimas* oligarşi *caecilii metelli* ailesinin önderliğinde gittikçe güçlenmekteydi. Marcus Caecilius Metellus 115 yılında *consul* seçilirken, meslektaşı *caecilii metelli* ile sıkı ilişkileri olan M. Aemilius Scaurus oldu. Bununla birlikte M. A. Scaurus, *caecilii metelli* himayesindeki bir *consul* tarafından *priceps senatus* ilan edildi (Broughton, 1951: 531-532). Kendisi, *senatus*taki en kıdemli aristokrata verilen ve daha önce mevcut hiçbir *consule* verilmeyen bu unvanı, öldüğü yıl olan 89 yılına kadar tam yirmi altı sene korurken, bu durum onu *res publicanın* son dönemlerinde çok önemli bir figür haline getirdi. Bununla beraber *consul*lar *caecilii metelli* ailesine mesafeli olan ve *populares* taraftarı olduğu düşünülen yaklaşık otuz iki kişiyi *senatus*tan uzaklaştırdılar. Böylece neredeyse on sene önce Gracchus kardeşlerin önderliğinde Roma siyasetine yön veren *populares* şimdi bu rolü *optimatese* kaptırmıştı. 114 yılına gelindiğinde Marius *prepraetor* olarak Hispania'ya atanmıştı (Broughton, 1951: 534). Buradaki faaliyetleri hakkında çok bilgi olmasa da Plutarchus (*Mar.* 6. 1) Marius'un bölgeyi haydutlardan temizlediğini ve istikrarı sağladığını ifade etmektedir. Burada kaldığı süre boyunca gerçekleştirdiği madencilik faaliyetlerin de katkısı ile hatırı sayılır bir gelir elde eden Marius, sonrasında ise başkente dönerek belki de kendisini daha üst makamlara taşımaya yardımcı olacak en önemli faaliyetlerden birine imza attı (Carney, 1970: 63). Marius, Romanın en eski *patricius* genslerinden olan *Iulii* ile evlilik yoluyla bir bağ kurmuştu (Plut. *Mar.* 6. 1). Kendisinin, ileride Roma tarihinde adından sıkça söz ettirecek olan Gaius Iulius Caesar'ın halası Iulia ile 110 yılında yaptığı bu evlilik, hem siyasi bir dayanak elde eden Marius hem de o uzun zamandır Roma politikasında önemli mevkiele elde edemeyen ve maddi zorluklar çeken *Iulii* ailesi için kazançlı bir birliktelik oldu (Syme 1964: 161).

Zama'yı kuşatsa da başarılı olamadı (Mommsen, 1894c: 401; Scullard, 2010: 41). Bu süreçte kaynakları tükenen Iugurtha ise elçilerle aracılığı ile teslim olmak istediğini belirtti. Q. Metellus, Iugurtha'nın bu teklifini kabul ederken ayrıca ondan büyük bir miktar gümüş talep etmiş, ek olarak ellerindeki filleri, atları ve silahları teslim etmesini isteyerek asker kaçaklarının da iadesini istemişti. Iugurtha ise kendisine dayatılan bu isteklerin birçoğunu yerine getirmeye hazırlanırken, son anda teslim olmaktan vazgeçti (Sall. *Iug.* 61.4-62.10). Bu ani karar değişikliğinin arkasında ise muhtemelen, Moritanya kralı Bocchus'a sığınmak ve ondan alacağı destekle yeniden Roma ile savaşıma düşüncesi yatıyordu (Cary ve Scullard, 1975: 215).

Q. Metellus'un büyük umutlarla Afrika'ya gönderilmesine rağmen Iugurtha'nın bir türlü yakalamaması siyasi bir krizi de beraberinde getirmekteydi. Zira hem Numidya meselesinin uzun bir süre geçmesine rağmen başarısız olması hem de üst mevkilerdeki insanlara yöneltilen rüşvet iddiaları *senatusun* itibarını zedeliyordu. Üstelik 114 yılının *consulü* Porcius Cato Trakya'daki hezimetini, aynı zamanda 113 yılı *consulü* Papirius Carbo'nun da Cimbriler tarafından bozguna uğratılması da Roma'da olumsuz bir hava yaratmıştı (Broughton, 1951: 533, 535; Scullard, 2010: 41). Bütün bunlardan dolayı işini şansa bırakmayan istemeyen Q. Metellus her ne kadar politik olarak karşısında bulunsa da o dönem başarılı bir asker olan Marius'u ve 105 yılında *consul* olacak olan Rutilius Rufus'u *legatus* olarak ordusunda görevlendirdi (Mommsen, 1894c: 398; Broughton, 1951: 549). Plutarchus (*Mar.* 7.3), Marius'u konu edindiği bir anlatımında; bir generalin birlikleri ile beraber yemek yemesinin, basit bir yerde uyumasının ve zenginliğini ordusu ile paylaşmasının askerler tarafından oldukça hoş karşılandığını, bu tür jestlerin onları motive ettiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Marius'un savaş alanında gösterdiği cesaret, ganimet paylaşımında oldukça cömert davranması ve askerlerle iç içe olması onu bu savaşta ön plana çıkartmaktaydı. Bu durum farklı görüşte olmalarına rağmen ortak çıkar için bir noktada buluşan Q. Metellus ve Marius arasındaki ilişkileri zaten germekteyken, bu sırada yaşanan bir olay ise ileride yaşanacak bütün çekişmenin fitilini ateşledi. Q. Metellus'un yakın arkadaşı olan Turpilius Silanus, o an orduda mühendis şefi olarak görev almaktaydı. Onun Vaga'daki garnizonun başında bulunduğu esnada Iugurtha şehirdeki soylularla anlaşmış, gerçekleştirdikleri bir komplo ile kentteki bütün Romalı komutanları ve askerleri kılıçtan geçirmişlerdi (Mommsen, 1894c: 402; Evans 1995: 78; Duncan, 2017: 110). T. Silanus'un Iugurtha tarafından serbest bırakılması, ayrıca bu katliamdan kurtulabilen tek kişi olması bütün şüpheleri üstüne çekerek hakkında soruşturma açılmasına neden oldu. Kendisine yöneltilen ithamlara net bir cevap veremeyen T. Silanus, Marius'un Q. Metellus'a baskıları sonucu hüküm yiyerek idam edildi (Sall. *Iug.* 69. 3). Ancak bir süre T. Silanus'a atfedilen suçların doğru olmadığı ortaya çıkınca, Marius, T. Silanus'un idam kararının bizzat Q. Metellus tarafından verildiğini öne sürerek onun itibarına gölge düşürmeye çalıştı. Hatta Marius sadece bununla da kalmamış, Q. Metelles'un bu savaşın ağırlığını kaldıramadığı propagandası yaparak onu ikinci plana itmeye çalışmıştı (Plut. *Mar.* 8.1-2).

Marius'un Q. Metellus'a karşı takındığı bu tavrın sebebi, *cursus honorum*un bir sonraki adımı olan *consul* makamını elde etme arzusuuydu (Keaveney, 2005: 12; Scullard, 2010: 42). Gerçekten de Marius bir süre sonra seçim çalışmaları yapmak adına Roma şehrine gitmek istemiş, ancak *proconsul* bu duruma sıcak bakmamıştı. Bunda ikilinin yaşadığı çatışma ve Q. Metellus'un bir *optimas* olarak Marius gibi bir *novus homoyu* bu makama layık görmemesinin büyük etkisi vardı. Hatta farklı çağlarda eserlerini yazıya döken Sallustius (*Iug.* 64.3), Plutarchus (*Mar.* 8.3) ve Cassius Dio (XXVI.89.3-4) anlatımlarında; Q. Metellus'un Marius'un başkente gitme arzusunu alaylı bir şekilde karşıladığını, *proconsul*un Marius'a, oğlu Quintus Caecilius Metellus *consullük* için uygun yaşa geldiğinde onunla birlikte aday olmasının uygun olacağını söylediğini ifade etmektedirler. Q. Metellus'un oğlunun o sırada yirmili yaşlarda olduğu düşünülürse *proconsul*, Marius'a üstü kapalı olarak *consul* olma hevesinden vazgeçmesi gerektiği mesajını veriyordu. Fakat bu durumdan hoşnut olmayan Marius, askerlerinden Roma şehrindeki tanıdıklarına mektup yazmalarını ve bu savaşı ancak onun *consul* seçilmesi durumunda biteceğini belirtmelerini istedi. Ardından savaşın uzaması sebebiyle zarara uğrayan çevredeki İtalyan tüccarlara da mevcut ordunun yarısı ile bile Iugurtha'yı birkaç gün içerisinde prangaya vuracağını söyleyerek onları kendi tarafına çekmeye çalıştı (Evans, 1995: 78). Nitekim Marius'un uyguladığı propaganda işe yaradı ve onun bölgedeki varlığının artık huzursuzluk yarattığını düşünen Q. Metellus, Marius'un gidişine izin verdi. Bu konuyla alakalı olarak Plutarchus (*Mar.* 8.3), Q. Metellus'un Marius'a seçimlere on iki gün kala gitmesine izin verdiğini ve böylece onun seçimlere yetişmesini engellemek istediğini ifade ederken; Sallustius (*Iug.* 73. 2), Plutarchus'un aksine Marius'un başkente dönerken zaman konusunda bir sıkıntı yaşamadığını, hatta seçim çalışması bile yapabilecek kadar bir süreye sahip olduğunu belirtmektedir.

Marius'un *consul* olmak istemesi her ne kadar kişisel bir hedef olsa da bir *novus homonun* *consul* olma ihtimali, gelen askerî başarısızlıklar ve *lex mamilia* ile dikkatleri üzerine çeken *optimatesi* daha da zor durumda bırakarak politik rüzgârı *populares* tarafına çevirebilirdi. Marius, Numidya'da başlattığı propagandaya Roma şehrine döndüğünde de devam ederek çevresindeki nüfuslu insanların yardımıyla Q. Metellus'a karşı karalama kampanyası başlattı (Plut. *Mar.* 8.5). Bu doğrultuda çeşitli mecralarda *proconsul* hakkında olumsuz söylemlerde bulunuluyor, bu savaşı yönetmede yetersiz olduğu hatta daha ileri gidilerek vatana ihanet ettiği iddia ediliyordu (Sall. *Iug.* 73.1-7).³⁰ Ayrıca Marius'un bu savaşı onun komuta etmesi durumunda Iugurtha'nın çok kısa bir sürede yakalayıp savaşa son verileceğini belirtilmesi, sürecin uzamasından dolayı hoşnutsuz olan tüccarları ve gergin olan halkı da Marius'a yaklaştırmaktaydı (Cic. *Off.* 3.79; Sall. *Iug.* 73.1-7; Vell. Pat. II.11.2; Plut. *Mar.* 8.7-9). Gerçekte de bütün bu girişimler sonuç vermiş ve Marius 107 yılında

³⁰ Cicero (*Off.* 3.79) ve Plutarchus (*Mar.* 8.7-9), Marius'un Q. Metellus'a iftira atarak *proconsul*un itibarını sarsmaya çalıştığını özellikle vurgulamaktadırlar.

consul seçilmişti (Broughton, 1951: 550).³¹ Marius'un *consul* seçilmesi, uzun süredir bir *novus homonun* bu makama erişemediği düşünülürse *res publicadaki* siyasi dengelerin yavaş yavaş değiştiğinin sinyallerini vermekteydi.³² Marius'un *consul* koltuğuna oturduktan sonra ilk girişimi Iugurtha Savaşı'nın komutanlığını Metellus'dan alıp kendisine devretmekti. Seçim propagandasında bunu birçok kez dile getirdiğinden onun bu niyetinden haberdar olan *senatus* Q. Metellus'un görev süresini bir sene daha uzattı (Cary ve Scullard, 1975: 216; Evans, 1995: 90).³³ Bunun üzerine Marius, *tribunus plebis* Titus Manlius Mancinus aracılığı ile bu savaşı onun komuta etmesi gerektiği öngören bir kamuoyu oluşturdu. Bütün bunların sonucunda Iugurtha savaşının komutasının Marius'a verilmesini belirten *plebiscitum*³⁴ sayesinde *senatus* kararı hükümsüz kılındı ve Marius, Iugurtha ile devam eden savaşın komutanlığına atandı (Broughton, 1951: 550; Carney, 1970: 28; Rich, 1983: 324-326; Evans, 1995: 94). Başkentte bunlar yaşanırken Q. Metellus ise Iugurtha'nın önemli direniş merkezlerinden Thala'yı (Tala) ele geçirmişti (Mommsen, 1894c: 403)³⁵. Ancak *senatustan* gelen haberle yetkisinin elinden alındığı öğrenen Q. Metellus, Marius'a *legiolarını* devretmeyi reddederek bu işi bir komutanına bıraktı. Akabinde Roma şehrine döndü ve *senatusun* girişimleri ile coşkulu bir *triumphus* ile kente girdi. Kendisini onurlandırma adına da Numidya kralı Iugurtha ile yapılan savaşta gösterdiği mücadeleden dolayı "Numudicus" unvanı ile şereflendirildi (Cic. Att. 1.16.4; Balb. 11; Sall. Jug. 88; Vell. Patt. II.11.2).³⁶

Marius her ne kadar savaşı çok kısa sürede bitirme sözü ile komutayı devralsa da Roma'nın o anki askerî kaynakları birçok cephede mücadele verilmesinden dolayı zayıflamıştı. Bu sorunu aşmak adına Marius, ordu sisteminde ciddi bir değişikliğe giderek asker alımı yöntemlerini güncelleyen reformunu hayata geçirdi (Broughton, 1951: 550). Bu doğrultuda askere alımlarda şart koşulan mülk zorunluluğunu kademeli olarak düşürülerek zamanla ortadan kaldırıldı (Evans, 1995: 91-92; Matthew, 2010: 6). Uygulamaya koyulan bu reform sayesinde artık birçok bölgede eş zamanlı olarak

³¹ 107 yılının seçilmiş diğer *consulü* Lucius Cassius Longinus'dur (Broughton, 1951: 550). Kendisi 111 yılında *praetor* görevini sürdürürken rüşvet suçlamaları ile alakalı olarak ifade vermeye çağrılan Romalı yetkilileri ve Iugurtha'yı Roma şehrine getirmekle görevlendirilmişti.

³² Marius'dan önce en son 141 yılında Quintus Pompeius bir *novus homo* olarak *consul* seçilebilmişti. Ondan önce de sadece dört *novus homo* II. yüzyılda *consul* olmayı başarmıştı (Carney, 1970: 28).

³³ *Senatus*, Q. Metellus'un *proconsullüğünü* uzatabilmek adına Numida-Africa'yı 107 yılı için bir *consularis provincia* olarak belirlemedi ve böylece buraya başka birinin atanmasını engellemiş oldu (Evans, 1995: 90).

³⁴ *Plebiscitum*, cumhuriyet döneminin başlarında sadece *pleblerin* katılımıyla toplanan meclislerin aldığı ve sadece *plebleri* bağlayan kararlardı. Bu sebepten ötürü *lex* sayılmazlardı. Ancak 287 yılında çıkarılan *lex hortensia* ile *lex* gücü kazanmış ve böylelikle tüm vatandaşlara *plebiscituma* uyma zorunluluğu getirilmiştir. *Plebiscitum* özellikle Gracchus kardeşler sonrası *senatusa* karşı meydan okumada önemli araçlardan biri haline geldi (Eidinow, Hornblower ve Spawforth, 2012: 1161).

³⁵ Mommsen (1894c: 403-407), Marius'un her ne kadar *consul* olduktan sonra Iugurtha Savaşı komutanlığına kendisini atamasına rağmen aynı süreçte Q. Metellus'un Thala'yı ele geçirmesi ile birlikte savaşın kısmen bittiğini ifade ederek bu mücadeledeki asıl payeyi Q. Metellus'a vermektedir. Marius'un o dönemki faaliyetlerinin abartıldığını ve savaşın sonuçlanmasına pek katkısı olmadığını belirten Mommsen, ayrıca Moritanya kralı Bocchus'un gereksiz yere kışkırtıldığını ifade etmektedir (Holroyd, 1928: 2).

³⁶ Q. Metellus, Roma şehrine döndüğünde Mamilian komisyonu tarafından haraç iddiaları ile yargılansa da hakkındaki bütün suçlamaları reddetti ve ilgili davadan beraat etmeyi başardı (Cic. Att. 1.16.4; Balb. 11).

daha uzun ve sürdürebilir seferler yapılabilirdi. Ordusuna kattığı yeni birliklerle Numidya'ya ulaşan Marius, Cirta'ya doğru ilerlerken gidiş güzergahtaki küçük yerleşim birimlerini zapt etti. Sonrasında bölgedeki önemli kentlerden biri olan Capsa'yı yaşanan zorluklara rağmen ele geçirdi ve yağmaladı (Sall. *Iug.* 86.4; Plut. *Mar.* 10.1; Flor. I.36.13-14; Oros. V.15.8). Ne var ki kuşatmalar başarılı geçse de 106 yılına girilmesine rağmen Iugurtha bir türlü yakalanamıyor ve bu durum Marius'un Numidya kralını yakalayarak çok kısa sürede savaşı bitireceği vaadine gölge düşürüyordu. Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen meclis Marius'un arkasında durmuş ve görev yetkisini 106 yılının bütününe yaymıştır (Broughton, 1951: 550; Duncan, 2017: 118). Bu süreçte, 107 yılında *quaestor* olan ve o dönemin *consulu* Marius tarafından Latium'da süvari birlikleri bulmakla görevlendirilen Sulla topladığı kuvvetlere Numidya'ya giderek Roma *legiolarına* katıldı (Sall. *Iug.* 95.1; Evans, 2005: 92; Keaveney, 2005: 14).³⁷ Sulla'nın atlılarını ordusuna dahil ederek yürüyüşüne devam eden Marius, Numidya ve Moritanya sınırına ulaşarak bu bölgedeki Mulacca Nehri'nin yakınlarına ulaştı. Ardından orada bulunan, aynı zamanda o dönem Iugurtha'nın hazinesinin önemli bir bölümünü yığıldığı kaleyi ele geçirdi (Cary ve Scullard, 1975: 216; Matthew, 2010: 6). Lakin buranın zapt edilişi Roma *legiolarını* Moritanya kralı Bocchus'un hâkimiyet alanına yaklaştırmıştı (Crook vd., 1992: 30). Nitekim Marius'un bu eylemini fırsat bilen Bocchus ve Iugurtha hücumu geçti (Mommsen, 1894c: 407-408; Keaveney, 2005: 15). Saldırıya hazırlıksız yakalanan Roma *legioları* oldukça zor duruma düşse de Marius ve Sulla'nın ciddi uğraşları sonucunda o günü ciddi kayıplar vermeden atlattılar. Ertesi sabah ise düşman kampının yeterince korunmadığı gören Marius askerlerine taarruz emri verdi ve karşı tarafı bozguna uğrattı. Geri çekilen Bocchus ve Iugurtha hafif süvarilerle saldırıda bulunsalar da onları takip eden Sulla tarafından etkisiz hale getirildiler ve akabinde ikili kaçmak zorunda kaldı (Sall. *Iug.* 97.1-99.3; Diod. Sic. XXXVI.1.1; Livy. *Per.* 66; Frontin. *Str.* II.1.3; Flor. I.36.15; Oros. V.15.9-17).

Yaşadığı yenilgiden sonra Roma ile baş edemeyeceğini anlayan Moritanya kralı, müzakereleri başlatma adına Marius'dan en güvenilir komutanını göndermesini talep etti. Marius ise Bocchus ile görüşmek üzere o dönem baskı altındaki soğukkanlılığı ile öne çıkan Sulla'yı görevlendirdi (Sall. *Iug.* 102; Vell. Pat. II.12.1; Plut. *Sull.* 3.2-5). Bocchus görüşmede; Roma ile düşman olduğundan dolayı değil krallığını korumak için savaştığını, Iugurtha'nın Numidya'dan sürüldüğü bölgenin kendi hakkı olduğunu ve geçmişte Roma'ya dostluğunu sunmak gönderdiği elçilerin kabul edilmediğini belirtti (Sall. *Iug.* 102.12-15; Keaveney, 2005: 16). O an için ihtiyaç duyulan son şeyin Numidya'daki savaşının tüm Afrika'ya yayılmasının farkında olan Sulla ise sert bir tavırla krala Roma ile barış yapmasının her iki taraf için en uygun seçenek olduğunu söyledi (Duncan, 2017: 122). Bunun üzerine Bocchus, Roma ile kalıcı bir anlaşma yapmak adına Marius'a elçilerini yollamak istedi. Bunu kabul eden Sulla akabinde raporunu sunma adına Citra'ya doğru yola çıktı. Bocchus her ne kadar barış yanlısı tutumunu sürdürse de krallık konseyi tarafından Roma'ya güvenmeme konusunda kıskırılıyordu. Ancak gönderilen elçilerin bir haydut çetesinin saldırısına uğraması sonucu Citra'ya

³⁷ Sulla, Numidya'ya *proquaestor* olarak gönderilmiştir (Broughton, 1951: 550).

sığınmaları ve akabinde Sulla'nın onlara gösterdiği nezaket iki güç arasındaki güveni perçinlemiş oldu. Elçi heyeti ile gerçekleştirilen görüşme de olumlu seyretti ve Marius, Moritanya Krallığı ile barış yapılmasını tavsiye eden mektubuyla beraber Bocchus'un elçilerini Roma şehrine yolladı. Marius ile mutabık olan *senatus*, Bocchus'un yaptıklarından pişman olduğunu göz önünde tutarak iki devlet arasında yapılacak bir anlaşmaya olur verdi (Sall. *Iug.* 104.5; Diod. XXXIV.39.1; Cass. Dio. XXVI89.5). Bu durumdan oldukça memnun kalan Moritanya kralı, Marius'dan temsilci olarak Sulla'yı göndermesini istedi. Sulla İtalya ve Hispania'dan getirdiği birkaç birlik ile ilerlediği sırada hem kralın oğlu Volux'un yanında askerleriyle birlikte belirmesi hem de Iugurtha'nın yakın bir bölgede kamp kurduğu söylentisi bir gerilim yaşanmasına neden oldu. Ancak Volux Sulla'ya endişelenmemesi gerektirdiğini söyledi ve iyi niyet belirtisi olarak Sulla'nın yanında at sürerek Iugurtha'nın olası bir saldırısına da mahal vermemiş oldu (Mommsen, 1894c: 408). Böylece hiçbir sıkıntı yaşamadan krala ulaşan Sulla, Bocchus ile müzakerelere başladı. Moritanya kralı, Muluccha Nehri'nin eskiden olduğu gibi sınır kabul edeceğini ve onu aşmayacağını belirtirken, ayrıca emrindeki bütün güçlerin Roma'nın hizmetinde olduğunu beyan etti. Lakin hali hazırda taraflar arasında üstün konumda olduğunun farkında Sulla, Moritanya kralına bu teklifin yeterli olmadığını, Roma ile kalıcı bir barış yapmak istiyorsa Iugurtha'yı teslim etmesi gerektiğini söyledi (Beesly, 1886: 81; Cary ve Scullard, 1975: 216; Scullard, 2010: 43). Bunun üzerine Bocchus Iugurtha'nın da teklifini dinleme adına Numidya kralına Roma ile anlaştığı mesajını gönderdi. Buna karşılık Iugurtha ise bu barışı bozması halinde Bocchus'a ülkesi Numidya'nın topraklarının üçte birini teklif etti. Aynı zamanda Moritanya kralına Sulla'yı rehin almasını, bu sayede Roma'dan hem fidye alabileceklerini hem de Roma *legiō*ları Afrika'dan tamamen çıkarabilmeyi dayatabileceklerini ilettiler. Bocchus bütün bunları değerlendirme adına Iugurtha ile şehir dışında görüşmeyi kabul etti. Hem Numidya kralı hem de Roma temsilcisi o an elinde olan Bocchus hangisine ihanet edeceği konusunda bir ikilem yaşarken, o an bir asi konumunda olan ve fazla bir gücü bulunmayan Iugurtha için Roma'yı karşısına almak istemedi. Sonunda kararını veren Moritanya kralı bir pusu ile Iugurtha'yı yakaladı ve Numidya kralını Marius'a götürmek üzere Sulla'ya teslim etti (Sall. *Iug.* 113; Plut. *Mar.* 10; *Sull.* 3).³⁸

Iugurtha'nın yakalanması ile uzun süredir *res publicay*ı meşgul eden bir kriz çözülmüş oldu. Nitekim bu savaşın etkileri daha çok siyasi kulvarda kendisini gösterdi. Yaklaşık çeyrek asırdır Roma politikasında ipleri elinde tutan *optimates* hem meydana gelen askerî başarısızlıklar hem de itham edildikleri yolsuzluk suçlamaları nedeniyle oldukça prestij kaybetti.³⁹ Yaşanan bütün bu gelişmeler *optimates*in, Gracchus kardeşlerin faaliyetleri yüzünden arasının açık olduğu halk ve *equites* ile ilişkilerini daha da sekteye uğrattı. Bu durumu fırsat bilen ve Marius'un kazandığı zaferlerle itibarı artan *populares*, halkın öfkesini ve atlı sınıfının mahkemelerdeki hâkimiyetini arkasına alarak

---

³⁸ Plutarchus (*Mar.* 10.5) bu olayı Marius ve Sulla arasında yaşanan ve ileride *res publicay*ı neredeyse yıkıma götürecek rekabetin ilk tohumu olarak nitelendirmektedir.

³⁹ “Askerî başarısızlıklar” ile kastedilen, *optimates* güdümündeki komutanların Iugurtha Savaşı'nda aldığı yenilgilerle beraber aynı süreçte Galya'da Cimbri ve diğer kabilelere karşı kaybettikleri mücadelelerdir.

optimatese karşı sert bir politika izledi. Bütün bunların sonucunda kuzeyde süregelen Cimbrî tehdidine karşı *res publicayı* siyasi ve askerî arenada *populares* yönlendirmeye başladı (Cary ve Scullard, 1975: 217; Scullard, 2010: 45).

1.3. Cimbrî Savaşı ve Marius Önderliğinde *Popularesin Res Publica* Politikasındaki Yükselişi

Numida kralı Iugurtha'nın yakalanması ile Afrika'daki savaş sonra erse de Roma için tehlike bu sefer kuzeyden yükselmeye başlamıştı. II. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşadıkları bölgeden güneye doğru hareket eden Cimbrîler, komşuları olan ve muhtemelen kan bağları da bulunan Teutoniler ile birleşip ilerleyişlerine devam ettiler.⁴⁰ 113 yılında Tuna Nehri'ne varan Cimbrîler, Romalıların müttefiki olan Taurisci kabilesinin yaşadığı Noricum'u işgal ettiler (Plut. *Mar.* 11; App. *Gal.* 3.17; Flor. I.38.4). Tauriscilerin yardım çağrısı üzerine *senatus* 113 yılında *consul* Gnaeus Papirius Carbo'yu hem onlara yardım etmek hem de kuzey sınırını tehdit eden bu tehlikeyi önleme adına *legiöların* başına geçirdi (Broughton, 1951: 535). Ordusunu Alplerin ana geçitlerine konuşlandıran G. Carbo, Cimbrîlerin İtalya topraklarından ziyade batıya yönelmeleri üzerine onlarla temas kurmaya karar verdi. Elçiler aracılığı ile yapılan görüşmede Cimbrîler, Roma ile savaşmak gibi bir niyetlerinin olmadığını, sadece yerleşmek amacıyla bir bölge aradıklarını belirttiler. Cimbrîlerin bu ılımlı tavrına karşılık G. Carbo, birkaç yerel rehber görevlendirerek onları Galya'daki Noreia şehrinin ötesine yönlendirdi (Mommsen, 1894c: 434; Duncan, 2017: 124). Ancak G. Carbo'nun bu jesti bir tuzaktı ve Noreia'ya yakın bir geçitte Roma askerleri pusu kurmuştu (Evans, 2005: 40). Nitekim bu ihaneti anlayan ve saldırıya geçen Cimbrîler kalabalık olmalarının avantajıyla Roma *legiölarını* bozguna uğrattırken, G. Carbo ise canını zor kurtardı (Livy. *Per.* 63; Strab. V.214.1.8; Vell. Pat. II.12.2; App. *Gall.* 13.1-4).⁴¹

G. Carbo'nun aldığı yenilgi sonrası kuzey sınırı her ne kadar istilaya açık hale gelse de Cimbrîler İtalya Yarımadası'na ilerlemeyerek batıya yönelmişlerdi.⁴² Ancak 109'da bir Roma eyaleti olan Gallia Narbonensis'i işgal etmeleri üzerine *consul* Marcus Iunius Silanus *legiöları* ile birlikte harekete geçti. Bunun üzerine Cimbrîler elçiler aracılığı ile iletişime geçtiler ve Roma'dan ücret karşılığı toprak talep ettiler. Bu istek *senatus* tarafından şiddetle reddedilirken, gelişen süreçte iki güç arasında patlak veren savaş Roma yenilgisi ile sonuçlandı (Livy. *Per.* 65; Vell. Pat. II.12.2; Flor.

⁴⁰ Germen veya Kelt kavmi olduğu tahmin edilen Cimbrîler, yaşadıkları yer olan Chersonesus Cimbrica'dan (Jutland) kontrol edilemeyen nüfus artışı ve deniz yolundan uğradıkları baskınlar yüzünden göçmek durumunda kaldılar (Smith, 1854a: 622-623; Hornblower ve Spawforth, 2012: 317).

⁴¹ Noreia savaşında alınan bu yenilgi G. Carbo'nun, 114 yılında bir Trakya kabilesi olan Scordiscilerle savaşan ve onları durdurmayı başaramayan Gaius Porcius Cato ile birlikte mahkemeye çıkarılmasına neden oldu. G. Cato sürgün edilmekten kurtulurken, G. Carbo ise Cimbrîleri kıskırtmak ve akabinde savaşı kaybetmek suçundan sürgün edildi (Broughton, 1951: 535)

⁴² Cimbrîlerin batıya yönelmesi ile *senatus*, Kuzey Afrika'daki Iugurtha meselesine daha rahat odaklanabilmişti.

I.38.4).⁴³ Kazandıkları bu zafere rağmen Cimbriler, tıpkı Noreia savaşı sonrası gibi İtalya Yarımadası'na yönelmeyip Galya'nın merkezine geri döndüler. Lakin bölgede yaşanan otorite boşluğu Tigurilerin 107 yılında buraları işgal etmesine neden oldu.⁴⁴ Aynı yıl Burgigala'da (Bordo) yapılan savaşta *consul* Lucius Cassius Longinus Ravalla komutasındaki Roma *legiō*ları büyük bir yenilgiye uğradı ve *consul* çarpışmada hayatını kaybetti (Cary ve Scullard, 1975: 217; Evans, 2005: 41). O sırada orduda *legatus* olarak hizmet veren 112 yılının *consuller*inden Lucius Piso, hayatta kalan askerleri kurtarma adına karşı tarafa rehine verileceğine ve ellerindeki teçhizatın yarısını bırakacaklarına dair bir anlaşma yaptı. Ne var ki L. Piso Roma'ya döndüğünde düşman tarafıyla Roma'yı aciz duruma sokan bir anlaşma yaptığı suçlamasıyla yargılandı ve sürgüne gönderildi (Cic. *Rhet. Her.* I.25, IV.34; Cic. *Leg.* 3.16; Oros. V.15.24).

Yaşanan bu yenilgiler Roma'nın itibarını sarsmakta ve diğer kavimleri de cesaretlendirmekteydi. Bunun üzerine *senatus* bölgeyi kontrol altına almak için 106 yılında *consul* Quintus Servilius Caepio'yu görevlendirdi (Broughton, 1951: 551). Harekete geçen Q. Caepio, Tolose (Toulouse) şehrini ele geçirdi (Strab. IV.1.13; Oros. V.15.25).⁴⁵ Cimbri tehlikesini kökünden halletmek isteyen *senatus* 105 yılında *consul* Gnaeus Mallius Maximus'a neredeyse Q. Caepio ile denk bir ordu vererek onu desteklemesi için kuzeye gönderdi (Broughton, 1951: 551). Q. Caepio o dönem *optimates*in en önemli temsilcilerinden *caecilii metelli* ailesine bağlı olup, aynı zamanda önemli *optimas*lar olan M. A. Scaurus ve L. L. Crassus'un etki dairesindeydi. G. Maximus ise o tarihe kadar istisnaları gözmekle beraber, *populares*in *res publica* politikasında etkisinin yükselmesiyle kendilerini Roma politikasında hissettirmeye başlayan *novus homonun* bir temsilcisi olarak *consul* koltuğuna oturmuştu (Cary ve Scullard, 1975: 218; Duncan, 2017: 124-125). G. Maximus'un Q. Caepio'ya katılmasıyla uzun zamandır toplanmamış büyüklükte bir orduya ulaşılsa da Gracchus kardeşlerden itibaren siyasi arenada artan *populares* ve *optimates* gerilimi bu sefer orduya yansımıştı (Keaveney, 2005: 23). Bir *novus homo* ile iş birliği yapmaktan kaçınan ve kazanılacak bir zaferi tek başına üstlenmek isteyen Q. Caepio ayrı bir yerde kamp kurarak birliklerini ısrarla G. Maximus ile birleştirmekten kaçınıyor hatta *senatusun* yolladığı elçiler bile bu konuda onu ikna edemiyordu (Mommsen, 1894c: 107-108; Evans, 2005: 40; Scullard, 2010: 44). Üstelik onunla uzlaşmak için gelen Cimbri elçilerine çok kötü davranıp onları kışkırtmıştı (Gran. Licin. XXXIII.11-

⁴³ 104 yılında *tribunus plebis* Gnaeus Domitius Ahenobarbus, D. Silanus'u Cimbrilere karşı askerî başarısızlığından dolayı yargıladı, ancak D. Silanus beraat etti (Cic. *Div. Caec.* 67; *Verr.* II.2.118).

⁴⁴ Tigurini, Helvetii'nin en önemli kabilelerinden biridir (Smith, 1852: 407).

⁴⁵ Q. Caepio Tolose'yi ele geçirdiğinde adamları oldukça yüksek miktarda altın ve gümüşe sahip bir hazine buldular. Cassius Dio (XXVII.90), bu hazinenin 280'deki Brennus önderliğindeki Galyalıların Hellas'ı işgal ettiği dönem Delphi tapınağından elde ettikleri ganimet olduğunu belirtmektedir. Q. Caepio hazinenin deniz yoluyla Roma şehrine sevk edilebilmesi için öncelikle Massilia'ya (Marsilya) götürülmesini emretti (Broughton, 1951: 552). Ancak hazine bir grup haydut tarafından çalındı. Hazineyi kimin çaldığı hiçbir zaman bulunamamakla beraber mutabık olunan görüş olayın arkasında Q. Caepio'nun olduğudur (Oros V.15.25). Nitekim kendisi bu konuda suçlanarak yargılansa da beraat etmiştir.

12).⁴⁶ Roma ordusundaki bu bölünmeyi fırsat bilen Cimbriler ise saldırıya geçtiler ve Arausio savaşında Roma birliklerini tamamen imha ettiler (Cic. *De Or.* II.199-200; Livy. *Per.* 67; Vell. Pat. II.12.2; Flor. I.38.4; Oros. V.16.2-7).⁴⁷ Yaşanan kayıp o kadar büyüktü ki bu hezimet 216 yılında gerçekleşen Cannae savaşından beri Roma *legiō*larının almış olduğu en büyük yenilgiydi (Cary ve Scullard, 1975: 218).⁴⁸

Cimbrilere karşı meydana gelen bu bozgun Roma’da bir panik havası yaşanmasına neden olmuştu (Sall. *Iug.* 114.1). Bu sırada bir sonraki yılın *magistra* seçimleri yaklaşmaktaydı. Halk artık Cimbri tehlikesin karşısında ordunun başına ihtiraslı ve beceriksiz komutanların değil işinin ehli *legatus*ların geçmesini istiyordu. Bütün bu gelişmeler gözlerin yaptığı reformlarla Roma *legiō*larını nicelik ve nitelik olarak daha üst bir seviyeye taşıyan, bunun sonuçlarını da Iugurtha zaferinde alan Marius’a çevrilmesine neden oldu. Ancak *cursus honorum*un işleyişine göre daha önce *consul* olmuş birinsin tekrar aynı makama gelebilmesi için ilk görev süresinin bitiminin üzerinden on yıl geçmesi gerekiyordu. Ayrıca aday olacak kişinin seçime katılabilmek için bizzat Roma şehrinde bulunması icap etmekteydi (Mommsen, 1894c: 442). Yine de meclis bir kere daha *mos maiorum*u görmezden gelerek Marius’a ikinci kez bu makamı bahşetti ve onu 104 yılında yeniden *consul* seçti (Broughton, 1951: 558; Carney, 1970: 31; Scullard, 2010: 45).⁴⁹ Bütün bunlar yaşanırken Afrika’da bulunan Marius, Roma şehrine gelerek gerçekleştirdiği *triumphus* ile adeta bir gövde gösterisinde bulundu. Marius hem yeniden *consul* oluşunu kutluyor hem de Iugurtha savaşının kahramanı olarak halkı selamlıyordu. Roma’yı uzun bir süre uğraştıran Numidya kralı Iugurtha ve esirler zincire vurulmuş şekilde halka teşhir edilirken, Afrika’nın daha önce görülmemiş zenginlikleri kalabalığa sergileniyordu (Vell. Pat. II.12.1; Flor. I.36.17; Oros. V.15.19).⁵⁰ Marius’un *mos maiorum*a aykırı bir biçimde *consul* seçilmesi ve daha üç ay önce yaşanan Arausio felaketini halka o an için unutturacak bir *triumphus* ile Roma’ya girmesi *optimates*i endişelendirirken, aynı zamanda Marius’un ve onun güdümündeki *populares*in gittikçe güçlenerek daha pervasız davranabileceklerini düşünüyorlardı. Gerçekten de yaşanan bir olay onların kaygılarını destekler nitelikteydi. *Triumphus* sonrası *senatus*u Capitolina’da bir toplantıya çağıran Marius, kongre binasına *res publica*

⁴⁶ Cimbriler Q. Caepio’ya savaşma niyetinde olmadıklarını belirtirken, sadece ekim yapabilmek için toprak ve tahıl istemişlerdi (Gran. Licin. XXXIII. 11-12).

⁴⁷ Q. Caepio kaybedilen savaştan sağ kurtulmayı başarsa da Roma’ya döndüğünde *tribunus plebis* Lucius Cassius tarafından yargılandı ve *senatorlūgū* düşürülerek *senatustan* çıkarıldı (Duncan, 2017: 133). 95 yılına gelindiğinde ise bir *popularis* olan *tribunus plebis* Gaius Norbanus tarafından görevini kötüye kullanmak suçundan yeniden mahkemeye çıkarıldı. Kendisini ünlü hatip L. Licinius Crassus savunmasına rağmen hüküm yedi ve mahkūm edilerek mallarına el konuldu (Smith, 1870: 535).

⁴⁸ Livius (*Per.* 67) eserinde, Valerius Antias’ın aktarımını referans vererek Arausio savaşında 80.000 asker ve 40.000 hizmetlinin öldüğünü ifade etmektedir.

⁴⁹ 104 yılının seçilmiş diğer *consulu* Gaius Flavius Fimbria’dır (Broughton, 1951: 558).

⁵⁰ Numidya kralı Iugurtha *triumphustan* sonra hapse atılmış, sonrasında boğularak öldürülmüştür (Oros. V.15.19).

teamüllerine ters olacak şekilde *toga picta* ile girdi.⁵¹ Daha önce hiçbir kişinin gerçekleştirmediği bu hareketin *senator*leri rahatsız ettiğini gören Marius bir süre sonra kıyafetlerini değiştirmişti (Livy. *Per.* 67). Plutarchus (*Mar.* 12.5), Marius'un bu eylemi kasıtlı yapıp yapmadığı konusunda kararsız olsa da olayın yeri ve zamanı bir arada incelendiğinde bu hareketin Marius'un *senatusa* karşı bir başkaldırısı veya mesajı olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bütün bu yaşananların üzerine *optimates* Marius'u itibarsızlaştıran bir propaganda yapma adına harekete geçti. Onlara göre Iugurtha ile yapılan savaş bitiren hamle bizzat Numidya kralının yakalanışydı ve bu durum Sulla'nın üstün müzakere yeteneği sayesinde gerçekleşmişti. Bu nedenden dolayı Kuzey Afrika'da kazanılan zaferde Sulla'ya da en az Marius kadar paye verilmesi gerektiğini iddia ettiler (Duncan, 2017: 127). Sulla da böyle düşünmüş olmalı ki Bocchus'un Iugurtha'yı kendisine teslim ettiğini tasvir eden bir mührü sahip yüzük yaptırmıştı (Plut. *Sull.* 3.4, bkz. EK 2).

Marius'un başkente gelişi ve zafer kutlamaları şehirdeki tedirgin havayı bir süre dağıtsa da kuzeydeki tehlike ciddiyetini korumaktaydı. Üzerinden henüz birkaç ay geçen Arausio Savaşı'nda kuzeydeki Roma *legiō*ları tamamen yok edilmişti ve Galya'da da Cimbri ilerleyişini durduracak da bir güç yoktu. Bundan dolayı duruma müdahale edebilmek adına Marius hızlı bir şekilde Galya seferi komutanlığına atandı (Mommsen, 1894c: 442; Broughton, 1951: 558). Ne var ki Marius ordusunun büyük bir kısmını, savaş sonrası istikrarın sağlanması açısından Numidya'da bıraktığından o an oldukça kalabalık olan Cimbrilerle mücadele edecek kuvvetlere sahip değildi. Bu yüzden çok kısa sürede yeni birlikler hazırlanması gerekmekteydi. Ancak Cimbrilerin bir kez daha rota değiştirip İtalya yerine Hispania'ya yönelmesi, benzer şekilde Teutonilerin de Batı Galya'ya doğru ilerlemesi Marius'a yeni birlikler kurması ve orduda yeni reformlar hayata geçirebilmesi için gereken zamanı sağlamış oldu (Keaveney, 2005: 25). Marius, bir önceki yılın *consulu* Publius Rutilius Rufus'un, Galya'daki mücadeleleri destekleme adına hazırda tuttuğu küçük birlikler etrafına yeni ordusunu inşa etmeye başladı (Frontin. *Str.* IV.2.4; Cary ve Scullard, 1975: 218; Matthew, 2010: 6; Scullard, 2010: 48). Tıpkı Iugurtha Savaşı'na götürdüğü askerler gibi, orduya katılmak isteyenlere mülk muafiyeti getirildi. Böylece Marius'un Afrika'daki askerlerinin elde ettiği ganimeti ve itibarı gören her sınıftan erkek orduya katılmak için akın etti (Duncan, 2017: 130-131). Nitekim İtalyan müttefiklerin ve yabancı birliklerin de katılımıyla kısa sürede hatırı sayılır büyüklükte bir ordu meydana getirilmiş oldu. Bu süreçte Marius'un Sulla'yı ordusuna *legatus* olarak dahil etmesi dikkatleri çekmişti. Her ne kadar ikilinin arası son yaşanan olaylardan dolayı açık olsa da Marius, geçmişte Q. Metellus'un kişisel rekabeti bir kenara koyarak onu Iugurtha Savaşı'nda *legatus* olarak ataması gibi o da dönemin en yetenekli subaylarından biri olan Sulla'dan yararlanmak istemişti (Plut. *Sull.* 4.1).

---

⁵¹ Cumhuriyet döneminde, generaller tarafından adlarına düzenlenen *triumphus*larda giydikleri, altın işlemeli ve mor renkli toga (Smith, 1859: 1137).

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Roma politikasında *populares* yükselişini dikkat çekmektedir. Marius'un, gerçekleştirdiği askerî reformların katkısıyla, uzun süreli bir krize neden olan Iugurtha meselesini halletmesi ve görkemli bir *triumphus* ile başkente girmesi ile *popularesin* konumunu sağlamlaştırırken, Cimbrilere karşı alınan birbiri ardına hezimetler ve rüşvet suçlamaları *optimatesin* siyasi etkinliği düşürmüştü. Gerçekten de mevcut yılın *consul* seçimlerinde Marius'un meslektaşının Gaius Flavius Fimbria seçilmesi ve bu bağlamda Roma tarihinde ilk kez iki *novus homonun* aynı anda *consul* makamını paylaşmış olması *popularesin* bu yükselişini adeta gösterir niteliktedir (Duncan, 2017: 133). Bununla beraber siyasi gücü arkasına alan *populares* etkili konumlara adamlarını yerleştirerek *res publicada* güçlü bir kadrolaşmaya girmişti. *Lex mamilianin* hazırlayıcısı Gaius Memmius *praetor* olurken, o dönem *optimatese* karşı sert muhalefetleri ile tanınan Lucius Cassius Longinus ve Gnaeus Domitius Ahenobarbus *tribunus plebis* seçilmişlerdi. Ancak aralarında en dikkat çekenini ise o dönem *quaestor* seçilen ve Gracchus kardeşlerin politikalarının ateşli bir savunucusu olarak ileride gerçekleştireceği radikal eylemlerle *res publicada* büyük karışıklıklar çıkaracak olan Lucius Appuleius Saturninus'du (Broughton, 1951: 558-559).⁵²

Marius Galya'da Germen taarruzlarına karşı *legiō*larını konuşlandırmışken, o yıl herhangi bir saldırı olmadığından dolayı askerlerini eğitmeye ve orduda reformlar gerçekleştirmeye devam etti (Duncan, 2017: 136). Ayrıca bu süreçte daha önceki Roma yenilgilerinden cesaret alarak isyan eden Galya kabilelerini etkisiz hale getirmek için harekete geçti. O sırada orduda *legatus* olarak görev yapan Sulla bu operasyonda önemli bir rol oynadı (Mommsen, 1894c: 443). 109 yılındaki Roma yenilgisinden sonra isyan eden Tectosaglar her ne kadar başkentleri Tolosa Q. Caepio tarafından 105 yılında ele geçirilmiş olsa da ayaklanmaya devam ediyorlardı. Sulla, Tectosagları etkisiz hale getirerek direnişlerine son verdi ve liderleri Copillus'u ele geçirdi (Plut. *Sull.* 4.1). 103 yılına girildiğinde Cimbrilerin herhangi bir tehdit unsuru içeren faaliyeti olmasa da onların öngörülemez tutumu Roma'da tedirginlik yaratmaya devam ediyordu. Bundan dolayı askerî seferlerin istikrarlı bir şekilde devam edebilmesi adına *mos maiorum* bir kez daha görmezden gelinerek Marius üst üste ikinci kez⁵³ *consul* seçildi (Broughton, 1951: 562; Carney, 1970: 36).⁵⁴ Daha önce çok az istisnası görülecek bir atamayla görevine devam eden Marius, oldukça kalabalık olan Germen ve Kelt kabilelerini diplomasi ile birbirlerinden ayrılabilme adına girişimlerde bulundu. Bu konuda Sulla'nın Iugurtha Savaşı'nda Moritanya kralı Bocchus'la yaptığı anlaşmadaki müzakere yeteneğini gören Marius onu Germen kabilelerinden biri olan Marsileri ikna edebilme adına görevlendirdi. Sulla ise bu tehlikeli operasyonda Marsileri sadece diğer kabilelerden ayırmakla kalmadı, bilakis onları Roma'nın dostu ve müttefiki haline getirdi (Keaveney, 1981b: 294; 2005: 26). Plutarchus (*Sull.* 4.2-4), Sulla'nın bütün bu başarıları ile öne çıkmasının Marius'u rahatsız ettiğini, bu yüzden ona artık

⁵² Lucius Appuleius Saturninus'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatıma sadelik katma adına kendisinin "Saturninus" *cognomeni* kullanılacaktır.

⁵³ Marius'dan önce bir kişinin iki sene üst üste *consul* seçilmesine en son III. yüzyılın sonlarında rastlanmaktadır. Quintus Fabius Maximus 215 ve 214 yıllarında peş peşe *consul* olmuştur (Broughton, 1951: 253-254).

⁵⁴ 103 yılının seçilmiş diğer *consulü* L. Aurelius Orestes'dir (Broughton, 1951: 562).

önemsiz görevler verdiğiinden bahsetmektedir. Bu durumdan dolayı oldukça huzursuz olan Sulla, *cursus honorum*da üst makamlara ulaşabilmek için gerekli askerî kariyeri Marius'un gölgesi altında gerçekleştiremeyeceğine inandığından onun komutasından ayrılıp *legatus* Q. Lutatius Catulus'un hizmetine girdi (Broughton, 1951: 564). Gerçekten de Sulla, Q. L. Catulus gibi parlak bir askerî geçmişi olmayan birinin altında kendisini daha kolay bir şekilde ön plana çıkarabilirdi (Badian, 1970: 8).

102 yılının *magistra* seçimleri yaklaşmaktayken, o senenin *tribunus plebis*lerinden olan Saturninus'un *senatus* ve *optimates* karşıtı faaliyetleri dikkat çekmekteydi (Broughton, 1951: 563). Saturninus'un hedeflerinden biri de uygulamak istediği reformları hayata geçirebilmek adına o an halk ve askerler arasında oldukça popüler olan Marius'un desteğini almaktı. Bunu gerçekleştirmek için, Marius'un, birçoğu Roma şehrinde yaşayan ve örgütlenme potansiyeli bulunan Iugurtha savaşı gazilerine Kuzey Afrika'da toprak tahsis edilmesini öngören yasayı geçirdi (Cic. *Nat. D.* 3.74; Oros. V.15.25; Williamson, 2005: 462). Sonrasında Marius'un tekrardan *consul* seçilmesi için ciddi bir kamuoyu oluşturdu. Nitekim bu çabaları sonucunu vermiş ve Marius yeniden *consul* seçilmişti (Broughton, 1951: 567).⁵⁵ Böylelikle Marius ile Saturninus arasında gerçekleşen ve ileride *res publica* politikasını oldukça meşgul edecek ortaklığın temelleri atılmış oldu. Saturninus bunların yanında *lex appuleia de maiestate*yi hayatı geçirerek *maiestas*⁵⁶ davalarını ele alacak kalıcı bir mahkeme oluşturdu (Peck, 1898: 999; Williamson, 2005: 462; Colunga, 2011: 15). Bu yasa sayesinde *ad hoc* davaları kamusal düzenin kalıcı bir unsuru haline geldi (Cic. *De Or.* II.25, II.49). Böylece kötü bir eylemde bulunmuş herhangi bir *nobilis* kendisini hızlıca *equites*in jürisini oluşturduğu bir mahkemenin ortasında bulabilecekti (Cary ve Scullard, 1975: 50; Duncan, 2017: 138). Saturninus'un *senatusa* ve *optimatese* karşı yürüttüğü bu saldırgan politikaya karşılık verme adına, o sene *ensor* makamında bulunan Quintus Caecilius Metellus, makamının gücünü kullanarak Saturninus'u *senatustan* çıkarmak istedi. Ancak Q. Metellus bu girişimde başarısız olduğu gibi Saturninus'un destekleyicileri tarafından da saldırıya uğradı (Cic. *Sest.* 101; App. *B Civ.* I.28; Oros. V.17.3).

Roma şehrinde bunlar gerçekleşirken kuzeyde ise hareketlilik yaşanmaya başlanmış, Cimbrilerin ve diğer kabilelerin iki cepheden İtalya Yarımadası'na doğru ilerlediği haberi gelmişti. Cimbriler daha önce Roma *legiō*ları ile çarpıştıkları Noreia'nın kuzeydoğusundan İtalya'ya girerken, Teutoniler ve Ambroneler, Rhône Vadisi'nden aşağı inerek kuzeybatı istikametinden bölgeye adım attı. Tiguriniler ise geride kalıp Alpler'deki geçitleri güvence altına almışlardı (Beesly, 1886: 91; Evans, 2005: 46-47; Scullard, 2010: 48-49). Düşman güçlerinin iki kola ayrılması üzerine Roma *legiō*ları ikiye bölünerek yürüyüşlerine devam ettiler. Marius, Teutonilerin ve Ambronelerin ilerleyişini durdurmak için Isère ve Rhône'nun kesişme noktasında kamp kurarken, meslektaşı Q. L.

⁵⁵ 102 yılının seçilmiş diğer *consulü* Q. Lutatius Catulus'dur (Broughton, 1951: 562)

⁵⁶ *Maiestas*, Latince vatan hainliğini tanımlamak için kullanılan terimlerden biridir (Chilton, 1955: 73).

Catulus ise Cimbriler'in Alpler'den geçişini önleme adına Kuzeydoğu İtalya'ya yöneldi (Cary ve Scullard, 1975: 218). Q. L. Catulus bölgeye vardığında Athesis Vadisi'nde konuşlandı ve Sulla'yı çevredeki bazı Alp kabilelerini etkisiz hale getirmek üzere görevlendirdi (Plut. *Sull.* 4. 3.-5). Ancak Q. L. Catulus bir süre sonra girdiği bir dizi çarpışmadan sonuç alamayarak Po Vadisi'ne çekilmek zorunda kaldı (Carney, 1970: 37; Cary ve Scullard, 1975: 218). Q. L. Catulus bu olumsuz durumla karşılaşırken, Marius ise zorlu bir süreçten sonra Aquae Sextiae'de Teutonileri bozguna uğratmıştı (Livy. *Per.* 68; Vell. Pat. II.12.4; Frontin. *Str.* II.4.6; Plut. *Mar.* 20.4-21.8; Flor. I.38.10; Oros. V.16.11-13). Bu iki olayın haberinin Roma şehrine ulaşmasının ardından *senatus* durumu kritik etme adına Marius'u başkente çağırdı. Yapılan istişareler sonucunda, diğer cephedeki başarısızlığın yaşattığı tedirginlik de hesaba katılarak Marius 101 yılında art arda dördüncü kez *consul* seçildi (Broughton, 1951: 570).⁵⁷ Kendisine bahşedilen *triumphus* savaşın hâlâ diğer cephede devam etmesinden ve meslektaşının zor durumda olmasından dolayı reddeden Marius, Gallia Cisalpina'ya yönelerek kuvvetlerini Placentia'da blunan Q. L. Catulus'un birlikleri ile birleştirdi (Mommsen, 1894c: 448; Carney, 1970: 37; Keaveney, 2005: 27). Burada dikkat çeken husus, Arausio savaşında Roma'nın büyük bir hezimet yaşamasına neden olan, Q. Caepio ile G. Maximus'un içinde bulunduğu *populares* ve *optimates* çekişmesinin bu süreçte orduda yaşanmamasıydı. Öyle ki Marius savaş alanına siyaseti fazla yansıtmamaya çalışmayan birisiyken, saygın bir *optimas* olan Q. L. Catulus ise Cicero (Cic. *Mur.* 36)'nın deyiimiyle tüm kibar erdemlere, bilgeliğe ve dürüstlüğe sahip bir adamdı. Marius bölgeye vardığında Q. L. Catulus'un ordusunda ciddi bir erzak sıkıntısı da yaşanmaktaydı. Q. L. Catulus'un bu sorunu çözmesi için görevlendirdiği Sulla kısa sürede bu meseleyi de başarıyla halletti (Plut. *Sull.* 4.3.-5).⁵⁸ Bir süre sonra Cimbri elçileri Teutonilerin Aquae Sextiae'de yok edildiğinden habersiz Marius'dan teslim olmasını isterken, *consul*un onlara Teutonilerin zincirlenmiş krallarını bir geçit töreni ile göstermesi savaşı kaçınılmaz hale getirdi. Marius'un sol Sulla'nın ise sağ kanadı komuta ettiği, Q. L. Catulus'un ise merkez güçlerini yönettiği Roma ordusu Vercellae yakınlarında Cimbrileri ağır bir hezimete uğrattı (Livy. *Per.* 68; Vell. Pat. II.12.5; Plin. *HN* VIII.143; Frontin. *Str.* II.2.8; Plut. *Mar.* 25.4-27.8; Flor. I.38.14-18; Eutr. V.2.1-2; Oros. V.16.14-21).

Roma'yı yıllardır tehdit eden Germen ve Kelt kabilelere karşı alınan bu büyük zaferin ardından Marius görkemli bir *triumphus* ile başkente girdi. Coşkulu halk onu Romulus ve Marcus Furius Camillus'dan sonra Roma'nın üçüncü kurucusu olarak selamladı. Diğer *consul* Q. L. Catulus da muhtemelen onun komutasındaki askerlerinin tepkisini çekmemek adına bu gösterişli *triumphusa* ortak edilmişti (Cic. *Tusc.* V.56; Diod. Sic. XXXVIII.4.2; Livy. *Per.* 68; Juv. VIII.249-253, X.278-282; Plut. *Mar.* 27.9-10; Flor. I.38.10; Eutr. V.2.2; Oros. V.16.22-24; Carney, 1970: 39). Sulla ise her ne kadar savaşın kazanılmasında kayda değer bir role sahip olsa da yüksek bir rütbeye sahip olmadığından dolayı kendisini ön plana çıkaramamıştı. Ancak yine de bu başarısının onu *cursus*

⁵⁷ 101 yılının seçilmiş diğer *consulu* Manius Aquillius'dur (Broughton, 1951: 570).

⁵⁸ Plutarchus (*Sull.* 4.3-5), Sulla'nın sadece Q. Catulus'un ordusuna yetecek kadar değil Marius'un birliklerini de destekleyebilecek kadar erzak toplandığından, bunun da Marius'u huzursuz ettiğini aktarmaktadır. Bu durum ikili arasındaki zamanla artan gerilimi gösterir niteliktedir.

*honorum*da daha üst bir mevkiye taşıyabileceğini düşünüyordu (Keaveney, 2005: 28). Ne var ki 98 yılının *praetor* seçimlerine başvurursa da bu girişiminden bir sonuç alamadı (Badian, 1970: 9). Plutarchus (*Sull.* 5.2), Sulla'nın bu başarısızlığını seçim propagandasında sadece askerî kariyerini ön plana çıkarmasına ve Bocchus ile olan ilişkisinden dolayı halkın onu daha çok *aediliss* makamına uygun görmesine bağlamıştır.⁵⁹ Yaşadığı bu olumsuz duruma rağmen bir sonraki sene tekrar aday olan ve bu sefer doğru bir strateji izleyen Sulla *praetor* olmayı başarmıştı (Badian, 1964: 158-159).⁶⁰ Sulla gibi politik ve askerî arenada rakipleri olan bir kişinin 97 yılında *praetor urbanus* gibi *imperium* yetkisi olan önemli bir makamı elde etmesi rüşvet dedikodularını da beraberinde getirmekteydi (Keaveney, 2005: 27). Hatta Plutarchus (*Sull.* 5.2)'un ifadesine göre Sulla'nın kayınbiraderi Caesar Strabo, Sulla ile yaşadığı bir tartışma da onun rüşvet sayesinde o göreve seçildiğini suratına vurmaktan geri kalmamıştır.

1.4. Saturninus ve Marius Ortaklığı ile Popularesin Roma Siyasetinde Kurdukları Hegemonya

Cimbrilere karşı kazandığı görkemli zaferinin ardından Marius'un altıncı kez *consul* olmak isteyeceği tahmin ediliyordu. Gerçekten de Marius da beklentileri boşa çıkarmamış ve *consul* olmak için girişimlere başlamıştı. Ancak bir *novus homo* olan, öncesinde uzun süre sonuç alınamayan savaşların akışını değiştirmek veya mevcut devam eden harplerin istikrarlı ilerlemesi adına *consul* seçilen Marius, ufukta *res publicay*ı kaygılandırarak bir askerî tehdit gözükmediğinden dolayı bundan sonraki adımlarını politik kulvarda atmalıydı. Burada da karşısına rakip olarak Iugurtha Savaşı'nın komutasını devraldığı Q. Metellus çıkmıştı. Marius, Q. Metellus ve *optimates* ile siyasi arenada mücadele edebilmek adına o dönem *senatusa* karşı sert ve etkili muhalifliğiyle tanınan Saturninus ile yeniden dirsek temasına geçti (Mommsen, 184c: 467; Scullard, 2010: 49). Böylelikle Marius, askerlerinden ve iyi ilişkileri bulunduğu İtalyan müttefiklerden alacağı desteği politikada kullanabilmenin önünü açmış oluyordu (Evans, 1995: 147-148). Bu doğrultuda Plutarchus (*Mar.* 28.1-5), Marius'un Cimbri savaşlarında kendisine yardımda bulunan Camerinumlu askerlere Roma vatandaşlığı verilmesi için girişimlerde bulunduğunu ifade etmektedir. Plutarchus aynı zamanda Marius'un birçok kabileye de oylarını alabilme adına rüşvet dağıttığını aktarmaktadır. Nitekim Marius, Saturninus ile kurduğu ittifakın ve verdiği vaatlerin etkisiyle ile üst üste beşinci kez *consul* seçilmeyi başardı.⁶¹ Böylece 100 yılında Marius'un *consul*, Saturninus'un *tribunus plebis* ve G. Glaucia'nın *praetor* olduğu, Gaius Saufeius ise devlet hazinesine erişimini sağlayan *quaestor*

⁵⁹ Halk Sulla'nın Bocchus ile olan iyi ilişkileri sayesinde Afrika'dan getireceği vahşi hayvanlar ile muhteşem gösteriler gerçekleştireceğini düşünmüş, bu yüzden Sulla'nın *praetor* olmadan önce, bu tarz organizasyonları düzenleyen *aedilis* olmasını istemiştir (Plut. *Mar.* 27.5.1-3). Nitekim Sulla hiçbir zaman *aedilis* makamına seçilmese de *praetor urbanus* görevine getirildiğinde Roma tarihinde ilk kez yaklaşık yüz aslanın katıldığı geniş çaplı bir av gösterisi düzenlemiştir (Sen. *Brev.* XIII; Plin. *HN.* VIII.53).

⁶⁰ Plutarchus (*Sull.* 5.2), Sulla'nın bir önceki sene yaşadığı başarısızlığın aksine 97 yılında *praetor* seçilebilmesinde halka hitap edebilmesinin ve rüşvet dağıtmasının etkili olduğunu ifade etmektedir.

⁶¹ İÖ 100 yılının seçilmiş diğer *consulu* Lucius Valerius Flaccus'dur (Broughton, 1951: 574).

seçildiği, bu bağlamda *populares*in etkili mevkileri elinde tuttuğu güçlü bir blok ortaya çıkmış oluyordu (Mommsen, 1894c: 467; Broughton, 1951: 574-575). Ne var ki Marius'un yeniden *consul* olmasında etkili olan bu grubun giderek radikal davranışlar sergilemesi ona zarar vermeye başlamıştı. Badian (1984: 114) da bu duruma atıf yaparak Marius'un, Saturninus ve G. Glaucia üzerinde kurduğu hâkimiyetin onları rahatsız ettiğini, ilerleyen süreçte ise ikilinin Marius'u yönlendirmeye başladıklarını belirtmektedir. Bütün bunlarla beraber Saturninus'un ortaya koyduğu politikalar sayesinde *populares* G. Gracchus zamanından beri en baskın dönemini yaşamaktaydı. Hatta Saturninus, bu politikaları uygulamak uğruna gerekirse sertliğe başvurmaktan da çekinmiyordu. Öyle ki *tribunus plebis* seçimlerinde rakiplerinden biri olan Aulus Nonius'u öldürtmekten çekinmemişti (Diod. Sic. XXXVI.15.3; Livy. *Per.* 69; Plut. *Mar.* 20.1; App. *B Civ.* I.28; Oros. V.17).⁶² Öte yandan Saturninus, G. Gracchus'un yasalarının daha değişik bir versiyonu olan *lex appuleia agrariay*ı hayata geçirmişti (Evans, 1995: 150; Williamson, 2005: 462; Kim, 2017: 186). Yasaya göre yeni kurulacak kolonilere çoğu Marius'un eski askerleri olan yoksul Roma vatandaşları ile Vercellae Savaşı'nda Marius'a yardım eden İtalyan müttefikler yerleştirilecekti (Cic. *Leg.* 2.6; Livy. *Per.* 69; Plut. *Mar.* 29.2-8; Crass. 2.8; App. *B Civ.* I.29-30).⁶³ G. Gracchus'un toprak yasasının adeta o güne yansıması olan bu yasa sayesinde Saturninus, Marius'un gazilerinin desteğini alarak muhalefete daha güçlü bir şekilde meydan okuyabilecekti. Gracchus kardeşler döneminde yaşananları unutmayan ve o dönem güç kaybetmekte olan *optimates* için bu durum kabul edilemezdi. Bunun farkında olan ve *optimates*in bu tasarıya şiddetle karşı çıkacağını bilen Saturninus hem bunu engellemek hem de yasanın kendi görevi süresi bittikten sonra yürürlükten kaldırılmaması adına, bütün *senator*lerin oy kullanan halkın tercihinə saygı duyacaklarına ve itiraz etmeyeceklerine dair yemin etmelerini gerektiren bir maddeyi tasarıya ekledi (Livy. *Per.* 69; Plut. *Mar.* 29.1; App. *B Civ.* I.29; Evans, 1994: 150). Bu durum her ne kadar *lex appuleia agrariay*ı destekleyen Marius'un lehine olsa da bir *consul* olarak böyle bir uygulamayı desteklemesi makamına yakışmayacağından ve *senatus*u ciddi anlamda karşısına alacağından bu yasayı görünürde olumlu karşılamadı. Q. Metellus da Marius'un temkinli yaklaşımından destek alarak bu kararı tasvip etmediğini ve yemin etmeyeceğini bildirdi. Q. Metellus'un kararlı biri olduğunu ve sözünden dönmeyeceğini bilen Marius, bu durumu ondan kurtulma adına bir fırsata çevirdi (Beesley, 1886: 106). Saturninus'un çağrısıyla *senatus* yemin etme adına tekrardan *rostrada* toplandığı sırada herkes Marius'un sözünden dönmeyerek yemin etmeyeceğini beklerken *consul*, halkın iradesini bir kenara itemeyeceğini belirterek kanunun anayasaya uygun olması kaydıyla yemin etti (Mommsen, 1894c: 471; Scullard, 2010: 50). Diğer

⁶² Orosius (V.17.3), Aulus Nonius'un öldürülmesinde Marius'un da parmağı olduğunu dile getirmektedir.

⁶³ *Lex Appuleia Agrariaya* göre kolonilerde yaşamaya uygun görülen kişilerin nereye yerleştirileceği konusunda çeşitli görüşler vardır. Appianus (*B Civ.* I.29), Vercellae Savaşı'nın ardından Roma'nın Cisalpine Gaul'da zapt ettiği araziye işaret etmektedir. Appianus'a göre bu arazi fakir vatandaşlara, özellikle Marius'un gazilerine verilecekti. Lucius Annaeus Seneca (*Helv.* XII) ve Yaşlı Pliny (Plin. *HN* III.80), Marius'un Korsika'da yeni bir koloni kurduğunu ve buranın kullanılacağını belirtmektedirler. Velleius (I.15), Kuzeybatı İtalya'daki Epodeia kolonisinin Marius tarafından 100 yılında VI. *consullüğü* sırasında kurulduğunu ve buranın değerlendirilmek istendiğini ifade etmiştir.

*senator*ler de üzerlerindeki baskıdan dolayı *consul* ile aynı kararı vermek zorunda kalmıştı.⁶⁴ Bu konuda yalnız kalan Q. Metellus yine de kararından dönmeyerek yemin etmeyeceğini bildirmesi üzerine Saturninus onu sürgün etmek için harekete geçti (Duncan, 2017: 153). Plutarchus (*Mar.* 29.1)'un anlatımına göre Saturninus, *consuller*in Metellus'u ateş, su ve barınaktan mahrum ettiklerini ilan edecekleri bir önergeyi oylamaya sundu. Ancak bu durum Saturninus ve Q. Metellus taraftarları arasında gerilimin yükselmesine neden olmuştu. Bütün bunların sonucunda Q. Metellus daha fazla sorun çıkmaması adına oylamadan önce kendi rızası ile Roma şehrini terk etti ve Rodos'a iltica etti (Livy. *Per.* 69; Vell. Pat. II.15.4; Plut. *Mar.* 29.9-12; Flor. II.4.2-3, 5.3; App. *B Civ.* I.29-32; Oros. V.17.4).

1.5. *Optimatesin Res Publicada Yeniden Hâkim Güç Olması*

Saturninus'un *lex appuleia agraria* hayata geçirerek çoğunlukla İtalyan vatandaşlarına toprak tahsis etmesi yalnız *optimatesin* değil, halkın, hatta *populares* güdümündeki *equitesin* bile ona karşı cephe almasına neden oldu (Beness, 1991: 45-46). Beesly (1886: 105), kolonilerin sadece Roma yurttaşlarına uygun olmasına rağmen en büyük tepkinin yine onlardan gelmesini İtalyan müttefiklere arazi ile birlikte vatandaşlık da verilmek istenmesine bağlamaktadır. *Populares* cephesindeki bu bölünme *optimatesi* cesaretlendirerek onların daha çok destekçi bulmalarını ve bununla paralel daha etkin muhalefet yapmalarını sağladı. Marius ise Q. Metellus'un sürgün edilmesine neden olan tavrından dolayı kendi taraftarları dahil her kesimin tepkisini çekmişti. Üstelik siyasi arenada Saturninus ve G. Glaucia'nın gölgesinde kaldığının da farkındaydı. Bütün bunların sonucunda, politik rüzgârın artık yön değiştirdiği gören Marius *senatus* ve *optimates* ile yakınlaşmaya başladı (Broughton, 1951; 575). 99 yılına gelindiğinde *magistra* seçimleri yaklaşmaktaydı. Saturninus yeniden *tribunus plebis* seçilmek isterken, G. Glaucia ise gözünü *consullüğe* dikmişti. Saturninus, daha önce Marius ile gerçekleştirdiği ve *consulün* gücüyle *tribunus plebisin* meclis kontrolünü birleştiren ortaklığı şimdi G. Glaucia ile paylaşmak istiyordu. Aslında bu durum Marius'un, Saturninus'un etki dairesinden çıkarıldığının da bir göstergesiydi. Öte yandan, Saturninus tarafından seçimde propaganda aracı olarak kullanılması için öne çıkarılan ve Ti. Gracchus'un oğlu olduğunu iddia eden Lucius Equitius isimli gencin Marius tarafından sahtekârlıkla suçlanarak hapse atılması Marius'un da Saturninus ile ipleri kopardığının bir işaretiydi (Beesly, 1886: 107; Mommsen, 1894c; 475).⁶⁵ Bütün bunların sonucunda Saturninus üçüncü kez *tribunus plebis* seçilmeyi başarmış olsa da G. Glaucia'nın *consul* makamı için ciddi rakipleri vardı. Bunlardan birisi Doğu Akdeniz'de sorun çıkaran Kilikyalı korsanları bölgeden temizleyen Marcus Antonius'du. *Optimatesin* tam desteğini alan M. Antonius'un kazandığı zaferin de etkisiyle *consul* olmasının önünde hiçbir engel yoktu.

⁶⁴ Yemin edenlerin arasında Marcus Aemilius Scaurus ve Lucius Licinius Crassus gibi *optimatesin* önde gelen isimleri de vardı (Duncan, 2017: 143).

⁶⁵ Lucius Equitius, Marius tarafından hapse atıldıktan sonra halkın arzusuyla serbest bırakılmıştır (Beesly, 1886: 107).

Diğer aday G. Memmius ise özellikle Iugurtha savaşı sırasında rüşvet aldığı iddia edilen *optimas*ların korkusuzca üzerine gitmiş ve kendisini ön plana çıkarmıştı (App. B Civ. I.32). Esasında G. Glaucia'nın önündeki tek engel güçlü rakipleri değildi. Zira o an için *consul* olabilmesi *cursus honorumun* işleyişine uymamaktaydı (Broughton, 1951: 574).⁶⁶ Bunu fırsat bilen Marius'un G. Glaucia'nın adaylığını geçersiz kılması yaşanacak politik gerginliğin fitilini ateşlemişti. Nitekim Badian (1984: 114) G. Glaucia'nın *consul*, Saturninus'un ise *tribunus plebis* olma olasılığının Marius için kabul edilemez olduğunu, böyle bir ekibin *res publicanın* kontrolü ele geçirebileceğini ifade etmektedir. Seçim gününe gelindiğinde ise M. Antonius beklenildiği şekilde *consuller*den biri seçilmişti (Broughton, 1952: 1). Seçimin gidişatı M. Antonius'un meslektaşının G. Memmius olacağını gösterirken, bundan endişe duyan Saturninus'un gönderdiği bir grup silahlı adam *rostrada* G. Memmius'a saldırdılar (Cary ve Scullard, 1975: 221; Beness, 1991: 49). Bunun sonucunda, Sallust (*Iug.* 27.2)'un *nobilesin* egemenliğine düşman bir adam olarak tanımladığı, yıllarca *optimatese* karşı mücadele veren G. Memmius kariyerini inşa ettiği ve her daim desteklediği *populares* tarafından trajik bir şekilde öldürülmüştü (Cic. Cat. 4.4; Livy. Per. 69; Vell. Pat. II.12.6; Flor. II.4.3-4; App. B Civ. I.32; Oros. V.17.5).

Seçimin yarıda kalması üzerine ertesi gün acilen uygulamaya geçirilen *senatus consultum ultimum* ile Marius'dan *res publicayı* korumak için gerekenin yapılması istendi (Beness, 1991: 49; Flower, 2004: 96; Scullard, 2010: 50). Böylece cumhuriyet döneminde ilk kez *senatus* tarafından *consullere*, bir *magistranın* meydana getirdiği huzursuzluğu sona erdirmek adına uygun buldukları herhangi bir şekilde hareket etmelerini sağlayan olağanüstü yetkiler verildi (Badian, 1984: 118). Bunun üzerine Marius eski askerleri ve gönüllü *plebs urbanadan* oluşan birliklerini Capitolina'da konuşlandırdı. Bu sırada Saturninus ise evinde yapılan toplantıdan sonra bazı takipçileri tarafından general olarak onurlandırılırken, kimi taraftarları ise onu kral olarak selamlamıştı (Oros. V.17.6-10; Bessley, 107: 1886; Mommsen, 1894c: 476). Artık *popularesin* güdümünde olan silahlı bir çetenin lideri konumuna gelen Saturninus yanına G. Glaucia, Saufeius ve Lucius Equitius olmak üzere birçok silahlı destekleyeni ve özgürlük vaat ettikleri köleleri alarak harekete geçti. Forumda ortaya çıkan çatışmada Marius, Saturninus'un ekibinden birçok kişiyi ortadan kaldırarak kalanları kongre binasına çekilmeye zorladı. Sonrasında Capitolina'nın su borularını etkisiz hale getirerek onları abluka altına aldı. Bu süreçte Marius, Saturninus'a, kaçmalarının mümkün olmadığını ve susuzluğa uzun süre dayanamayacaklarını bildirirken, eğer teslim olurlarsa hayatlarının bağışlanacağına dair güvence verdi (Cary ve Scullard, 1975: 221; Badian, 1984: 109; Beness, 1991: 51). İçerdekiler bu teklifi değerlendirdiler ve teslim olmaya karar verdiler. G. Glaucia ev hapsi cezası alırken, Saturninus ve takipçileri yasalar çerçevesinde işlem yapılmak üzere *curia hostiliaya* götürülürdü. Bu sırada dışarıda, Saturninus'un politikalarından memnun olmayan çok sayıda *plebs urbana* ondan hesap sormak istiyordu (Beness, 1991: 52). Bundan dolayı Saturninus ve yanındakilerin can

⁶⁶ 180 yılına hayata geçirilen *lex villia annalise* göre bir kişinin *magistra curules* arasında geçiş yapabilmesi için *biennium* şartını sağlaması, yani iki yıl geçmesini beklemesi gerekir (Astin, 1958: 63).

güvenlikleri sağlama adına haklarında hüküm verilene kadar *curia hostiliada* kilitli tutulmalarına karar verildi (Evans, 1995: 154). Ne var ki bir şekil içeri girmeyi başaran öfkeli kalabalık çatı kiremitleriyle Saturninus ve taraftarlarını taşıyarak öldürdüler. G. Glaucia da oluşan öfke dalgasının kurbanı oldu ve evinden alıkoyularak hayatına son verildi (Cic. *Brut.* 224; *Phil.* 8.15; Livy. *Per.* 69; Plut. *Mar.* 30.1-6; Flor. II.4.5-6; App. *B Civ.* I.32-33; Oros V.17.6-10). Bütün bu olayların sonunda Saturninus ve ekibi, politikalarını yeniden canlandırmak istedikleri Gracchus kardeşler ile aynı kaderi paylaşarak katledilmiş ve cesetleri Tiber Nehri'ne atılmıştı.

Saturninus ve onu destekleyenlerin ölümüyle beraber *optimates* yeniden *res publica* politikasında hâkimiyet kurmuştu. Bu durum kaçınılmaz olarak *popularese* karşı siyasi yaptırımları beraberinde getirdi. İlginç bir şekilde en büyük tepki *populares* ile geçmişte iyi ilişkileri bulunan *equitesten* gelmişti. Zira Saturninus'un son zamanlarındaki radikal hareketleri ve çıkardığı kanunlar, Roma siyasetinde artık belirleyici bir unsur haline gelen atlı sınıftan da ona ciddi tepkiler almasına neden olmuştu. Mahkemelerde ciddi bir ağırlığı bulunan *equitesin* yönlendirmesi ile Sextus Titius evinde Saturninus'un heykelini bulundurmasından dolayı mahkûm edilmişti. 98 yılının *tribunus plebisi* Gaius Appuleius Decianus ise geçmişte Saturninus'a karşı açılmış bir davayı haksız bulduğundan dolayı hüküm yedi (Mommsen, 1894c: 477; Broughton, 1952: 4-5). Görüldüğü gibi Saturninus'u yüceltecek veya onu geçmişteki eylemlerini korumaya yönelik girişimlere hiçbir şekilde müsamaha gösterilmiyordu. Bu süreçte Marius ise *res publica* politikasında etkinliğini kaybetmişti. Her ne kadar Saturninus ve taraftarlarının ortadan kaldırılmasında direkt rol üstlenmiş olsa da geçmişte onunla yaptığı ortaklık ve kariyerinin başından beri aristokrasiye karşı verdiği mücadele yüzünden *senatus* ve *optimates* tarafından hiçbir zaman kabul görmeyecek bir pozisyondaydı. Bununla beraber Saturninus'un aşırıya kaçan eylemlerinden dolayı *senatus* ve dolaylı olarak *optimatese* yaklaşmış olması *populares* tarafından da dışlanmasına neden oldu. Hatta Marius Roma siyasetinden o kadar uzaklaşmıştı ki altı kere *consul* makamında bulunmasına rağmen *ensorlüğe* aday olacak cesareti bile kendinde bulamamıştı (Mommsen, 1894c: 477). Artık politik arenada bir geleceğinin olmadığını gören Marius, tanrılara adak adamak için Cappadocia ve Galatia'yı içeren bir doğu yolculuğa çıktı. Bu seyahat hakkında Plutarchus (*Mar.* 32.1-3), Marius'un görünüşteki amacının eski düşmanı olan ve Roma şehrinden sürülmesinde katkısının da bulunduğu Q. Metellus'un yeniden başkente gelişine şahit olmak istememesi olduğunu ifade etmektedir. Plutarchus buna karşın Marius'un asıl hedefinin ise onu yeniden *res publica* siyasetinde etkin bir hale getirecek fırsatlar kovalamak olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Pontus kralı VI. Mithradates'i⁶⁷ işaret eden Plutarchus, Marius'un Pontus kralını kışkırtarak bir savaş çıkarmak

⁶⁷ Pontus Kralı VI. Mithradates'ten birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisi "Mithradates" şeklinde ifade edilecektir.

istediğini ve böylece Roma'daki en kıdemli asker olmasından dolayı da *senatusun* ona yeniden *legiō*ların komutasını vereceğini düşündüğünü aktarmaktadır.⁶⁸

1.6. Sulla'nın Cappadoica Görevi ve Sonrasında Marius ile Yaşadığı Soğuk Savaş

Romalılar Cimbri tehlikesinden dolayı uzun bir süre dikkatini kuzeye yönlendirmek zorunda kalırken, o dönem diğer bölgelerde de birtakım sıkıntılar mevcuttu. Bunlardan bir tanesi de Doğu Akdeniz'deki güvenliği tehdit eden Kilikyalı korsanlardı. 102 yılında *senatus* tarafından bu sorunu çözmek üzere Kilikya'ya gönderilen Marcus Antonius bölgeyi korsanlardan temizlese de bir süre sonra korsanlık faaliyetleri yeniden ortaya çıkmıştı (Cic. *De or.* II.1; *Brut.* 168; Livy. *Per.* 68; Mommsen, 1894c: 381-382; Kaya, 2005: 17; Arslan, 2007: 94). Bunun üzere Sulla 96 yılında Asia'daki Kilikya eyaletine *propraetor* olarak atandı (App. *B Civ.* I.77).⁶⁹ Sulla Kilikya'da görevini sürdürürken *senatus* onu Pontus kralı Mithradates tarafından ülkesinden sürülen mevcut Cappadoica kralı I. Ariobarzanes'e yardım etmekle görevlendirdi (McGing, 1986: 78; Kaya, 2005: 18; Emir, 2014: 84). Plutarchus (*Sull.* 5.3), *senatusun* amacının görünürde Ariobarzanes'e yardım etmek olsa da burada asıl hedefin Mithradates'in faaliyetlerini kontrol etmek ve ona gözdağı vermek olduğunu aktarmaktadır. Biraz geçmişe gidildiğinde, 105 yılında Mithradates ve Bithynia kralı III. Nicomedes ittifak yaparak Paphlagonia'yı⁷⁰ aralarında bölüşmüşlerdi (Flor. I.40.2; Just. *Epit.* XXXVII.4.3). *Senatus* her ne kadar elçiler aracılığı ile bu durumun kabul edilemeyeceğini iletse de bu istek iki kral tarafından da dikkate alınmamıştı. O sırada iyice kendisini hissettiren Cimbri tehlikesinden dolayı da Roma duruma müdahale edemedi ve doğudaki bu problemi bir süreliğine askıya almak zorunda kaldı (Keaveney, 2005: 31). Bu durumdan cesaret alan Pontus kralı gözünü Cappadocia krallığına çevirdi ve kız kardeşi Laodice ile evli olan Cappadoica kralı VI. Ariarathes'i ortadan kaldırdı (Memnon. 22.1; Mommsen, 1901: 19). Bunun üzerine Nicomedia kralı da bölgedeki otorite boşluğundan yararlanmak istemiş ve Cappadoica krallığında söz sahibi olmak adına Cappadocia kraliçesi Laodice ile evlenmişti (Beesly, 1886: 149; Arslan, 2007: 97). Bunu öğrenen Mithradates 100 yılında hemen harekete geçerek aralarındaki ortaklığı bitirdiği Nicomedes'i devre dışı bırakırken, oğlu Ariarathes'i Cappadocia tahtına oturttu ve Gordius'u kral naibi olarak atadı (Just. *Epit.* XXXVIII.1.6-10; App. *Mith.* II.10;).⁷¹ Gelişen süreçte iki tarafın isteği doğrultusunda Roma araya girdi ve hem

⁶⁸ 135 yılında Sinope'de (Sinop) doğan Mithradates, babası V. Euergetes'in 120 yılında ölümüyle beraber Pontus Krallığı'nın başına geçti. Hükümdarlığının ilk yıllarında Doğu Karadeniz ve Kırım bölgelerine akınlar düzenleyen Mithradates, sonrasında Roma'nın etki dairesinde bulunan Asia'ya yönelik yayılmacı bir politika izlemiştir (Memnon. 22; App. *Mith.* XXIII.112; Just. *Epit.* XXXVII.1.6, 2.1-3).

⁶⁹ *Senatusun* Sulla'yı Kilikya'ya direkt korsanları ortadan kaldırmak için gönderdiğine dair bir bilgi bulunmazken, bölgede ciddi bir korsan sorunu olması kendisinin bu problemi çözmek için görevlendirildiği teorisini güçlendirmektedir (Badian: 1964: 161).

⁷⁰ Asia'da bulunan, Bithynia ve Pontus arasındaki dağlık kıyı bölgesini içeren, aynı zamanda Anadolu Platosu'ndaki Galatia'nın iç kesimlerine kadar uzanan antik bölge (Hornblower ve Spawforth, 2002: 1076).

⁷¹ Cappadocia doğumlu olan Gordius, Mithradates'in önemli komutanlarından biriydi. Pontus kralı onu Cappadocia işgalinde aktif olarak kullanırken, ayrıca Roma'ya elçi olarak göndermiştir (Smith, 1870: 282).

Cappadoica'yı hem de Paphlagonia'yı krallara tâbi olmayan özgür bir bölge ilan etti. Ancak Cappadocialar bir kral tarafından yönetilmek istediklerini bildirince *senatus* bu talebe olumlu yaklaştı ve 97 yılında I. Ariobarzanes tahta oturdu (Badian, 1964: 163). Pontus kralı Roma'nın dayatması ile oğlu Ariatrathes'i geri çekse de bir süre sonra Gordius ve Mithradates'in damadı II. Tigranes ortak hareket ederek I. Ariobarzanes'i Cappadocia'dan sürdü (Cinemre, 2018: 70). Bunun açıkça bir itaatsizlik olarak değerlendiren *senatus* Sulla'yı, Cappodocia tahtına yeniden I. Ariobarzanes'in çıkmasını sağlamakla görevlendirdi (Mommsen, 1901: 23; Badian, 1964: 167; Sherwin-White, 1984: 111; McGing, 1986: 78; Kaya, 2005: 18; Keaveney, 2005: 31; Arslan, 2007: 105; Olbrycht, 2009: 173).

Sulla Cappadoica'ya geldiğinde her ne kadar bir an önce harekete geçmek istese de asker sayısı bu görev için yetersizdi. Bunun için Asia'daki müttefik devletlerden asker tedarik etmek için girişimlerde bulundu (Mommsen, 1901: 23; Keaveney, 2005: 31; Olbrycht, 2009: 173). Ancak aceleyle toplanmış, karşı tarafla kıyaslanınca da sayıca az bir orduya sahip olan Sulla, Mithradates'in önemli generallerinden Archelaus ile karşı kaşıya geldiğinde bir üstünlük sağlayamadı ve ateşkes yaparak geri çekilmek zorunda kaldı (Frontin. *Str.* I.5.18). Bir süre sonra birliklerini toplayarak tekrar harekete geçen Sulla, bu kez başarılı oldu ve Gordios'u Cappadocia topraklarından çıkararak I. Ariobarzanes'i tekrar Cappodocia tahtına oturttu (Livy. *Per.* 70.6; Frontin. *Str.* I.5.18; App. *Mith.* II.10; *B Civ.* I.77; Just. *Epit.* XXXVIII.2.8; Mommsen, 1901: 23; Dmitriev, 2006: 289-29; Baker, 2011: 155). Ayrıca Sophene sınırında Archelaus'un görevlendirdiği birçok Pontus yanlısı Cappadocialı ve Armenialıyı ortadan kaldırdı (Plut. *Sull.* 5.6-7). Nitekim, bölgenin zorlu arazisinde, onunkinden daha büyük bir orduyu askerî yetenekleri ve zekâsı ile yenen Sulla, askerleri arasındaki Romalılar tarafından *imperator* olarak selamlandı (Mackay, 2000: 179).⁷²

Sulla bu parlak zaferin ardından Fırat Nehri kıyısında bulunmaktaydı. Bu esnada Parth imparatoru Arsakes'in elçisi Orobazus, Sulla'yı ziyaret etme amacıyla bölgeye geldi (Vell. *Pat.* II.24.3; Plut. *Sull.* 5). Bu ziyaret Romalıların ve Parthların tarihteki ilk diplomatik teması olmasından dolayı büyük bir önem teşkil etmekteydi (Beesley, 1886: 150; Mommsen, 1901: 23; Keaveney, 1981a: 195-196; Baker, 2011: 156).⁷³ Parthlar bu dönem pasif bir siyaset izleyerek onlara zorluk çıkarabilecek imparatorluklarla dostane ilişkiler kurmak niyetinde olsalar da Selevkosların halefleri olarak gördükleri Roma'nın Armenia'ya olan ilgisi ise onları kaygılandırıyordu. Zira Armenia kralı I. Tigranes'in oğlu II. Tigranes'in Parth sarayında tutsak olması Parthların kendilerini baskı altında

⁷² *Imperator*, Roma Cumhuriyeti'nin son döneminde özellikle büyük bir zaferden sonra Roma askerlerinin generallerine verdikleri bir onur unvanıdır (Hornblower ve Spawforth, 2012: 728).

⁷³ Tarih sahnesinden çekildikleri İS 224 yılında yıkılana kadar Roma ile hem politik hem de askerî kulvarda birçok mücadelede bulunan Parthlar, 247 yılında bir Helenistik bir imparatorluk olan Selevkosların bir satraplığı konumunda olan ve Hazar Denizi'nin doğusunda bulunan Parthia bölgesini, I. Arşak'ın liderliğinde ele geçirip bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle ortaya çıkmışlardır (Hornblower ve Spawforth, 2012: 1086). Zamanla genişleyen imparatorluğun sınırları batıda Mezopotamya doğuda ise Baktriya'ya kadar uzanıyordu.

hissetmelerine neden olmaktadır (Strab. XI.14.15; Just. *Epit.* XXXVIII.3; Manandyan, 2007: 19; Olbrycht, 2009: 165).⁷⁴ Bütün bunların sonucunda Sulla'nın Cappadoica'daki ilerlemesi muhtemelen onları tedirgin etmiş ve Roma'ya bir elçilik heyeti göndermelerinde etkili olmuştur (Keaveney, 2005: 32).

Sulla elçilik heyeti ile görüşme için üç sandalye ayarlamıştı. Orta sandalyeye kendisi otururken, yanındaki sandalyelerden birine Ariobarzanes diğesinde ise Parth elçisi Orobazus oturmaktaydı (Plut. *Sull.* 5). Bilinçli hazırlanan bu protokol düzeninde Sulla'nın amacı karşı tarafa, Cappadocia konusunda onların bir hükmü olmadığını, bu konuda son sözü söyleyecek yegâne gücün Roma olduğunu ima etmektir (Keaveney, 1981a: 196). Gerçekten de Parth kralı Arsakes bu mesajı almış olmalı ki elçi olarak gönderdiği Orobazus'u Parthların aşağılanmasına izin verdiğinden dolayı idam ettirmişti (Bessley, 1886: 150; Mommsen, 1901: 23; Olbrycht, 2009: 174). Aslında görüşmeler taraflar için olumlu geçmiş, Fırat Nehri'ni iki güç arasında sınır tayin eden bir dostluk anlaşması imzalanmıştı (Livy. *Per.* 70.7). Ne var ki masa başında başarı sağlayan Orobazus'un protokolde aynı performansı gösterememesi hayatına mal olmuştu.

Sulla 93 yılında Roma şehrine dönerken hem Cappadocia'da gösterdiği başarıların hem de Parthlarla iletişime geçen ilk rütbeli olmanın verdiği öz güvenle *cursus honorum*un bir sonraki adımı olan *consulluk* için gereken bütün şartların oluştuğunu düşünüyordu. Ancak Sulla daha başkente varmak üzereyken C. Marcius Censorinus, Sulla'nın I. Ariobarzanes'den rüşvet aldığını iddia ederek onun aleyhinde dava açtı (Cagniard, 1991: 291; Baker, 2011: 157). Sulla, C. Censorinus bu iddiaları ile ciddi bir töhmet altında kalsa da C. Censorinus'un duruşma günü mahkemeye gelmemesinden dolayı hakkındaki bütün suçlamalar düşmüştü (Plut. *Sull.* 5.12; Badian, 1970: 10). Nitekim açılan bu davanın hem zamanlaması hem de sonuçlanış şekli şüphe uyandırmaktaydı. C. Censorinus'un bu girişimi kendi inisiyatifiyle yaptığı bir hareket miydi yoksa *consul* olmak isteyen ve son zamanlarda gerçekleştirdiği başarılı hamlelerle bu makama oldukça yaklaşan Sulla'yı başkasının yönlendirmesi ile lekelemeyi amaçlıyordu? Censorinus'un bu süreçteki davranışlarına bakıldığında elinde bir kanıt bulunmama olasılığının yüksektir. Ayrıca bu tür suçlamaların o dönem politikada yükselmek isteyen bir kişinin itibarı zedeliyor olması, Censorinus'un bir başkası tarafından tutulduğu ihtimalini ciddi olarak arttırmaktadır. Badian (1970: 10) Cicero'nun, Censorinus hakkında kurduğu "tembel ve resmi işlerden nefret eder" cümlesine atıfta bulunarak Censorinus'un neden böyle bir dava açtığını sorgulamaktadır ve bu bağlamda o da Censorinus'un başkası tarafından yönlendirildiğini düşünmektedir. Olaya bu açıdan bakılınca akla gelecek ilk kişi son dönemlerde yaşanan gelişmelerle politikadaki ekinliğini kaybeden ve bir çıkış noktası arayan Marius'dur. Zira kendisi Numidya zaferinin, *optimates* tarafından Iugurtha'nın yakalanmasında etkin rol oynadığından ve Bocchus ile

⁷⁴ 112 yılında gerçekleşen savaşta Armenia Krallığı Parth İmparatorluğuna yenilmiş, anlaşma gereği Armenia kralı I. Tigranes'in oğlu II. Tigranes, Parth sarayına esir olarak verilmişti. Sonrasında I. Tigranes ölümü üzerine II. Tigranes'in serbest bırakılması istenmiş, Armenia'ya ait yetmiş adet vadinin fidye olarak verilmesiyle II. Tigranes Armenia tahtına oturmuştur (Just. *Epit.* XXXVIII.3; Cinemre, 2018: 70).

oluşan dostane ilişkisinden dolayı Sulla'ya mal edilmeye çalışmasını unutmamıştı. Doğudan hem askerî hem de diplomatik bir zaferle dönen Sulla'nın Roma'da yaratacağı etki ve *optimates*in bunu ciddi bir propaganda aracı olarak kullanacak olması Marius'u hedeflerini sekteye uğratabilirdi. Bundan dolayı Censorinus'un, Marius'un yönlendirmesi ile bu davayı açmış olması muhtemeldir. Badian (1964: 170) da bu olayın arkasında Marius'un olduğunu düşünmektedir. Plutarchus'un aktardığı ve Sulla'nın, Q. L. Catulus emri altındayken elde ettiği başarılarının Marius'u kıskandırdığı belirten ifadelerinden yola çıkan Badian (1970: 10) ikilinin arasının Marius ile Q. L. Catulus arasında yaşanan Cimbri savaşlarındaki başarıyı üstlenme geriliminde daha da açıldığını işaret etmektedir. En sonunda da Sulla'ya açılan dava ile Marius'un o sene yaşadığı ciddi politik sıkıntıların da aynı döneme denk gelmesine vurgu yapmaktadır. Keaveney (2005: 38) ise Marius'un politik saygınlığını yeniden kazanabilme adına bir çıkış yolu aradığını, Asia'daki yayılmacı politikaları ile *res publica* tehdit etmeye başlayan Pontus kralı Mithradates ile yapılacak bir harbin kaçınılmaz olduğunu, bu savaşı yönetmesi durumunda politik saygınlığını yeniden kazanabileceğini düşündüğünü ifade etmektedir. Bu bağlamda doğudan büyük başarılarla gelen Sulla'yı bu konuda rakip gördüğünden onun itibarını lekeme adına böyle bir girişimde bulunabileceğini belirtmektedir. Bütün bu yorumların yanında 91 yılında yaşanan bir olay Marius'un Sulla'ya olan öfkesini yansıtmaları açısından da dikkate değerdir. Moritanya kralı Bocchus, Roma'ya minnet gösterme amacıyla başkente içlerinde Sulla'nın Iugurtha'yı teslim aldığı anı da tasvir eden kupaları tutan heykeller göndermişti (Cagniart, 1991: 293). Heykeller *senatus*un onayı ile Capitolina'ya yerleştirilirken, orada kendi zafer anıtı da bulunan Marius, Sulla'nın temsil edildiği heykelleri yıktırmak istemiş, Sulla ve destekleyicileri de karşılık vermek isteyince bir gerilim yaşanmıştır. Fakat Müttefikler Savaşı'nın kapıda olması olası bir krizin şimdilik ortadan kalkmasına neden olmuştur (Plut. *Sull.* 6.1-2; *Mar.* 32.3-6; *Mor. Prae. ger. reip.* 806).

1.7. Müttefikler Savaşı ve *Consullüğe* Giden Yol

91-88 yılları arasında meydana gelen ve Roma tarihine “Müttefikler Savaşı ya da “Sosyal Savaş” olarak geçen savaş, *res publica* ile İtalyan ve Latin şehir devletleri arasında yüzyıllardır devam eden ilişkilerin artık sürdürülebilir olmaktan çıkarak bu devletlerin isyan etmesiyle yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu kent devletlerinin ayaklanarak bir savaş başlatmalarındaki en önemli unsurlardan biri, *populares*in bu devletlerinin vatandaşlarına yönelik politikaları ve *optimates*in bunları engelleme yönündeki çabasıdır. Aynı zamanda bu savaş Sulla özelinde de onun kariyerinde bir dönüm noktası olmasından dolayı önem teşkil etmektedir. Bütün bu etkenlerden dolayı Müttefikler Savaşı, gelişim süreciyle beraber *populares* ve *optimates* mücadelesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Zaman içinde İtalya Yarımadası'nın tamamına yayılarak egemenlik alanını genişleten Roma gerek savaş gerekse diplomasi yoluyla bölgedeki şehir devletleri üzerinde üstünlük kurmuş ve bütün bunların neticesinde “Roma-İtalya Konfederasyonu” ortaya çıkmıştır (Mommsen, 1894b: 203;

Scullard, 2010: 2). Bu konfederasyona ait İtalyan şehir devletleri bağımsız olsalar da talep gelmesi durumunda Roma'ya belli bir miktarda vergi vermek ve *senatusun* isteği doğrultusunda asker tedarik etmek zorundaydılar (Livy. XXVI.39, XXVIII.45, XXXV.16). Bu durum her ne kadar bu devletlere yüklenen ağır bir külfet olarak görünse de II. Pön Savaş'ında Kartacalı komutan Hannibal'in onları Roma'ya karşı kışkırtmasına rağmen birçoğunun Roma'ya sırt çevirmemesi, *res publicanın* bölgede oynadığı rolü ve şehir devletlerinin Roma'dan memnuniyetini gösterir niteliktedir (Goldsworthy, 2006: 223). Ancak zamanla bu durumun yerini hoşnutsuzluğa hatta isyana bıraktığı görülmektedir. Çünkü süreç ilerledikçe bu devletler Roma'ya daha çok askerî güç tedarik etmek zorunda kalırken beklenilen aksine daha kısıtlı toprak ve vatandaşlık hakkı elde ediyorlardı. Özellikle II. ve I. yüzyılda müttefik devletlerinin artan bu hoşnutsuzluğunun Roma politikasında bir propaganda aracı olarak kullanılması kaçınılmazdı. Velleius (II.2) ve Appianus (*B Civ.* I.9) döneminin en güçlü *popularis* figürü olan Ti. Gracchus'un *ager publiusa* İtalyanları dâhil etmeyi arzuladığından ve bu vesileyle toprak sahibi olanlara ise Roma vatandaşlığı vermek istediğini ifade etmektedirler.⁷⁵ Salmon (1962: 109) ise Ti. Gracchus'un uygulamaya geçirmek istediği bu tasarıları meşrulaştırmak amacıyla ortak etnik kökenleri ileri sürse de onun asıl hedefinin *res publicanın* ve Romalıların çıkarını korumak olduğunu belirtmektedir. Salmon bu teorisini Cicero (*Cic. Rep.* III.29.41)'nın bir aktarımında geçen "Ti. Gracchus İtalyanları ve Latinleri tamamen göz ardı etti" cümlesiyle desteklemektedir.⁷⁶ İlerleyen süreçte Ti. Gracchus, İtalyan ve Latinler ile ilgili reformlarını gerçekleştirilmeden öldürülse de bu teşebbüsü hem kent devletlerinde hem de *populares* de bir farkındalık yaratmaya yetmişti. Badian (1972: 31) Ti. Gracchus'un gerçekleştirmek istediği bu reformların ileride büyük sorunlara gebe olacak olan şehir devletleri ile yaşanan anlaşmazlığın kırılma noktası olarak işaret etmektedir. Hatta Gracchus kardeşlerin uygulamaya geçirmek istediği yasaların oluşturduğu siyasi krizler olmasa, gelecekte meydana gelecek olan Müttefikler Savaşı'nın hiç yaşanmayacağını ve bu bağlamda İtalyanların Roma vatandaşlığı alamayacağını iddia etmektedir. Ti. Gracchus'un ölümünden sonra kardeşi G. Gracchus da benzeri uygulamaları hayata geçirmek için harekete geçmişti (*Cic. Brut.* 99-100; Vell. Pat. II.6.2; Plut. *Gracch.* 5.2). G. Gracchus, bu girişiminin nedeni olarak tıpkı abisi gibi Romalıların Latin ve İtalyanlarla olan etnik bağlarını öne sürse de muhtemelen onun da asıl amacı, Appianus (*B Civ.* I.23)'un da belirttiği üzere Roma vatandaşlığı alacak müttefiklerin kullanacakları oyları kendi politik menfaatleri için yönlendirmektir. Böylece seçimlere çok daha iddialı girecek ve istedikleri yasaları daha kolay geçirebileceklerdi. Ne var ki hem G. Gracchus'un hem de onun müttefiki olan 122 yılında *tribunus plebis*lerinden Marcus Fulvius Flaccus'un İtalyan ve Latinlere Roma vatandaşlığı verme çabaları *senatustan* gelen büyük tepkiler sonucunda başarılı olamamıştı (*Cic. Brut.* 99-100; Vell. Pat. II.11.2; Plut. *C. Gracch.* 9.3-5;

⁷⁵ Plutarchus (*Ti Gracch.* 8), Velleius ve Appianus'un aksine Ti. Gracchus'un İtalyanlarla ilgili uygulamak istediği bir reform tasarısından bahsetmezken, anlatımında Ti. Gracchus'un toprak yasasından faydalandırmak istediklerini genel olarak "Romalı" olarak genellemiştir (Richardson, 1980:2).

⁷⁶ Salmon'un, *optimatesin* önde gelen isimlerinden biri olan Cicero'dan alıntı yapması her ne kadar olaya taraflı bir bakış açısı kazandırsa da Ti. Gracchus'un yürürlüğe geçirdiği yasanın o zamana kadar *ager publiusa* tartışmalı bir şekilde işgal etmiş İtalyanların elinden topraklarının alınmasını öngörmesi Salmon'un teorisini doğrulamaktadır.

App. B Civ. I.21, 34). Üstelik G. Gracchus'a gelen tepkiler sadece *senatus* ile sınırlı değildi. Onun gerçekleştirdiği reformlarla Roma politikasında etkin bir sınıf haline gelen *equites* bile ona karşı çıkmış, *optimates*in kışkırtmaları sonucu halkın da desteğini kaybeden G. Gracchus 121 yılında, tekrardan *tribunus plebis* olmak için başvurduğu *magistra* seçimlerini kaybetmişti (Plut. C. Gracch. 12). *Populares*in Roma vatandaşlığı meselesini politik bir araç olarak kullanması ve bu konunun ileride daha büyük sorunlara yol açma potansiyeli taşıması *optimates*i de harekete geçirmişti. Onların İtalyan ve Latinlere vatandaşlık vaat etmesi, bu bağlamda *populares* kadar etkin bir siyaset izlemeleri beklenemezdi ancak en azından çıkarları için karşı tarafı hoşnut tutacak adımlar atmışlardı (Cic. Rhet. Her. IV.49; Cic. Brut. 109; Cic. Fin. IV.66; Tac. Ann. III.27; App. B Civ. I.23). Örnek verilecek olursa, bir *optimas* olan *tribunus plebis* L. Drusus, G. Gracchus'un müttefiklere sunduğu politik vaatlere karşılık verme adına herhangi bir Latin'in askerî hizmet sırasında sopalarla dövülmesini yasaklayan bir yasa sunmuş ve bu *senatus* tarafından kabul edilmişti (Plut. C. Gracch. 9.1). Nitekim o dönemki *populares* ve *optimates* arasındaki mücadele sonucu G. Gracchus ve F. Flacchus'un hayatını kaybetmesiyle beraber Roma vatandaşlığı meselesi bir süre askıya alınmıştı.

G. Gracchus ve M. Flaccus'un ölümünden yaklaşık çeyrek asır sonraki dönem, özellikle 94-90 seneleri arası, en büyük *popularis* figürlerden olan Marius'un beş yıl üst üste *consulluk* yaptığı ve *populares*in oldukça etkin olduğu bir zaman dilimiydi. Bu dönem İtalyan ve Latinlere Roma vatandaşlığı verilmesi meselesi yeniden gündeme gelirken, İtalyan kökenli olan Marius ise bu konuya her zaman olumlu yaklaşıyordu. Zira Marius'un yıllarca onlarla beraber savaşması hem aralarında bir bağ kurmasını sağlamış hem de onu İtalyanların saygı duyduğu güçlü bir lider konumunda getirmişti. Bütün bunların sonucunda Marius, 101 yılında Cimbrileri bozguna uğrattığı Vercellae Savaşı sonrasında bu mücadelede ona hizmet eden Camerinum askerlerine Roma vatandaşlığı bahşetmişti (Cic. Balb. 46-48; Val. Max. V.2.8; Plut. Mar. 28.3). Bununla beraber, dönemin önemli bir *popularis*i olan ve 100 yılında *tribunus plebis* seçilen Lucius Appuleius Saturninus, Gracchus'un yasalarının benzeri bir versiyonu olan *lex appuliea agrariay*ı uygulamaya koymak istiyordu. Yasaya göre yeni kurulacak kolonilere yoksul Roma vatandaşları ve Vercellae Savaşı'nda Marius'a yardım eden İtalyanlar yerleştirilecekti. (Evans, 1995: 111-112). *Senatus* beklenildiği şekilde yasaya şiddetle karşı çıkarken, asıl dikkat çeken ise kanun teklifinin halktan da büyük tepkiler almasıydı. Çünkü Appianus (B Civ. I.29)'un da belirttiği üzere kolonilerin büyük kısmının İtalyanlara tahsis edilmesi öngörülüyordu. Bütün bu yaşananlara Saturninus'un ve destekçisi Gaius Servilius Glaucia'nın gösterdiği radikal davranışlar da eklenince ikili *senatus* kararıyla devlet düşmanı ilan edildiler ve akabinde çıkan bir çatışmada halk tarafından linç edilerek öldürüldüler (bkz. s. 46). Dönemin etkin iki *popularis*in kaybı, Marius'un siyasetten uzaklaşması ve halkın *popularese* olan tepkisi politik rüzgârı *optimates* tarafına çevirdi. Bundan güç alan 95 yılının *consulleri* L. Licinius Crassus ve Q. Mucius Scaevola'nın yürürlüğe koydukları *lex licinia mucia* vatandaşlık konusunda şehir devletlerine vurulan en büyük darbe olmuştu. Öyle ki bu yasa, illegal bir şekilde Roma vatandaşlığına kayıt yaptırmış olan İtalyan ve Latinlerin vatandaşlığını geçersiz kılmaktaydı (Cic. Balb. 48-49; De Or. II.257; Brut. 63; Off. 3.47; Sall. Hist. I.17-18; Broughton,

1952: 11; Tweedie, 2012: 123-124). Romalı tarihçi Asconius (Asc....C. 67), *lex licinia mucianın* yaklaşık dört yıl sonra patlak verecek Müttefikler Savaşı'nın en büyük sebebi olduğunu ifade ederek bu yasanın önemini vurgulamıştır (Howarth, 1999: 298). Roma ile gerilimin ciddi şekilde artmasına neden olan bu yasaya ve geçmişte yaşanan sürtüşmelere rağmen şehir devletlerinin bu süre zarfında neden bu baskılara tahammül ettiği, neden bir isyana kalkışmadıkları da tartışıla gelen bir mevzudur. Bu konu hakkında Salmon (1962: 108-109), özellikle Cicero (Cic. Att. 8.13.2)'nin "Onları örgütleyecek kimse yoktu" ifadesine vurgu yapmaktadır. Salmon, 90'lı yılların sonuna kadar vatandaşlık sorununun İtalyan burjuvasını tehdit oluşturacak bir seviyeye gelmediğinden o zamana kadar büyük bir kalkışma hareketi meydana gelmediği belirtmektedir. Roma'nın İtalyan burjuvasını hoşnut tutmasını bilerek bir denge sağladığını söyleyen Salmon, onların İtalya topraklarındaki *ager publicus* sömürmelerine göz yumulduğunu, aynı zamanda deniz aşırı ülkelerde bulunan İtalyanların da Roma topraklarında ticaret yapmalarına izin verildiğini aktarmaktadır. Ancak Roma ve İtalyan burjuvasının maddi çıkarlara dayanan bu ilişkisi Gracchus kardeşler döneminde sarsılmaya başlamış, *lex licinia mucina* ile iki taraf arasında gerilim hat safhaya ulaşmıştır. Üstelik Roma'nın kent devletlerine verdiği tavizler kendi yurttaşları olan halk ile itibarlı bir sınıf olan *equites* tarafından da tepkiyle karşılanmış ve bu da *res publicada* iç karışıklıklara neden olmuştur. Görüldüğü üzere vatandaşlık meselesi sadece bir *populares* ile *optimates* veya *senatus* ile şehir devletleri arasındaki bir mücadele değil, statüsü ne olursa olsun Roma yurttaşı olan herkesin üzerine düştüğü bir meseledir. İşte bu gergin ortamda bir *tribunus plebis*in icraatları ve bunların sonucunda yaşamını yitirmesi bütün bu olayların seyrini değiştirmiştir.

Dönemin önemli figürlerinden olan Marcus Livius Drusus⁷⁷, Gaius Gracchus'un hazırladığı toprak reformu yasasının yürürlüğe girmesini engellemek amacıyla *senatus* tarafından 122 yılında *tribunus plebis* seçilen, gelişen süreçte de yasanın geçişini veto etmek için yeterli desteği almayı başaran Marcus Livius Drusus'un oğludur (Cic. Brut. 109; Cic. Fin. IV.65; Plut. C. Gracch. 8, 10; Tac. Ann. III.27; App. B Civ. I.23; Broughton, 1951: 517). Sırasıyla *quaestor*, *aedilis* gibi önemli görevler üstlendikten sonra 91 yılında *tribunus plebis* seçilmişti (Broughton, 1952: 21). *Princeps senatus*, Marcus Aemilius Scaurus ve dönemin ünlü hatibi Lucius Licinius Crassus gibi *senatus*daki önde gelen *optimas*ların desteğini alan Drusus, göreve geldikten sonra *senatus*un gücünü arttırmak için bir dizi reform hareketine girişmişti (Scullard, 2010: 53). Bunlardan en önemlisi, yolsuzluk ve usulsüzlük davalarının görüldüğü mahkemelerdeki jüri seçimleriydi.

G. Gracchus, 122 yılında çıkardığı *lex sempronia iudiciaria* ile yolsuzluk ve usulsüzlük mahkemesi jürilerinin *senator*ler yerine tamamen *equites*den meydana gelmesini sağlamıştı (Cic. Clu. 151, 154; Cic. Verr. I.1.38; Vell. Pat. II.12, 32). Bu durum o dönem *populares* güdümündeki *equites*e ciddi bir itibar ve yargı gücü kazandırırken, *senatus*un hem Roma şehrindeki hem de

⁷⁷ Marcus Livius Drusus'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Drusus" *cognomeni* kullanılacaktır.

eyaletlerdeki otoritesinin azalmasına neden olmuştu (Hunter, 1903: 44-45). *Equitesin* oluşturduğu bu tekeli kırma adına 106 yılında *consul* Quintus Servilius Caepio, L. Crassus'un başını çektiği *senatus* desteği ile *senatorler* ile *equitesin* dengeli dağıldığı bir jüri oluşturabilmek için *lex serviliayı* uygulamaya geçirdi (Cic. *Brut.* 191, 196; Cic. *Clu.* 110; Badian, 1954: 101; Weinrib, 1970: 418). Ancak yasa sadece iki yıl yürürlükte kalmış, G.S. Glaucia'nın çabaları ile de jüride yeniden *equites* hâkimiyeti sağlanmıştı (Cic. *Verr.* II.1.26; *Rab. Post.* 9; *Brut.* 224; Beesley, 1886: 104).⁷⁸ Gelişen süreçte jürideki *equites* hâkimiyeti devam etse de onların hüküm vermedeki isteksizlikleri zamanla mahkemelerin etkinliğini düşürmüştü. Öyle ki 99-92 yılları Saturninus'un takipçilerine verilen kınanma dışında tek bir kişi bile mahkemelerde mahkûm edilmemişti. Bunun altında yatan bir sebep de mahkemelerin artık asli görevinden çıkarak taşradaki *equitesin* haklarını koruyan bir kimliğe bürünmesiydi. Bütün bu etkenler *senatus* ve *optimates* için zaten kabul edilmez bir hale gelmişken, o dönem gerçekleşen bir olay ise bardağı taşıran son damla oldu (Mommsen, 1894c: 481-482; Gruen, 1966: 60). Quintus Mucius Scaevola'nın Asia'daki valiliği sırasında kendisine *legatus* olarak hizmet eden Publius Rutilius Rufus, bölgedeki *equites* sınıfına mensup adamlarının yolsuzluklarına karşı gelmekteydi. Bunun sonucunda *equitesin* tepkisi ile karşılaşan R. Rufus, mahkemede haraç almak suçundan yargılanarak Smyrna'ya (İzmir) sürüldü (Diod. Sic. XXXVII.5.1-4; Flor. II.5.3; Livy. *Per.* 70; Sherwin-White, 1984: 117).⁷⁹ Nitekim yaşanan bu olay M. A. Scaurus, L. L. Crassus ve Q. Mucius Scaevola gibi önde gelen *optimasları* ve Drusus'u harekete geçirmiş, gelecekte benzer olaylar yaşanmaması için jürilerdeki *equites* tekeline son vermek adına harekete geçmişlerdi (Livy. *Per.* 70; App. *B Civ.* I.35; Flor. I.47.9; Mommsen, 1894c: 482; Gruen, 1966: 60; Cary ve Scullard, 1975: 223).⁸⁰

Drusus'un bu problemi çözme adına uygulamak istediği reformların detayları belirsizdir. Konuyla ilgili antik kaynaklar tartışmalı bazı noktalar barındırmakta olup içerdikleri çelişkili ifadeler göze çarpmaktadır. Döneme en yakın kaynak olan Livius (LXXI.1), Drusus'un jüride herhangi bir genişleme uygulanmadan, *senatorlerden* ve *equitesten* oluşan bir jüri tasarladığından bahsederken, çağdaşı Velleius (II.14.2) ise jürilerin tamamen *senatus* üyelerinden oluştuğu bir tasarıdan söz etmektedir. Ancak Livius ve Velleius'dan yaklaşık yüz yıl sonra yaşayan Appianus (*B Civ.* I.35), onlardan farklı olarak Drusus'un *senatusa* üç yüz yeni *equites* dahil ederek jürinin bu genişletilmiş *senatustan* seçilmesini sağlamak istediğini belirtmektedir (Weinrib, 1970: 417).⁸¹ Bu gelişmeler

⁷⁸ Bu yasa sadece *equiteslere* yeniden jüri hakimiyeti tanımıyor, aynı zamanda suçlamaların kapsamını da değiştiriyordu. Böylece sadece *magistralar* değil, suçtan fayda sağlayanlar da yargılanabiliyordu.

⁷⁹ Sulla, R. Rufus'u onurlandırmak adına 81 yılında onu Roma şehrine davet edecek, ancak R. Rufus bu teklifi reddedecektir (Sen. *Prov.* I; Ep. XXIV.4).

⁸⁰ R. Rufus'un, Drusus'un amcası olması da Drusus'un bu konunun daha çok üstüne gitmesini sağlamıştır.

⁸¹ Appianus (*B Civ.* I.35) her ne kadar Drusus'un *senatusa* üç yüz ek yeni *equites* dahil etmek istediğini belirtse de bu düzenleme şüpheli bir şekilde, Sulla'nın yaklaşık on yıl sonra hayata geçirdiği *senatusun* genişletilmesi reformunu anımsatmaktadır. Üstelik *senatusun* genişlemesini Drusus'a destek veren *optimatesin* ve *senatus* üyelerinin kabul etmesi pek olası gözükmemektedir. Bütün bunlardan dolayı Drusus'un jürilerin hem *senatustan* hem de atlılardan seçileceği karma bir sistem önermesi daha akla yatkındır (Steel, 2013: 37-38).

yaşanırken Drusus halk desteğini alabilmek için de bir dizi reform tasarısı da sunmuştu. Teklif ettiği kanunlardan en önemlisi *ager publicus*un yeniden yoksul halka dağıtılmasıydı (Steel, 2013: 38). Bununla birlikte İtalya ve Sicilya’da yeni koloniler kurulması için bir arazi yasası önerirken, ayrıca halka tahıl tedarik etme konusunu da programına eklemişti (Livy. *Per.* 71; App. *B Civ.* I.35.6; Mommsen, 1894c: 485-486; Scullard, 2010: 53).⁸² Burada dikkat çeken husus, Drusus’un *senatus*u güçlendirecek reformlar gerçekleştirmeye çalışırken, aynı zamanda halkı memnun edecek ve *senatus*un halkın üzerindeki hâkimiyetini düşürecek reformları hayata geçirme çabasıdır. Cary ve Scullard (1975: 222) bu duruma atıfta bulunarak, Drusus’un ruhen, babası L. Drusus gibi bir fırsatçının değil Gracchus kardeşlerin çocuğu olduğunu ifade etmişlerdir.⁸³ Scullard (2010: 53) ayrıca Drusus’un yapacağı reformlar için her ne kadar *senatustan* önemli kişileri arkasına alsada bunun yeterli olmadığını, işini sağlama almak için halk desteğine de başvurduğunu ifade etmektedir. Mommsen (1894c: 486) ise Scipio Aemilianus ile Ti. Gracchus arasındaki ilişkiyi örnek göstermiş ve Drusus’un konumu itibari G. Gracchus’un politikalarına düşmanı olsa da aynı zamanda G. Gracchus’un halefi ve öğrencisi olduğunu işaret etmiştir. Drusus’un o dönem çöküşte olan aristokrasi arasından çıkan nadir adamlardan biri olduğunu söyleyen Beesley (1886: 110) de onun varlıklı sınıfın üstünlüğünden hoşlanmadığını ve ait olduğu sınıfın kötülüklerini hor gördüğünü belirtmektedir. Bu yorumların bazılarında Drusus’un popüler politikalara eğilimi vurgulansa da statüsü veya makamı ne olursa olsun o dönemin Roma’ında halkın desteğini almak doğru adımlarla elde edebileceğiniz önemli bir kazanımdı. Geçmişte Drusus’un babası L. Drusus da bir *optimas* olmasına rağmen halka yönelik politikalar uygulayarak dönemin en önemli *popularis* figürü olan ve o tarihlerde halkın gözdesi konumundaki G. Gracchus’un üçüncü kez *tribunus plebis* olmasını engellemişti (Broughton, 1951: 517). Nitekim o dönem büyük hedefleri olan ve onları gerçekleştirme adına sadece *senatus* desteğinin yeterli olmayacağına inanan Drusus’un, o dönem *popularesin* ve *equitesin* güdümünde olan halk desteğini kendi tarafına çekebilme düşüncesi gayet olağan bir durumdur. Drusus’un her taraftan destek almaya çalıştığı bu süreçte Sulla’nın da onu desteklemesi muhtemeldir. Sulla’nın Drusus’un kayınpederi M. Porcius Cato ile yakın arkadaş olması, ayrıca Drusus’un Sulla gibi güçlü bir *senatus* ideali taşıması bu görüşü destekler niteliktedir (Keaveney, 2005: 39).

Yasa programını açıkladıktan sonra Drusus, Lucius Marcus Philippus’un başını çektiği, içlerinde eski kayınpiraderi Servilius Caepio’nun da olduğu güçlü bir muhalefet ile karşılaşsa da tasarıyı tek bir paket haline getirip geçirmeyi başarmıştı (Cic. *De Or.* I.24; Flor II.3.17). Ancak ilerleyen süreçte *senatusta* sesler giderek daha da yükselmeye başlamış ve Drusus’a karşı ciddi bir muhalefet ortaya çıkmıştı. *Senatus*, Gracchus kardeşler veya Saturninus örneklerinde olduğu gibi

⁸² Appianus (*B Civ.* I.36), İtalyan müttefiklerin bu karardan rahatsız olduğunu belirtmektedir. Çünkü bu yasa, müttefiklerin zorla veya gizlice işgal ettiği henüz dağıtılmamış Roma topraklarının ellerinden çıkmasına neden olabilirdi. Etrüskler ve Umbianlar da tıpkı İtalyanlar gibi bu yasaya oldukça tepki göstermiş hatta Drusus’un yaşamına son vermek istemişlerdir (Konrad, 2006: 178). Ancak suikast planını öğrenen Drusus temkinli davranmış ve herhangi bir zarar görmemiştir.

⁸³ Cary ve Scullard (1975: 222), aslında bir *optimas* olan L. Drusus’un, Gaius Gracchus’un elinden *tribunus plebis* makamını almak için halka yönelik yaptığı vaatleri ve *tribunus plebis* seçildikten sonra verdiği sözleri tutmayışını kastederek onu bir fırsatçı olarak nitelendirmiştir.

statüsü ve görüşü ne olursa olsun herhangi bir bireyin olağanüstü güç kazanmasını istemiyor, popülaritesi gittikçe artan Drusus'u da bu bağlamda bir tehlike olarak görüyordu. Daha da önemlisi, yaptığı reformlarla zaten dikkatleri üstüne çeken Drusus'un bir de İtalyanlara vatandaşlık vermek için hazırlıklar yaptığı ortaya çıkması onun iyice gözden düşmesine neden oldu (Mommsen, 1894c: 498; Rostovtzeff, 1960: 108; Scullard, 2010: 54). Bu olumsuz politik havanın üzerine bir de en büyük destekçisi L. Crassus hayatını kaybetmesiyle Drusus, *senatus*tan bir destek alamayacağını anlamış ve rotasını İtalya'daki şehir devletlerine çevirmiştir (Konrad, 2006: 178). Drusus'un bu eylemleri bir tartışmayı da beraberine getirmektedir. Arkasına *res publica* politikasında etkin olan *optimas*ları alan, *senatusu* güçlendirmek için çabalayan ve bu bağlamda *senator*lerin de taktirini kazanan Drusus neden şimdi *senatusa* ve Roma'ya yıllardır vatandaşlık konusunda büyük sıkıntı çıkaran İtalyan kent devletlerinin desteğine yönelmişti? Bu soru her ne kadar biraz iddialı görünse de ileride Müttefikler Savaşı'nda başkomutan olacak Quintus Poppaedi Silo'nun Drusus'un evinde birçok kez misafir olması, Drusus'un geçirdiği bir krizden sonra İtalyan kentlerinden gelen abartı miktarda destek mesajları ve en önemlisi Diodorus (Sic. XXXVII)'un iddia ettiği şekilde İtalyan liderlerin Drusus'a bağlılık sözü veren kutsal bir yemin etmeleri Drusus'un İtalyanlar ile temasının sıradan bir ilişkinin ötesinde olduğunu göstermektedir (Plut. *Cat. Min.* 2).⁸⁴ Drusus burada; reformist bir tavırla her iki tarafı yani hem *senatusu* hem de İtalyanları memnun etmek mi istiyordu, yoksa *popularesin senatusa* karşı bir silah olarak kullandığı halk desteğine benzer bir şekilde İtalyanları da *senatusa* karşı bir güç olarak kullanmak mı istiyordu? Kaynaklar bir bütün halinde incelendiğinde Drusus'un istediği yasaları geçirmek ve kişisel konumunu sağlamlaştırmak adına İtalyanlarla yakınlaştığı, onlara vaatler vererek umutlandığı dikkat çekerken; aynı zamanda Drusus'un bir nevi ikili oynadığı hatta daha da ileri giderek onları kandırdığı görülmektedir (Livy. *Per.* 71; Tac. *Ann.* III.27; Flor. II.5.3; App. *B Civ.* I.36; Oros. V. 18.2).

Sonraki süreçte M. Philippus, *senatusu* Drusus'un hayata geçirdiği mevcut bütün yasalarını kaldırmaya ikna etmeyi başardı (Mommsen, 1894c: 498-499; Konrad, 2006: 178). Bunu gerçekleştirirken iki gerekçe öne sürülmekteydi. Birincisi, bu yasaların 98 yılında yürürlüğe giren *lex caecilia didiya* aykırı olmalarıydı (Cic. *Dom.* 41). İkincisi ise yasaların tanrıların iradesine karşı gelmesiydi (Asc....C. 68-69). Drusus yasaların kaldırılmasına büyük tepki gösterse de *intercessio* hakkını kullanmamıştı (Diod. Sic. XXXVII.10.3). Bunda isminin karıştığı bazı komplolar ve artık

---

⁸⁴ İtalyan müttefiklerin Drusus'a ettikleri iddia edilen bağlılık yemininin metni şu şekildedir: "Iupiter Capitolinus, Roma'nın Vesta'sı, şehrin koruyucusu Mars, tüm insanların kökeni Sol, hayvanların ve bitkilerin koruyucusu Terra, aynı şekilde Roma'yı kuran yarı tanrılar ve gücünün artmasında katkıda bulunan kahramanlar adına yemin ederim! Drusus'un dostlarını dost, düşmanını düşmanım sayacağım; Drusus ve aynı yemine bağlı olanların çıkarı gerektiriyorsa çocuklarımın veya ebeveynlerimin ne mallarını ne de canlarını bağışlamayacağım. Drusus yasasına göre vatandaş olursam, Roma'yı ülkem ve Drusus'u en büyük önderim olarak kabul ederim! Bu yemini mümkün olan en fazla sayıda vatandaşıma ileteceğim. Eğer yeminimi tutarsam, her nimeti elde edebilir miyim; veya yemini bozarsam elde edemez miyim?" (Diod. Sic. XXXVII. 11).

eski politik gücünün olmadığı fikrini taşıması muhtemeldir.⁸⁵ İşte bu noktada, politik olarak oldukça gergin geçen bu dönemde Drusus'un bir suikast sonucu hayatını kaybetmesi geri dönüşü olmayan olaylar silsilesini ateşlemiştir (Cic. *Inv. rhet.* IV.31; Livy. *Per.* 71; App. *B Civ.* I.36-37).⁸⁶ Suikastı kimin gerçekleştirdiği bulunamazken, şüpheliler arasında Drusus'un o dönemki en büyük politik rakipleri olan M. Philippus ve S. Caepio öne çıkmaktadır. Diğer kuşkulanan bir isim ise 90 yılında *tribunus plebis* olan, bununla birlikte Drusus'un destekçilerini yargılamak için bir mahkeme kuran Quintus Varius Severus'du (Cic. *Nat. D.* III.81; Broughton, 1952: 26; Badian, 1972: 94).

Drusus'un hayatını kaybetmesi yıllardır istediklerini elde edemeyen şehir devletleri için bardağı taşıran son damla olmuş, bütün bunların sonucunda haklarını kılıç zoruyla almak için harekete geçmişlerdir. Başlangıçta Drusus ile yakın ilişkileri bulunan Marsilerin lideri G. Pompaedius Silo on bin kişilik bir kuvvetle Roma şehrine doğru harekete geçti. Ancak ilerleyişi sırasında karşılaştığı *pontifex maximus*, Gnaeus Domitius Ahenobarbus, P. Silo'yu geri dönmesi ve hakkını diplomasi yoluyla araması konusunda ikna etti (Diod. Sic XXXVII. 13; Broughton, 1952: 37). Nitekim gelişen süreçte müzakereler ve diplomasi sonuç getirmemiş, en sonunda Roma ve müttefik devletler arasında savaş patlak vermiştir. Samnitler, Lukanlar ve Orta İtalya'da yaşayan Picenumların başını çektiği isyan kısa sürede yayılmaya başlamıştır. Aslında bu isyan görünüşte vatandaşlık hakkı elde etme için verilen bir mücadele olsa da derine inildiğinde bir isyandan çok yeni bir siyasi yapılanmayı meşrulaştırma çalışması olduğu görülmektedir. İsyancılar bir nevi yeni bir devlet kurmuş, bu devletin merkezi olarak Corfinium'u⁸⁷ seçmiş hatta ismini *Italia* olarak belirlemişlerdi. Üstelik iki *consul*, on iki *praetor* ve beş yüz kişiden oluşan Roma *senatusu* benzeri bir siyasi düzenlemeye bile girmişlerdi (Diod. Sic. XXXVII.2.4-12; Strab. X.9.2; Vell. Pat. II.16.4; Mommsen, 1894c: 504-505). Dikkat çeken bir diğer husus da askerlerine ödeme yapmak adına sikkeler basmaları ve onları propaganda aracı olarak kullanmalarıydı. British Museum'da sergilenen bir sikkede müttefik devletleri simgesi olan boğa boynuzlarıyla Roma'nın sembolü olan *lupayı* alt etmektedir (bkz. EK 3). Aynı müzede sergilenen diğer bir sikkede ise muhtemelen Samnit, Marsi, Vestini, Hirpini, Frentani, Marrucini, Paeligni ve Picenumluları temsil eden sekiz savaşçının ortak bir yemin etmesi tasvir edilmektedir (Scullard, 2010: 55, bkz. EK 4). Bütün bu etkenler, müttefik devletlerinin bu isyana kendilerine bir kahramanlık hikayesi yaratacak ve bunu çeşitli araçlarla simgeleyecek kadar anlam yüklediklerini göstermektedir.

Müttefik devletleri, isyanı İtalya Yarımadası geneline yaymak için kuzey ve güney bölgelerinde iki cephe açmışlardı. Kuzeydeki ordularının başında Marsilerin lideri P. Silo

⁸⁵ İtalyan şehir devletlerin bazı liderleri, Latin festivali kutlamaların esnasında Mons Albanus'da bulunan 91 yılının *consulleri* Iulius Caesar ve Marcius Philippus'a suikast planlamış ancak bu girişimleri Drusus'un M. Philippus'u uyarması ile başarıya ulaşmamıştır (Flor. II.6.21-22).

⁸⁶ Velleius (Pat. II.14) ve Appianus (*B Civ.* I.35), Drusus'un evinin *atriumunda* suikasta uğradığını ifade etmektedirler. Seneca (*Brev.* XI.1-2) ise forumdan dönerken bıçaklandığını aktarmaktadır.

⁸⁷ Günümüzde İtalya'nın Abruzzo bölgesine bağlı L'Aquila ilinde bulunan bir bölgeye verilen isim.

bulunurken, güneydeki kuvvetlerin liderliğini ise bir Samnit komutanı olan G. Papius Mutilus üstlenmekteydi (Mommsen, 1894c: 508; Salmon, 1958: 171). Roma, kendisine yönelen bu tehdit karşısında içeride yaşanan anlaşmazlıkları bir tarafa bırakmış ve bütün gücünü bu isyanı çok büyümeden sonlandırmaya yöneltmiştir. Başlangıçta Gnaeus Pompeius Strabo *legiō*ları ile duruma müdahale etmek istese de Picentes, Vestini ve Marsilerin ani baskını yüzünden başarılı olamamıştı (App. *B Civ.* I.47; Oros. V.18.11). Bunun üzerine *senatus*, 90 yılının *consuller*inden Publius Rutilius Lupus'u kuzey cephesinin, meslektaşı L. Iulius Caesar'ı ise güney cephesinin *legatus legiō*nisi olarak görevlendirdi (Broughton, 1952: 25). Ayrıca içlerinde Sulla ve Marius'un da bulunduğu birçok komutan çeşitli bölgelere atanarak Roma *legiō*ları savaşa hazır hale getirildi (Cic. *Font.* 43; App. *B Civ.* I.40). Burada dikkat çeken detay, geçmişte savaş durumlarında orduların başına geçmesi için ilk başvuru olan isim olan Marius'a ondan çok daha tecrübesiz bir komutan olan R. Lupus'un altında hizmet edecek şekilde bir rütbe verilmesidir (Broughton, 1952: 29). Marius'un uzun süredir *res publica* siyasetinden uzak olması, herhangi bir resmi bir görevinin bulunmaması, ilerleyen yaşı ve en önemlisi onun liderliğinde alınacak bir zaferin *popularesi* yeniden Roma politikasında etkin hale getirme ihtimalinden dolayı *senatus* Marius'u arka planda kalacağı bir pozisyona atamıştır.

Bu süreçte Sulla, L. I. Caesar'ın komutası altında görev alıyordu (Broughton, 1952: 29). İlk dönemlerde L. I. Caesar'a ait kuvvetleri desteklerken, sonrasında ise birlikleriyle Aesernia ve Acerrae'ya seferler düzenledi (Mommsen, 1894c: 510). Aynı dönemde kuzey cephesinin başkomutanı R. Lupus, emri altındaki Marius'un tavsiyelerine uymadığından dolayı başarısız sonuçlar alarak hayatını kaybetmişti (Livy. *Per.* 73; Vell. Pat. II.16.4; Flor. II.6.21-22). R. Lupus'un ölümüyle beraber Marius kontrolü ele alsa da *optimates* onun bütün dizginleri ele geçirmesini istemiyordu. Bu yüzden *senatus*, *optimates*in baskısı ile Marius'a *praetor* Quintus Servilius Caepio ile birlikte ortak komuta vermiştir (Livy. *Per.* 73; App. *B Civ.* I.44). Ancak S. Caepio'nun da bir süre sonra hayatını kaybetmesinden dolayı *senatus* kontrolü tek başına Marius'a bırakmak zorunda kaldı. Kuzey ordularının başına geçmesinin ardından Marius, güneyden ilerleyen Sulla ile eş güdümlü hareket ederek Marsi ve Marruncinileri ağır bir yenilgiye uğrattı (App. *B Civ.* I.45-46; Oros. V.18.16; Broughton, 1952: 28). Aynı süreçte sadece askerî yöntemlerle bir sonuç alınamayacağını düşünen Roma diplomasiye yönelerek henüz ayaklanmayan veya tarafsız kalmış şehir devletlerine vatandaşlık hakkı tanıyacak olan *lex iulia*yı uygulamaya koydu (Cic. *Balb.* 21; Livy. *Per.* 80; Vell.Pat. II.16.4; App. *B Civ.* I.49; Salmon, 1958: 180). Böylelikle Roma hem ayaklanma potansiyeli bulunan kent devletlerini tarafından gerçekleştirilecek bir kalkışmanın önüne geçiyor hem de mevcut isyan eden devletlere de bir mesaj vermiş oluyordu.

89 yılına girildiğinde Roma'nın artık savaşın kontrolü ele aldığı görülmektedir. Ancak Romalılar buna rağmen diplomasi ile çözümü elden bırakmama adına hareket geçmişti Öncelikle hali hazırda isyan etmiş olup, yürürlüğe girdikten sonra altmış gün içinde silahını bırakacak kişilere Roma vatandaşlığı sunan *lex plautia papiria* hayata geçirildi (Cic. *Arch.* 7; Vell.Pat. II.17.1; Salmon, 1958: 180). Ardından 89 yılının *consuller*inden Pompeius Strabo'nun girişimleri ile, kuzey sınırını

emniyete alma adına, Cisalpine Gallia’da yaşayan ve Cimbri savaşlarından sonra buraya yerleşen İtalyan topluluklara tek taraflı *ius latii* verildi (Pallottino, 1984: 157; Duncan, 2017: 174-175). Bu süreçte Sulla güneyde *consul* Lucius Porcius Cato’nun hizmetinde savaşmaya devam ediyordu (Diod. Sic. XXXVII.2).⁸⁸ Fakat L. Cato savaş sırasında hayatını kaybetti ve bundan dolayı Sulla güney cephesi komutanlığa getirildi (Broughton, 1952: 38). *Legiö*ların kontrolü tek başına üstlenen Sulla öncelikle Pompeii şehrini kuşattı ve isyancı ordusunu Nola’ya kadar sürükleyerek orada büyük bir yenilgiye uğrattı. Sonrasında Hirpinilere yönelip onları teslim olmaya zorlayan Sulla’nın bir sonraki hedefi Roma’nın yüzyıllar boyunca mücadele ettiği Samnitlerdi (Cic. Div. I. 72; Livy. Per. 75; Val. Max. I.11; App. B Civ. I.50). Samnium’da müttefiklerin güney cephesi başkomutanı G. Papius Mutilus önderliğindeki orduyu etkisiz hale getiren Sulla, akabinde konfederasyonun merkezi olan Bovianum’a ilerleyerek bölgeyi ele geçirdi (App. B Civ. I.51; Mommsen, 1894c: 523).⁸⁹ 89 yılının sonuna gelindiğinde isyan eden müttefik kuvvetler kısmen etkisiz hale getirilerek birçoğunun liderinin hayatına son verilmişti. Kuzeyde kalan son direnişçiler P. Strabo tarafından imha edildikten sonra sadece güneyde direnen Samnitler bir süre daha mücadeleye devam etmişlerdir (App. B Civ. I.52). Birçok cephede mücadele verilen bu savaştan galip olarak ayrılmasına rağmen askerî ve ekonomik olarak yıpranan Roma, hem daha fazla isyan çıkmasını engellemek adına hem de doğuda yükselen Mithradates tehlikesinden dolayı taviz vermek durumunda kaldı ve müttefiklere Roma vatandaşlığı sundu. Nitekim müttefik devletlere verilen bu vatandaşlık hakkı orta ve uzun vadede de İtalya’nın Romalılaştırmasını sağladı (Salmon, 1962: 107; Scullard, 2010: 58).

Müttefikler Savaşı, her ne kadar birçok komutanın başarı sağladığı bir mücadele olsa da ön plana çıkan Sulla olmuştu. Bunda Sulla’nın kontrolü ele aldıktan sonraki agresifliği, askerî zekâsı ve özellikle Roma’nın yüzyıllardır düşmanı olan Samnitleri ezici bir şekilde yenilgiye uğratması büyük etkindir (Plut. Mar. 33). Bütün bu faktörler Sulla’nın yıllardır peşinden koştuğu *consul* koltuğuna oturabilmesi için gerekli koşulları sağlamaktaydı ve Sulla, 88 yılında *consul* makamı ile şereflendirilmişti (Diod. Sic. XXXVII. 25.1; Livy. Per. 75; Vell. Pat. II.17.3; App. B Civ. I.51; Broughton, 1952: 39).

---

⁸⁸ 89 yılının diğer *consulü* Gnaeus Pompeius Strabo’dur (Broughton, 1952: 32).

⁸⁹ Bu süreçte müttefik devletler Pontus Kralı Mithradates ile elçiler aracılığıyla iletişime geçerek ondan yardım talep ettiler. Ancak Mithradates, Asia’yı işgal ettikten sonra İtalya Yarımadası’na yönelebileceğini bildirdi. Nitekim bu durum o dönem acil yardım bekleyen şehir devletlerinin direncinin iyice kırılmasına neden oldu (Diod. XXXVII.2.1).

İKİNCİ BÖLÜM

2. POPULARES VE OPTIMATES MÜCADELESİNİN RES PUBLICAYI İÇ SAVAŞLARA SÜRÜKLEMESİ

2.1. Tehlike Doğudan mı Geliyordu Yoksa Roma’da mı Yükselmeye Başlamıştı?

Sulla *consul* olmanın verdiği avantaj ile yönetici sınıfında bir yer kazanmış olsa da bu makamı siyasi bir kariyer ile değil, Müttefikler Savaşı’nın kahramanı unvanı ile elde etmişti. Bundan dolayı *res publica* politikasındaki bağlantılarını kuvvetlendirmek isteyen Sulla’nın ilk girişimi, evlilikler aracılığı ile nüfuzunu genişletmek olmuştu. Sulla öncelikle kızını *consul* makamını paylaştığı Q. Pompeius Rufus’un oğlu ile evlendirdi. Ardından eşini boşayan Sulla, eski *consul* ve *pontifex maximus* L. Caecilius Metellus Dalmaticus’un kızı Metella ile hayatını birleştirdi (Badian, 1970: 13; Crook vd., 1992: 166).⁹⁰ Böylece bu evlilik hem siyasi ilişkilerini güçlendirmek isteyen Sulla için hem de eski kudretine kavuşmayı arzulayan *caecilii metelli* ailesi adına kazançlı bir birliktelik olmuştu. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bu evlilik toplumun gözünde itibar görmemiş, halk ve ileri gelenler Sulla’nın *caecilii metelli* ailesinin kızına layık olmadığını düşünmüştür (Plut. *Sul.* 6.10). Buradan her ne kadar soylu bir aileden gelse de Sulla’nın halkın gözünde henüz başarılı bir askerî figürün ötesinde olmadığı sonucu çıkarılabilmektedir.

Consul olduktan sonra çalışmalarını sürdüren Sulla, Müttefikler Savaşı’nda zarar gören Roma ekonomisini düzeltme adına finansal düzenlemeler içeren *leges cornelia* hayata geçirdi. Öncelikle kredi ödemelerinde borçluları sıkıntıya sokan ve onların iflas etmesinde büyük pay sahip olan bileşik faiz ile ödeme yerine basit faiz ile ödeme yapılması kararlaştırıldı. Bununla birlikte kredi faizi, alacaklı ve borçlu arasında kredinin verildiği tarihte belirlenip borcun tüm vadesine yayılacaktı. *Leges cornelian*’ın öngördüğü diğer uygulama ise borç davalarında dava dinlenmeden önce *praetora* ödenen *sponcionun* kaldırılmasıdır. Böylece *sponcio* ödeyemediği için dava alamayan vatandaşların önü açılmış oldu (Beesley, 1886: 130; Broughton 1952: 40).

Bu gelişmeler yaşanırken, mevcut siyasi oligarşinin karşısında olanların faaliyetleri dikkat çekmektedir. Bunların başında eski bir *optimas* olan *tribunus plebis*, Publius Sulpicius Rufus

---

⁹⁰ Sulla’nın eşi Metella ayrıca *princeps senatus* Aemilius Scaurus’un eski eşidir (Plut. *Sull.* 6.10).

bulunmaktaydı (Broughton, 1952: 41).⁹¹ Kendisi Cicero (*Har. resp.* XLI)'un "Haysiyeti, tatlılığı ve konuşmadaki kesin özlülüğü o kadar büyüktü ki, hitabetiyle bilge insanları bile hataya ve erdemli insanları kötü duygulara sürükleyebiliyordu" şeklinde övdüğü başarılı bir hatipti.⁹² Drusus çemberinin önde gelenlerinden olan Sulpicius, çevresinde Drusus'un politikalarını devam ettirecek varis olarak görünmekteydi (Cary ve Scullard, 1975: 226). Müttefikler Savaşı'nda *legatus* olarak görev alan Sulpicius, dostu *consul* Pompeius Rufus aracılığıyla Sulla ile iletişim kurmaya çalışıyordu. Sulpicius'un amacı, İtalyan ve Latinlerin, Müttefikler Savaşı'ı sonucunda elde ettiği Roma vatandaşlığının tüm kabileler arasındaki dağılımının denetlenmesini sağlamaktı. Çünkü *novus civis* mevcut otuz beş kabile arasında kaydedilmek yerine bu amaç için özel olarak oluşturulmuş sekiz kabileye yerleştiriliyor, bu durum da onların oylarının değerinin düşmesine neden oluyordu (App. *B Civ.* I.55; Jonathan, 1990: 449; Crook vd., 1992: 167; Keaveney, 2005: 46). Ancak Müttefikler Savaşı'nın henüz yeni bitmiş olması, Roma'nın bu savaşta ciddi kayıplar vermesi ve mevcut siyasi gücün statükocu *optimaten* meydana gelmesi bu isteğini kısık bir sesle dile getirmesine neden olmaktaydı. Nitekim bu süreçte gelişen bir olay Sulla'nın ve P. Rufus'un fikirlerini değiştirebileceğini konusunda Sulpicius'u cesaretlendirmişti. Sulla'nın eski rakiplerinden olan Iulius Caesar Strabo, aslında resmi başvuru imkânı olmasa da 88 yılının *magistra* seçimlerinde *consul* makamı için aday olmak istemişti (Katz, 1977: 45; Crook vd., 1992: 165-166).⁹³ I. C. Strabo'nun bu yasal olmayan girişiminin amacı *consul* koltuğunun gücünü kullanarak çıkaracağı bir kanun ile *lex varia*⁹⁴ ile sürgün edilmiş Drusus taraftarlarının affedilmesi sağlamaktı (Cic. *Rhet. Her.* II.45). Sulla'nın I. C. Strabo'ya destek vermesi zaten beklenen bir durum değilken, aynı zamanda Sulpicius'un da başını çektiği bir grup ona ciddi bir şekilde karşı çıkmıştı (Scullard, 2010: 59). Olaylar Roma şehri sokaklarında ilgili taraflar arasında çatışma çıkaracak kadar ilerlese de I. C. Strabo'nun talebi reddedilmişti (Cic. *Har. resp.* 43; Cic. *Brut.* 226; Broughton, 1952: 41 Keaveney, 1979: 452-460, Jonathan, 1990: 449).

C. Strabo'nun isteklerine karşı gelerek Sulla'nın güvenini kazandığını düşünen Sulpicius, İtalyan müttefiklere daha fazla taviz verilmesi konusunda destek alacağını düşünse de bu beklentisi boşa çıkmıştı. Çünkü bu konuda katı bir görüşe sahip olan Sulla, İtalyan müttefiklere zaten hak ettiklerinin verildiğini düşünüyor, onlara daha fazlasını vermek için herhangi bir neden görmüyordu (Keaveney, 2005: 47). Bundan dolayı Sulpicius Sulla'dan uzaklaşmış ve yeni bir ortak arayışına

⁹¹ Publius Sulpicius Rufus'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Sulpicius" *cognomeni* kullanılacaktır.

⁹² Cicero'nun olumlu yorumlarının aksine Plutarchus (*Sull.* 8.1) Sulpicius hakkında; küstah, zalim ve açgözlü gibi birçok olumsuz ifade kullanmıştır.

⁹³ 90 yılında *aedilis* seçilen I. C. Strabo daha önce *praetorluk* yapmadığından dolayı *magistra* seçimlerinde *consul* makamı için aday olamazdı (Mommsen, 1894c: 531; Broughton, 1952: 41; Crook vd., 1992: 165-166).

⁹⁴ *Lex varia*, *tribun* Quintus Varius Severus tarafından 90 yılında çıkarılmıştır. Müttefikler Savaşı sırasında isyanı teşvik ettiği iddia edilen politikacılar bu yasayla beraber sürgün edilmiştir (Dart, 2014: 94). Appianus (*B Civ.* I.37) bu yasanın *equitesin* baskısıyla hayata geçtiğini iddia etmektedir. Yunan tarihçi, Müttefikler Savaşı'nın başlamasıyla yaşanan kargaşa ortamından faydalanarak düşmanlarından kurtulmak isteyen *equitesin* Q. V. Severus'a bu yasayı çıkarması için baskı yaptıklarını aktarmaktadır.

girmiştir. O dönem şartlarında bu birliktelik için en iyi aday Gaius Marius'du. Zira Sulpicius'un desteklemek istediği İtalyan müttefikler, zamanında birlikte savaştıkları ve politik olarak desteğini aldıkları Marius'a büyük saygı duyuyorlardı. Bununla beraber Marius atlı sınıfı bir aileden gelmekteydi ve bundan dolayı *equites* üzerinde de ciddi bir etkiye sahipti (Crook vd., 1992: 168; Scullard, 2010: 59). Marius gibi birçok topluluk için simge olmuş bir ismi arkasına alan Sulpicius *novus civisin* oy haklarını eşit dağılacak şekilde düzenleyebilir ve böylece geçmişte Marius ve Saturninus ortaklığında olduğu gibi *senatus* üzerinde ciddi bir hâkimiyet kurabilirdi. Marius tarafından bakılırsa, Müttefikler Savaşı'nda ona *optimates* güdümündeki *senatus* tarafından o dönemki konumuna ve tecrübesine uymayan hatta onu aşağılayan düşük bir rütbe verilmiş, buna rağmen her ne kadar öne çıkmayı başaramamışsa da Sulla'nın gölgesinde kalmıştı. Marius için tekrar eski kudretine ve konumuna dönebilmek için gereken fırsat doğuyordu. Pontus kralı Mithradates ile yapılacak olası bir savaşı yönetmek ve bu mücadeleden zaferle dönmek ona eski prestijini kazandırabilirdi. Ne var ki bu konuda Marius'un önünde ciddi engeller vardı. Öncelikle Marius son on yıldır *res publica* politikasında aktif değildi ve yaşından dolayı sağlık problemleri ile uğraşıyordu. Ayrıca o dönem *senatus*, *optimates* güdümünde olduğundan Marius'un siyasi etki alanı oldukça dardı. Dahası, Müttefikler Savaşı'nda gösterdiği üstün performans ile o an için kariyerinin zirvesinde olan ve Marius'dan on dokuz yaş genç olan *consul* Sulla bu savaşı yönetmek için en önde gelen adaydı.⁹⁵ Bütün bu unsurlar bir araya gelince Marius, Sulpicius'un için uygun bir ortak olabilirdi. Nitekim bir süre sonra bir araya gelen ikili aralarında gizli bir anlaşma yaptılar. Buna göre Marius, Sulpicius'a İtalyan müttefikler konusunda destek verecek, Sulpicius da Marius'u Mithradates Savaşı başkomutanlığına atayacaktı (Badian, 1970: 14). Görüldüğü gibi gelişen süreçte aslında eski bir *optimas* olan Sulpicius ve dönemin belki de en ünlü *popularis* figürü Marius'un başını çektiği politik bir blok ortaya çıkmıştı. Beesley (1886: 132), Plutarchus'un anlatımından yola çıkarak bu ortaklığın tamamen çıkar ilişkisine dayandığını, Sulpicius'un kendisini Drusus'un arkadaşı ve halefi olarak gördüğünü, Marius'un onun gözünde sadece hedefleri için bir araç olduğunu ifade etmiştir. Duncan (2017: 145) ise Sulpicius'un bir Saturninus hayranı ve onu taklit eden birisi olarak tanındığına dikkat çekerken, Cicero ve Plutarchus'un onun hakkında söylediklerini de hesaba katarak Sulpicius'un popüler politikalara eğilimli bir siyasetçi olduğunu işaret etmiştir.

Aradığı desteği bularak yola çıkan Sulpicius bir süre sonra yasama programını açıklamıştı. Daha önce Sulla ile paylaştığı ancak kesin bir dille ret cevabı aldığı *novus civisin* tüm kabilelere dağıtılması ilk gündem maddesiydi (Mommsen, 1894c: 532). Buna ek olarak, Sulla'nın gözüne girmek için daha önce karşı çıktığı *lex variadan* dolayı sürgün edilenlerin affedilmesini içeren kanun

⁹⁵ Bu süreçte Pontus Kralı Mithradates, Asia'da yayılcı politikalarına devam ediyordu. Üstelik "Ephesus Akşamı" olarak tarihe geçen olayda yaklaşık 80.000 Romalıyı bir günde öldürerek büyük bir katliam gerçekleştirmiştir (Cic. *Leg. Man.* 7; Livy. *Per.* 78; Vell. Pat. II.18.1-2; Plut. *Sull.* 24.7; *Pomp.* 37.4; Flor. I.40.7-8; App. *Mith.* V.22-23; Dio. Cass. XXXI.101.1; Oros. VI.2.2-3).

teklifini de tasarıya eklemişti (Cic. *Rhet. Her.* II.45).⁹⁶ Aslında Sulpicius'un bu beklenmedik hareketindeki amacı Sulla ve onu destekleyenlerini zor durumda bırakmaktır. Zira sürgün edilenlerin geri dönmesi demek Sulla'nın çevresinde daha çok düşman ve bununla paralel olarak daha fazla sorun demektir. Sulpicius'un diğer bir dikkat çeken önerisi ise yirmi bin *dēnārius*tan fazla borcu olanların *senatusta* yer almayacak oluşuydu (Plut. *Sull.* 8.2; Broughton, 1952: 41; Crook vd., 1992: 168; Keaveney, 2005: 48; Scullard, 2010: 59). Burada Sulla'nın da hedef alındığı iddia edilse de yakın zamanda birçok savaştan zaferle dönmüş ve gücünün zirvesinde bir *consul*ün maddi sıkıntı çekmesi pek olası değildir. Sulpicius'un bu yasa teklifi ile *senator*lerin hedef alınması daha ihtimal dâhilindedir. O dönem Roma dünyasında borç alıp vermek oldukça sık rastlanılan bir durumdur. Bu yüzden geliri ve statüsü ne olursa olsun herhangi bir vatandaşın borçlu olması gayet normal karşılanmaktaydı. Üstelik Müttefikler Savaşı'ndan dolayı birçok *senator* İtalya'nın çeşitli bölgelerindeki mülklerinden gelir elde edememiş ve ekonomik olarak zor durumlara düşmüştü. Bütün bu etkenler bir araya geldiğinde Sulpicius'un saldırgan bir politika izleyerek mevcut *senatus* ve *optimates* hedef aldığı açıktır. Nitekim beklenildiği üzere bu yasa tasarısı büyük tepkilerle karşılaşmış, her iki tarafında taş ve sopalarla birbirine saldırdığı çatışmalar meydana gelmiştir (Keaveney, 2005: 48).

Bu gelişmeler yaşanırken, aynı süreçte Mithradates savaşı komutasına da atanan Sulla Müttefikler Savaşı'ndan geriye kalan son isyancıların temizlenmesi için Nola'ya hücum etmişti (Diod. Sic. XXXVII.2.13; Vell. Pat. II.18.3-4; Plut. *Sull.* 7.1-3; App. *Mith.* V.22). Kuşatma devam ederken Roma şehrinde yaşananları öğrenen Sulla hemen başkente geri döndü. Şehre ulaştığında Sulpicius'un oluşturduğu tasarının oylama günü yaklaştığından dolayı kentte karışıklık devam etmekteydi. Gidişat tasarının gözdağı vererek veya zor kullanarak geçeceğini gösteriyordu. Bunun üzerine Sulla ve P. Rufus çareyi *feriae*⁹⁷ ilan etmekte bularak yasal bir işlem yapılmasının önüne geçtiler (Duncan, 2017: 187). Ancak buna aldırmayan Sulpicius, altı yüz *equites* ve yüzlerce de silahlı fedaisinden meydana gelen ve "anti-senate" olarak adlandırılan kendine ait bir çete ile foruma doğru ilerledi (Plut. *Sull.* 8.2; Cary ve Scullard, 1975: 227; Crook vd., 1992: 168; Keaveney, 2005: 48). Bu esnada *consuller* Castor ve Pollux tapınaklarının önünde bir *contio*⁹⁸ düzenliyorlardı (Plut. *Sull.* 12.3). Sulpicius *feriae*nin derhal iptal edilip oylamanın yapılmasını istedi. Bunun üzerine iki taraf arasında tansiyonun artması ile büyük bir arbeye yaşandı. Bu esnada P. Rufus kaçmayı başarırken, oğlu ve ayrıca Sulla'nın damadı olan Quintus Pompeius Rufus ise Sulpicius'un destekçileri tarafından öldürüldü (Mommsen, 1894c: 535; Lintott, 1971b: 452; Scullard, 2010: 59).

⁹⁶ Sulpicius bu tasarının "sürgün edilenlere" değil "şiddete maruz kalanlara" yönelik olduğunu, yasanın kapsadığı kişilerin isimlerini değiştirdiği için I. C. Strabo ile aynı tasarımı önermediğini belirterek kendisini savunmuştur (Cic. *Rhet. Her.* II.45).

⁹⁷ Genel anlamda bir tür tatil olarak tanımlanabilecek *feriae*nin birçok türü bulunmakta olup, bu çalışmada bahsedilen *feriae imperativae* ise Romalı bir *dictator*ün, *consul*ün veya *praetor*ün acil durumlarda siyasi işleri ve davaları askıya alarak o günü tatil ilan etmesidir (Smith, 1849: 529-530).

⁹⁸ Hiçbir yasal düzenlemenin yapılmadığı, katılan vatandaşların oylamada bulunmadığı, bilgilendirme veya propaganda amacı ile yapılan halka açık toplantı (Tan, 2008: 163-164; Hornblower ve Spawforth, 2012: 443).

Kargaşadan zorla çıkabilen Sulla ise Marius'un evine sığınmıştı. İkilinin burada ne konuştuğu bilinmemekle beraber o sırada canını kurtarmaya çalışan Sulla'nın herhangi bir emir dayatabilmesi pek olası değildir. Marius'un o esnada Sulla'yı, Sulpicius'un isteklerini yerine getirme konusunda uyarması muhtemeldir. Gerçekten de Sulla da Marius'un evini terk ettikten sonra *feriae*yi iptal etmişti (Jonathan, 1990: 450). Sonrasında ise kentin artık kendisi için güvenli olmadığını düşünen Sulla Roma şehrinden ayrıldı ve Capua'daki kurmaylarına haber gönderdikten sonra Nola'da tekrardan ordusuna katıldı (Plut. *Mar.* 35).

Yaşanan bu olayların ardından Sulpicius *feriae*enin kalkması üzerine hemen harekete geçti (Plut. *Mar.* 34.4). Öncelikle *lex variada*n dolaylı sürgün edilenlerin geri çağırılması ve *senator* olmak için gereken borç sınırını öngören yasaların çıkmasını sağladı. Ardından daha da ileri giderek Mithradates savaşın komutasının Sulla'dan alınıp Marius'a devredilmesini sağlayan kanunu uygulamaya geçirdi (Cic. *Phil.* 12.7; Vell. Pat. II.18.6; Plut. *Mar.* 35.5; *Sull.* 8.8; Flor. II.9.6; App. *B Civ.* I.56; Oros. V.19.3; Broughton, 1952: 40; Lintott, 1971b: 443). Böylelikle istediği yasaları güç kullanarak da olsa geçiren Sulpicius *res publica* politikasında dizginleri ele almış oluyordu. Hatta Cicero (*Har. resp.* 43) bu duruma atıf yaparak eski bir *optimas* olan Sulpicius için "Popüler esinti, mükemmel bir konumdan yola çıkan Sulpicius'u dilediğinden daha fazla bir yere taşıdı" ifadesini kullanmıştır. Roma şehrinde bunlar yaşanırken o an Nola'da bulunan Sulla ise Sulpicius'un bu süreçteki faaliyetleri sonucunda prestijini kaybetmişti. Lakin Sulla, yine de Mithradates karşısında kazanacağı olası bir zafer ile yeniden *res publica* politikasında yeniden yükselebileceğini düşünüyordu. Ancak başkentten gelen ve savaşın komutasının Marius'a devredildiği bildiren haber üzerine Sulla Roma tarihinde bir ilke imza atacak eyleme karar verdi.

Sulla *legiō*ları ile Roma şehrine ilerlemeyi ve yaşanan bu krize bir son vermeyi planlıyordu (Plut. *Sull.* 9.1-9; Flor. II.9.6; App. *B Civ.* I.57. Oros. V.19.3). Sulpicius'un güç kullanarak İtalyan şehir devletleri ile ilgili yasaları geçirmesi, Mithradates savaşı komutasını Marius'a devretmesi hatta daha da ileri giderek görev başındaki *consullere* saldırması Sulla adına itici bir güç olabilir ancak o an gerçekleştirmek üzere olduğu eylem Sulpicius'un yaptıklarının çok daha ötesindeydi. Zira Sulla'nın bu hareketi Romalılar için oldukça kutsal kabul edilen *pomeriumu* bir ordu ile geçmek anlamına geliyordu. Roma tarihinde daha önce hiçbir generalin cesaret edemediği bu eylem için Sulla öncelikle yaklaşık altı *legiō*dan oluşan kuvvetlerini ikna etmek zorundaydı. Aslında o an sahip olduğu birlikler Müttefikler Savaşı'nda emri altındaki sadık askerlerden oluşsa da *pomeriumu* ihlal etmek gibi olağanüstü bir durumla karşı karşıya olunduğundan onları ekstra motive etmesi gerekiyordu. Bunu gerçekleştirmek adına Sulla bütün ordusuna seslenmek için onları bir araya topladı. Sulla konuşmasında; Mithradates savaşı komutanlığının haksız bir şekilde elinden alarak Marius'a devredildiğini belirtirken, aynı zamanda Marius'un savaşa kendi *legiō*ları ile gideceğini özellikle vurgulamıştı. Sulla'nın buradaki amacı askerlerine doğudan kazanılacak olası bir zaferden sonra elde edilecek olan büyük miktardaki ganimetten mahrum kalacaklarını hatırlatmaktı (App. *B Civ.* I.57; Mommsen, 1894c: 538). Nitekim bunun farkında olan ve onlara daha önce vaat edilmiş

olan bu fırsatı kaçırmak istemeyen askerler de Sulla'nın çağrısına uydular ve onu sonuna kadar takip edeceklerini büyük bir coşku ile ilan ettiler.

Sulla'nın Roma'ya ilerleyeceği haberi Sulpicius ve Marius'u şaşırtmıştı. Kendileri de her ne kadar zor kullanarak Sulla'yı alt etseler de Sulla'nın ordusuyla *pomeriumu* aşp Roma şehrine girecek kadar çizgiyi aşacağını muhtemelen düşünmemişlerdi. Durumun ciddiyetini fark eden Marius, Sulla'dan ordusunu teslim alma ve askerlerine bir sadakat yemini ettirme adına iki *tribunus militum* gönderse de bu görevliler Sulla'nın askerleri tarafından taşlanarak öldürüldü (Plut. *Sull.* 9.1). *Tribunus militum*ların katledildiği haberini alan Marius da buna misilleme yaparak Sulla'nın Roma şehrindeki bazı arkadaşlarını öldürmüş ve onların mallarını yağmalamıştı (Keaveney, 2005: 52). Bunun üzerine paniğe kapılan *consul* Pompeius Rufus başta olmak üzere birçok kişi de kaçarak Sulla'ya sığındı (Duncan, 2017: 190). Artık Sulla'nın ordusu ile beraber Roma şehrine ilerleyeceğinden emin olan Sulpicius ile Marius direniş için hazırlıklara başladılar ve birlikleri bir an önce toplama adına harekete geçtiler. Ayrıca altı *legiō* gibi hatırı sayılır bir güce sahip olan Sulla'ya karşı daha fazla adam toplayabilmek için birçok köleye onlarla birlikte savaşmaları karşılığında özgürlük vaat ettiler (Plut. *Mar.* 35.5).⁹⁹ Bütün bunların sonucunda; 88 yılının *consulleri* Sulla ve Pompeius Rufus'un, aynı yılın *tribunus plebisi* Sulpicius'un ve eski *consul* Marius'un merkezinde bulunduğu, politik zeminde başlayan *populares* ve *optimates* mücadelesi artık bir iç savaşa dönüşmüş oldu.

Süreç devam ederken *senatus* durumu endişe ile takip ediyordu. Aslında yaşanan mücadelede kendileri de hedef alındığından başından beri Sulla'nın yanındaydılar. Ancak her ne kadar Sulpicius ve Marius yaptıkları ile çok ileri gitseler de Sulla'nın o an gerçekleştirmek üzere olduğu eylem onların bile gölgede bırakıyordu. Çünkü Sulla açıkça *pomeriumu* ihlal ediyor, *senatus consultum ultimum* olmadan otoritesini düşmanlarına karşı kullanmaya çalışıyordu. Bu durum *senatus* için kabul edilemez olduğundan partizan siyaset bir kenara konulmak zorunda kaldı (Crook vd., 1992: 170; Keaveney, 2005: 53). Öyle ki durum artık bir *populares* ve *optimates* mücadelesinden çıkmış, artık Marius ile Sulpicus'un etki dairesinde olan *senatus* ve bir *tyrannusun*¹⁰⁰ savaşına dönüşmüştü. *Senatus*, Sulla'yı uyarmak ve başkente ilerleme düşüncesinden vazgeçmesi için bir elçi heyeti gönderilmesine karar verdi. Sulla'nın kampına giden iki *praetor* Brutus ile Servilius, Sulla'dan bu eyleminden vazgeçmesini ve ardından *legiō*larını dağıtmasını istediler. Fakat ikili Sulla'dan olumsuz yanıt alırken, Sulla'nın askerlerinin hakaretlerine ve saldırılarına maruz kalarak Roma şehrine geri dönmek zorunda kaldılar (Plut. *Sull.* 9.2; App. *B Civ.* I.57).

⁹⁹ Plutarchus (*Mar.* 35.5), bu kölelerden sadece üç tanesinin Marius'a katıldığını belirtmektedir.

¹⁰⁰ Antik Yunan'da, özellikle VII. ve VI. yüzyılda, iktidara el koyarak monarşi biçimine bir yönetim sürdüren kişiye verilen ad (Eidinow, Hornblower ve Spawforth, 2012: 1523; Parker, 2014: 109-110).

Sulla Roma şehrine yaklaştıkça daha da tedirgin olmaya başlayan *senatus* iki sefer daha elçi gönderse de başarılı olamadı. Yine de bu süreçte Sulla, Campus Martius'da¹⁰¹ Sulpicius ve Marius ile buluşabileceğini ve anlaşmak için elinden geleni yapacağını belirtmişti (Beesley, 1886: 133). Sulla her kadar şartlar oluşursa ılımlı tavır sergileyeceğini beyan etse de bunu fazla önemsemeyen ve bu süre zarfında olası bir savaşa hazırlık için zamana ihtiyacı olan Marius, Sulla Pictae'ye¹⁰² ulaştığında dördüncü kez bir elçi heyeti göndermişti. Temsilciler daha uzlaştırıcı bir ton ile Marius'un düşünmek için süre istediğini iletirken, bu süreçte de Sulla'nın şehre kırk *stadiumdan*¹⁰³ fazla yaklaşmamasını talep ettiler. Ancak bunun bir oyalama taktiğini olduğunu anlayan Sulla ilerlemeyeceğine söz vermesine rağmen temsilciler gittikten sonra Roma şehrine doğru harekete geçti (App. B Civ. I.57; Crook vd., 1992: 171). Başkente vardığında kendisi *collis esquilusten*, Pompeius Rufus ise *porta collinadan* şehre girdiler. Sonrasında Marius'un ordusu ile *forum esquilinumda* çarpışan Sulla, Marius'u oldukça zor duruma düşürdü. Marius son bir çare olarak tekrardan kölelere özgürlük vaat ederek güç toplamaya çalışmışsa da bu çabası bir işe yaramadı ve ordusu kısa sürede dağılmaya başladı. Bunun üzerine savaşı kaybettiklerini anlayan Marius ve Sulpicius bölgeden uzaklaşarak saklandılar (Beesley, 1886: 134; Mommsen, 1894c: 539; Keaveney, 2005: 54).

Şehrin kontrolünü sağlayan Sulla, halkı aydınlatma adına bir *contioya* çağırarak bu eylemi neden gerçekleştiği konusunda bir açıklama yaptı. Sulla konuşmasında bu hareketin kişisel bir hırsın ürünü olmadığını, *res publicanın* demagogların eline geçtiğini, haksız yasaları zor kullanarak dayattıklarını, bu yüzden bir Roma *consulü* olarak halk düşmanlarını cezalandırmak için *pomeriumu legiōları* ile ihlal etmek zorunda kaldığını beyan etmişti (Duncan, 2017: 192). *Contio* sona erdikten sonra Sulla, Pompeius Rufus ile birlikte hem konumlarını sağlamlaştırma hem de şehirde tekrar *optimas* oligarşinin hâkimiyeti kurma adına düzenlemelere girmişlerdi. İlk iş olarak kendilerini şehirden süren *popularese* karşı harekete geçtiler. Bu bağlamda Marius, mevcut *tribunus plebis* Sulpicius ve Marius'un oğlu Genç Marius başta olmak üzere içlerinde Publius Cethegus, Iunius Brutus, Gnaeus ve Quintus Granius, Publius Albinovanus, Marcus Laetorius'un bulunduğu toplam on iki kişiyi; isyanda bulunmak, *consullere* silahlı saldırıda bulunmak, köleleri ayaklanmaya teşvik etmek suçlarından devlet düşmanı ilan ettiler (Livy. Per. 77; Plut. Sull. 10.1; App. B Civ. I.60).¹⁰⁴ Bununla birlikte sadece kişilere ceza vermenin geçici bir çözüm olduğunu bildiklerinden bu tarz olayların bir daha yaşanmaması ve *senatusta optimas* oligarşiyi sağlamlaştırmak adına bir dizi

¹⁰¹ Campus Martius, Antik Roma'da halk tarafından sahiplenilmiş yaklaşık 2 km² genişliğinde bir alandır.

¹⁰² Roma'nın birkaç mil güneyinde halka açık bir eğlence yeri (Strab. V.3.9).

¹⁰³ Kökeni Antik Yunan olan, neredeyse 185 metreye tekabül eden uzunluk ölçü birimi.

¹⁰⁴ Sulla Marius'u devlet düşmanı ilan etmenin yanında, onu öldürüp cesedini getirene para ödülü vereceğini belirtmiştir. Bu davranış her ne kadar yüksek sesle dile getirmeseler de *senatus* ve halk tarafından hoş karşılanmamıştı. Zira Marius, Sulla zor durumdayken onu –her ne kadar amacı farklı olsa da- evinde korumuş, kendisini Sulpicius'a teslim etmemişti (Plut. Sull. 10.1-4).

reformu uygulamaya geçirdiler. Öncelikle *senatusun* onayı olmadan hiçbir yasa halkın önüne getirilmeyecek, aynı zamanda tüm yasal işler *comitia centuriata*¹⁰⁵ yürütülecekti. *Comitia tributa*¹⁰⁶ ise atıl duracak ve *concilium plebis*¹⁰⁷ de sadece *tribunleri* seçme işiyle ilgilenecekti. Ayrıca yakın zamanda Sulpicius ve Drusus örneklerinde olduğu gibi artık tehlikeli bir silaha dönüşen *tribunus plebis* makamının yetkilerini düşürecek önlemler alınmıştı. Uygulamaya koyulan diğer önemli bir yasa da Servian Anayasası'ndaki gibi 100.000 *sesterius* değerinde mülkü olanların oyların yarısını temsil etmesiydi (App. B Civ. I.59; Beesley, 1886: 136; Mommsen, 1894c: 542; Broughton, 1952: 40; Katz, 1976: 498).¹⁰⁸ Burada dikkat edilmesi gereken husus, alınan bu tedbirlerin her ne kadar şehirde insanların kararını etkileyebilecek bir ordu olsa da kanuna uygun oluşudur.

Başkentte bunlar yaşanırken bir kölesinin kendisine ihanet etmesi sonucu ifşa olan Sulpicius yakalanmış ve akabinde öldürülmüştü.¹⁰⁹ Marius ise başta Minturnae¹¹⁰ yakınlarında bir bataklıkta saklanıyordu. Ancak buranın yerlileri ile problemler yaşamış daha sonra bir tekne ile Afrika'ya gitmesine izin verilmişti (Cic. Sest. 50; Fin. II.105; Livy. Per. 77.5-6; Plut. Mar. 38.2, 37.7, 40.1; App. B Civ. I.62; Oros. V.19.7). Bu süreçte Roma şehrinde bulunan muhalifler de endişe içindeydi. Liderleri pozisyonundaki iki kişiden biri ölmüş diğeri ise kaçmıştı. Roma *optimatesin* kontrolündeydi ve *senatusda popularesin* aleyhine ciddi yaptırımlar uygulanıyordu. Burada hem bulundukları konumdan dolayı hem de Marius'a yakınlıkları nedeniyle iki *popularis* öne çıkmaktaydı. Bunlar *Pontifex Maximus*, Quintus Mucius Scaevola ve *Princeps Senatus*, Lucius Valerius Flaccus'du. Q. M. Scaevola kızını Marius'un oğlu ile nişanlamıştı. Üstelik Marius'un devlet düşmanı ilan edilmesine, onun Roma'ya verdiği katkıları öne sürerek karşı çıkmıştı. L. V. Flaccus da Marius'dan ciddi destek gören bir *popularis*di. Lakin beklenenin aksine Sulla, muhtemelen hem onların makamlarına saygısından hem de bir *dictātor* izlenimi yaratmama adına onlara ve diğer muhaliflere zarar vermeyeceğini belirtmişti (Mommsen, 1894c: 542; Keaveney 2010: 158).

Şehirde kontrolü sağlayan ve *senatusu* yeniden *optimatesin* güdümüne sokan Sulla, ordusunu Capua'ya göndermişti (App. B Civ. I.63). Ordu her ne kadar bir taşkınlığa sebep olmasa da şehirde bulunması hem başta *pomeriumun* ihlalinden dolayı insanları tedirgin ediyor hem de Sulla'nın

¹⁰⁵ *Comitia centuriata* hem *patriciusların* hem de *pleblerin* katıldığı, yasa önerilerinin görüşüldüğü ve bu kanun tasarılarının kabul ya da ret biçiminde oylandığını devlet idaresinde önemli bir meclistir. Bu kurumda ayrıca *ensor*, *consul* ve *praetor* seçimleri gerçekleşirken, aynı zamanda savaş ve barış ilanları gibi önemli kararlar alınırdı (Abbot, 1901: 253-257).

¹⁰⁶ *Comitia tributa*, bütün Roma vatandaşlarından yani *patricius* ve *pleblerin* katılımından oluşan bir meclistir (Abbot, 1901: 259-261).

¹⁰⁷ *Concilium plebis*, *pleblerden* meydana gelen ve alınan kararların sadece *plebler* için geçerli olduğu meclisidir (Abbot, 1901: 261-265).

¹⁰⁸ O dönem 100.000 *sesterius* değerinde mülkü olanların ekseriyetle *senatus*taki zengin *optimaslar* olduğu düşünülürse bu uygulamanın *senatus*taki *optimas* oligarşiyi güçlendirme adına atılan bir adım olduğu aşikardır.

¹⁰⁹ Sulla bu köleyi önce azat etmiş, ardından efendisine ihanet etmesinden dolayı suçlu bularak Tarpeian Kayası'ndan aşağı attırılmıştır (Livy. Per. 77; Plut. Sull. 10.1).

¹¹⁰ İtalya'nın Güney Lazio kısmında bulunan bir şehir.

contioda dile getirdiklerinin aksine egemenliğini pekiştirmek adına güç kullandığı izlemimi yaratıyordu. Nitekim *legiō*ların Roma şehrini terk etmesinden sonra sürpriz olmayacak bir şekilde muhalefet hareketleri yeniden ortaya çıkmaya başlamıştı. Sulla ile direkt temasta bir sonuç alamayacağını tahmin eden Marius ve onunla sürgün edilenlerin yakınları, Sulla'nın eşi Metella'yı araya sokmaya çalışsalar da katı bir tutumla karşılaşarak başarılı olamamışlardır (Plut. *Sull.* 6.10). Aynı zamanda *consullere* karşı yine bu grup tarafından suikast planlandığı söylentileri de *popularese* karşı olan katı tutumu daha ileri bir boyuta taşıyordu (App. *B Civ.* I.63). Bu yüzden bütün bu girişimlerine rağmen başarılı olamayan Sulla karşıtları için belki de tek çıkar yol o an için gergin olan halk ve Sulla'nın kendini aklamak için göstermek zorunda olacağı toleransıydı.

Sancılı geçen bu süreçte gelecek yıl için *magistra* seçimlerin yapılması gerekiyordu. Sulla *tribun* seçimlerinde, eski silah arkadaşı olan fakat daha sonra arasının açıldığı Quintus Sertorius'un¹¹¹ *tribunus plebis* olma girişimlerini engelledi ve desteklediği aday olan Minatius Magius'un seçilmesini sağladı (Plut. *Sert.* 6.3; Broughton, 1952: 47). Ne var ki yeğeni Sextus Nonius Sufenas'ın *tribun* olarak atanması konusunda bir başarı sağlayamayan Sulla, baş düşmanı olan Marius'un yeğeni olan Marcus Marius Gratidianus'un *tribun* seçilmesine de mâni olamamıştı (Plut. *Sull.* 10.3; Katz, 1976: 498; Scullard, 2010: 60). Sulla için diğer olumsuz bir gelişme de *consul* seçimlerinde yaşandı. Sulla bu makama Publius Servillius Vatia'yı uygun görse de *consul* adayları için iki isim öne çıkmaktaydı. Bunlardan Gnaeus Octavius, Sulla ile bir bağlantısı olmayan ve *senatusa* sadık bir *optimas*dı (Duncan, 2017: 208). Sulla ile kişisel bir husumeti olmamasına rağmen onun ordusu ile Roma şehrine ilerlemesinden ve Marius'a karşı şahsi bir tavır koymasından rahatsızdı. Diğer aday tıpkı Sulla gibi *cornelia gensine* mensup olan Lucius Cornelius Cinna¹¹² ise tüm politikasını Sulla ve düzenlemelerini *res publica* siyasetinden silme üzerine kuran bir *popularisti* (Exsuper. 22-24; Scullard, 2010: 60). Nitekim Cinna gibi birisinin *consul* olması Sulla için kabul edilemez bir durum olsa da o anki siyasi atmosferde bu ve benzeri atamalara karşı gelmesi onun prestijini iyice düşüreceğinden bunun yerine durumu kendi lehine çevirmeye çalıştı (Lovano, 2002: 30). Öyle ki Sulla, Cinna'nın yani Marius taraftarı bir *popularisin consul* olmasına ses çıkarmayarak hatta sözde destek olarak olası bir *dictātor* ithamının önüne geçmiş oluyordu. Verilen bu taviz başlangıçta Sulla için riskli görünse de seçim sonucu ilan edilmeden önce hem Cinna'yı hem de G. Octavius'u Capitolina'ya götürmüş, burada büyük bir kalabalığın önünde getirdiği düzenlemeleri bozmayacakları konusunda onlara yemin ettirmiştir. Akabinde ikili ellerine bir taş alıp onu fırlatmışlardır. Taşın kırılmaz oluşu ettikleri yeminin bozulamayacağını, taşın fırlatılması ise sözlerinden dönerlerse bir taş gibi Roma şehrinin dışına atılacaklarını sembolize ediyordu (Plut. *Sull.* 10.4; Crook vd., 1992: 173). Böylelikle Sulla hem halka istediklerini verdiğini hem de politik olarak arkasını sağlama aldığını düşünüyordu (Cass. Dio. CII.1).

¹¹¹ Quintus Sertorius'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Sertorius" *cognomeni* kullanılacaktır.

¹¹² Lucius Cornelius Cinna'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Cinna" *cognomeni* kullanılacaktır.

Bütün bu bilgiler ışığında *magistra* seçimlerinin Sulla'nın beklediği gibi geçmediği açıktır. Zira politik zeminde kısıtlanmak için çeşitli önlemler aldığı *populares* yine de *consul* ve *tribun* gibi önemli makamlar elde etmeyi başarmıştı. Aslında bu durum halkın Sulla'ya olan tepkisinin politik kulvara bir yansımasıydı. Nitekim masa başında istediği başarıyı sağlayamayan Sulla yaşadığı prestij kaybını düzeltmek adına bir çıkış yolu ararken doğuda meydana gelen bir gelişme ona aradığı fırsatı sunmuştu. Pontus kralı Mithradates Hellas'ı işgal ederken, bölgede gerçekleştirdiği faaliyetler ile *res publicaya* karşı bir tehdit unsuru oluşturmaya başlamıştı. Sulla hem Roma'yı bu tehlikeden kurtarmak hem de ona olan güveni tazelemek adına harekete geçmeye karar verdi (Keaveney, 2005 :61). Ancak Roma şehrinden çıkmadan önce birtakım hazırlıklar yapması gerekiyordu. Sulla'nın öncelikli hedefi, kendisi doğudayken başkentte karşıtlarının gerçekleştireceği bir hukuk ihlali veya geçmişte Sulpicius'un meydana getirdiği biçimde bir güç kullanımında olaya hızlıca müdahale edebilecek bir askerî gücü arkasında bırakmadı. Sulla'nın aklında o sırada Picenum'da¹¹³ bulunan ve Müttefikler Savaşı'nın Marsilerle olan son mücadelelerini yürüten Pompeius Strabo'dan komutayı alıp eski meslektaşı Pompeius Rufus'a devretmek vardı (Scullard, 2010: 60). Sulla'nın bu kararı almasında hem P. Rufus'un halkın gözünde saygın bir eski *consul* olmasının hem de eski bir *eques* olan P. Strabo'nun, Sulpicius ile mücadelede pasif bir tutum sergilemesinin *optimateste* yarattığı endişenin büyük etkisi vardı (Mommsen, 1894c: 546; Keaveney, 2005: 62). Sulla öncelikle bir *senatus consultum* ile tasarıyı meclise sundu. P. Rufus mecliste hala saygı gördüğünden olumlu ilerleyen süreç P. Strabo'ya yakınlığı ile bilinen *tribun* Gaius Herennius'un vetosu ile çıkmaza girdi. (Crook vd., 1992: 173). Böylece P. Rufus sadece *senatus consultum* ile onaylanan bir karar ile ordunun başına geçmek üzere Picenum'a gitti (App. B Civ. I. 63). P. Strabo ilginç şekilde fazla bir tepki vermeden, kendi rızası ile komutayı P. Rufus'a devretmişti. Oldukça şüphe uyandıran bu hareket, P. Rufus'un bir süre sonra askerler tarafından öldürülmesi ile kuşkuları haklı çıkarmıştır. Bu da bu feragatin masum olmadığını, bu olayda P. Strabo'nun parmağı olması ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir (Livy. Per. 77; Vell. Pat. II.20.1; Smith, 1870: 474; Broughton, 1952: 40).

P. Rufus'un ölüm haberini alan Sulla, şehirde durmanın kendisi için güvenli olmayacağını anlamış ve kentten ayrılmak üzere hazırlıklara başlamıştı (App. B Civ. I. 64). Bütün bunlar yaşanırken Cinna her ne kadar bir yemin etmişse de buna aldırmadan Sulla'ya karşı girişimlerde bulunmak adına harekete geçti ve ismi Vergilius veya Verginius olan bir *tribunus plebis* aracılığı ile Sulla aleyhine bir soruşturma açtı (Cic. Brut. 179; Broughton, 1952: 47; Crook vd., 1992: 174). Cinna'nın amacı Sulla'nın mahkemede kınanmasını sağlayarak, geçirdiği tüm yasaları yürürlükten kaldırmak ve *imperium* yetkisini elinden alarak Mithradates Savaşı komutasından vazgeçmesini sağlamaktı. Ancak Sulpicius'un benzer faaliyetleri sonucunda Sulla'nın *legiō*ları ile Roma şehrine girmesinin yarattığı etki tazeliğini korumaktaydı. Üstelik iyice yaklaşan Mithradates tehlikesinden dolayı Roma halkı, Sulla gibi yetenekli ve tecrübeli bir askerinin yetkisinin elinden alınmasının o an için iyi bir fikir olmayacağına kanaat getirmişti. Bu etkenlerden dolayı Cinna'nın girişimleri başarılı

¹¹³ Günümüzde İtalya'nın Ancona bölgesinde bulunan Marche'in içinde bulunan antik yerleşim yeri.

olamadı ve Sulla da Nola kuşatmasını Appius Claudius Pulcher'a devrederek Mithradates ile mücadele için Hellas'a doğru yola çıktı (Diod. Sic. XXXVII.2.13; Cass. Dio. CII.1; Eutr. V.4; Mommsen, 1894c: 546-547).

2.2. *Dominato Cinnae* ve Bu Süreçte Pontus Kralı Mithradates ile Yapılan Savaşlar

Sulla'nın Roma şehrinden olaylı bir şekilde ayrılışının ardından *res publica* politikasında gergin bir hava mevcuttu. Her ne kadar son seçimlerle beraber bir *popularis* ve bir *optimas consul*ün başını çektiği siyasi bir denge kurulmuşsa da özellikle *populares* tarafı daha baskıcı bir tavır sergilemekteydi. Nitekim Sulla'nın Roma'dan ayrılmasını fırsat bilen Cinna hemen girişimlere başlamıştı. Cinna'nın öncelikli hedefi, *novus civis*in seçimlerde oylamaya nadiren çağrılan sekiz kabileye değil, o dönem etkin durumdaki otuz beş kabilenin içine yerleştirilmesiydi (Cic. *Phil.* 13.7; Vell. *Pat.* II.20.2). Böylece eskisinin aksine oyları daha değerli hale gelecek olan *novus civis*, *res publica* siyasetinde daha belirleyici bir rol üstlenebilecekti. Appianus (*B Civ.* I.64), Cinna'nın bu düşüncesinin altında *novus civis*in oylarıyla elde edeceği politik güç sayesinde Marius ve onunla sürülen taraftarlarına yöneltilen suçlamaların düşürülerek onların geri çağırılması olduğunu belirtmiştir. Ancak Cinna'nın bu tasarımı sunarken *novus civis*in yaşadığı haksızlığa mı yoksa onların değerlendirilen oyları ile Marius'u yasal olarak geri çağırabilme ihtimaline mi vurgu yaptığı bilinmemektedir. Appianus (*B Civ.* I.64)'un Cinna'nın bu hareketi için *novus civis*den üç yüz *talentum* rüşvet aldığı ifade etmesi birinci ihtimali güçlendirmektedir. Diğer taraftan *popularis* bir simge haline gelen Marius hâlâ Roma'da çok sevilirken, sürgün edilme biçimini de her kesimden insan tarafından kınanmıştı. Ayrıca bir ordunun başında bulunan ve zorda kaldığında askerî gücünü kullanmaktan çekinmeyecek olan Sulla, *populares* için ne yapacağı öngörülemez bir tehditti. Bu bağlamda Q. Sertorius ve G. Marius, *popularese* hizmet edecek güçlü bir askerî blok oluşturabilirdi. Bütün bunlara Exsuperantius (22)'un Cinna'nın bu eylemleri Marius'u yükselten ve yücelten insanların iyiliği için yaptığını ifade etmesi eklenince ikinci ihtimal de göz ardı edilemeyecek bir konuma gelmektedir.

Cinna bu tasarımları halka açıkladıktan sonra hemen uygulamaya geçirmek istemiştir. Bunun kolay olmadığını bildiğinden foruma onu destekleyenlerle birlikte silah kuşanarak gelmiş ve yasaların geçmesi konusunda gözdağı vermek istemişti (App. *B Civ.* I.64). Ancak bu noktada saygın *plebler*in bile Cinna'ya katılmadığı, muhtemelen, olayların büyümesini istemediklerinden diğer *consul* Gn. Octavius'a bağlı kaldıkları görülmektedir. Akabinde *tribun*lerin birçoğu teklifleri veto edince bölgedeki *novus civis*in de Cinna'ya katıldığı bir ayaklanma meydana geldi (Vell. *Pat.* II.20.3; Plut. *Sert.* 4.4; *Mar.* 41.1). Bunun üzerine Gn. Octavius hemen olay yerine gelerek duruma müdahale etti ve Cinna'yı bölgeden uzaklaştırdı. İsyan eden *novus civis*lerin ise bir kısmı olay anında öldürülürken, geriye kalanlar da şehirden sürüldü (Crook vd., 1992: 174; Lovano, 2002: 33-34). Cinna'nın aşırıya kaçan bu eylemlerini fırsat bilen Gn. Octavius, *senatus* ile ortak hareket ederek

daha önce yapılmamış bir işe imza attı ve *libri sibyllinide*¹¹⁴ geçen kehanetlerini Cinna aleyhine kullanmak adına harekete geçti. Gn. Octavius'un yönlendirmesi ile rahipler, alametlerde Cinna ve yanındaki altı *tribun*ün ülkeden sürülmesinin Roma'ya huzur, sükûnet ve güven sağlayacağına dair işaretler olduğunu halka açıkladılar (Gran. Licin. XXXV; Katz, 1976: 503). Nitekim bütün bunlara dayanarak Cinna yurttaşlıktan çıkarıldı ve başkentten sürüldü (Vell. Pat. II.20.3; Plut. Mar. 41.1; Beesley, 1886: 141; Katz, 1976: 501). Ardından kendisinin *consullüğü* düşürülerek yerine *flamen dialis*¹¹⁵ Lucius Cornelius Merula atandı (Broughton, 1952: 47; Lovano, 2002: 35).

Roma tarihinde eşine rastlanmayacak bir şekilde makamı elinden alınan ve aynı zamanda vatandaşlıktan da çıkarılan Cinna bir an önce bunun intikamını almak istiyordu. Bunu gerçekleştirme adına öncelikle Tibur, Praeneste, Nola gibi daha yeni vatandaşlık elde etmiş şehirlere giderek onları Roma'daki *optimas* oligarşiye karşı kıskırttı ve hepsinden savaşı finanse etme adına para topladı (Vell. Pat. II.20.4; App. B Civ. I.64; Crook vd., 1992: 174). Ardından bazı İtalyan şehirlerine vatandaşlığın yanında eşit ve tam oy hakkı vaat ederek onları da kendi safına çekti (Duncan, 2017: 199). İlerleyen süreçte, hali hazırda bir savaş kahramanı olan ve askerler arasında popüler hale gelen Q. Sertorius, bunun dışında Gnaeus Papirius Carbo,¹¹⁶ Gaius Milonius ve Genç Marius'un içine bulunduğu birçok *popularis* Cinna'ya katıldı (Lovano, 2002: 35). Böylelikle zaten hatırı sayılır bir maddi ve askerî güç¹¹⁷ toplayan Cinna, Roma'da ağırlığı olan insanların ona katılmasıyla pozisyonunu kuvvetlendirmiş oldu.¹¹⁸ Sonrasında diğer bir ordunun bulunduğu Capua'ya giden Cinna ona halk tarafından verilen makamının yasa dışı bir şekilde elinden alındığını ifade etmiş, ayrıca mücadelesini sadece kendi için değil *novus civisin* geleceği için verdiğini belirtmiştir. Cinna'nın bu çağrısından etkilenen bölgedeki askerler de ona bağlılığını sunmuştur (App. B Civ. I.65; Mommsen, 1901, 60; Crook vd., 1992: 175).

Cinna'nın başkentten kovulduğu, ardından *senatus* ve *optimatese* karşı mücadele etmek için güç topladığı dönem Afrika'da bulunan Marius, yaşanan bu siyasi krizi bir fırsata çevirme adına yanında bulunan birkaç mağribi atlıyla beraber İtalya Yarımadası'na doğru yelken açtı. Akabinde Tyrrhenia'daki¹¹⁹ Telamon'a giderek oradaki Etrüsklülere özgürlük vaat etti ve onların sadakatini

¹¹⁴ *Libri sibyllini*, Cumealı Sibyl'in Roma'nın yedinci kralı Tarquinius Superbus'a satmak istediği dokuz ciltlik bir kitap serisidir. Kral ödemeyi reddedince Sibyl kitaplardan altı tanesini yakmış, sonrasında kalan üçünü krala yine dokuz tanesi ile aynı fiyata satmak istemiştir. Sibyl'in bu hareketi Kralı meraklandırmış, bunun üzerine Tarquinius Superbus kitapları satın almıştır. Kitaplar daha sonra acil durumlarda kullanılmak üzere Capitolina Tepesi'ndeki Iupiter Tapınağı'nda tutulmuşlardır. Ancak kitaplar 83 yılında çıkan bir yangında yok oldular (Smith, 1859: 1043-1044).

¹¹⁵ Antik Roma dininde Iupiter'in başrahibi (Smith, 1859: 540-541).

¹¹⁶ Gnaeus Papirius Carbo 'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Carbo" *cognomeni* kullanılacaktır.

¹¹⁷ Velleius (II.20.4) otuz *legiō*luk bir askerî güçten bahsetmektedir.

¹¹⁸ Appianus (B Civ. I.64), *senatusun* istikrarsızlığından şikayetçi olan birkaç *optimasın* da Cinna'ya katıldığını ifade etmektedir.

¹¹⁹ Antik dönemlerde İtalya'nın Lazio ve Toskana topraklarını kapsayan tarihi bölge.

kazandı (Plut. Mar. 41.2; App. B Civ. I.67; Mommsen, 1901: 60; Crook vd., 1992: 175; Lovano, 2002: 39). Bu süreçte Hispania'da bulunan ve Marius'un yola çıktığını duyan M. Junius Brutus ile diğer sürgünler de ona katılmak üzere yola çıktılar (Gran. Licin. XXXV). Ancak bu süreçte Marius bir ikilem yaşamaktaydı. O an Roma'nın mevcut *consul*ünden biri olan G. Octavius'a büyük saygı duyuyor ve *res publicayı* adil bir şekilde yöneteceğine inanıyordu (Plut. Mar. 61.3). Diğer taraftan Sulla ve başını çektiği *optimates* Marius'u Roma şehrinden sürmüş, bununla kalmayıp onların aleyhine anayasal yaptırımlar düzenlemişlerdi. Bu nedenlerden dolayı Marius, başkent üzerine ilerleme ve mevcut oligarşiyi yıkma planı olan Cinna'yı kendisine daha yakın buldu. Cinna'ya eğer *consul* makamını beraber paylaşacaklarsa ortak hedeflerde buluşabileceklerinin mesajını ilettiler (Diod. Sic. XXXVII.29.3; Oros. V.19.8; Exsuper. 27). Marius'un hem itibarından hem de askerî yeteneklerinden faydalanmak isteyen Cinna onun bu teklifi kabul etti ve ikili Tiber kıyılarında kamp kurdular (Mommsen, 1901: 61; Carney, 1970: 62).¹²⁰ Sonrasında yapılan istişarede ise ordunun Cinna, Marius, Sertorius ve Carbo'nun yöneteceği şekilde dörde bölünerek başkente ilerlenmesine karar verildi (Livy. Per. 79; Flor II.9.13; Oros V. 19.9).¹²¹ Böylece daha bir sene önce politik kulvardan çıkarak savaş ortamına sıçrayan *optimates* ve *populares* mücadelesi şimdi roller değişerek tekrar su yüzüne çıkıyordu.

Cinna ve Marius'un savaş hazırlıklarını öğrenen *consuller* şehri koruma adına hareket geçmişlerdi. Öncelikle kentin siperlerini ve duvarlarını güçlendirip, üzerlerine savaş aletlerini yerleştirdiler (App. B Civ. I.66). Ardından askerî güç toplama adına kendilerine sadık olan şehirlere haber gönderdiler. Sonrasında ise o sırada Asculum'un¹²² yakınlarında ordusunun başında bulunan P. Strabo'yu yardıma çağırdılar. P. Strabo harekete geçse de pragmatist bir tavır sergilemesi gözden kaçmamaktaydı. Öyle ki her iki tarafla da dirsek teması kurarak kendine bir fayda sağlamaya çalışıyordu (Livy. Per. 79; Vell. Pat. II.21.1-2; Gran. Licin. XXXV; Beesley, 1886: 142; Broughton, 1952: 88; Crook vd., 1992: 175).¹²³ Nitekim Cinna tarafından olumlu bir cevap alamayan hatta

¹²⁰ Sertorius Marius'un Cinna'ya katılmasını olumlu karşılamamıştır. Zira Cinna'nın zaten *senatusun* birliklerini alt edebilecek kadar askerî birlik topladığını, bundan dolayı Marius'un yardımına gerek olmadığını düşünüyordu. Ayrıca Marius'un hırslından dolayı her karara müdahale edeceğinden ve gereksiz sertlik uygulayacağından şüpheleniyordu. Asıl kaygısı ise olası bir zaferi Marius'un kendine mal edeceği ve otoriteyi paylaşmakta sıkıntı çıkaracağı konusundaydı. Cinna ise Sertorius'a kısmen hak vermekle beraber Marius'la anlaşmaktan sonra onu dışlamanın mantıklı bir hareket olmadığını, onunla yaşanacak bir gerilimin *senatus* ile kılıç mesafesindeyken kendilerine zarar vereceğini belirtmiştir (Plut. Sert. 5.2). Sertorius'un Marius ile ortaklığa karşı çıkmasının altında kişisel bir kaygı olması da muhtemeldir. Hali hazırda Hispania'dan bir savaş kahramanı olarak dönen Sertorius, Marius gibi uzun süre önce emekli olmuş ve ülkeden sürülmüş olsa da Roma'da hâlâ çok büyük ağırlığı olan birisinin altında ezileceğini ve kendini ifade edemeyeceğini düşünmesi olasıdır ((Beesley, 1886: 142; Mommsen, 1901: 61).

¹²¹ Plutarchus (Sert. 5.5) ordunun Cinna, Marius, Sertorius yöneteceği şekilde üçe bölündüğünü ifade ederken. Appianus (B Civ. I.67) ise ordunun üçe bölündüğünü, ancak bu üç bölümden birini Cinna ve Carbo'nun beraber yönettiğini belirtmektedir.

¹²² Antik Picenum bölgesinde bir şehir.

¹²³ 105 yılının *consulu* Rutilius Rufus, P. Strabo'nun bu tarz hareketleri yüzünden onun hakkında "yaşayan en alçak insan" ifadesini kullanmıştır (Matyszak, 2013: 110).

Orosius (V. 19.9)'un tabiri ile küçümsenen P. Strabo, bunun üzerine Gn. Octavius'u desteklemeye karar verdi ve hemen harekete geçerek Sertorius ile bir dizi çatışmaya girdi.

Aynı süreçte Marius Ostia'yı¹²⁴ işgal etmekteydi. Aslında şehre ilk girdiğinde halk kendisini sevinç gösterileri ile karşılasa da buna aldırmayan Marius büyük bir kıyım gerçekleştirerek birçok kişiyi öldürdü ve mallarını yağmaladı (Livy. *Per.* 79; Plut. *Mar.* 42.3; Flor. II.9.12; Gran. Licin. XXXV.18; Oros V. 19.17; Mommsen, 1901: 62). Ardından stratejik bir hamle geliştirerek Roma şehrini abluka altına alma adına karadan ve denizden erzak ulaşımını kesme çalışmalarına başladı. Öncelikle Tiber Nehri'ne bir set çektiren Marius, böylece denizden gelecek gıda temininin önüne geçti (Carney, 1970: 63). Sonrasında tarım ürünlerinin depolandığı komşu kasabaları olan Antium, Aricia, Lanuvium'u kısa sürede zapt etti (Mommsen, 1901: 64). Bu sırada diğer bazı şehirler de *senatus* ihanet ederek isyancılar tarafına geçmişti. Marius ile eş güdümlü harekete eden Cinna ise Roma şehrine yardım amaçlı gönderilebilecek askerî birliklerin önünü kesme adına Ariminum¹²⁵ ve Placentia'ya¹²⁶ bir kuvvet göndererek bu şehirleri ele geçirdi (Plin. *HN.* VIII.144; App. *B Civ.* I.68-69; Gran. Licin. XXXV.20; Oros V. 19.17). Bütün bu gelişmeleri büyük bir kaygı ile izleyen Gn. Octavius, isyancıların hem Roma şehri dışındaki faaliyetlerini yavaşlatmak hem de başkentteki asker sayısını arttırma adına statüsü ne olursa olsun kendilerine katılanlara tam vatandaşlık verileceğini vaat etse de bu çağrısı pek karşılık görmedi (Gran. Licin. XXXV.21; Crook vd., 1992: 176).

Roma'nın iâşesini kesen Marius, çok beklemeden Cinna, Sertorius ve Carbo ile Ianiculum Tepesi'ni işgal etmek adına harekete geçti. Ancak Gn. Octavius ve P. Strabo onları geri püskürtmeyi başardılar (Livy. *Per.* 79; Vell. Pat. II.21.3; Val. Max. V.5.4; Tac. *Hist.* III.51; Plut. *Mar.* 41.4.7). Granius (XXXV.21), P. Strabo'nun Gn. Octavius ve L. Crassus'u düşmanların ilerleyişini engelledikten sonra üstelerine gitmemesini konusunda uyardığını belirtmektedir. Buna neden olarak da P. Strabo'nun savaşın seçimlerden önce bitmesini istememesini gösterir. Böylece şehri koruyan en kıdemli askerî güç olarak P. Strabo seçimlerde iyi bir konum elde edebilecekti. Bu durum da P. Strabo'nun hâlâ pragmatik bir zihniyete sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Beesley, 1886: 143). İsyancı birliklerinin de şehre iyice yaklaşması tedirgin olan *senatus* o sırada Campinia ve çevresini harap eden Samnitlerle savaşan Q. Caecilius Metellus'dan¹²⁷ ordusu ile başkente gelmesi istemiştir.¹²⁸ *Senatus* ayrıca Metellus'a Roma şehrinde durumun acil olduğunu, bu yüzden Samnitler

¹²⁴ Antik çağda Roma şehrinin 25 km güneybatısında bulunan önemli bir liman şehri.

¹²⁵ Günümüzde İtalya'nın Emilia-Romagna topraklarındaki Rimini bölgesi.

¹²⁶ İtalya'nın Emilia-Romagna bölgesinde aynı adlı merkezi bulunan bir il.

¹²⁷ Quintus Caecilius Metellus Pius'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Metellus" *cognomeni* kullanılacaktır.

¹²⁸ Metellus, Marius tarafından sürgüne gönderilen Quintus Caecilius Metellus Numidicus'un oğludur. Müttefikler Savaşı'nda Sulla'nın yanında savaşmış ve önemli işler başarmıştır. Babasının sürgünden dönmesi için uğraşı sonucu kendisine "Evladın Bağlılığı" anlamına gelen "Pius" unvanı verilmiştir (Vell. Pat. II.15.3).

ile bir an önce uzlaşmasını gerektiği mesajını ilettiler. Samnitler ise barış için kendileri ve diğer asiller için tam vatandaşlık verilmesini, ayrıca gasp edilen mallarının iadesini talep ettiler (Crook vd., 1992: 176). Ne var ki *senatus* bu istekleri aşağılayıcı bulmuş ve reddetmiştir. *Senatusun* Samnitlerin şartlarını kabul etmediğini öğrenen Cinna ve Marius, Samnitlerle yakın olan Flavius Fimbria'nın aracılığı ile onlarla iletişime geçtiler. Samnitlerin şartlarını kabul ettiklerini belirttiler ve böylece onlarla müttefik oldular (Livy. *Per.* 80; App. *B Civ.* I.68; Cass. Dio. CII.6-7; Carney, 1970: 63; Lovano, 2002: 40). Bununla birlikte Cinna, kendisine katılacak tüm kölelere ve asker kaçaklarına özgürlük teklif etmişti. Bunu duyan birçok kölenin kendilerine katılmasıyla isyancılar azımsanamayacak bir asker gücüne ulaşmıştı (App. *B Civ.* I.69). Bütün bunların üstüne Roma şehrinde yaşanan bir gelişme de iç savaşın seyrini isyancılar lehine ciddi oranda değiştirmiştir.

P. Strabo bu süreçte *porta collina* dışındaki kampında bulunmaktaydı. İlginç şekilde her kadar Cinna ile mücadele halinde olsa da onunla irtibatı kesmemişti. *Senatustan* habersiz, elçiler aracılığı ile Cinna ile görüşmekteydi. Ne konuştuklarına dair bir bilgi olmasa da geçmiş eylemlerine bakıldığında kendisinin son saniyeye kadar bir çıkar peşinde koştuğu olasıdır. Ancak bu esnada bölgede yaşanan bir salgın hastalık onun ölmesine ve ordusunun önemli bir kısmının yok olmasına neden oldu (Mommsen, 1901: 64; Carney, 1970: 63; Lovano, 2002: 41).¹²⁹ P. Strabo'nun zamansız ölümü ile *senatus* elindeki en tecrübeli komutanı da kaybetmişti. Bu durum *optimates* ve *senatus* için zaten kötü giden süreci daha da aşağı çekti. Hatta Gn. Octavius, P. Strabo'nun ordusunu devralmaya gittiğinde askerlerin Cinna'nın tarafına geçmesine tanık olmak zorunda kaldı (Beesley, 1886: 143). Bu sırada diğer mücadelelerden de kötü haberler gelmekteydi. Plautius, Samnitlerle yapılan savaş kaybetmiş, P.L. Crassus da F. Fimbria ile giriştiği çarpışmada geri çekilmek zorunda kalmıştı (Livy. *Per.* 80; Gran. Licin. XXXV.23-24). Üstelik salgından dolayı ordu zayıflamış, daha fazla asker toplama adına yapılan çağrılara yeterli cevap gelmemişti. Bütün bu askerî başarısızlıklara Marius'un uyguladığı ambargodan dolayı şehirde yaşanan kıtlık ve buna bağlı olarak meydana gelen yüksek enflasyon eklenince *senatus* artık daha fazla dayanamayacağını anlamış ve isyancılar ile diplomasi yoluyla iletişime geçme kararı almıştır (App. *B Civ.* I.69).

İlk temas *senatusun* isyancılarla iletişime geçmesi gerektiğini ilk söyleyenlerden biri olan Metellus aracılığı ile kurulmuştu. Taraflar bir araya geldiklerinde Cinna, Roma'dan *consul* olarak ayrıldığını ve ancak bu şekilde geri döneceğini belirtti (Diod. Sic. XXXVIII.1-3; Plut. *Mar.* 43.1; App. *B Civ.* I.69). Ayrıca daha önce uygulamaya çalıştığı fakat başaramadığı yeni vatandaşlık elde edenlerin nadiren oylamaya çağrılan kabileler değil, seçimlerde etkin olan otuz beş kabileyeye

¹²⁹ Bazı kaynaklarda P. Strabo'nun yıldırım çarpması veya çadırına yıldırım düşmesi sonucu enkazın altında kalarak öldüğü belirtilmiştir (App. *B Civ.* I.68; Gran. Licin. XXXV.20; Oros V.19.18). Ancak bu ifadenin sembolik olması muhtemeldir. Çünkü Romalılar, yıldırım çarpmasını tanrıların laneti yorumluyorlardı. Aynı zamanda sevilmeyen bir asker olan P. Strabo hakkında bazı kaynaklar ölümünden sonra cesedinin halk tarafından teşhir edildiğinden hatta bedeninin bir kancaya geçirilip sürüklendiğinden bahsederken, diğer bazı eserlerde ise *senatorlerin* ve *tribunlerin* cesedi halkın elinden alıp korumaya çalıştıkları ifade edilmektedir (Vell. Pat. II.21.4; Plut. *Pomp.* 1.2; *Mor. De Sera* 211; Gran. Licin. XXXV.23).

dağıtılmasını öngören yasanın da geçirilmesinin garantisini istemekteydi. Ne var ki bununla da yetinmeyen Cinna çok daha ileri giderek kendilerine katılan kölelere özgürlüğün yanında vatandaşlık verilmesini talep etmişti. Bu süreçte Marius ise anlaşma taraftarı değildi. Hatta Cinna'yı korkaklıkla suçluyor, karşı tarafın iyice güçten düştüğünden dolayı barış yapmamalarını ve kendilerine tanrısal olarak bahşedilmiş bu güçten vazgeçmemeleri gerektiğini söylüyordu (Diod. Sic. XXXVIII.2). Lakin Cinna'nın anlaşma yanlısı ısrarı ve ordunun salgından etkilenmesi yüzünden Marius katı tutumundan vazgeçse de yine de eğer bir uzlaşma olacaksa da kendisi ve beraberinde sürgün edilenlerin hükümlerinin kaldırılmasını, bununla beraber diğer *consul* koltuğunun da kendisine verilmesini istedi. Cinna ve Marius bunların karşılığında karşı tarafa herhangi bir infaz, sürgün, yasaklama yapılmayacağını ve mallarına el koyulmayacağını garantisini verdi. Nitekim Marius'un bu sert tavrı ve yaptıklarına kutsallık atfettiği düşünce yapısı kısa bir süre sonra yapacağı korkunç işlerin de habercisiydi (Put. *Mar.* 43.I.4).

Metellus, Roma şehrine döndüğünde Gn. Octavius ile ciddi bir tartışma yaşamıştı (Beesley, 1886: 143). Zira Metellus, Cinna ve Marius'un isteklerini makul bulurken Gn. Octavius bu şartların aşağılayıcı olduğunu düşünüyor, bu anlaşmayı kabul etmektense kendisini ve evini yakmayı tercih edeceğini ifade ediyordu (Diod. Sic. XXXVIII.2; Gran. *Licin.* XXXV.23). Bu esnada birçok kişi Cinna ve Marius'a katılmak için Roma şehrini terk etmeye başlamıştı. Bunda hem yaşanan kıtlığın hem de hangi tarafın kazanacağını bekleyip ona göre hareket edecek insanların artık bir karara varmasının büyük etkisi vardı. Aynı zamanda askerler Metellus gibi tecrübeli bir komutanın bu süreci yönetmesini isterken, bu taleplerinin reddedilmesi üzerine mevzilerini terk etmeye başladılar (Mommsen, 1901: 65). Bu sırada L.C. Merula da kendisinin *consul* makamına zaten zorunluluktan dolayı getirildiğini, Roma'nın iyiliği için seve seve görevini bırakabileceğini söyledi (Diod. Sic. XXXVIII.3; App. *B Civ.* I.69). Gn. Octavius her ne kadar bunu istemese de gelinek noktada başka bir çaresinin kalmadığını düşünerek buna razı oldu. Akabinde *senatus* Cinna'ya tekrar bir elçi gönderdi ve hiçbir şart aramaksızın Roma'ya *consul* olarak dönebileceğini, ancak kan dökmeyeceğine yemin etmesini istedi. Cinna ise Metellus'a verdiği güvencenin aksine yemin etmeyeceğini, ancak isteyerek kimsenin ölümüne neden olmayacağını belirterek bir söz verdi (Beesley, 1886: 143; Crook vd., 1992: 178). Her ne kadar Cinna'nın bu sözü biraz ucu açık olsa da muhtemelen çaresizliğinden dolayı Gn. Octavius bu şartları kabul etmiş ve ikiliyi başkente çağırmıştır (Livy. *Per.* 80; Plut. *Mar.* 43.1; App. *B Civ.* I.70; Oros V. 19.18). Cinna Roma şehrine ordusu ile girerken, Marius ise şehrin girişinde bekleyerek kendisi hakkında verilmiş bütün kararların iptal edilmesini istedi. Akabinde Cinna'nın yönlendirmesi ile *tribunler* hemen Sulla'nın *consul* olduğu dönem sınır dışı edilen ve Marius'un da içinde bulunduğu on iki kişinin sürgün hükmünü kaldırdılar (Vell. *Pat.* II.21.6; Plut. *Mar.* 80.2; Mommsen, 1901: 66).

Marius başkente girdiğinde ilk birkaç saat sakin geçerken, kenttekiler bir süre sonra yaşanacak yıkımdan habersizdi. Gerçekten de bir süre sonra, özgürlük vaat edilen kölelerden oluşan bir koruma ordusu Marius'un verdiği emirle büyük bir katliama başladı (Cic. *Cat.* III.24; Oros V. 19.17). Cinna

ise her ne kadar bir söz vermişse de Marius'un başlattığı bu kıyımaya ses çıkarmıyordu. İlk hedefler beklenildiği şekilde *optimates* ve onlarla yakın ilişkileri bulunan zengin vatandaşlar oldu. *Senatus* ve *optimates* temsil eden en yüksek kişi olarak Gn. Octavius'a kaçması tavsiye edilse de kendisi bunu kabul etmedi. *Consul* olduğu sürece Roma şehrini terk etmeyeceğini belirterek makam elbiselerini giydi ve *consul* koltuğuna oturarak beklemeye koyuldu (Plut. *Sull.* 12.2; Flor. II.9.16; Badian, 1962: 55). Sonrasında ise C. Marcius Censorinus¹³⁰ tarafından öldürüldü ve kesilen kafası Cinna'ya götürüldü. Ayrıca bir süre önce *consullükten* feragat eden L.C. Merula da Cinna ve Marius'u lanetleyerek intihar etmişti (Vell. Pat. II.22.2; Val. Max. IX.12.15; Tac. *Ann.* III.27; Mommsen, 1901: 66). Bütün bunlar yaşanırken Roma'da önde gelen *optimas*lara yapılan katliamlar devam etmekteydi. Bir sonraki hedef Sulla'ya yakınlığı ile bilinen ünlü hatip Marcus Antonius'du.¹³¹ Onun ardından da Marius ile yönettikleri *legiö*larla beraber Cimbri'ye karşı görkemli bir zafer elde eden ve o dönem Roma'da çok sevilen Q. L. Catulus da öldürülenler kervanına katıldı (Beesley, 1886: 145).¹³² Bunların peşine Lucius ve Gaius Caesar kardeşler öldürülürken, P.L. Crassus¹³³ ile büyük oğlu yakalanmamak adına intihar ettiler. Cornutus ve Metellus gibi şanslı olanlar ise kaçmayı başardılar (Cic. *Tusc.* V.55; Diod. Sic. XXXIX.5; Livy. *Per.* 80; Vell. Pat. II.21.1-4; Val. Max. V.3.3, IX.2.2; Suet. *Calig.* LX.1; Plut. *Mar.* 44-45; Plut. *Crass.* 4.1; Flor. II.9; App. *B Civ.* 71-74, 80). Öldürülenlerin cesetleri teslim edilmemiş hatta kesilen kafaları ibret olması açısından forumdaki *rostrada*¹³⁴ sergilenmişti (Mommsen, 1901: 67).

Sertorius en başından beri bu cinayetlere karşıydı. Hiçbir şekilde gereksiz kan dökülmesini ve yağma yapılmasını istemiyordu. Gerçekleştirilen katliam onu rahatsız edince Cinna ve özellikle Marius ile görüşerek onları sakinleştirmeye çalıştı (Katz, 1983: 62). Bu süreçte Marius'un fedailerinden oluşan köle ordusu iyice kontrolden çıkmaya başlamıştı. Efendilerine yalan söylüyor, ayrıca abartılı şiddet uyguluyorlardı. En sonunda ganimet paylaşımında da artık efendilerini görmezden gelmeye başlamaları ve yapılan uyarıları dinlememeleri bardağı taşıran son damla oldu. Sertorius ve Cinna, bir gece kamplarında dinlenen yaklaşık dört bin kölenin hepsini ortadan kaldırdı. (Plut. *Sert.* 5.5; App. *B Civ.* I.74).¹³⁵ Bu olayla birlikte Roma'da yaşanan beş günlük kargaşa son bulmuş oldu.¹³⁶ Katliamın bilançosu ise çok ağırdı. İçlerine mevcut ve eski *consuller*in de bulunduğu

¹³⁰ C. Marcius Censorinus, Sulla'nın eski bir düşmanıydı ve muhtemelen Sulpicius ile beraber sürülenler arasındaydı (Bulst, 1964: 315). Ayrıca Sulla Cappadoica'dan döndüğüne ona rüşvet davası açan da kendisiydi (Plut. *Sull.* 5.2).

¹³¹ Burada ismi anılan Marcus Antonius, II. *triumvirātus* üyesi Marcus Antonius'un büyük babasıdır.

¹³² Q. Catulus eski silah arkadaşı olan Marius'tan hayatını bağışlamasını istemiş, ancak bu talebi görmezden gelinmiştir. Q. Catulus'a merhamet gösterilmemesinin en önemli nedeni kendisinin Marius'un sürgüne gönderilmesine yardım edenler arasında olmasıydı (Beesley, 1886: 145).

¹³³ Burada ismi anılan P.L. Crassus, I. *triumvirātus* üyesi Marcus Licinius Crassus'un babasıdır.

¹³⁴ Roma Forumu'nda yer alan ve hatiplerin toplanan insanlara konuşma yaptığı kürsü (Smith, 1959: 995).

¹³⁵ Orosius (V.19.24) ise yaklaşık sekiz bin köleden bahsetmekte olup, kölelerin ödeme vaadi ile foruma çağrıldığı ve orada katledildiğini ifade etmektedir.

¹³⁶ Plutarchus (*Mar.* 45.1-2), Sulla'nın Mithradates'i savaşını bitirdiği ve eyaletlerden toplandığı büyük bir ordu ile Roma şehrine doğru ilerlediği söylentilerinin yarattığı tedirginliğin de Marius ve Cinna'nın başkentteki olaylara son vermesinde bir etken olduğunu aktarmaktadır.

birçok *optimas* öldürülmüş, malları ise yağmalanmıştı. Kesilen kafaları halka teşhir edilmiş, hatta cesetleri hayvanlara yem edilmişti. Bütün bu olayların merkezinde olan Sulla'ya karşı saldırılar ve yaptırımlar da kaçınılmazdı. Sulla öncelikle halk düşmanı ilan edilmiş, ardından *consullüğü* sırasında çıkardığı bütün yasalar, sürgün kararları, atamalar ve mülklere el koyma kararnameleri yürürlükten kaldırılmıştı (Magie, 1950: 221). Evi yerle bir edilirken, mallarına da el konulmuştu. Aynı zamanda birçok arkadaşı öldürülmüş ve mülkleri yağmalanmıştı. Sulla'nın eşi Metella ve çocukları ise o arbedede saklanmayı başarmış, sonrasında kaçmayı başarabilen diğer Sulla taraftarları ile şehri terk etmişlerdir (App. *B Civ.* I.73; App. *Mith.* XI.51; Eutr. V.7).

Sulla ise bu süre zarfında Hellas topraklarına ulaşmıştı. 87 yılının yazında Epeiros'da (Epir) karaya çıktığında birçok sorun ile karşı karşıyaydı. Elinde beş *legiō* ve birkaç *cohort*tan oluşan kısıtlı bir güç vardı. Rakip ordular ile kıyaslandığında oldukça yetersiz kuvvetlere sahip olan Sulla, aynı zamanda kendisini denizden destekleyecek donanmadan da yoksundu. Ayrıca Roma şehrinden savaş için oldukça düşük bir bütçe ile ayrılması onu oldukça zor bir duruma sokmuştu (App. *Mith.* VI.30; Arslan, 2007: 194; Scullard, 2010: 64). Bütün bu nedenlerden dolayı Sulla öncelikle ordusuna takviye yapmak ve savaşı için gerekli finansmanı sağlamak adına Aitolia, Thessali ve Boeotia'yı zapt etti. Bu şehirlerin yağmalandığı haberini alan bölgedeki diğer kentler ve bazı krallıklar da Sulla'ya bağlılıklarını bildirip ona ek kuvvetler yolladılar. Sulla aldığı bu desteklerle 87 yılının kışında Mithradates'in Hellas'daki merkezi Atina'yı gözüne kestirdi ve kentin limanı Pire'yi kuşattı. Ancak Pontus kralının en önemli generallerinden Arkhelaos'un yönettiği çok ciddi bir savunma ile karşılaşan Sulla birçok kez geri çekilmek zorunda kaldı ve kışın bastırması ile kuşatmaya ara verdi (Arslan, 2007: 198). Bu esnada Roma şehrinde Marius ile Cinna'nın gerçekleştirdiği katliamdan kaçan eşi Metella ve diğer *optimas*lar da Sulla'nın kampına varmışlardı (Vell. Pat. II.23.2; App. *B Civ.* I.77; Eutr. V.7; Paus. IX.7.4; Oros. V. 20.1; Badian, 1962: 57).

Bu süreçte başkentte 86 yılının ocak ayında Cinna ikinci, Marius ise yedince kez *consul* seçildi (Magie, 1950: 222; Broughton, 1952: 53; Crook vd., 1992: 179). Böylece şehri silah zoruyla ele geçiren *populares* iki sene önce *optimates*in oluşturduğu gibi politik bir oligarşi meydana getirmiş oldu.¹³⁷ İki *consul* arasındaki iş bölümü de şu şekildeydi; Marius kurduğu *legiō*lar ile Hellas'a giderek Sulla'yı etkisiz hale getirecek ve Mithradates Savaşı komutasını üstlenecek, Cinna ise *res publicadaki* siyasi ve ekonomik krizleri çözmeye çalışacaktı. Ancak bu esnada dönemin politik gidişatını etkileyecek çok önemli bir gelişme meydana geldi ve Marius *consul* koltuğuna oturduktan iki hafta sonra hayata gözlerini yumdu. Böylelikle Roma, orduda büyük reformlar gerçekleştirmiş, beş tanesi üst üste almak üzere tam yedi kere *consul* seçilen ve Roma'nın üçüncü kurucusu olarak selamlanmış çok büyük bir generaline veda ediyordu (Cic. *Nat. D.* III.81; Diod. Sic. XXXIX.29.3-4;

¹³⁷ Oluşan bu rejim aynı zamanda İtalyan müttefiklerinin de zaferini simgeliyordu. Zira Cinna'nın ordusunun büyük çoğunluğunu onlar oluşturuyordu ve o an Roma'yı kendilerine gerçek anlamda vatandaşlık vaat edenler yönetmekteydi (Duncan, 2017: 209).

Livy. *Per.* 80; Plut. *Mar.* 45.4, 46.6; Flor II.9.17; *App. B Civ.* I.75; Oros. V.18.16). Marius'un ölümünün ardından yerine L. Valerius Flaccus *consul* seçildi (Broughton, 1952: 53). Böylelikle baskın bir ortaktan kurtulan Cinna, L. Flaccus'u Marius yerine Mithradates savaşı komutanlığına atayarak doğu politikasında da söz sahibi oldu. Nitekim Cinna'nın bütün dizginleri eline aldığı bu dönem Roma tarihinde *dominatio cinnae* olarak adlandırılmaktadır (Lovano, 2002: 53).

Res publica politikasını o dönem, doğudan yükselen Mithradates tehlikesi ve Hellas'da topladığı kuvvetlerle ciddi bir askerî güce sahip olan ve o an asi konumunda bulunan Sulla meşgul etse de iyice kötüye giden ekonomi Cinna'nın bütün bunları bir kenara koyarak iç meselelere daha çok yönelmesine neden oldu. Müttefikler Savaşı'ndan dolayı harap olan Roma ekonomisi Mithradates'in işgalleri yüzünden doğudaki gelirden de mahrum kalmıştı (Lovano, 2002: 70-71). Bundan dolayı iyice tükenen ve tahıl fonlarını ödemedi yetersiz kalan hazineyi desteklemek adına Capitolina çevresindeki *pontifex*, *augur*, *decemviri* ve *flamin*lere ait mülkler zorla da olsa satışa sunulacak kadar ileri gidildi (Oros. V. 18.27-29). Ayrıca borçlular ve alacaklılar arasındaki sorunlar da gittikçe büyümekteydi. Bu işleri çözmekle sorumlu *praetor*, Aulus Sempronius Asellio'nun borçluların lehine girişimlerinden dolayı üç yıl önce forumda tefeciler tarafından öldürülmesi işi daha büyük bir kaosa sokmuştu (Livy. *Per.* 74; Val. Max. IX.7.4; *App. B Civ.* I.54; Broughton, 1952: 33; Cary ve Scullard, 1975: 226). Bunun üzerine L. Flaccus ödenmemiş borçların dörtte üçünü ortadan kaldıran bir karar almak zorunda kaldı. Bu kararı almasında yönetici kısmının da büyük borçlar altında olmasının payı büyüktü (Cic. *Font.* 1; Sall. *Cat.* 33.2; Vell. Pat. II.23.3). Diğer bir mesele olan İtalyan müttefikler için bir çalışma yapıp yapılmadığına dair bilgi bulunmasa da 86 yılında yapılan nüfus sayımında kayıtlı 463.000 yurttaşın olması henüz bu konuda ciddi bir kitlenin vatandaşlığa dâhil edilmediği ihtimali güçlendirmektedir (Badian, 1962: 57; Crook vd., 1992: 180).

Roma şehrinde bunlar yaşanırken Sulla ise Atina'yı ele geçirmişti. Kentin limanı Pire kuşatmaya uzun süre dayanınca Sulla taktik değiştirmiş ve Aristion'un savunduğu Atina'yı abluka altında almıştı. İçeride büyük bir kıtlık yaşanmasıyla güçten düşen şehir daha fazla dayanamadı ve 86 yılının 1 Mart'ında kente giren askerler büyük bir kıyım gerçekleştirerek şehri yağmaladılar (Diod. XXXVIII.6.1; Livy. *Per.* 81; Plut. *Sull.* 14.1-10; Flor. I.40.10; *App. Mith.* 38; Paus. I.20.4; Oros. VI. 2.5; Thompson, 1937: 411). Sonrasında Sulla komutanlarından Gaius Scribonius Curio'yu Akropolise kaçan Aristion'un peşine yolladı. Kendisi de Arkhelaos'un müdafaa ettiği Pire'ye saldırırsa da iyi bir direniş ile karşılaştığı için başarılı olamadı. Ancak bir süre sonra Aristion'un öldürüldüğü haberini alan Arkhelaos donanması ile Pire'den ayrıldı ve şehir Romalıların eline geçti. Akabinde Sulla limanı ateşe verirken, bölgedeki eserler ise harap edildi (Arslan, 2007: 201-203). Atina'dan ayrılışının ardından Pontus ordusu bahar ayında Hellas'ın kuzey doğusunda karaya çıktı ve Arkhelaos liderliğinde iç kısımlara doğru yol aldı. Pontus birliklerinin oldukça kalabalık olmasına rağmen disiplinsiz olduğunu gören Sulla bir an önce hücum etme adına ilerlerdi ve iki ordu Chaerōnēa'da karşı karşıya geldi. Savaş kesin bir Roma zaferi ile sonuçlanırken, birliklerinin çoğunu kaybeden Arkhelaos kaçmak zorunda kaldı (Strab. IX.2.37; Livy. *Per.* 82; Plut. *Luc.* 3.6, 11.6; *Sull.*

17.1-19.11; Flor. I.40.11; App. *Mith.* IX.42-45; Paus. I.20.6; Oros. VI.2.5; Sherwin-White, 1984: 139; Keaveney, 2005: 80; Arslan 2007: 214). Böylece Hellas'daki Pontus işgali büyük bir darbe yemişti.

Doğuda bu gelişmeler meydana gelirken Roma'dan hareket eden ve Sulla'dan komutayı almak üzere yola çıkan L. Flaccus iki *legiō* ile Adriyatik üzerinden Hellas'a ulaşmıştı. L. Flaccus'un kuvvetleri ile beraber kendisine doğru ilerlediği haberini alan Sulla, Biotia üzerinden Thessalia'ya doğru hareketi geçti (Plut. *Sull.* 20.1; App. *Mith.* XI.51). Ancak L. Flaccus'un açgözlülüğü, pervasız davranışları ve aşırıya kaçan disiplin uygulamaları askerleri ile arasının açılmasına neden olmuştu. Bunun sonucunda L. Flaccus, Thessalia'ya ulaştığında bazı birliklerinin Sulla tarafına geçmesine şahit olmak zorunda kaldı. Yaşanan bu olaylara Sulla'nın *legiō*larının Chaerōnēa zaferinde gösterdikleri üstün performans da eklenince savaşı göze alamayan L. Flaccus birliklerini kuzeye yönlendirerek Makedonya'ya doğru ilerledi (Mommsen, 1901: 43; Cary ve Scullard, 1975: 232). Sulla ve L. Flaccus arasında bunlar yaşanırken Mithradates'in generallerinden Dorylaos komutasındaki büyük bir ordu Hellas topraklarına girmişti. Khalkis'de, Archelaus ve onun Chaerōnēa savaşından arta kalan ordusu ile birleşen Dorylaos, Boeotia'ya doğru yelken açtı. Sayısal üstünlüğüne güvenen ve Chaerōnēa savaşının yanlış strateji yüzünden kaybedildiğine inanan Dorylaos bir an önce Romalılarla savaşmak istese de kısa bir süre önce savaşta binlerce askerini kaybeden Archelaus, Dorylaos'u temkinli olması yönünde uyardı. Gerçekten de Tilphossion Dağı yakınların meydana gelen ön çatışmalarda Dorylaos Roma *legiō*larının gücünü ve disiplinini gördükten sonra Archelaus'a hak vererek birliklerini Orchomenos¹³⁸ ovasında konuşlandırdı (Beesley, 1886: 167; Sherwin-White, 1984: 140; Arslan, 2007: 225). Sulla da bir süre sonra bölgeye gelerek kamp kurdu. Bir süre sonra iki güç arasında meydana gelen savaşta Roma *legiō*ları başta ciddi anlamda sıkıntıya düşse de daha sonra toparlanıp Pontus ordusunu büyük bir bozguna uğrattı (Livy. *Per.* 82; Plut. *Luc.* 3.6, 11.6; *Sull.* 20.3-21.6; Flor. I.40.1; App. *Mith.* X.49; Oros. VI.2.6). L. Flaccus ise bu süre zarfında Makedonya'yı yağmalamıştı (Magie, 1950: 222). Ancak *consul*ün devam eden dengesiz davranışları hem ordudan ciddi tepkiler alıyor hem de o an askerler arasında çok sevilen bir komutan olan Flavius Fimbria ile ciddi tartışmalar yaşamasına neden oluyordu. Ordudaki huzursuzluktan dolayı askerlerine güvenemeyen ve Sulla'nın Orchomenos zaferi üzerine artık onunla baş edemeyeceğini anlayan L. Flaccus strateji değiştirerek bizzat Mithradates'e hücum etmeye karar verdi. Böylece Pontus kralını ele geçirerek Sulla'nın zaferlerini gölgede bırakabilecekti. Bu doğrultuda Trakya'yı aşarak Byzantium üzerinden Asia'ya ulaştı (Mommsen, 1901: 47; Beesley, 1886: 170; Magie, 1950: 226; Hind, 1994: 160). Fakat bu süreçte ordu içindeki gerginlik iyice artmaya başlamıştı. Bu durumu fırsat bilen ve *consul*ün kamp dışında olmasından faydalanan F. Fimbria, askerleri L. Flaccus'a karşı kışkırtarak bir ayaklanma çıkarttı ve kontrolü ele geçirdi. Çareyi kaçmakta bulan L. Flaccus ise Nikomedia'ya gitse de burada F. Fimbria'nın adamları tarafından ele geçirilerek öldürüldü (Broughton, 1952: 52; Badian, 1962: 57; Lintott, 1971a: 699; Arslan, 2007:

¹³⁸ Antik dönemin zengin ve güçlü bir Boeotia şehri (Smith, 1873: 487-490).

230; Scullard, 2010: 61). *Legiō*ların başına geçen F. Fimbria Nikomedia'yı ele geçirerek yağmaladı. F. Fimbria'nın kararlılıkla üzerine ilerlemesi üzerine Mithradartes kendisi ile aynı adı taşıyan oğlunu ve tecrübeli komutanlarından oluşan bir orduyu F. Fimbria'yı durdurmak için gönderdi. Pontus ordusu başlangıçta iyi bir direniş gösterse de sonrasında Roma *legiō*ları tarafından büyük bir yenilgiye uğratıldı (Livy. *Per.* 83; Vell. II.24.1; Plut. *Sert.* 23.6; App. *Mith.* XI.52; Oros. VI.2.10; Broughton, 1952: 59; Badian, 1962: 57;)

Mithradates üst üste yaşadığı bu yenilgilerden sonra Roma *legiō*ları karşısında daha fazla tutunamayacağını anlamıştı. Üstelik Hellas'da kontrolü kaybetmiş, Asia'da ona bağlı olan şehirlerin yavaş yavaş ayaklanması ile de bu bölgedeki hâkimiyeti de sorgulanır hale gelmişti. Bütün bu gelişmeler üzerine Pontus kralı Asia'daki egemenliğini kaybetmemek adına Arkhelaos'dan bir an önce bir barış yapılması adına Sulla ile temasa geçmesini istedi (Plut. *Sull.* 22-23; App. *Mith.* XI.54-55; Magie, 1950: 221). Aslında Sulla da her ne kadar avantajlı bir durumda olsa da bir an önce Mithradates ile anlaşmak istiyordu. Bu düşüncesindeki en önemli etken F. Fimbria'nın bizzat Pontus kralı karşısında elde edeceği olası bir zaferinin kendisinin başarısının önüne geçme ihtimaliydi. Bir diğer önemli sebep ise Sulla'nın bir an önce Roma şehrine dönme istediğiydi. Çünkü Marius ve Cinna önderliğinde *populares res publican*ın kontrolünü ele geçirmiş, ayrıca başkentteki birçok Sulla taraftarı *optimas*ı öldürmüşlerdi. Bunun üzerine Sulla ve Mithradates Dardanos'ta bir araya geldi (Katz, 1981: 338). Uzun süren müzakereler sonucunda genel hatlarıyla; Mithradates'in savaş sırasında işgal ettiği yerlerden çekilmesi, Roma'ya 2000 *talentum* savaş tazminatı verilmesi ve Sulla'nın İtalya'ya dönebilmesi için tam teşekküllü yetmiş gemi verilmesi konusunda mutabık kalındı (Livy. *Per.* 83; Vell. II.23.6; Plut. *Sull.* 23.6-24.7, 43.3-4; Flor. I.40.11-12; App. *Mith.* XII.56-58). Anlaşmaya bakıldığında Asia'da Roma hâkimiyetini tehdit eden, on binlerce Romalı ve İtalyanın ölümünden sorumlu olan ve *res publican*ın doğudaki gelirlerini ciddi anlamda sekteye uğratan Mithradates için bu şartların yeterince ağır olmadığı aşikârdır. Ne var ki F. Fimbria'nın her iki taraf için oluşturduğu tehdit ve *populares*in Roma şehrindeki faaliyetleri Sulla'yı bu koşullarda bir uzlaşmaya zorlamıştı (Badian 1970: 19; Sherwin-White, 1984: 145; McGing, 1986: 132; Arslan, 2007: 232; Scullard 2010: 64).

Mithradates ile anlaşarak savaşı bitiren Sulla bir an önce başkente dönmek istese de öngörülemez şekilde hareket eden ve Pontus kralı ile yapılan ateşkese bozma ihtimali bulunan F. Fimbria'yı etkisiz hale getirmek için harekete geçti. F. Fimbria ise Sulla ile mücadele etme konusunda kararsızken; kendi vatandaşları ile savaşmak istemeyen, ayrıca Sulla'nın sayıca üstün olan ordusundan çekinen birçok rütbeli ve asker firar ederek Sulla'nın tarafına geçiyordu (Livy. *Per.* 83; Vell. Pat. II.24; Plut. *Sull.* 25; App. *Mith.* II.59; Oros. VI.2.11). Bütün bu yaşananlara rağmen ordusunu bir arada tutmaya çalışan F. Fimbria'nın çabaları işe yaramadı ve teslim şartlarını konuşma adına Sulla ile buluşmak istedi. Ancak Sulla'nın bu talebi reddetmesi üzerine iyice umutsuzluğa düşen F. Fimbria intihar ederek hayatına son verdi (Beesley, 1886: 171; Broughton, 1952: 56; Keaveney, 2005: 91; Arslan, 2007: 247). Böylece komutanlarının ölümüyle beraber F. Fimbria'nın

birlikleri de Sulla'nın ordusuna katıldı (Cary ve Scullard, 1975: 232). Artık yakınında savaşacağı ciddi bir tehdit kalmadığından Sulla, Roma şehrine dönmeden önce Asia'yı *res publican*ın çıkarları doğrultusunda şekillendirmek için girişimlere başladı.¹³⁹ Öncelikle bölgedeki hakimiyeti sağlamlaştırmak adına I. Ariobarzanes'i Cappadoica tahtına tekrar oturttu ve aynı zamanda IV. Nikomedes'in yeniden Bithynia'nın kralı olmasını sağladı (App. *Mith.* XII. 60; Sherwin-White, 1984: 148). Ardından Pontus kralına yardım eden şehirler veya krallıklar ağır bir şekilde cezalandırılırken, bu mücadelede Roma'nın çıkarlarına hizmet edenler ise; vergiden muaf tutulmaları, bağımsızlıklarının tanınması, egemenlik alanlarını genişletmelerine izin verilmesi gibi imtiyazlarla ödüllendirildiler (Beesley, 1886: 172; Mommsen, 1901: 56; Cary ve Scullard, 1975: 232; Arslan, 2007: 248-255). Bütün bunların sonucunda Asia'nın kontrolünü ele alan Sulla, başkentte *popularesin* oluşturduğu oligarşiyi yıkmak için İtalya Yarımadası'na doğru harekete geçerek yeniden bir iç savaşın fitilini ateşlemiş oldu.

2.3. İç Savaş ve Sulla Önderliğinde *Optimatesin* İktidara Hâkim Oluşu

Sulla'nın Pontus kralı karşısında kazandığı görkemli zaferin ardından *senatus* onunla iletişime geçmek ve gerekirse uzlaşabilmek adına elçiler gönderdi. Ancak gerçekleşen müzakerelerde ne Sulla ne de *senatus* ortak bir noktada buluşamadı (Livy. *Per.* 84; App. *B Civ.* I.76-79). Bunun üzerine Sulla birliklerini İtalya Yarımadası'na taşımak adına harekete geçti. Ardından, geçmişte ciddi krizler yaşadığı İtalyan şehir devletlerine, zamanında kazandıkları vatandaşlık haklarına saygı duyacağını mesajını ileterek onları dizginlemeye çalıştı (Beesley, 1886: 174). Cinna ve Carbo ise öncelikle herhangi bir seçime gitmeden kendilerini 84 yılının *consulleri* olarak atadılar (Broughton, 1952: 60). Akabinde henüz yeni Roma vatandaşlığı almış olan İtalyan ve Latinlere aynı zamanda oy hakkı verileceğini ilan ederek onların da güvenleri tazelediler (Livy. *Per.* 84). Ancak Cinna, hazırlıklarının tamamladıktan sonra Sulla ile girişilecek mücadelede bir üs olarak kullanılacak olan Liburnia'ya giderken, ordu içinde çıkan bir isyan sonucunda öldürüldü (Livy. *Per.* 83; Vell. Pat. II. 24.5; Plut. *Sert.* 6.1; *Pomp.* 5.12; App. *B Civ.* I.77; Oros. V.19.24). Cinna'nın ölümünden sonra onun yerine herhangi bir *consul* atanamadı ve Carbo önderliğinde *senatus* savaş için gerekli son hazırlıklarını tamamladı.

Sulla 83 yılının baharında Sulla ordusu ile Dyrrhachium'dan İtalya Yarımadası'na doğru yelken açtı. Birliklerinin bir kısmı ile Brundisium'da karaya çıkarken, ordunun diğer bölümü ise Tarantum'da İtalya topraklarına ayak bastı (Vell. Pat. II.24.3; Plut. *Sull.* 27.1-6; App. *B Civ.* I.79). Brundisiumluların o dönem devlet düşmanı ilan edilen Sulla'ya direnmesi beklenirken, bunun aksine şehrin kapısını açarak onu kente kabul ettiler. Kendisine yapılan bu jسته karşılık Sulla da

¹³⁹ Bu süreçte Cinna 85 yılının *consullerinden* biri seçilirken, meslektaşısı ise Carbo oldu (Broughton, 1952: 53).

Brundisium’u *portorium*dan¹⁴⁰ muaf tuttu. Benzer şekilde Tarantumlular da ordunun diğer kısmına herhangi bir problem çıkarmadan şehre girmesine müsaade ettiler ve böylece Sulla *legiō*larını sorunsuz şekilde İtalya topraklarına ulaştırmış oldu (Keaveney, 2005: 108). Sulla’nın öncelikli hedefi, *consuller*in Roma’ya giden iki ana yolun irtibatını kesmek adına ordularını konuşlandırdığı Campania’yı ele geçirmektir. Sulla bu doğrultuda ilerlerken hiçbir kentin zarar görmemesine, aynı zamanda herhangi bir yağma olayı yaşanmamasına özen gösteriyordu (Vell. Pat. II.25.2-3). Çünkü hâlâ bir asi konumunda olan Sulla özellikle İtalyan şehirlerini kışkırtmak istemiyordu (Beesley, 1886: 174). Sulla Campania’ya doğru ilerlediği esnada Metellus ile karşılaştı. Metellus, Cinna ve Marius’un Roma şehrine ilerlemesini engellemek adına *consul* Gn. Octavius’un yanında mücadele etmiş, ancak Cinna ve Marius’un kenti ele geçirmesi üzerine Libua’ya kaçmıştı. Sulla’nın İtalya topraklarında ilerleyişini fırsat bilen Metellus *legiō*ları ile Sulla’ya katıldı (App. B Civ. I.80; Cass. Dio. XXXIII.106.1; Beesley, 1886: 175; Mommsen, 1901: 77; Broughton, 1952: 54). Metellus’un aynı zamanda Sulla’nın eşi Metalla ile akraba olması da onun Sulla ile olan ilişkisini askerî bir ortaklığın ötesine taşıyordu. Nitekim Metellus’un Sulla’ya katılması bu konuda kuşkusu olan veya bir kıvılcımı bekleyen diğer kişileri de teşvik etmişti. *Princeps Senatus*, Lucius Valerius Flaccus ve diğer bazı muhalifler de Metellus’un izinden giderek Sulla tarafına geçmişlerdi. Ancak bu süreçte Sulla’ya katılanlar arasında en önemli isim, Pompeius Strabo’un oğlu olan ve gelecekte askerleri tarafından kendisine *magnus*¹⁴¹ unvanı verilen Roma tarihinin en önemli generallerinden Gnaeus Pompeius’dur.¹⁴² Hırslı ve disiplinli bir asker olan Pompeius, Müttefikler Savaşı’nın sonuna doğru babasının yanında çarpışmıştı. Babasının ölümünün ardından bir süre doğduğu yer olan Picenum’da bulunan Pompeius, Sulla’nın İtalya Yarımadası’na girişinin ardından ibrenin onun tarafında olduğu gördü ve babasının veteran askerlerinin de içinde bulunduğu üç *legiō* ile Sulla’ya katılmak için harekete geçti (Scullard, 2010: 65). Bunu öğrenen *senatus* onu durdurmak üzere üç tane ordu gönderse de o kuvvetler Pompeius tarafından bozguna uğratıldı (Diod. Sic. XXXVIII.9.1; Plut. Pomp. 7.1-5; Leach, 2015: 25). Sulla ise Pompeius’un zaferinden habersiz ona yardım etmek amacıyla bir destek birliği gönderse de Pompeius elde ettiği başarının ardından kendisini *legiō*ları ile Sulla’ya takdim etti. Bundan oldukça etkilenen Sulla da henüz oldukça genç olan hatta daha *senator*lük bile yapmamış Pompeius’u *imperator* olarak selamladı (Plut. Pomp. 8; Crass. 6.4; Mommsen, 1901: 79; Seager, 2002: 26).

Sulla’nın kararlı ilerleyişini ve birçok önemli ismin onun tarafına geçmesini kaygı ile izleyen *senatus* için durum daha da kötüye gitmekteydi. *Senatus*un etkili isimlerinden, koyu bir Marius destekçisi olan ve 88 yılında Sulla’yı devlet düşmanı edenlerin arasında bulunan Gaius Cornelius

¹⁴⁰ Roma devletinin düzenli gelirlerinden olan *portorium*, ihraç ve ithal edilen mallar için ödenen verginin bir koludur (Smith, 1859: 944-945).

¹⁴¹ Latince “büyük”, “şanlı”, “ulu” anlamlarına gelen kelime (Lockwood ve Smith, 1976: 417).

¹⁴² Gnaeus Pompeius’dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin “Pompeius” *cognomeni* kullanılacaktır.

Cethegus, eski *consul* L. Marcius Philppus ve birçok *senator* Sulla'ya katılmıştı (Cic. *Prov. cons.* 21; Livy. *Per.* 85; App. *B Civ.* I.80; Hazel, 2001: 63; Keaveney, 2005: 110).¹⁴³ Özellikle G. Cethegus gibi Marius'a bağımlılığı ile bilinen birisinin Sulla'ya destek çıkması artık karşı tarafın güvenilirliğini yitirdiğinin açık bir göstergesiydi. *Senatus* bu süreçte kendi içerisinde güç kaybetse de İtalyan şehirlerinin çoğunluğu halâ Carbo ve S. Asiaticus'un yanındaydılar. Sulla birçok vaatle bulunsa da onlara geçmişte takındığı tutum İtalyan şehirlerinin yapılan çağrılara şüpheyile bakmalarına neden oluyordu. İtalyan şehirlerin *senatus* tarafında oluşu muhtemelen Carbo'yu da şaşırtmıştı. Zira o da İtalyan kentlerinin sadakatinden kuşku duymuş, bu nedenle onları dizginleme adına her şehrin önde gelenlerinden rehine alma fikrini *senatusa* sunmuştu. Ne var ki bu teklif *senatus* tarafından reddedilmişti (Livy. *Per.* 84; Val. Max. VI.2.10). Sulla'yı etkisiz hale getirebilmek için bütün yolları denemekten çekinmeyen Carbo sadece bunlarla yetinmemiş, savaşı finanse etmek adına Roma'daki tapınaklarda bulunan hazinelere el koymuştu. Hatta tapınaklardaki Roma'yı simgeleyen altın, gümüş ve diğer madenlerden oluşan eserleri ekonomik olarak değerlendirme adına eritirmekten geri kalmamıştı (Mommsen, 1901: 82). Carbo'nun bu girişimlerine rağmen Sulla savaşı son çare olarak görüyor, kan dökmektense düşmanı kendi tarafına çekmeyi planlıyordu. Bu düşüncesinin altında muhtemelen saf değiştirerek kendisine katılan birçok muhalifin olmasının verdiği öz güven de vardı. Nitekim Sulla, Norbanus'a elçiler göndererek sorunu masada halletmek istese de Norbanus elçilere çok kötü davranmış ve Sulla'nın teklifini reddetmiştir. Bunun üzerine saldırıya geçen Sulla Norbanus'u *via appiada* Canusium'da mağlup etti ve bunun üzerine Norbanus, Capua'ya geri çekilmek zorunda kaldı (Livy. *Per.* 85; Vell. Pat. II.2.2.4; Plut. *Sull.* 27.10; Flor. II.9.19; App. *B Civ.* I.84; Oros. V.20.2).

Sulla Norbanus'u mağlup etikten sonra diğer *consul* Lucius Cornelius Scipio Asiaticus ile karşılaşmak adına *via latinaya* doğru ilerlerdi. Bunun üzerine harekete geçen S. Asiaticus, bulunduğu yer olan Teanum ile Cales arasında bir bölgede konuşlandı. Ancak Sulla, her ne kadar Norbanus ile anlaşma konusunda kötü bir tecrübe yaşamış olsa da İtalya'nın büyük bir bölümü hâlâ kendisi hakkında ön yargıya sahip olmasından dolayı müzâkerenin en iyi çare olduğunu düşünüyordu. Bunun üzerine Sulla görüşme talebi için elçilerini S. Asiaticus'a gönderdi ve karşı taraftan olumlu yanıt aldı. Cicero (*Phil.* 12.27), ikili arasında sadece ateşkesin görüşülmediğini, *senatusun* yetkileri, halkın oy kullanma şekli ve müttefik devletlerinin vatandaşlık hakkı konusunda istişare edildiğini belirtmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda S. Asiaticus'un diğer *popularese* oranla daha uzlaşmacı olduğu bir tavır sergilediği ve belirli konularda mutabık kaldığı takdirde Sulla ile anlaşabileceği öngörülebilir. Lakin bunun aksine Velleius (II.25.2-3), Plutarchus (*Sert.* 6.1-3) ve Appianus (*B Civ.* I.85-86); S. Asiaticus'un çoğunlukla İtalyanlardan oluşan ordusunun savaşıma pek istekli olmadığını, Sulla'nın veteranlardan oluşan *legiö*larından çekindiğini ve Sulla'nın bunu bildiğinden S. Asiaticus'un ordusunu kendi tarafına çekebilmek için onunla görüştüğünü ifade etmektedirler.

¹⁴³ Gaius Cornelius Cethegus, Sulla'nın Roma şehrine ordusu ile ilk ilerleyişinin ardından kurduğu düzen sonrasında aldığı kararla şehirden sürdüğü on iki isimden biriydi (App. *B Civ.* I. 60).

Anlaşma sağlandıktan sonra S. Asiaticus bu anlaşmanın geçerli olması için sadece kendi onayının yeterli olmadığını, diğer *consul* Norbanus'un da rızası olması gerektiğini belirtti. S. Asiaticus, Norbanus'dan icazet alma adına, en kıdemli subayı olan, ancak Sulla ile anlaşma konusuna sıcak bakmayan ve S. Asiaticus'u Sulla'ya güvenmemesi konusunda açıkça uyaran Sertorius'u gönderdi. Sertorius ise ilerlerken, muhtemelen Sulla ile S. Asiaticus arasındaki anlaşmanın bozulmasını sağlamak amacıyla Sulla'ya yakın bir tarihte bağlılığını sunan Suseesa şehrine saldırdı (App. B Civ. I.85, 108). Sertorius'un bu hareketi üzerine sorumluluğu üzerine alan S. Asiaticus iyi niyet göstergesi olarak Sulla'dan aldığı geçici rehineleri ona teslim etti. Nitekim S. Asiaticus'un bu tavrından dolayı komutanlarına olan inançlarını kaybeden askerleri kamptan dışarı çıkarak Sulla'nın ordusuna katılırken, birlikleri tarafından terk edilen S. Asiaticus ve oğlu çadırlarında ele geçirildi.¹⁴⁴ Akabinde Sulla o an esir durumunda olan S. Asiaticus'a kendisine katılmasını istemiş olsa da *consul* bunu kabul etmedi. Ardından Sulla, S. Asiaticus ve oğlunu serbest bıraktı (App. B Civ. I.85, 86).

82 yılına gelindiğinde Marius'un oğlu Genç Marius, babasının tam yedi kere icra ettiği *consul* makamına seçilirken, meslektaşı ise üçüncü kez *consul* seçilen Carbo oldu (Broughton, 1952: 65).¹⁴⁵ Bu süreçte hem Sulla tarafı hem de *consuller* güç toplama peşineydi. Carbo Roma şehrine dönerek *senatusu* Sulla'ya katılan herkesi devlet düşmanı ilan etmeye ikna ederken, Sulla ise kararsız olan *popularesi* kendine tarafına çekme ve İtalyan şehirlerinin desteğini alma girişimlerine devam ediyordu (Duncan, 2017: 227). Sulla ayrıca ordusundaki genç subayların verilen bu mücadelede aktif olmalarını istiyor, bu bağlamda onlara çeşitli görevler veriyordu. Bu doğrultuda Pompeius, Picenum'a giderek bölgeden iki *legiō* getirdi. Hatta dönüşte S. Asiaticus ve onun topladığı yeni bir ordu ile karşılaşmıştı. Her iki taraf saldırı için harekete geçse de S. Asiaticus ikinci kez askerlerinin saf değiştirip karşı tarafa geçişine şahit olmak zorunda kaldı (Plut. Pomp. 7). Sulla'nın görevlendirdiği genç subaylardan biri de gelecekte Roma tarihinin önemli figürlerinden biri haline gelecek Marcus Licinius Crassus'du.¹⁴⁶ Kendisi Marius'un Roma şehrinde gerçekleştirdiği katliamda babasını ve kardeşini kaybetmiş, akabinde yaklaşık dört yıl Hispania'da saklanmıştı. Crassus, Cinna'nın ölümünden sonra topladığı ordusu ile birçok şehri dolaşarak Malaga'yı yağmalarken, sonrasında ise Afrika'ya giderek Metellus'a katıldı. Ancak Metellus ile yaşadığı fikir ayrılıkları sonucunda rotasını Hellas'a çevirdi ve burada Sulla'ya sadakatini sundu. Sulla da İtalya'ya adım attıktan sonra Crassus'u, Norbanus ile olan mücadelesinde güç toplamak adına Marsilerden oluşan bir birlik toplaması için görevlendirdi (Plut. Crass 6.1-3).¹⁴⁷ Gelişen süreç sonunda Sulla artık karşı

¹⁴⁴ Appianus, (B Civ. I.85, 86) S. Asiaticus'un Sulla'nın kurduğu komplo karşısındaki cahilliğinin affedilmez olduğunu ifade etmektedir.

¹⁴⁵ Genç Marius herhangi bir *magistra* görevi icra etmediğinden dolayı *consul* olabilmek için gerekli şartlara sahip değildi. Ancak Carbo, İtalyanların büyük saygı duyduğu ve dönemin en ünlü *popularisi* olan Marius'un oğlu Genç Marius'u *consul* olarak atayarak siyasi bir dayanak meydana getirmiş oluyordu.

¹⁴⁶ Marcus Licinius Crassus'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Crassus" *cognomeni* kullanılacaktır.

¹⁴⁷ Plutarchus (Crass 6.2-3), Sulla'nın Crassus'u Marsilerden kuvvet toplamak adına görevlendirdiğinde, Crassus'un bunun tehlikeli bir girişim olacağından dolayı yanına bir koruma birliği istediğinden, Sulla'nın ise "Haksız yere katledilen,

tarafıta en koyu *populares* taraftarlarının kaldığı, onları da kendi tarafına çekmenin imkânsız olduğunu düşündüğünden rotasını İtalyan şehirlerine çevirdi ve onların desteğini almak için girişimlerine hız verdi. Bu kentlerin hangileri olduğu belli olmasa da aralarında bir süre sonra Sulla ile çarpışacak Samnit ve Lukanların olmadığı aşıkardır. Sulla temsilcilerle yaptığı görüşmeden sonra İtalyanların yakın zamanda elde ettikleri vatandaşlığın güvence altına alındığını ilan eden bir anlaşma imzalayarak onların kendi tarafına çekmiş oldu (Livy. *Per.* 86).

Yıl içinde yaşanan sert kış iki tarafında herhangi bir saldırı yapmasına engel oluşturmaktaydı. Baharın gelmesiyle beraber Sulla Metellus'u Güney İtalya'ya gönderdi. Metellus bölgedeki Aesis Nehri civarında Carbo'nun bir teğmeni olan Carrinas ve kuvvetlerini etkisiz hale getirdi (Plut. *Pomp.* 7.6; App. *B Civ.* I.87; Oros. V.20.5). Daha sonra Metellus'a katılan Pompeius, Carbo'nun gönderdiği süvarileri bozguna uğrattı (Plut. *Pomp.* 8.5.7; Leach, 2015: 25). Pompeius'un üzerine geldiği gören Carbo, Ariminum'a (Rimini) çekilmek zorunda kaldı. Bu esnada Sulla ise Genç Marius'a doğru harekete geçti. Sacriportus'da yapılan savaşı kazanan Sulla, Genç Marius'u Praeneste'ye çekilmeye zorladı. Praeneste başlangıçta kaçakları kabul ederken, Sulla'nın iyice yaklaşmasından dolayı şehrin kapısını kapatmaya mecbur kaldılar. Öyle ki Genç Marius kendisine atılan bir halat ile duvarı tırmanıp canını son anda kurtarıırken, şehir dışında kalan birçok kişi esir alındı veya öldürüldü. Esirler arasında bulunan Samnitliler ise muhtemelen zamanında anlaşmayı reddettiklerinden ve birçok sorun çıkardıklarından dolayı Sulla'nın emriyle idam edildiler (App. *B Civ.* I.87-89). Bütün bunların karşısında karamsarlığa kapılan Genç Marius, misilleme yapmak adına Roma şehrine haber göndererek *praetor* L. I. Brutus Damasippus'dan şehirdeki tarafsız gözükten ancak Sulla desteklediğinden şüphelenilen bazı kişilerin öldürölmesini emretti. Suikasta uğrayanlar arasında Sulla'nın kayınpederi *pontifex maximus* Mucius Scaevola, eski *consul* Lucius Domitius, Gn. Pompeius'un kayınpederi Publius Antistius ve eski *tribunus plebis* Gaius Carbo¹⁴⁸ yer alırken, öldürölünenlerin cesetleri kancalarla sürölerek Tiber Nehri'ne atıldı (Mommsen, 1901: 83-84). Praeneste'yi kıtlığa mahkûm etme adına abluka altına alan ve sonrasında kuşatmasını Lucretius Afella'ya devreden Sulla ise rotasını Etruria'da konuşlanan ve burayı müdafaanın merkezi yapan Carbo'ya çevirdi. Sulla *legiöl*larını ikiye ayırırken, kendisinin liderlik ettiğı kısmı Clusium'a, diğeri bölümü ise Saturnia'ya doğru ilerledi. Carbo'nun katı direnişine rağmen başarılı olan Sulla, Metellus'un Ariminum'u ele geçirdiğı haberi aldıktan sonra Neapolis'e (Napoli) doğru ilerledi (App. *B Civ.* I.89). Sonrasında Carbo ile Clusium'da çarpışan Sulla burada bir başarı sağlayamadı. Ancak bu sırada Praeneste'ye Marius kurtarma adına Samnit ve Lukanlardan oluşan bir ordunun hareket ettiğini öğrendiğinde Pompeius'a Etruria'da genel komuta vererek güneye doğru harekete geçti. İlerleyişi sırada Carbo tarafından *praetor* C. Carrinas'a yardım etmesi için gönderdiği orduyu etkisiz

---

katillerinin peşinde olduğum babanı, kardeşini, arkadaşlarını ve akrabalarını sana bir refakatçi olarak veriyorum" diyerek Crassus'u hem azarladiğından hem de onu motive ettiğinden bahsetmektedir.

¹⁴⁸ Gaius Papirius Carbo Arvina, 82 yılının mevcut *consulü* Cn. Papirius Carbo'nun kardeşiydi (Broughton, 1952: 39).

hale getiren Sulla, akabinde Praneste'ye ulaştı ve burada Genç Marius'a destek için gelen birlikleri mağlup ederek onun bölgeden uzaklaşmasını engellemiş oldu (Plut. *Sull.* 29).

Gelişen süreçte Carbo ve Norbanus, Faventia yakınlarında Metellus'a saldırmayı planlasalar da bunu başaramayarak Metellus tarafından bozguna uğratıldılar (Livy. *Per.* 88; Vell. Pat. II.28; Plut. *Luc.* 37. 1; *Sull.* 27.14-17; App. *B Civ.* I.92; Oros. V.20.5). Bu yenilginin haberini alan ve o sırada Norbanus'a bağlı Lukanlardan oluşan bir *legiō*n başında olan Publius Albinovanus, Metellus'un himayesine girme adına harekete geçse de askerlerinin bu durumdan hoşnut olmadığını görerek bu düşüncesinden vazgeçti.¹⁴⁹ Ancak bir süre sonra gizlice Sulla ile anlaşılan P. Albinovanus, üst düzey komutanlarının katıldığı bir ziyafet düzenledi ve bu sırada onların hepsini öldürttü (Smith, 1867: 90). Böylece Ariminum ve çevresi Sulla ile *optimates* tarafının eline geçti. Ziyafete davetli olan fakat bunun bir tuzak olduğunu sezerek katılmayan Norbanus ise artık daha fazla tutunamayacağını anladı ve Rodos'a kaçtı (App. *B Civ.* I.92; Duncan, 2017: 231). Elinde hâlâ hatırı sayılır bir kuvvet olan Carbo ise Praneste'de sıkışan Genç Marius'u kurtarma adına iki *legiō* gönderse de bu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Sonrasında ise Carbo'nun eski eyaleti ve en güvendiği kalesi olan Cisalpine Gallia'nın Metellus, Crassus ve Pompeius tarafından ele geçirildiğini ve kendisine ait bir ordunun Placenta yakınlarında Metellus'un altında hizmet veren komutanlardan Lucius Licinius Lucullus'a yenildiğinin haberini alan Carbo, direnişi farklı bir cepheye taşıma adına elindeki kuvvetlerin bir kısmını yanına alarak Afrika'ya kaçtı. Geride bıraktığı ordunun da büyük kısmı ise Pompeius tarafından imha edildi (Sall. *Hist.* I.33; Livy. *Per.* 88; Plut. *Sull.* 28.17; App. *B Civ.* I.92).

Carbo ve Norbanus'un İtalya'yı terk etmesi ardından *legatus* Carinas, Marcius ve Damasippus, Samnitlerle birleşerek Preaeneste'deki kuşatmayı kaldırmak için saldırıya geçseler de başarılı olamadılar. Ardından o an için asker ve erzak bakımından sıkıntıda olan Roma şehrine ilerlemeye karar verdiler. Bu eylemdeki amaçları Sulla'yı konuşlandığı yerden çıkarıp stratejik açıdan daha uygun bir alana çekmekti (Beesley, 1886: 183). Bu doğrultuda harekete geçen Samnitler ve Lukanlar, Via Appia yolu boyunca ilerleyerek Alba Longa'da kamp kurdular. Onlarla eş güdümlü hareket eden Carinas ve kuvvetleri de bir süre sonra onlara katıldı (Plut. *Sull.* 29; App. *B Civ.* I.92). Velleius (II.27.2-3), Hannibal'den beri ilk kez bir düşmanın Roma şehrine bu kadar yaklaştığını ifade ederken, Samnit lideri Pontius Telesinus'un "Romalılar için son günün yakın. İtalyan özgürlüğüne böylesine yıkım yapan kurtlar, biz onları barındıran ormanı kesene kadar asla ortadan kaybolmayacaklar" cümleleriyle ordusunu motive ettiği belirtilmektedir. Florus (II.9.21) da Samnitlerin her yeri Pyrrus ve Hannibal'den bile daha kötü şekilde yakıp yıktıkların bahsederek acımasızlıklarına vurgu yaparken, yardım bahanesi ile gelen Samnitlerin asıl amacın Roma'dan intikam olmak olduğunu işaret etmektedir. Görüldüğü gibi Müttefikler Savaşı'nda Roma'yı bu kadar yakından tehdit edemeyen Samnitler ve Lukanlar, Roma vatandaşı olan *populares* ve *optimates* arasındaki bu mücadele

¹⁴⁹ Publius Albinovanus, 87 yılında Sulla'nın devlet düşmanı ilan ettiği ve içlerinde Gaius Marius'un da bulunduğu on iki kişiden biriydi. Kendisi hüküm yedikten sonra Numidya'ya kaçmıştı (App. *B Civ.* I.60).

yüzünden hiç olmadıkları kadar tehlikeli bir konuma gelmiş oluyorlardı. Samnitlerin başkente yönelmesi şehirdekileri büyük bir telaşa sokarken, içlerinde Appius Claudius’unda bulunduğu Roma soylularından oluşan bir grup Samnitlere bir süvari saldırısı düzenlese de başarılı olamadılar (Plut. Sull. 29.3). Ancak bu saldırı Sulla’ya zaman kazandırdı ve kendisi ordusu ile Colline Kapısı civarındaki Venüs Erucina yakınında kamp kurdu (App. B Civ. 93.1).

Sulla bir önce savaşıma niyetliken *legatus*ları Cornelius Dolabella ve Manlius Torquatus karşılarında *popularese* ait ordunun değil, İtalya’daki en gözü kara savaşçılar olan ve Roma’nın yüzyıllardır baş düşmanlarından biri konumundaki Samnitler olduğunu, yorgun olan askerin bu çarpışmada sıkıntı yaşayabileceğini belirtmeler de Sulla onlara kulak asmadı ve birkaç saatlik bir dinlenmenin ardından orduya hücum emri verdi (Plut. Sull. 29.4). Crassus’un yönettiği sağ kanat oldukça başarılı olurken, sol kanat ise çökmeye başladı. Sulla burayı desteklemek amacı ile hücumla geçse de başarılı olamadı (Keaveney, 2005: 122). İyice paniğe kapılan askerler şehre doğru koşmaya başlaması büyük bir arbedeye neden oldu. Öyle ki savaşı izlemek için dışarı çıkan Romalıların bazıları bu karışıklıkta ezildiler.¹⁵⁰ Askerlerin iyice yaklaştığını gören ve onları takip eden düşmanın da şehre gireceğinden korkan görevliler kapıları kapatmak zorunda kaldı. Şehir duvarları ile düşman arasında sıkışan askerlerin artık savaşıp hayatta kalmaktan başka bir çareleri kalmaması onlar için bir motivasyon oldu ve etkili bir kalkışma ile rakibi bozguna uğrattılar. Telesinus ve Albinus gibi Samnit generalleri öldürülerek kampları da ele geçirilirken, Marcius ve Carinas gibi diğer önemli komutanlar ise kaçmayı başardılar (App. B Civ. I.93).

Sulla, Crassus’un erzak talebi için gelen askerlerinden düşmanı yendiklerini ve Antemna’da sıkıştırdıkları haberini alması üzerine Sulla şehrin güvenliğini sağladıktan sonra Antemna’ya doğru ilerledi. Burada kendisi ile anlaşmak isteyen yaklaşık üç bin kaçağı temsil eden delegelerle görüştü. Sulla, eğer düşmanı yenmesi için kendisine yardımcı olurlarsa onlara merhametli davranacağını sözünü verdi. Bunun üzerine harekete geçen bu grup diğer düşmanlara saldırdı ve iki taraf kısmen birbirini etkisiz hale getirdi (Plut. Sull. 30.2.4). Ardından bu iki gruptan hayatta kalan yaklaşık altı bin kişi Roma şehrine götürülerek *senatus*ların operasyon üstü olan ve yabancı büyükelçilerin ağırlandığı Villa Publica’ya toplandı. Ardından Sulla, Mithradates savaşının raporunu sunmak üzere *senatus*un Bellona Tapınağı’nda toplanmasını emretti. Sulla *senatus*ta konuşmasına başlarken, aynı anda Villa Publica’da toplanan kalabalık, onlara hayatlarının bağışlanacağı sözü verilmesine rağmen katledilmeye başlandı (Flor. II.9.24). Oldukça dar bir alanda öldürülen insanları sesleri ve çığlıkları, Villa Publica’ya yakın konumda bir araya gelen *senatusu* tedirgin etti.¹⁵¹ Bu sırada konuşmasına

¹⁵⁰ Çatışmadan kaçan Sulla’nın bazı adamları Praeneste’ye giderek Afella’ya Sulla’nın öldüğünü ve Roma şehrinin düşman eline geçtiğini söyleyerek acilen kuşatmayı kaldırmasını öneriler de Afella tereddütte kaldığından bunu kabul etmedi (Plut. Sull. 27).

¹⁵¹ Plutarchus (Sull. 31.1-3), yaşanan bu tedirginliğin üzerine Gaius Metellus isimli gencin Sulla’ya bu olumsuz durumun ne kadar süreceğini sormaya cesaret ettiğine değinirken, G. Metellus’un Sulla’ya “Öldürmeye karar verdiğin kişileri cezadan kurtarmanı değil, kurtarmaya karar verdiğin kişileri yaşadıkları bu korkudan kurtarmanı istiyoruz” dediğini,

devam eden Sulla, yaşanan süreçte kendisine karşı gelmiş ve gelecek insanlara net bir mesaj yollamış oluyordu. Bu olay bittiğinde Sulla tedirgin olan halka hitap etme adına bir *contio* düzenledi. Burada halka sakin olmalarını ve sadece düşmanlarının endişe etmesi gerektiğini belirtirken, kendisine ihanet etme konusunda keskin bir çizgi çekiordu. Sulla, S. Asiaticus'un Roma'dan ayrılığı anı bir milat kabul ediyor, bu olaydan sonra karşı tarafa katılan veya onları destekleyen herkesin devlet düşmanı ilan edileceğini bildiriyordu (Keaveney, 2005: 124).

Bir sonraki gün, savaştan kaçmayı başaran *popularis* liderlerden Marcius ve Carrinas yakalanıp öldürüldüler. Kesilen kafaları o an Praeneste'de bulunan L. Afella'ya gönderildi. Afella'nın bunları bir mızrak ucuna yerleştirerek Praeneste duvarlarının etrafında sergilemesi kuşatma altındaki Genç Marius ve destekleyenlerinin iyice umutsuzluğa düşmelerine neden oldu. Artık direnemeyeceklerini anlayan muhalifler Cornelius Cethegus tarafından ikna edilerek teslim oldular. Genç Marius ise bir yer altı tünelinden kaçmaya çalışsa da çıkışın düşman askerleri tarafından tutulduğunu öğrendi ve esir düşmektense intihar etmeyi tercih etti (Vell. Pat. II.27.4-6; Plut. Mar. 46.9; App. B Civ. I.94). Sonrasında Genç Marius'un kafası ibret olması açısından *rostrada* sergilenmek üzere Roma şehrine gönderildi (Beesley, 1886: 185).¹⁵² Praeneste'nin ele geçirilmesiyle birlikte Afella, ele geçirilen *populares* yanlısı *senator*lerin bazılarını hemen öldürürken, kalanları ise Sulla'ya teslim etme adına esir etti. Ancak Sulla Praeneste'ye ulaştığında onlar da hemen idam edildi. Bu noktada Valerius Maximus (IX.2.1), Sulla'nın kadınlar da dahil bütün esirlerin öldürüldüğünü belirtirken, Appianus (B Civ. I.94) ise esirlerin Romalı, Samnit ve Praenestian olarak üçe ayrıldığını, Sulla'nın Romalıları affettiğini ve geri kalanlar arasında sadece erkekleri ortadan kaldırdığını ifade etmektedir.

Sulla'nın kimin yaşayacağına henüz karar vermediğini belirtmesi üzerine de "Kimi cezalandırmak istediğini bize bildirin" şeklinde karşılık verdiğini ve Sulla'nın bunu onayladığını ifade etmektedir. Ancak Plutarchus'un aksine Florus (II.9.25) ve Orosius (Oros. V.21.3) Sulla'nın bu konuşmaları G. Metellus ile değil o an kendisine hizmet eden bir *centurion* olan Fursidius ile de gerçekleştirmiş olabileceğini belirtmektedir.

¹⁵² Appianus (B Civ. I.94), Genç Marius'un kafasının *rostrada* teşhir edildiği sırada Sulla'nın Aristophanes'den bir alıntı yaparak "Dümene geçmeden önce kürek çekmesini öğren..." dediğini ifade etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SULLA REJİMİNİN KURULMASI VE *POPULARESİN RES PUBLICA* POLİTİKASINDAKİ DURUMU

3.1. İç Savaş Sonrası *Popularese* Karşı Yapılan Kovuşturmalar

Sulla'nın İtalya Yarımadası'na ayak basmasıyla başlayan süreç zamanla hem politik hem de askerî arenada büyük bir iç savaşa dönüşmüş ve bu mücadele Sulla önderliğindeki *optimatesin* üstünlüğü ile sonuçlanmıştı. Çalışmanın bu kısmında ele alınan savaş sonrası dönemde ise Sulla'nın Roma'nın kontrolünü ele geçirdiği ve onun talimatıyla muhalif gruplara karşı da ciddi bir kovuşturma aşamasına geçildiği görülmektedir. Öyle ki Sulla, Roma tarihinde yine bir ilke imza atarak içlerinde infaz edilecek seksen kişinin bulunduğu bir *proscriptio* yayınlamıştı. (Cic. *Rosc. Am.* 16; Cic. *Clu.* 161; Sall. *Cat.* 11.4-8, 51-32-34; Livy. *Per.* 88; Vell. II.28-2-4; Plin. *HN.* VII.134; Plut. *Sull.* 31.1-12; Flor. II.9-25-26; App. *B Civ.* I.95-96; Oros. V.21.2-8; Badian, 1970: 20; Henderson, 2003: 39-40; Keaveney, 2005: 126; Wilson, 2021: 296).¹⁵³ *Proscriptionun* tepesinde kaçınılmaz olarak bir süredir savaştığı ve o dönem *popularesin* en üst düzey isimleri olan Norbanus, Carbo, S. Asiaticus, Sertorius gibi isimleri vardı. Ancak Sulla sadece bunlarla kalmamış, ertesi gün iki yüz yirmi, bir sonraki gün de bu sayıya yakın kişiler içeren yeni *proscriptiolar* yayınlamıştı. İlk gün yayınlanan *proscriptioida* isimlerinin olmadığını görüp rahatlayanlar, listelere her gün yeni kişiler eklenmesi ile ciddi anlamda tedirgin olmaya başlamışlardı. Sulla, listede bulunanların kaçmasını engellemek ve onlara daha çabuk ulaşabilme adına *proscriptioların* nüshalarını İtalya'nın dört bir yanında gönderdi. Bu kişileri canlı veya ölü getirenlere onların malvarlığından belirli bir pay verileceği vaat edilirken, hüküm yiyenleri gizleyenler veya onlara sığınak sağlayanların da cezalandırılacağı ilan edildi (Plut. *Sull.* 31; Mommsen, 1901: 102-104; Crook vd., 1992: 197-198; Boatwright vd., 2004: 193). Nitekim bu durum ister istemez ülkenin dört bir yanına dağılan ödül avcılarının İtalya Yarımadası'nda büyük bir kaos oluşturmalarına neden olmuştu. Öldürülenler kişiler incelendiğinde ise emir altında olduklarından dolayı askerlere ve rütbelilere dokunulmadığı fakat *consul*, *proconsul*, *praetor*, *quaestor*, *senator*, *legatus* gibi üst düzey makamlara herhangi bir merhamet gösterilmediği dikkat çekmektedir. Ayrıca bu mevkilerin dışında her ne kadar bilfiil savaşa katılmasalar da *popularese* herhangi bir maddi yardımda bulunmuş olanlar da suçlu bulunmuştu. Bu bağlamda Sextus Alfenus ve Gnaeus Titinius karşı tarafa finansal destek sağladıklarından dolayı idam edildiler (Mommsen, 1901: 102-104; Keaveney, 2005: 126). Göze çarpan bir konu da herhangi bir suç işlememelerine

¹⁵³ Keaveney (2005: 126, 210), Plutarchus ve Florus'un anlatımlarından yaptığı çıkarımda yasaklılar listesi fikrinin Sulla'dan değil onun *centurion*larından biri olan P. Fursidius'dan çıkmış olabileceğini ifade etmiştir.

rağmen isimleri *proscriptiolar*a eklenen kişilerdir. Siyasi bir yönelimi bulunmadığı bilenen bir *eques* olan Quintus Aurelius, ismini listede gördüğünde bunun nedeni olarak Albania'daki mülkü olduğunu duyursa da kısa bir süre sonra katledilmişti (Plut. *Sull.* 31.6; Duncan, 2017: 238). Benzer şekilde, iç savaş sürdüğü sırada kayınbiraderini öldüren Lucius Sergius Catilina, onu sanki yaşıyormuşçasına *proscriptiona* dahil etmesi için Sulla'ya baskı yapmıştı (Plut. *Sull.* 32). Bir diğer yaşanan olayda ise, iç savaş döneminde açıkça *optimates*i destekleyen Sextus Roscius, yaşadığı bir mülk ihtilafı nedeniyle suikasta uğrarken, ismi ölümünden sonra düşmanları tarafından Sulla'nın oluşturduğu *proscriptioya* eklenmişti (Kinsey, 1985: 188-196; Keaveney, 2005: 128).¹⁵⁴ Böylece hem suikasta resmi bir kılıf uydurulmuş hem de ölümünden sonra el koyulan mülkleri ve köleleri açık arttırma yoluyla düşmanlarının eline geçmişti. İsimleri listelere eklenenlerin yanında, araya hatırı sayılı insanların girmesiyle *proscriptiolar*dan çıkarılanlar da oluyordu. Bunun en çarpıcı örneği hem Marius'un yeğeni olup hem de o dönem Cinna'nın kızı ile evli durumda olan ve gelecekte Roma tarihinde büyük iz bırakacak olan Gaius Iulius Caesar'dı¹⁵⁵ (Suet. *Caes.* 1; Cass. Dio. XLIII.43.4; Ridley, 2000: 211; Canfora, 2007: 3).¹⁵⁶ Sulla, infazların sadece Roma şehrinde değil, bütün İtalya Yarımadası'nda doğru bir şekilde uygulandığından emin olmak adına Crassus'un ve Gaius Veres'in başını çektiği bir komisyonu kontrol amaçlı görevlendirdi. Crassus ve G. Verres İtalya yarımadasını dolanarak *proscriptiolar*da bulunan isimler hakkında bilgi toplarken, Crassus bu süreçte hem Roma şehrinde hem ülkenin diğer bölgelerindeki hükümlülerin müzayede ile satılan mallarını toplamaya başladı. Böylece Crassus kendisini gelecekte Roma'nın en zengin kişisi yapacak servetinin temellerini atmaya başlamıştı (Cic. *Off.* I.43; Att. 7.7.7; Plut. *Sull.* 33.3; Crass. 2.3; Cass. Dio. XLI.11.2). Plutarchus (*Crass.* 6.7) Crassus'un bu konudaki hırsına değinirken, Bruttium'da Sulla'nın *proscriptiosunda* olmamasına rağmen sırf mülkünü gasp edebilme adına bir adamı öldürdüğünü, bunu duyan Sulla'nın da Crassus'u kamu işlerinden uzaklaştırdığını belirtmektedir.

Roma'da bunlar yaşanırken, *proscriptionun* en tepesindeki isimlerin ülkenin dışına kaçması bu kovuşturmayı İtalya Yarımadası'nın ötesine taşıdı. Rodos'a kaçan Norbanus burada Sulla'nın casusları tarafından bulunurken, Rodosluların onu teslim etme şartlarını tartıştığı esnada bir pazar yerinde intihar etti (Livy. *Per.* 89). Carbo'nun ise Sicilya açıklarında bir adada olduğuna dair

¹⁵⁴ Yargılandığı mahkemede Sextus Roscius'un savunmasını ilk defa bir ceza davasında yer alan ünlü hatip Marcus Tullius Cicero üstlenmiştir. Sextus Roscius'u beraat ettiren ve bu sayede büyük bir üne kavuşan Cicero, ileride kendisinin *populares* ve *optimates* mücadelesinde önemli bir figür haline gelmesini sağlayacak olan kariyerinin temellerini atmış oldu (Plut. *Cic.* 3.3.4; Badian, 1970: 26).

¹⁵⁵ Gaius Iulius Caesar'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Caesar" *cognomeni* kullanılacaktır.

¹⁵⁶ Suetonius (*Caes.* 1)'un aktarımına göre Sulla, Caesar'ı affetmek için bir şart koymuş ve onun, Cinna'nın kızı olan eşi Cornelia'dan boşanmasını istemiştir. Bunu reddeden Caesar bir süre saklanmak zorunda kalsa da araya giren nüfuslu kişiler ve Vesta rahibeleri sayesinde Sulla tarafından bağışlanmıştı. Sulla bunun üzerine Caesar'ın affedilmesini rica eden kişilerden birine "Yoluna git ve onu al; sadece, kurtarmaya çok hevesli olduğun adamın bir gün benimle beraber desteklediğin aristokrasinin davasına öldürücü darbeyi vuracağını unutma; çünkü bu Caesar'da birden fazla Marius var..." diyerek ilginç bir şekilde geleceğe yönelik oldukça güçlü bir öngöründe bulunmuştur.

istihbarat alan Sulla, onu yakalaması adına Pompeius'u görevlendirdi.¹⁵⁷ Pompeius bu bölgedeki Sulla karşıtlarını belirlemek ve onları infaz etme adına mahkemeler kurdu. Kısa sürede yakalanan ve yargılanan Carbo da sürüklenerek öldürüldü (Scullard, 2010: 66; Duncan, 2017: 232; Wilson, 2021: 296). Burada dikkat çeken husus, Carbo'nun henüz aktif olarak *res publica consulu* olmasına rağmen henüz bir *senator* bile olmayan Pompeius tarafından, makamının kutsallığını hiçe sayılarak ve teşhir ederek öldürülmesiydi. Bu durum iki taraf arasındaki bağların *mos maiorum* bakımsızın koptuğunun da bir göstergesiydi. Sulla iç savaş sırasında *populares* tarafında olan Arretium, Florentia, Interamnium, Larinum, Praeneste, Spoletium, Sulmo ve Volaterrae gibi İtalyan şehirlerini cezalandırmak için harekete geçmişti. Bu amaçla kurulan mahkemelerde; Sulla'ya karşı ordu kurarak bu birlikleri yöneten, askerlik hizmeti veren, finansal yardımda bulunan birçok kişiye ölüm, sürgün veya mülklerine el koyma hükmü verildi. Ancak bireysel suçlamaların zaman aldığını gören Sulla bu şehirleri toplu olarak cezalandırmaya karar verdi. Bu doğrultuda ilgili kentlerin bazılarının kalelerini veya duvarlarını yıkarak savunmasız bırakılırken, birçoğuna da ciddi ekonomik yaptırımlar uygulandı (Flor. II.9.27-28; App. B Civ. I.96). Sulla ayrıca hem bütün İtalya Yarımadası'nda kontrolü sağlamak, hem de İtalyan şehirlerinin yeniden olası bir isyanını engellemek adına Aleria, Arretium, Capua, Faesulae, Suessula ve Urbana gibi kentlerde yaşayanları buralardan kovdu, ardından bu bölgelerde yeni koloniler kurarak veteranlarını bu topraklara yerleştirdi (Cic. Cat. 2.20, 3.14; Mur. 49; Livy. Per. 89; App. B Civ. I.96, 100, 104, II.94; Badian, 1970: 26; Crook vd., 1992: 204). Böylelikle Sulla İtalya Yarımadası'nın her bölgesinde bir nevi hazır garnizonlar bina ederek hâkimiyetini pekiştirmiş oluyordu. Diğer taraftan Sulla iç savaş sırasında kendisine yardım eden kölelere Roma vatandaşlığı bahsetmiş ve onlara *cornelii* adı vermiştir (App. B Civ. I.100; Exsuper 34; Beesley, 1886: 194; Mommsen, 1901: 110; Vervaet, 2004: 46-47).

Ülke genelinde gerçekleştirilen cinayetler kaosa ve belirsizliğe neden olmaktaydı. Nihayetinde Sulla 81 yılının haziran ayının birinci gününden itibaren *proscriptio*lara başka isim eklenmeyeceğini ilan etti (Cic. Rosc. Am. 128). Böylece politik kulvarda başlayan, fakat 88 yılında Sulla'nın Nola'dan hareket ederek Roma şehrine ilerlemesi ile savaş meydanına taşınan *populares* ve *optimates* mücadelesi gelişen süreçte ciddi bir iç savaşa dönüşmüş ve en sonunda tekrar Sulla'nın *legiō*ları ile Roma şehrine yürümesi ile kanlı bir şekilde son bulmuştu. Bilanço ise çok ağırdı. Savaşın doğası gereği binlerce asker veya yabancı işbirlikçi hayatını kaybetmişti ancak, Romalı seksene yakın *senator*, yaklaşık üç bin tane de *equesin* infaz edilmesi ise olayı farklı bir boyuta taşımıştı. Ayrıca bu kişiler sadece öldürülmekle kalmıyor; mülkleri hibe edilme veya el koyma yoluyla ellerinden alınıyor, çocukları veya torunları ise hem bu mirastan mahrum bırakılıyor hem de ileride kamuda çalışmaları yasaklanıyordu (Badian, 1970: 24; Keaveney, 2005: 130; Osgood, 2015: 1686). Burada dikkat çeken nokta 83 yılında İtalya topraklarına adım attıktan sonra savaşı en son çare olarak gören,

¹⁵⁷ Bu süreçte Sicilya'da Sulla'nın yasaklılar listesinde bulunan Marcus Perperna Veiento *propraetor* olarak görev yapmaktaydı. Perperna, iç savaş sonrası Sulla rejiminden kaçanları bir araya getirip bir direniş organize etmek istese de Pompeius'un Sicilya'ya doğru ilerlemesi üzerine onun ordusundan çekindi ve bölgeden kaçtı (Diod. Sic. XXXVIII.14; Plut. Pomp. 10.1.2; Ridley, 2000: 218).

kendisine katılmak isteyen *popularese* kucak açan, sorun çıkarmayan şehir devletlerine oldukça cömert davranan ve askerlerine herhangi bir yağma olayına karışmaması konusunda uyaran Sulla'nın böylesine acımasız yöntemlere başvurmasıdır. Sulla kontrolü ele geçirince neden sistematik bir şekilde muhalif grupları -çocuklarını ve torunlarını da etkileyecek şekilde- ortadan kaldırmak ve onlara yardım edenleri şiddetli bir şekilde cezalandırmak istemişti? Sulla'nın en başından beri amacı bu muydu yoksa şartlar onu böyle davranmaya mı zorlamıştı?

Hatırlanacağı gibi Sulla, 89 yılında Müttefikler Savaşı'nda gösterdiği üstün performans ile *consul* olmuş ve hem makamının verdiği ağırlık hem de askerî kariyerinin o an zirvesinde olduğundan dolayı *senatus* tarafından Mithradates savaşına *legatus* olarak atanmıştı. Ancak *populares* tarafı özellikle Sulpicus'un girişimleri ve Marius'un gizliden desteği ile Sulla'nın elinden komutayı almış, sonrasında ise güç kullanarak önde gelen *optimatesi* Roma şehrinden kovmuşlardı. Bunun üzerine o sırada Nola'da bulunan Sulla, Roma Cumhuriyeti'nde bir ilke imza atarak *legiōları* ile başkente ilerlemiş ve girdiği çatışmaları kazanarak *popularesin* şehirden kaçmasını sağlamıştı. Sulla kentte güvenliği sağladıktan sonra herhangi bir katliam gerçekleştirmemiş, sadece bazı üst düzey *popularesi* devlet düşmanı ilan etmişti. Tabii burada Sulla'nın *pomeriumu* ihlal edişinin ve olası halk tepkisinin verdiği tedirginliği de göz ardı etmemek gerekmektedir. Nitekim *pomeriumun* ihlali o an Roma şehrinde bulunan *optimatesin* bile Sulla'ya mesafe koymasına neden olmuştu. Bu nedenle Sulla en azından bir dizi reform ile *popularesi* politik arenada kısıtlamaya çalışmıştır. Ne var ki Sulla'nın ordusunu Roma şehri dışına çıkarmasının ardından *populares*, Cinna liderliğinde, tedirgin olan halkı arkasına alarak Sulla'yı ve *optimatesi* tekrardan sıkıştırmaya başlamışlardı. İlerleyen süreçte Cinna diğer muhalifleri yanına alarak Sulla'nın elinden yetkilerini alıp Mithradates savaşı komutasını Marius'a devretmek isteyince Sulla apar topar Hellas'a doğru yola çıkmıştı. Oldukça düşük bir bütçe ile İtalya Yarımadası'nı terk etmek zorunda kalan Sulla, Roma'dan herhangi bir askerî ve finansal yardım alamazken, mecburen Hellas'da bazı şehirleri yağmalamak zorunda kalmıştı. Doğuda bunlar yaşanırken, Roma şehrinde yeniden bir silahlı ayaklanma çıkaran *populares*, *consul* Gn. Octavius tarafından etkisiz hale getirilmiş, kalkışmayı başlatan diğer *consul* Cinna şehir dışına kaçmıştı. Akabinde Cinna ve Marius etrafında örgütlenen *populares* topladıkları *legiōlar* ile Roma'yı savunan *optimatesin* yönettiği kuvvetleri etkisiz hale getirmiş ve *res publicanın* yönetimi ele geçirmişlerdi. *Popularesin* Roma'nın kontrolünü sağladığı bu periyod diğerlerinden farklı olarak bir grubun diğerini geniş çaplı olarak katletmeye çalıştığı bir dönem olarak tarih sahnesine çıkmaktadır. Bu süreçte birçok üst düzey *optimas* öldürülürken, cesetleri hayvanlara yem edilmiş, kesilen kafaları ise teşhir edilircesine *rostrada* sergilenmişti. Bütün bunlar göz önüne alındığında, *popularesin*, listeler halinde onları infaz eden, mallarına el koyan, Genç Marius'un kesilen kafasını *rostrada* sergileyen Sulla ve *optimatesten* pek de farklı davranmadığı açıktır. Diğer taraftan bu süreçte *popularesin* Sulla'ya kişisel saldırılarını da unutmamak gerekir. Zira devlet düşmanı ilan edilen Sulla'nın bütün yetkileri alınırken, koyduğu bütün kanunlar iptal edilmişti. Hatta daha da ileri giderek evi yağmalamış, öldürülmek istenen ailesi ise zorlukla Roma şehrinden kaçabilmişti. Bir başka dikkat çeken bir husus da *popularesin* Sulla'ya ve *optimastese* zarar verme adına *res publicayı*

tehlikeye atacak faaliyetlerde bulunmasıdır. Mithradates tehdidi doğudan iyice hissedilirken, bütün yetkileri elinden alınan Sulla'yı hem etkisiz hale getirmek hem de birliklerinin komutasını elinden alma adına kuvvetler gönderilmesi, üstelik bu ordunun başında Sulla'dan daha tecrübesiz bir komutanın bulunması *popularesin* her biri Roma vatandaşı olan *optimatesi* ve Sulla'yı Mithradates kadar hatta belki de ondan daha büyük bir düşman olarak konumlandırıdıklarına dair bir işarettir. Üstelik *popularesin* hem Roma'da hem de Asia'da *optimastese* karşı yürüttükleri faaliyetler yüzünden Sulla, ordularını bozguna uğrattığı Mithradates ile yaptığı anlaşmada taviz vermek zorunda kalmış, bu durum da ileride Pontus kralının Asia'da Roma için yeniden bir tehdit olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Sulla'nın 83 yılında Antik Yunanistan'dan dönüşünde takındığı barışçıl tavır birçok sebeple açıklanabilir. Öyle ki *legiō*ları dört yıldır Roma'dan çok uzakta birçok çetin mücadeleler vermişti. Sulla her kadar askerlerini en zor şartlarda bile etkileyebilen bir lider olsa da uzun yıllar doğuda savaşmış ve bu mücadeleler sonucunda ganimete doymuş birliklerini onların öz vatandaşlarına yani Romalılara karşı savaşmak için motive etmenin kolay olmayacağı açıktı. Ayrıca Sulla'nın zamanında kendilerine karşı takındığı tavırdan dolayı İtalyan şehirlerinin birçoğu *popularesin* yanındaydı. Sulla her ne kadar bir iki kenti yanına çekmeyi başarabilmişse de Samnitler, Lukanlar gibi en savaşçı kentlerin karşı tarafta olmasa onun için bir dezavantajdı. Bütün bu etkenlere *popularesin* ciddi bir askerî güce sahip olması da eklenince Sulla'nın ileride bir iç savaşa dönüşecek bu süreçte başlangıçta kaba kuvvet kullanma yerine anlaşma yanlısı bir politika takınması, barışçıl davranmak istemesinden çok stratejik bir yol izlediği ihtimalini güçlendirmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında, Gracchus kardeşler zamanında *optimatesin popularese* uyguladığı şiddet de hesaba katılırsa; iki tarafında fırsat buldukça birbirine benzer yaptırımlar uyguladığı, amaçları uğruna verdikleri sözleri tutmadıkları hatta yeri geldiğinde karşı tarafa toplu kıyımlar yapmaktan kaçınmadıkları görülmektedir. Bu noktada Sulla'nın iç savaş sonrası gerçekleştirdiği eylemlerin *popularesin* yaptıklarına bir misilleme veya karşı tarafın tekrar benzeri kalkışmalar yapmaması adına aldığı sert önlemler olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

3.2. Sulla'nın *Dictātor* İlan Edilmesi ve *Popularesin* Roma Politikasından Soyutlanması

“*L. Sullam... solus rem publicam reget orbemque terrarum gubernaret imperique maiestatem quam armis receperat iam legibus confirmaret...*”

“*Lucius Sulla... tek başına devleti ve tüm dünyayı yönetti, şimdi silahlarla kazandığı imparatorluğun görkemini yasalarla onayladı...*” Cic. Rosc. Am. 131

İç savaşın bitmesinin ardından *res publicanın* o anki siyasi atmosferi bir belirsizlikle karşı karşıyaydı. O an resmi hiçbir unvana sahip olmayan, aynı zamanda *mos maiorumu* hiçe sayarcasına *legiō*larını Roma şehrinde bulunduran Sulla'nın bir sonraki adımının ne olacağı merakla

bekleniyordu. Zira savaş sonunda rakiplerinin birçoğu öldüğünden veya İtalya Yarımadası'nın dışına kaçtığından Sulla'yı bu süreçte tehdit edebilecek herhangi bir güç mevcut değildi. Hatta, Appianus (*B Civ. I.98*)'un da belirttiği üzere Sulla o an bir kral veya *tyrannus* hüviyetindeydi. O an *res publican*ın kaderinin bir adamın elinde olması kaçınılmaz olarak başkentte gergin bir hava yaratmaktaydı. Yaşattığı bütün bu tedirginliğin aksine Sulla'nın hedefinde ise *optimates*in güdümünde olan bir *senatus*un Roma politikasının en yetkili merci olduğu, *populares*in ülke siyasetten tamamen soyutlandığı ve *res publican*ın köklerinden ilham alınacak bir sistem inşa etmek vardı. Bunu gerçekleştirme adına Gracchus kardeşler zamanında temeli atılan sistemin iptal edilip onun yerine yeni düzenlemeler getirilmesi gerekiyordu. Ancak burada sorun teşkil eden durum hazırlanacak yasaların uygulamaya geçirilmesinin yanında süreklilik arz etmelerini sağlamaktı. 88 yılında Sulla, *legiō*ları ile Roma şehrine ilerleyip kentin kontrolünü ele aldığı anda, gelecekte Sulpicius ve Marius'un gerçekleştirdiği türde bir kalkışma yaşanmaması için birtakım kanunlar çıkarmıştı. Ne var ki Sulla'nın çıkardığı bu yasalar onun Mithradates Savaşı için Roma şehrinden ayrılmasının ardından Cinna tarafından iptal edilmişti. İşini bu sefer şansa bırakmayan Sulla çıkarılacak yasalarla halkın politikaya etkisini sınırlandıran, *populares*in *res publica* siyasetinden tamamen soyutlandığı ve en önemlisi uygulanacak kanunların devamlılık sağlayacağı bir organizasyon meydana getirmek istiyordu. Fakat bunu gerçekleştirebilme adına hukuki bir zemin arayan Sulla resmi olarak bunları yapacak yetkiye sahip değildi. Zira Carbo'nun hâlâ mevcut *consul* olmasından dolayı herhangi bir seçim düzenlenemiyordu. Nitekim bir süre sonra Carbo'nun ölüm haberinin alınması ile artık iki *consul*ünde hayatta olmadığı kritik bir durumla karşı karşıya kalınmasına neden oldu. Bu noktada Sulla çözümü en son 208 yılında gerçekleştirilen bir uygulamada buldu ve mevcut *princeps senatus*, Valerius Flaccus'u seçimlere başkanlık etmek üzere *interrex* olarak atanmasını sağladı (Crook vd., 1992: 199; Boatwright vd., 2004: 193; Scullard, 2010: 67; Syme, 2016: 57).¹⁵⁸ Sonrasında ise *interrexe*, savaşın *res publicaya* ve bütün İtalya'ya verdiği zararı giderebilme adına en son yüz yirmi yıl önce uygulanmış bir *magistralık* olan *dictātorlūg*ün yeniden hayata geçirilmesi gerektiğine dair bir tavsiye mektubu yolladı. Mektupta dikkat çeken detay Sulla'nın *dictātorlūk* makamına en uygun adayın bizzat kendisinin olduğunu belirtmesiydi (App. *B Civ. I.98-99*). O anki şartlar düşünüldüğünde aslında bu mektubun *interrexe* yapılmış bir öneriden çok direkt bir emir niteliği taşıdığı aşikârdır.¹⁵⁹ Sulla'nın talimatından sonra *interrex*, *cominitia curiayı* topladı ve *lex valeriayı*

¹⁵⁸ Bir nevi kral naibi olarak nitelendirilebilecek *Interrex*, kökeni Roma'nın kurucusu Romulus'a kadar uzanan bir krallık dönemi uygulamasıydı. Livius, Romulus'un ölümünün hemen ardından bir kral seçme konusunda başarı sağlayamayan ve o dönem toplam yüz kişiden müteşekkil olan *senatus*un toplam on *decuriaya* bölündüğü, her bir *decurian*ın da bir *senator*ü aday olarak ileri sürdüğünü ifade etmektedir (Livy. I.17.1-6). Her biri *interrex* olarak adlandırılan bu on kişi, yeni bir kral seçilinceye kadar sırasıyla beşer gün hüküm sürmüş, sonrasında geçen bir yılın ardından Numa Pompilius kral seçilmiştir. İlerleyen süreçte *senatus*, her kralın ölümünden sonra yeni kralı seçecek olan *comitia curiayı* toplamak için bir *interrex* atamıştır. Cumhuriyet döneminde ise *interrex*, *consullerin* sivil kargaşa veya ölüm gibi sebeplerden dolayı etkisiz olduğu anlarda devreye girerek, *consul* seçimi için *comitia curiayı* bir araya getirmekle yükümlüydü (Smith, 1959: 644).

¹⁵⁹ Sulla'nın *interrexe* yetki almak için emri vaki içeren bir hukuk prosedürünü işleme sokulmasını istemesi her ne kadar kendisinin listeler hazırlayarak *senator* gibi önemli mevkideki insanları ortadan kaldırması veya yine onun yönlendirmesi ile Gn. Pompeius'un *consul* Carbo'yu makamının kutsallığını umursamadan öldürmesi ile çelişse de Sulla'nın bu girişimini gerçekleştirmek istediği uygulamaların *mos maiorum*a uymasından çok onları hukuki bir zemine oturtma çabası olarak değerlendirilmek daha doğru görülebilir.

hayata geçirerek Sulla'yı *dictātor* ilan etti (Cic. Verr. II.3.82; Leg. Agr. III.5-6; Leg. I.42; Att. 9.15.2; Livy. Per. 89; Vell. II.28.2; Plut. Sull. 33.1-2; App. B Civ. I.98-99; Oros. V.21.12; Vervaeke, 2004: 39). Ancak bu yasa incelendiğinde, Sulla'ya bahsedilen *dictātorlüğün* geçmişte uygulananlardan farklı olduğu göze çarpmaktadır. Sulla'ya *dictātorlük* yetkisini veren *lex valeriada* en dikkat çeken detay geçmiş *dictātorlük* uygulamalarının aksine görev süresinde herhangi bir sınır öngörülmemesidir. *Dictātorlük*, Roma tarihinde iç karışıklık veya savaş gibi olağanüstü durumlarda başvurulacak bir *magistralık* olduğundan hem krallık döneminde hem de cumhuriyet döneminde belirli bir zaman aralığında icra edilebiliyordu. Bazı istisnai durumlar olduğu iddia edilse de bu süre altı ay olup, bu sürenin sonunda *dictātor* makamını terk etmek zorundaydı.¹⁶⁰ Lakin Sulla'nın baskısı ile *interrex*, onu *ad tempus certum* şeklinde yani belli bir süre belirleyerek *dictātor* tayin etmemiş, aksine görevin süresi konusunda herhangi bir limit koymamıştır. Böylece Sulla, kontrolü sağlamak ve reformlarını gerçekleştirmek adına ona belirli bir görev süresi dayatılmasının önüne geçmiş oluyordu (Badian 1970: 20; Keaveney, 2005: 136; Boatwright vd., 2004: 193; Scullard, 2010: 67-68).

Bu dönemde Sulla'nın en önemli hedeflerinden biri kırılğan yapısından dolayı gittikçe zayıflayan *senatusu* toparlamak ve yapacağı reformlar ile *optimates* güdümüne sokarak *res publicadaki* en etkili kurum haline getirmektir. Öyle ki ülkede yaşanan karışıklıklar ve iç savaş yüzünden normalde üç yüz olan mevcut *senator* sayısı yaklaşık yüz elliye kadar düşmüştü. Bu bağlamda Sulla, *lex variadan* aldığı ve daha önce hiçbir *dictātorun* sahip olmadığı yetki ile dört yüz elli yeni *senator* atayarak toplam *senator* sayısını eski uygulamanın iki katına, yani altı yüze çıkardı (Livy. Per. 89; App. B Civ. I.100; Badian, 1970: 24; Gabba, 1976: 142; Boatwright vd., 2004: 195; Steel, 2014: 663-664).¹⁶¹ Yeni eklenen *senatorlerin* birçoğunu Sulla'yı destekleyen *optimaslar* ve savaşta ona yardım edenler oluştururken, İtalyan şehirleri üzerindeki hâkimiyeti perçinleme adına onların aristokratları da *senatusa* yerleştirilmişlerdi (Badian, 1970: 25; Cary ve Scullard, 1975: 235; Flower, 2010: 122). Burada dikkat çeken husus, *senatusa* dahil edilenlerin kayda değer bir kısmının da *senatorler* dışındaki en varlıklı Roma vatandaşları olan ve uzun bir süredir *populares* ile yakın ilişkiler içerisinde olan *equites* olmasıdır (Gabba, 1976: 146-147; Keaveney, 2005: 145). *Equites*, *popularesin* katkıları ile hem zenginleşmiş hem de zamanla önemli görevlere atanarak Roma politikasında itibar gören bir sınıf haline gelmişti. İç savaş sürecinde ise Sulla'ya karşı olan birçok *eques* yasaklılar listesine eklenerek öldürülürken, birçok etkinlikte eskisinin aksine statüleri *plebler* ile aynı seviyeye düşürülmüştü (Mommsen, 1901: 111). Ancak onlara karşı gösterilen bu katı tutuma rağmen Sulla'ya iç savaş sırasında kendisine destek çıkan birçok *eques*, *senator* yapılarak ödüllendirilmişti. Scullard (2010: 69)'ın da belirttiği üzere, Sulla'nın bu eyleminin muhtemel nedeni,

¹⁶⁰ Fastuslar incelendiğinde 333, 324, 309 ve 301 tarihlerinde birer yıllık *dictātorlük* icra edildiği ve o seneler herhangi bir *consul* seçilmediği görülmektedir. Bu durum daha çok Roma'nın 390 yıllarında Galyalılar tarafından yağmalanması sonucunda birçok belgenin tahrip olmasından dolayı sağlıklı veriye ulaşılmamasına bağlanabilmektedir. Diğer bir teori de Gaius Iulius Caesar'ın uzun süreli uyguladığı *dictātorlüğ*e bir meşruluk kazandırma amacıyla geçmiş dönemleri referans göstermek istemesi ve bu doğrultuda eski kayıtları manipüle ettirmesidir (Eren, 2017: 181).

¹⁶¹ *Senatusdaki* *senator* sayısının artırılmasına paralel olarak *senatorlerin* buluşma yeri olan forum Romana'daki *curia* da genişletildi (Cic. Fin. V.2; Plin. HN. XXXIV.26; Cass. Dio. XL.50.3).

her ne kadar eski etkinlikleri kalmasa da yine de Roma'da hâlâ saygı gören bir sınıf olan *equites* *populares*in etki dairesinden çıkararak *optimates*in kontrolü altına sokmaktı. Badian (1970: 25) ise Sulla'nın *equites*in herhangi bir ticari faaliyetini engellemediğine dikkat çekerken, *senatus*a dahil edilenlerin de onların önde gelenleri olduğunu vurgulamıştır. Scullard'ın yorumunu destekleyen bu unsurlar, Sulla'nın *equites* tamamen ortadan kaldırmaktansa onlardan faydalanmak adına onları atıl tutmayı tercih ettiğini ihtimalini arttırmaktadır. Bu konuyla paralel olarak Sulla'nın *senatus*un prestijini yükseltmek ve otoritesini arttırmak adına mahkemelerdeki jürilerde değişikliğe gittiği görülmektedir (Vervaet, 2004: 45). *Populares*, *lex sempronia iudiciaria* ile yolsuzluk ve usulsüzlük mahkemesi jürilerinin *senator*ler yerine tamamen *equites*ten meydana gelmesini sağlamıştı. Bu durum *equites*e ciddi bir itibar ve yargı gücü kazandırırken, *senatus*un ve *optimates*in hem Roma şehrinde hem de eyaletlerdeki otoritesinin azalmasına neden olmuştu. Üstelik *equites* bu pozisyonlarını taşrada yolsuzluk yapan mali temsilcilerini denetlemeye çalışan valileri yıldırma için kullanıyorlardı. İlerleyen süreçte *optimates* bu durumu değiştirmek için bazı girişimlerde bulunmuşlar da kısa süreli başarılar hariç mevcut statükoyu değiştirememişlerdi. Bütün dizginleri ele aldığı bu dönemde ise Sulla, özellikle rüşveti engelleme adına düzenli mahkemeleri en az yedi tane olacak şekilde yeniden düzenledi ve *lex iudiciaria* ile neredeyse yarım asır sonra jürilerin yeniden *senator*lerden meydana gelmesini sağladı (Cic. Verr. I.1.37-38, II.2.77; Vell. Pat. II.32.3; Badian, 1970: 24; Millar, 2002: 53).¹⁶² Bu bilgiler ışığında, Sulla'nın zaten iradesi altında aldığı *equites* mahkeme jürisinden çıkarması bir çelişki gibi gözükse de Sulla'yı destekleyen ve onun mutlak etki alanında olan *senator*lerin, zamanla etkilerini kaybeden *equites*ten daha belirleyici olacakları aşîkardır.

Senator sayısının arttırılması ile paralel olarak Sulla *senatus*taki bu genişlemeyi sağlamak ve istikrarlı bir hale getirmek için bir dizi düzenlemeleri hayata geçirdi. Öncelikle *quaestor* sayısı sekizden yirmiye çıkarıldı ve *quaestor* seçilen kişinin direkt *senator* olarak atanması sağlandı. Böylece *senatus*a her sene en az yirmi *senator*un dahil edilmesinin önü açılmış oldu (Boatwright vd., 2004: 195; Steel, 2014: 659).¹⁶³ Bununla beraber bir *senator* olarak *senatus*a girmek için *quaestor* olmanın yeterli olması, sahip olduğu *lectio senatus* yetkisi ile her beş yılda bir çeşitli mevkilerden seçilen kişilerin *senator* olarak atanmasını sağlayan ve Roma'da ciddi bir ağırlığa sahip *censor* makamının etkinliğini kaybetmesine neden oldu (Abbott, 1901: 105; Crook vd., 1992: 201; Flower, 2010: 123; Scullard, 2010: 69). Ardından Sulla o an için belirsizliğini koruyan *curcus honorum*u bir sisteme oturtmak adına adımlar attı. Güncellenen *lex annalis* ile *cursus honorum*a bağlı olarak bir *senator*un *senatus*taki yükselme yolu çizilmiş, bir kişinin *praetor* olabilmesi için önce *quaestor* olarak hizmet vermesi, *consullüğe* yükselmeden önce de *praetor* olması gerektiği kararlaştırılmıştır

¹⁶² Her mahkeme bir *praetor*un altında ve onların kontrolünde faaliyet gösterecekti (Flower, 2009: 127).

¹⁶³ *Quaestor* sayısının arttırılmasının diğer bir sonucu da *quaestor*ların halk tarafından seçilmesinden dolayı *senatus*un da dolaylı yoldan halk tarafından seçilecek olmasıydı (Scullard, 2010: 69).

(Cic. Acad. II.1; App. B Civ. I.100).¹⁶⁴ Dahası, bu *magistralar* arasına geçiş yapılabilmesi için en az iki yıllık bir süre geçmesi gerekmektedir. Bütün bunlara ek olarak 180 yılında yürürlüğe giren *lex villia* emsal alınarak *magistra* seçimlerine aday olabilmek için asgari yaşlar belirlenmiş; *quaestor* olabilmek için otuz, *aedilis* için otuz altı, *praetor* için otuz dokuz ve *consul* seçilebilmek için de kırk iki yaşında olma şartı getirilmiştir (Cary ve Scullard, 1975: 236; Crook vd., 1992: 201; Keaveney, 2005: 144).

Senatustaki düzeni ve hiyerarşiyi sağladıktan sonra Sulla bu kurumun *res publicadaki* en güçlü ve etkili kurum olması için birtakım reformları uygulamaya koydu. Öncelikle halk meclislerinde (*comitia centuriata*, *comitia tributa*, *concilia plebis*) *senatusun* onayını almayan hiçbir yasaya oy verilmeyeceği kararlaştırılırken, bu durum *senatusu* Roma politikasındaki en yetkili yasama organı haline geldi (Beesly, 1886: 205; Abbott, 1901: 104). Bununla birlikte herhangi bir *magistra* görevinde bulunmuş bir kişinin aynı makama tekrar gelebilmesi için on sene geçmesi zorunluluğu getirildi (Cary ve Scullard, 1975: 236; Beard, 2015: 247). Böylece Marius'un üst üste *consul*, Gaius Gracchus'un ve Saturninus'un ise art arda *tribunus plebis* olduğu ve bu sayede *popularesin res publica* siyasetine hâkim olduğu dönemlerdeki gibi bir kişinin bir pozisyonda uzun süre kalarak güç sağlamasının önüne geçilmiş oldu. Bu bağlamda diğer bir hedef *imperium* yetkisi olan *consul* ve *praetor* makamlarıydı. Kendilerinin görevleri boyunca Roma şehrinde kalmaları zorunlu hale getirilirken, hizmet süreleri sona erdiğinde eyaletlere *proconsul* ya da *propraetor* olarak atanmaları kararlaştırıldı. Başkentte kaldıkları süre zarfında da *consuller* mülki işlerle ilgilenirken, *praetorlerin* ise Sulla'nın yeniden düzenlediği mahkemelere başkanlık yapması gerekmektedir. Bu sayede askerî ve mülki kuvvet birbirinden ayrılarak bu iki önemli pozisyonun etki dairesi küçültülmüş oldu (Scullard, 2010: 70; Flower, 2010: 122-123). Bütün bunlara ek olarak, *ensor* listelerinde ismi en tepeye yazılan, Roma'da ciddi bir ağırlığı bulunduğundan dolayı *senatorlerin* toplanmadan önce kendisine danıştığı ve en önemlisi bulunduğu makama ömür boyu atanan *princeps senatus* makamı da *senatusu* etkilememesi açısından kaldırıldı (Broughton, 1952: 130).

Senatusun mutlak otorite olmasının önündeki önemli engellerden biri de Roma toprakları genişledikçe kontrolü zorlaşan eyaletler ve buralarda uzun süre kalarak büyük bir güce ulaşan *proconsul* ya da *propraetorlerdi*.¹⁶⁵ Bu sorunu giderme adına öncelikle *lex cornelia de provinciis* hayata geçirildi (Cic. Fam. I.9.25, III.6.3-6, X.6). İlgili yasa ile birlikte eyalet valilerinin atanması konusunda halkın oy kullanma hakkı geçersiz kılındı ve valileri görevlendirmede tek geçerli yetki *senatusa* verildi. Sonrasında ise eyaletler ile ilgili *maiestas* bir standartta oturtan *lex cornelia de maiesate* uygulamaya koyuldu. Bu yasaya göre bir eyalet valisi, halefinin gelişinden sonraki otuz gün içinde eyaletten ayrılmamışsa bunun *maiestas* olarak hükmedilmesine karar verildi (Keaveney,

¹⁶⁴ *Lex villia annalis*, 180 yılında *tribunus plebis* Lucius Villius Annalis girişimleriyle hayata geçirilen ve *magistra* seçimlerine aday olabilmek için asgari yaşlar belirleyen bir yasaydı (Broughton, 1951: 388).

¹⁶⁵ O dönem mevcut *provinceler* Sicilya, Sardinya ve Korsika, Hispania Citerior, Hispania Ulterior, Makedonya, Afrika, Asia, Kilikya, Gallia Narbonensis ve Gallia Cisalpina'dan müteşekkildi. (Scullard, 2010: 70).

2005: 142-143). Ayrıca bir vali *legiō*ları ile savaş ilan etmek, müttefik bir devletin topraklarına saldırıda bulunmak gibi bir eylemde bulunmadan önce *senatusun* onayını almak zorundaydı (Crook vd., 1992: 202; Flower, 2010: 128-129; Scullard, 2010: 70). Diğer önemli gelişme ise *praetor* sayısının altıdan sekize çıkarılmasıydı. Bu artış sayesinde bütün eyaletleri yönetmek için yeterli sayıda *imperium* yetkisi olan *magistra* sağlanmakla birlikte, bir valinin uzun süre bir eyalette kalarak güç kazanmasının önüne geçilmiş oluyordu (Badian, 1970: 24; Flower, 2010: 156). Bütün bu uygulamalara rağmen eyalete atanacak biri bulunamadığı takdirde ise *privati cum imperio* devreye giriyor, herhangi bir *imperiuma* sahip olmayan bir bireye bu yetki verilerek eyaletlere gönderiliyordu (Keaveney, 2005: 142-143).

Sulla'nın bir diğer önemli hedefi *popularesin* belki de *optimates* ve *senatusa* karşı kullandığı en etkili silah olan *tribunus plebis* makamıydı. IV. yüzyıldan beri *pleblerin* haklarını *senatusa* karşı korumaya çalışan bu makam başlangıçta pek etkili olmasa da ilerleyen süreçte *res publica* siyasetinde önemli bir pozisyon haline geldi (Lintott, 1999: 114-115). *Imperium* yetkisi olmadığından dolayı halk meclislerini toplamak ve bir ordu kumadan etmek gibi bir güce haiz olmasa da sahip olduğu *intercessio* (veto, yasaklama) hakkı ile *senatus* ve diğer *magistraların* faaliyetlerini kısıtlayabiliyor ya da engelleyebiliyordu.¹⁶⁶ Üstelik *sacrosanctusa* sahip olması *tribunus plebis*e kutsallık atfederken, kendisine yapılacak her türlü saldırının ölümle cezalandırılması ise makamın ciddi bir dokunulmazlığa sahip olmasını sağlıyordu.¹⁶⁷ Sulla, özellikle Gracchus kardeşler döneminden itibaren *populares* tarafından etkin olarak kullanılan *tribunus plebis*in gücüne Saturninus ve Drusus döneminde şahit olmuştu. *Consullüğü* döneminde ise en büyük düşmanlarından biri olan Sulpicius tarafından bizzat kendisine karşı gerçekleştirilen faaliyetler ise neredeyse hayatına mâl olacaktı. Bütün bu nedenler dolayı Sulla *tribunus plebis*in yetkilerini kısıtlamak için harekete geçti. Öncelikle *tribunus plebis* olmuş birisinin diğer *magistralara* geçişi yasaklandı (Livy. *Per.* 89; App. *B Civ.* I.100; Mommsen, 1901: 117; Crook vd., 1992: 201; Flower, 2010: 124). Gerçekten de bu durum *res publica* politikasında yükselmek isteyen birçok kişi için bu makamın cazibesini yitirmesine neden oldu. Sonrasında *tribunus plebis*lerin veto yetkisi büyük oranda kısıtlanırken, *senatusu* toplanması için çağırma yetkileri de ellerinden alındı. Ardından yasaları halkın önüne getirerek kanun çıkarma haklarından da yoksun bırakıldılar (Scullard, 2010: 69; Sandberg, 2018: 171). Bununla birlikte *tribunus plebis* makamının elindeki en güçlü kozlardan biri olan oy kullanabilen Roma vatandaşlarının arasına Sulla'nın iç savaş sonunda Roma vatandaşlığı bahsettiği kölelerin oluşturduğu *cornelii* yerleştirilerek halk desteğine de sekte vurulmuş oldu. Yapılan bu değişikliklerden sonra *tribunus plebis* makamı oldukça atıl bir duruma gelirken, sadece bir kişinin veya meclisin keyfi eylemlerini engelleyen bir pozisyon olarak kaldı (Keaveney, 2005: 141; Flower, 2010: 124).

¹⁶⁶ Bir *tribunus plebis intercessio* (veto, yasaklama) hakkını sadece Roma şehri sınırlarında ve kentin yaklaşık bir mil (yaklaşık 1,6 km) çevresinde kullanabilirdi (Hammond ve Scullard, 1970: 1111).

¹⁶⁷ Romanın mevcut *tribunus plebis*lerine zarar vermeye veya görevini engellemeye kalkışan bir kişi Tarpeian Kayası'ndan aşağı atılıyordu (Kondratieff, 2009: 327-328).

Bu dönemde Sulla'nın gerçekleştirdiği dini reformlar da dikkati çekmektedir. Dönemin Roma dünyasında din, siyaset ve kamu yaşamı ile ayrılmaz bir nitelikteydi. Roma'da kontrolü elde tutmak ve istikrarı sağlamak adına bu dengeyi korumak oldukça önemliydi. Bunun farkında olan Sulla da öncelikle kutlamalarda ganimetlerin bir kısmını Roma tanrılarında Hercules'e adayarak tanrılara olan bağlılığını göstermişti (Plut. *Sull.* 35.1). Daha sonra ise iç savaş sırasında zarar gören Capitolina'deki Iupiter, Praeneste'deki Custos ve Hercules Custos tapınakları restore edilmesini sağladı (Sumi, 2002: 418). Ardından bu tapınaklarda bulunan, aynı zamanda savaş sırasında tahrip olmuş olan Sibylline kitaplarının kopyalarının aranmasını emretti. Bunu kolaylaştırmak adına da kitapları korumakla görevli olan *decemviri sacris faciundis*un sayısı on beşe yükselterek onları ülkenin birçok farklı noktasına gönderdi (Smith, 1859: 1043-1044; Crook vd., 1992: 203; Keaveney, 2005: 148). Bütün bunlarla beraber dini kurumlarla ilgili düzenlemeye yönelik Sulla, *lex cornelia de sacerdotibus* hayata geçirdi. 194 yılında Gnaeus Domitius Ahenobarbus'un uygulamaya koyduğu, *pontifex maximus* ve *pontifex*leri seçme hakkını halka veren *lex domitia de sacerdotibus* iptal ederek *pontifex* seçme yetkisini rahip meclislerine verdi (Cic. *Leg. Agr.* II.18.19; Vell. II.12.3; Keaveney, 2005: 148). Bu müesseselerin daha verimli çalışması adına da *pontifex* ve *augur* sayıları on beşe çıkarıldı (Livy. *Per.* 89; Cass. Dio. XXXVII.37.1; Broughton, 1952: 75; Vervaet, 2004: 46). Sulla her ne kadar dindar bir insan olsa da Flower (2010: 127)'in da belirttiği üzere gerçekleştirdiği bu değişiklikler sadece kişisel bir tercihin ürünleri değil, uygulamaya koyduğu reformları dini temellere oturtma, onların dini kurullarla uyumlu hale getirme ve aynı zamanda toplumu dini olarak yönlendirme adına dizginleri ele alma çabasıydı. Nitekim Sulla 80 yılında *consul* makamını paylaştığı Metellus'u *pontifex maximus*, kendisini de *augur* olarak atayarak dini kurumlarda önemli bir hâkimiyet kurmuş oluyordu (Broughton, 1952: 78; Badian, 1968: 26).¹⁶⁸

Görüldüğü gibi Sulla *dictator*luk makamının verdiği sınırsız yetki ve güçle *senatus*un Roma politikasının merkezine yerleştirildiği yeni bir rejim meydana getirmişti. Üstelik kraliyet döneminden beri hiçbir şekilde değişikliğe uğramamış *pomerium*u genişletmesi yeniden inşa ettiği *res publicay*ı daha da ileri taşıdığını temsil ederken, Roma şehri sınırlarında yanında bulundurduğu yirmi dört *lictor* ise o anki sarsılmaz otoritesini simgeliyordu (Livy. *Per.* 89; Cass. Dio. XLIII.50.1; Tac. *Ann.* XII.23; Mommsen, 1901: 123; Vervaet, 2004: 51-52; Keaveney, 2005: 159; Flower, 2010: 132; Scullard, 2010: 346).¹⁶⁹ Bu sistem her ne kadar hiçbir resmi rütbesi olmayan biri tarafından, *pomerium* ihlal edilerek ve kılıç zoruyla kurularak bir çelişkinin öznesi haline gelse de *res publicanın* köklerine dayanan eski yasaların güncellenmesi ve yapılan reformlarla sürekliliğe kavuşturulmak istenmesi dikkat çekmektedir. Flower (2010: 125)'in da ifade ettiği gibi kapalı oy

¹⁶⁸ Frier (1969: 187), Sulla'nın 81'de değil daha eski bir tarihte *augur* olduğunu iddia etse de Badian (1968: 26) bu teoriye şüpheyle yaklaşmaktadır.

¹⁶⁹ Bu dönemde alınan bir kararla Roma'nın İtalya topraklarındaki hâkimiyet alanını arttıran kişiye *pomerium*u genişletme hakkı verildi. Böylece bunu yapan kişi egemenliğini sembolik olarak da pekiştirebilecekti. Sulla da Cisalpine Gaul sınırlarında düzenlemeler yaparak bu hakkı elde etti. Ancak bu uygulama Sulla'nın rakipleri tarafından bir krallık uygulaması olarak lanse edildi ve Sulla'ya *tyrannus* olarak damgalanması konusunda onlara koz verdi (Keaveney, 2005: 159).

sisteminin devam etmesi ve oy kullanma şeklinde bilinen herhangi bir değişikliğe gidilmemesi de aslında Sulla'nın bina ettiği bu organizasyonu kendisinin biçimlendirdiği bir hukuk sistemine oturtmaya çalıştığının da bir göstergesiydi. Diğer taraftan uzun süredir Sulla'nın ve önderlik ettiği *optimates*in en büyük rakipleri olan *populares* de kaçınılmaz olarak bu sistemin içinde eritmeye çalışıldı. En büyük silahları olan *tribunus plebis* makamı yetkileri sembolik hale getirilirken, yıllardır etki dairelerindeki *equites* de artık o dönem için *optimates*in güdümüne geçmişti. Nitekim ileride sistemin açıklarını kullanarak ve Sulla'nın *dictātor*lüğü bırakmasını fırsat bilerek çıkış sağlayacak olan *populares*in bu süreçte tutunabilmek için tek çareleri İtalya Yarımadası dışında örgütlenmeleriydi.

3.3. *Populares*in İtalya Yarımadası Dışındaki Direniş Çabaları

Sulla iç savaş sonunda Roma'yı kontrol altında aldıktan sonra bir *proscriptio* hazırlayarak *popularese* karşı geniş çaplı bir kovuşturma başlatmıştı. Listede olan birçok kişi yakalanıp öldürülürken, bazıları ise Roma şehrinden oldukça uzak bölgelere kaçarak bu sürecin İtalya Yarımadası'nın ötesine yayılmasına neden olmuştu. *Proscription*un en başında bulunan isimlerden o yılın *consulu* Carbo, Sicilya yakınlarında bir adada Pompeius tarafından yakalanıp infaz edilmişti. Bir önceki senenin *consulu* Norbanus ise Rodos'da yakalanmadan önce intihar ederek hayatına son vermişti (bkz. s. 91-92). Böylece bulundukları mevkilerden dolayı en çok tehlike arz eden muhalifler etkisiz hale getirilmiş oldu. Ne var ki bir süre sonra diğer *populares*in önderlik ettiği direniş merkezleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Tıpkı Carbo ve Norbanus gibi yasaklılar listesinin en tepesinde bulunan isimlerden biri olan, aynı zamanda Cinna'nın damadı konumundaki Gnaeus Domitius Ahenobarbus iç savaş sonunda Marius'un etkisinin hâlâ oldukça güçlü olduğu Afrika'ya kaçmıştı. Burada sürgün edilen Marius taraftarlarını örgütleyen Gn. Domitius, Numidya tahtını Hiempsal'ı devirerek ele geçiren Hierbas'ın da yardımıyla yaklaşık yirmi bin kişilik bir güç oluşturmayı başardı (Cary ve Scullard, 1975: 234). Afrika'da büyüyen bu tehlikeyi önlemek ve Gn. Domitius'u yakalanması adına *senatus* o sırada Sicilya'da bulunan Pompeius'u görevlendirdi. Sicilya'nın kontrolünü kayınbiraderi Gaius Memmius'a bırakan Pompeius, Afrika'ya doğru yelken açtı (Seager, 2002: 27; Keaveney, 2005: 160; Leach, 2014: 29-30). Yaklaşık altı *legiō*luk bir kuvvetle Kartaca'ya ayak basan Pompeius, Gn. Domitius'un ordusundan firar ederek kendisine katılan yaklaşık yedi bin asker ile ilerleyişine devam etti. Pompeius'un itibarından dolayı ordusundan daha fazla asker kaçabileceğini öngören Gn. Domitius da bir an önce savaşmak için harekete geçti.¹⁷⁰ Nihayetinde Utica'da iki ordu karşı karşıya gelirken, Gn. Domitius'un kuvvetleri Pompeius'un *legiō*ları tarafından bozguna uğratıldı. Sonrasında ise düşman kampı yok edildi ve yakalanan Gn. Domitius öldürüldü (Livy. *Per.* 89; Val. Max. VI.2.8; Plut. *Pomp.* 12.1-3; Oros. V.21.13). Ancak bununla

¹⁷⁰ Gn. Pompeius'un Sicilya'da düzeni sağlarken gösterdiği sertlik ve Carbo'yu prangaya vurup teşhir ederek öldürmesi kendisine *adulescentulus carnifex* yani "genç kasap" lakabının takılmasına neden olmuştu. Nitekim oldukça itibar gören bir *legatus* olan Pompeius'un acımasızlığıyla da nam salması Afrika'da tedirgin olan düşman askerlerinin saf değiştirerek onun ordusuna katılmasına neden olmuştu (De Vet, 1981: 22; Scullard, 2010: 66).

yetinmeyen Pompeius, Gn. Domitius'a yardım eden mevcut Numidya kralı Hiersbas'ı tahtan indirmek adına *legiō*larını batıya yönlendirdi. Sulla'nın müttefiki olan Moritanya kralının oğlu Bogud ile eş güdümlü hareket eden Pompeius, Numidya'yı işgal etti. Ardından Hierbas'ı idam ederek tahtı eski sahibi olan Hiempsal'a devretti (Mommsen, 1901: 94; Seager, 2002: 27; Leach, 2014: 30-31).

Yasaklılar listesinin en başında bulunan isimlerden bir diğeri olan Sertorius ise diğerlerinden farklı olarak iç savaşın sonunda değil, muharebeler devam ettiği esnada İtalya Yarımadası'nı terk etmişti. Sertorius, Sulla'nın Hellas'dan döndüğü dönemde *praetor* olarak hizmet veriyordu ve bir süre sonra Hispania Citerior'a *propraetor* olarak atanmıştı (Broughton, 1952: 63).¹⁷¹ Savaş sürecinde silah arkadaşları ile sıkça fikir ayrılıkları yaşayan Sertorius, Genç Marius'un uygun bir aday olmamasına rağmen *consul* olmasına şiddetle karşı çıkmıştı (Plut. *Sert.* 6.1-3). Hatta Sulla ile S. Asiaticus arasında yapılacak olan anlaşma da S. Asiaticus'u karşı tarafa güvenmeme konusunda açıkça ikaz etmiş, Sertorius'un uyarısını dinlemeyen S. Asiaticus askerlerinin Sulla'nın ordusuna katılmasına şahit olmak zorunda kalmıştı (bkz. s. 84). Bütün bu yaşananlara rağmen yine de görevine sadık olan Sertorius, iç savaş sırasında sığındığı Etruria'da savaşımaya hazır kırk *cohort* toplayarak *popularese* önemli bir askerî destek sağlamıştı. Nitekim iç savaşın gidişatında ibrenin Sulla tarafına döndüğünü gören Sertorius valilik görevini üstlenmek üzere Hispania'ya doğru yola çıktı (App. *B Civ.* I.108; Exsuper. 46-48; Mommsen, 1901: 81; Scullard, 2010: 74).¹⁷² Bu sırada uzun süredir hem Hispania Citerior hem de Hispania Ulterior'un valisi olan Gaius Valerius Flaccus, İtalya Yarımadası'nda yaşanan mücadeleyi yakından takip ediyor ve iç savaşın sonucuna göre hareket etmeyi planlıyordu. G.V. Flaccus başlangıçta Sertorius'un Transalpina'ya girmesine izin verse de Sulla'nın Cisalpine Gaul'un kontrolünü ele geçirmesi ve kuzeni Lucius Valerius Flaccus'un *interrex* seçilerek Sulla'ya *dictātor*lük bahşetmesiyle Sulla ile *optimates* tarafına geçmenin en mantıklı hareket olduğuna karar verdi (Badian, 1964: 96; Lovano: 2002: 83-85). Ayrıca Sulla'nın, iki önemli eyaleti bir *popularese* devreden kişiye iyi davranmayacağını da tahmin eden G.V. Flaccus bunun üzerine Sertorius'un ilerleyişini engellemeye çalıştı. Lakin arkasında güçlü bir ordu olan Sertorius, çevredeki daha önce Roma'ya karşı savaşmış barbar kabileleri hem diploması ile hem de vergi indirimi gibi vaatlerle tarafına çekmiş ve bölgenin kontrolünü ele geçirmişti (Matyszak, 2013: 50-51).

Plutarchus (*Sert.* 6.18), Sertorius'un Hispania'ya gidiş nedeni olarak Sulla rejiminden kaçan arkadaşlarına bir sığınak sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Gerçekten de Sertorius bölgedeki konumunu hızla sağlamlaştırdıktan sonra İtalya Yarımadası'nda gerçekleştirilen kovuşturmadan

¹⁷¹ Sertorius'un daha önce Hispania'da *quaestor* olarak görev almış olması bu bölgeye vali olarak atanmasındaki en büyük etkenlerden biriydi (Konrad, 1994: 86-87).

¹⁷² Etruralılar Roma vatandaşlığını *popularesin* sayesinde edindiklerinden o dönem onların sadık destekleyicileriydi. İç savaşı Sulla ve *optimatesin* kazanması durumunda vatandaşlığın ellerinden alınacağı korkusundan dolayı *popularese* sonuna kadar yardım etmeye karar vermişlerdi (Exsuper. 46-48).

kaçan *popularesi* himayesine almaya başlamıştı (Lovano, 2002: 84). Sertorius gibi güçlü bir figürün liderliğinde oluşacak muhalif bir blok gelecekte *senatus* için tehlike oluşturabileceğinden Sulla, C. Annius Luscus'u Sertorius'un üzerine gönderdi (Mommsen, 1901: 93; Scullard, 2010: 74). Sulla'nın Roma'yı kontrol altına aldığını öğrenen Sertorius da Sulla'nın kendisini hedef alacağını tahmin etmiş ve Pirene geçişlerini tutması için zaten bir ordu göndermişti. Ancak kuvvetlerinin başındaki Iulius Salinator'un Sulla'nın gözüne girmek isteyen Calpurnius Lanarius isimli kişi tarafından öldürülmesi sonucu meydana gelen kargaşa birliklerin dağılmasına neden oldu. Çıkan arbede sonucu sayıca oldukça geriye düşen ve yerel kabileleri beraber savaşmaya ikna edemeyen. Sertorius daha fazla tutunamayacağını düşünerek Hispania'yı terk etti (Sall. *Hist.* I.84-86; Plut. *Sert.* 7.2). Ardından sığındığı Moritanya krallığı tarafından o anki Roma yönetimi ile problem yaşamak istenmediğinden dolayı sürülen Sertorius, Hispania kıyılarını yağmalayan bir grup Kilikyalı korsana katılarak Balear Adaları'nın güneyinde bulunan bir Roma garnizonu olan Pityussa'yı ele geçirdi. Sertorius'un Pityussa'yı üs olarak kullanmaya başlaması üzerine C. A. Luscus, Sertorius üzerine birliklerini gönderdi ve onu bölgeden çıkardı (Beesley, 1886: 190, Mommsen, 1901: 93). Sonrasında Sertorius korsanlarla beraber Moritanya'ya doğru yelken açtı. Korsanların bir Sulla destekleyicisi olan Ascalis'i Moritanya tahtına yerleştirme arzusu yüzünden onlarla tartışma yaşasa da dağlık ve zorlu bir coğrafyaya sahip olan Moritanya *popularesin* yeniden teşkilatlanmasını için uygun bir bölge olabileceğinden dolayı ilerleyişine devam etti. Moritanya'ya ulaştığında Ascalis gibi Roma'nın boyunduruğu altında hüküm sürecek bir kralın hakimiyetine girmek istemeyen yerlileri örgütleyerek Ascalis'i etkisiz hale getirdi (Beesley, 1886: 190). Sertorius'un Moritanya'da olduğu ve gerçekleştirdiği faaliyetlerin haberini alan Sulla ise oraya başlarında Paccianus isimli komutanın bulunduğu birlikler gönderdi. Sertorius her ne kadar az sayıda Romalı askere sahip olsa da bunlar Müttefikler Savaşı gazileri olan sadık ve tecrübeli askerlerdi. Yerlilerin de desteğini alan Sertorius, Paccianus'un kuvvetleri ile girilen çatışma sonucunda sadece galip gelmekle kalmadı, karşı taraftaki Romalı askerleri ve yerel güçleri kendi ordusuna kattı. Bu gelişmeler sonucunda bölgedeki en önemli askerî güç haline Sertorius ülkedeki en büyük şehir olan Tinga'yı ele geçirirken, Ascalis ve korsanlar ise kentten kaçmak zorunda kaldı (Plut. *Sert.* 9.2-11).

Sertorius, Moritanya'nın kontrolünü ele geçirip konumunu sağlamlaştırsa da Hispania'dan gelen bir elçilik heyetinin teklifi onun bir ikilem yaşamasına neden olmuştu. Hispania'dan sürülürken ona yardım etmekten kaçınan Lusitaniler bu sefer Sertorius'u direnişlerine önderlik etmeleri için geri çağırıyorlardı (Scullard, 2010: 74-75). Plutarchus (*Sert.* 10.1), Lusitanilerin bu davranışının nedeni olarak onların Roma ordusunun acımasızlığı ile yüz yüze gelmelerini belirtirken, burada Lusitanilerin, Hispania Ulterior'un yeni valisi L. Fufidius karşısında çaresiz kaldıklarını işaret etmektedir (Konrad, 1987: 525). Nitekim Sertorius'un hem Kuzey Afrika'daki başarısı hem de *optimates* karşısındaki en büyük güç olması onu Lusitanileri örgütlemesi açısından en uygun aday haline getirmişti. Sertorius açısından bakıldığında ise kendisi zaten yasal olarak Hispania Citerior'e *propraetor* olarak atanmış, ancak Sulla rejimi tarafından buradan silah zoruyla sürülmüştü. Buna rağmen her ne kadar Moritanya'ya egemen olsa da burası daha çok savunma yapabileceği bir bölge

konumunda olduğundan, bilhassa Hispania'da kuracağı bir hâkimiyet ise onun Sulla ve *optimatese* karşı daha büyük bir tehdit oluşturmasını sağlayabilirdi. Nihayetinde Sertorius Lusitanilerin teklifini kabul etti ve 80 yılında Hispania'ya doğru hareket geçti.

Sertorius ve kuvvetleri Tingis'den *columnae herculisten* geçerek Baelo ismindeki balıkçı köyünde Hibēria'ya ayak bastılar. Burada kendisini karşılayan Lusitanilerin yanında birliklerine katılan Turdetaniler, Celtibērianlar ve Sulla karşıtı Romalılar ile ilerlemesi üzerine L. Fufidius ordusu ile harekete geçti. Baetis Nehri çevresinde gerçekleşen savaş Sertorius'un kesin zaferi ile sonuçlanırken, L. Fufidius savaş alanını terk etmek zorunda kaldı (Sall. *Hist.* I.95; Plut. *Sert.* 12.4). Böylece konumunu sağlamlaştıran Sertorius bölgede hakimiyetini pekiştirme adına harekete geçti. Öncelikle *quaestoru* olan Lucius Hirtuleius'u, Cotta liderliğindeki düşman kuvvetlerinin üzerine gönderdi. Ancak L. Hirtuleius, Cotta ile savaşmayı umarken, Sulla tarafından 79 yılına girildiğinde Hispania Citerior'a *propraetor* olarak atanan Domitius Calvinus'un *legiōn*ları ile hızla kendisine doğru ilerlediği haberini aldı. Nitekim L. Hirtuleius pusuya düşürdüğü düşman birliklerini yok ederken, D. Calvinus da çarpışmada hayatını kaybetti (Sall. *Hist.* I.99-100; Livy. *Per.* 90; Plut. *Sert.* 12.4; Flor. II.10.6-7; Oros. V.23.3; Scullard, 2010: 75). Bu süreçte Hispania'da kontrolün kaybedilmesinden dolayı Sulla ve *senatus* burayı bir *praetorialdan* bir *consular provinceye* çevirirken, 80 yılının *consül*ü olan ve iç savaşta Sulla'nın yanında saf tutan Metellus'u Ibēria'da yeniden hakimiyeti tahsis etmesi için görevlendirdi (Broughton, 1952: 83). Bunun üzerine Metellus, Roma'da *consulluk* görevinden yarım kalan işleri bitirmeye çalışırken, saldırıyı başlatması adına önden Lucius Thorius Balbus'u Hispania'ya gönderdi. Ancak L. T. Balbus'un yönettiği birlikler Sertorius tarafından imha edildi ve L. Balbus, D. Calvinus ile aynı kaderi paylaşarak savaş meydanında hayatını kaybetti (Sall. *Hist.* I.101-103; Plut. *Sert.* 12.4; Flor. II.10.6-7; App. *B Civ* I.97; *Hisp.* XX.101; Oros. V.23.3). Bir süre sonra Hispania'ya ayak basan Metellus ise ağır zırhlı ordusu ile ilerleyişe geçse de Sertorius'un hafif zırhlı ve hareket kabiliyeti yüksek birlikleri karşısında tutunamadı (Gruen, 1995: 18).¹⁷³

Sertorius ile girişilen mücadeleler uzun bir müddet sonuç vermeyerek yıllar süren bir siyasi krize neden oldu. Üstelik Sulla da bu savaşın sonucunu görece kadar uzun yaşayamamıştı. Sertorius bu süreçte hem Kilikyalı korsanlarla hem de doğuda yeniden bir tehdit haline gelen Mithradates ile anlaşma sağlayarak *senatus* ve *optimates* ile olan mücadelesini daha geniş bir alana yaymıştı (Cic. *Leg. Man.* 9, 46; Sall. *Hist.* II.91; Livy. *Per.* 93; Plut. *Sert.* 23-24; Flor. II.10.4; App. *Mith.* XIV.68; Oros. VI.2.12; Korolenkov, 2013: 159-172). Nihayetinde *senatus* bütün bu sorunları çözmek adına 76 yılında Pompeius'u kendisine verilen olağanüstü yetkilerle Hispania'ya gönderdi (Broughton, 1952: 94). Bölgeye vardığında ordusunu Metellus ile birleştiren Pompeius beklenen aksine

¹⁷³ Bu süreçte Gallia Transalpina valisi L. Manlius üç *legiōn*dan oluşan bir kuvvetle yardıma gelmiş olsa da L. Hirtuleius tarafından etkisiz hale getirildi ve L. Manlius eyaletine geri dönmek zorunda kaldı (Livy. *Per.* 90; Plut. *Sert.* 12.5; Oros. V.24.3).

Sertorius'un birlikleri karşısında tutunamadı (Mommsen, 1901: 294-295; Leach, 2005: 47). Ancak ısrarla saldırılarına devam eden ikili en sonunda Sertorius'un direncini kırdı ve onu gerilla savaşı vermeye zorladı. Süreç uzadıkça güç kaybeden Sertorius yanındaki komutanlardan biri olan M. Perperna'nın ihanetine uğradı ve suikasta uğrayarak 72 yılında hayatını kaybetti (Sall. *Hist.* III.77-79; Livy. *Per.* 96; Vell. II.30.1; Plut. *Sert.* 26.1-11; *Pomp.* 20.3; Flor II.10.0; App. *Hisp.* 101; *Mith.* XIV.68; *B Civ.* I.113; Oros V.23.13; Gruen, 1995: 27; Seager, 2002: 35). Sertorius'un ölümünden sonra Gn. Pompeius Hispania'da kontrolü sağladıktan sonra Roma'ya döndü. Böylece yaklaşık on sene boyunca *res publica* siyasetini ciddi anlamda meşgul eden bu mücadele son bulmuş oldu.¹⁷⁴

3.4. Sulla'nın *Dictātor*lüğü Bırakması Sonucunda *Res Publica* Politikasında Yaşananlar

İç savaş sonunda *res publican*ın kontrolü ele geçiren Sulla'nın düşündüğü sistemi kurabilmek ve bu doğrultuda istediği reformları gerçekleştirebilmek adına alacağı kararların sorgulanmadan uygulanması gerekiyordu. Her ne kadar o süreçte sahip olduğu askerî güç sayesinde böyle bir imkana sahip olsa da o an resmi bir makamda bulunmamasından dolayı hayata geçireceği uygulamaların hukuki bir zemine oturtulabilmesi açısından kendisine sınırsız bir güç ve yetki verecek bir makama ihtiyacı vardı. Nitekim bu sorunu çözme adına bir *interrex* atanarak onun Sulla'yı *dictātor* ilan etmesi sağlanmıştı. İcra edeceği *dictātor*luk makamı için herhangi bir süre öngörülme-yen Sulla 80 yılında da *dictātor* olarak faaliyetlerine devam ederken, aynı zamanda Q. Metellus ile beraber *consul* koltuğunu paylaşmıştı. 79 yılına gelindiğinde ise halk ona yeniden *consul* makamını bahsetse de Sulla bunu kabul etmemiş ve bir sonraki senenin *consullerinin* seçimle belirlenmesinden sonra sürpriz bir şekilde *dictātor*luğu bırakacağını ilan etmiştir (Broughton, 1952: 79, 82; Badian, 1970: 26; Keaveney, 2005: 167; Scullard, 2010: 71).¹⁷⁵ Appianus (*B Civ.* I.103), Sulla'nın *dictātor*lük

¹⁷⁴ Florus (II.10.1), Sertorius ile olan mücadelenin bir düşmana karşı yapılan savaş mı yoksa bir iç çatışma mı olduğu bilemediğini, çünkü Lusitaniler ve Celtiberilerin bir Roma lideri altında yürüdüğünü ifade etmektedir. Romalı tarihçi, Sertorius'un, İtalya topraklarında cereyan eden ve sonunda iç savaşa dönüşen *optimates* ile *populares* arasındaki çekişmeyi yarımada'nın dışına çıkararak bir direniş merkezi oluşturmaya rağmen, yerel kabileleri *senatus*un tahsis ettiği Roma *legiō*larına karşı örgütlemesinden dolayı Sertorius'un bir düşman hüviyeti kazandığını ima etmektedir. Ancak burada dikkat çeken detay Florus'un düşüncesinin aksine Sertorius'un Ibēria'da gerçekleştirmeye çalıştığı bölgeyi Romalılaştırma faaliyetleridir. Öyle ki Sertorius, Sulla'nın İtalya yarımadasındaki kovuşturmasından kaçan *populares* ile yerel liderin de *senator* olduğu, ayrıca onların arasından dört *praetor* ve *quaestor* atandığı Roma'dakine benzer bir *senatus* meydana getirmişti (Plut. *Sert.* 22.5-8; App. *Hisp.* XX.101; *Mith.* XIV.68; *B Civ.* I.108; Mommsen, 1894c: 284). Bunun yanında Osca'da yerli ailelerin çocuklarının Roma ve Yunan kültürü eksenli bir eğitim aldıkları hatta Romalı gençlerin kıyafetlerini giydikleri bir okul açmıştı (Plut. *Sert.* 14.2). Orduda ise Hispania'daki kabile savaşçıların Roma *legiō*ları gibi eğitildiği, Roma askerlerinin kullandığı teçhizatları edindikleri ve Romalı *legatus* ve *tribun*lerin komuta ettiği bir sistem bina edilmişti (Matyszak, 2013: 148). Mommsen (1901: 7) de Q. Sertorius'un bu uygulamalarını "Bu, eski sakinlerin kökünü kazıyarak ve yerlerini İtalyan göçmenlerle doldurarak değil, taşralıların kendilerini Romalılaştırarak, Romalılaştırmayı gerçekleştirmeye yönelik ilk girişimi" olarak değerlendirmektedir. Matyszak (2013: 128) ise Florus'un ikileminin aksine Sertorius'un amacının Ibēria'da bir isyan çıkarak Roma'ya karşı bir savaş açmak olmadığı belirtmektedir. Matyszak Sertorius'un kendisini son meşru hükümetin bir görevlisi olarak gördüğünü ve onu deviren silahlı bir gruba karşı bir iç savaş mücadelesi verdiğini ifade ederek Sertorius'un bir *popularis* olarak üstlendiği rolü vurgulamaktadır. Sonuç olarak Sertorius, Hispania'ya her ne kadar valilik görevini icra etmek ve Sulla rejiminden kaçan *popularese* bir sığınak oluşturmak amacı ile gitse de bölgede gerçekleştirdiği faaliyetler ile sadece *populares* ve *optimates* mücadelesini yeniden İtalya toprakları dışına çıkarmakla kalmamış, Ibēria'nın Romalılaşmasında büyük bir rol oynamıştır.

¹⁷⁵ 79 yılında *consul* makamına Sulla'nın yönlendirmesi ile Publius Servilius Vatia Isauricus ve Appius Claudius Pulcher seçilmiştir (Broughton, 1952: 82).

makamını kendi isteği ile bırakmasını ve çağdaşı olan Selevkos, Mısır ve Cappadocia krallarının aksine bu yetkiyi bir varise devretmemesini onu takdir eden bir dille aktarmaktadır. Bununla birlikte Sulla'nın girdiği mücadelelerde yüz bine yakın insanın hayatını kaybettiğinden bahsederken, ayrıca Sulla'nın *consul*, *senator* gibi önemli mevkilerde bulunmuş birçok insanın ölümünden mesul olduğunu ifade etmektedir. Yine bu kişilerin bir cenaze merasimi bile düzenlenmeden cesetlerinin yok edildiğini ve sonrasında mallarına el koyulduğunun belirten Appianus, birçok İtalyan devletin de surlarının yıkılarak savunmasız bırakıldığının ve ayrıcalıklarının elinden alındığının da altını çizmiştir. Bütün bu sebeplerden dolayı, Sulla'nın edindiği bunca düşmana rağmen ona kesin bir otorite veren *dictātor*lüğü bırakması Appianus'a göre bir paradoks olsa da oldukça etkileyiciydi bir davranıştı. Plutarchus (*Sull.* 36.3) da Sulla'nın bu cesareti vurgulamak adına *dictātor*lüğü bıraktıktan sonra yanında hiçbir *lictor* veya asker olmadan sıradan bir vatandaş gibi forumda yürüyerek onunla hesaplaşmak isteyenlere kendisini ifşa ettiğini belirtmektedir.¹⁷⁶

Sulla'nın *dictātor* olmasıyla birlikte elde ettiği ve ona herhangi bir sınır çizmeyen otoriteyi bırakması bir çelişki gibi gözükse de inşa ettiği yeni sistemin yürüyebilmesi için bu baskın ortamın dağıtılması gerekmektedir. Her ne kadar Sulla'nın *res publica* politikasından uzaklaşması ile bu hedeflense de bu durum kaçınılmaz olarak yeni sisteme olan muhalif hareketleri de beraberinde getirdi. Sulla *res publicayı* yeniden organize ederken bunu güç kullanarak başarmış ve yanındaki herkesi bir çatı altında toplamayı başarmıştı. Bunu yaparken temel motivasyon *popularesin* tekrar ortaya çıkmayacak şekilde Roma politikasından uzaklaştırılması ve uygulanacak reformlarla *res publicanın* yeniden bina edilmesiydi. Ne var ki Sulla'nın etrafında toplanan birçok kişinin Sulla'nın *dictātor*lüğü bırakmasından sonra bu yeni yapılanmayı aynı titizlikle yürütmeleri mümkün değildi. Zira bu kişilerin bazıları Sulla'nın başlattığı kovuşturma sayesinde zengin olmuş ve mevki kazanmış insanlardı. Onları çeken unsur kişisel çıkardı ve güç kimin elindeyse oraya yönelmeleri muhtemeldi. Aynı zamanda Sulla'ya gerek iç savaş sırasında gelişen olaylar nedeniyle gerekse eski ilişkilerinden dolayı gerçekten bağlı birçok insan vardı fakat siyasetin doğası gereği onların da aralarında yaşanacak makam ve güç savaşı kaçınılmazdı (Keaveney, 2005: 170). Bütün bunlara ek olarak henüz *senator* bile olmayan ancak *res publica* politikasında oldukça belirleyici olmaya başlayan Pompeius gibi birisinin Sulla rejiminin takipçisi olması etmesi pek olası değildi. Nitekim Sulla'nın *dictātor*lüğü bıraktıktan sonra Roma'dan ayrılıp Puteoli yakınlarındaki villasına çekilmesinin ardından karşıt görüşlüler harekete geçmeye başladı. Bunlardan en önemlisi 78 yılının seçilmiş iki *consul*ünden biri olan ve Sulla'nın koyduğu kanunları değiştireceğini deklare eden Marcus Aemilius Lepidus'du (Broughton, 1952: 85).¹⁷⁷ Plutarchus (*Pomp.* 15.1.2), Lepidus'un *consul* seçilmesinde Pompeius'un büyük rol oynadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte Sulla'nın *magistra* seçimlerinde Lepidus'un

¹⁷⁶ Suetonius (*Caes.* 77.1)'un anlatımına göre, Sulla döneminden yaklaşık otuz yıl sonra *dictātor* olan Caesar, Sulla'nın *dictātor*lüğü kendi istediği ile bırakmasına alaycı bir tavırla yaklaşmış ve Sulla'nın kendi politik A.B.C'sini bilmediğini ifade etmiştir (Ridley, 2000: 229).

¹⁷⁷ Marcus Aemilius Lepidus'dan birçok kez bahsedileceğinden, anlatımı sadeleştirme adına kendisinin "Lepidus" *cognomeni* kullanılacaktır.

aday olmasına karşı olduğunu, yine de buna rağmen *consul* seçilmesinin ardından Pompeius'a bu olaya çok sevinmemesi gerektiği ve Lepidus'un *consul* olmasını sağlayarak bir düşmanı kendisinden daha da güçlendirdiğini söylediğini aktarmaktadır. Greenhalg (1980: 31-32), Pompeius'un Lepidus'a arka çıkma nedeni olarak onun henüz resmi olarak bir *senator* bile olmamasından dolayı Sulla'nın güncellediği *lex annalis* kariyerinin ilerlemesi adına bir engel olarak görmesi ve Lepidus aracılığı bu sorunun üstesinden gelmek olduğunu öne sürmektedir. Ancak Greenhalg'ın aksine Seager (Crook vd., 1992: 207), Pompeius'un zaten olağanüstü durumlarda kendisine geçici *magistrallık* verilecek kadar etkili bir lider olduğunu ve onun bu dönemlerde daha da güçlenerek çıktığından dolayı Pompeius'un Lepidus'un yapacağı herhangi bir yasa değişikliğine ihtiyacı olmadığını belirtmektedir. Rosenblitt (2014: 434) ise dönemin politik iklimine bakarak Plutarchus'un konu ile ilgili eserlerinde yanlış bilgiler olabileceğini işaret etmektedir. Rosenblitt, Lepidus'un soylu bir aileden geldiğini, Aemilia Bazikalası'nın restorasyonunu üstlendiğinden dolayı kamu nezdinde itibarının arttığını ve Sallustius'un anlatımına da referans vererek seçim için rüşvet dağıttığının altını çizerek onun *consul* seçilebilmek için Pompeius'un yardımına ihtiyaç duymadığı çıkarımında bulunmuştur. Lepidus gibi muhalifliği ile bilinen birisinin *consul* olduğu ve onu öne çıkarma çabası olsun veya olmasın Pompeius'un da gittikçe güçlendiği bu siyasal atmosferde Roma politikasında dönüm noktası olacak bir olay gerçekleşti ve Lucius Cornelius Sulla 78 yılında Puteoli'de hayatını kaybetti (Livy. *Per.* 90; Val. Max. IX.3.8; Plut. *Sull.* 36.1-6; App. *B Civ.* I.95; Dio. *Class.* LII.17.4; Crook vd., 1992: 207; Keaveney, 2005: 175; Duncan, 2007: 244; Scullard, 2010: 71).

3.5. Sulla'nın Ölümünün Ardından *Populares*in Lepidus Önderliğinde Başkaldırısı

Sulla'nın ölüm haberinin Roma şehrinde yayılmasıyla beraber ona halka açık büyük bir cenaze merasimi düzenlenmesine karar verildi. Ancak Sulla'nın o dönem en büyük muhalifi olan Lepidus buna karşı çıkmıştı. Lepidus, masrafları kamu bütçesinden sağlanacak olan bu törenin Sulla'yı Roma toplumunda herhangi bir bireyden üstün göstereceğini düşündüğünden gerçekleşmesini istemiyordu (Gruen, 1995: 13; Flower, 2010: 140). Lakin Sulla'ya herhangi bir cenaze töreni düzenlenmemesi onun reformlarına ve oluşturduğu sistemin meşru kalmasına gölge düşüreceğinden, o yılın diğer *consulu* olan Quintus Lutatius Catulus ve onunla birlikte Pompeius'un girişimleri ile Sulla, Roma şehrinde gerçekleştirilen görkemli bir *funus* ile uğurlandı (Rosenblitt, 2014: 436).¹⁷⁸ Lepidus her ne kadar bu teşebbüsünde başarılı olamasa da Sulla'nın koyduğu kanunları kaldırma adına girişimlerine devam etti. Hazırladığı program öncelikle Sulla rejimi tarafından dışlananlara yönelikken; sürgün edilenlerin geri çağrılmasını, medeni ve siyasi hakları ellerinden alınanlara bu haklarının geri verilmesini ve el koyulan malların sahiplerine iadesini içeriyordu (Gruen, 1995: 13; Scullard, 2010: 73). Uygulamak istediği bu reformların *senatus* ve *optimates* tarafından engellenemeye çalışılacağını

¹⁷⁸ Sulla iç savaş sonrası Roma'da kontrolü ele geçirdiğinde, Marius'u aşağılamak adına onun anıtı yıktırması ve ardından mezarını açtırarak kemiklerini dağıttırmıştı. Benzer bir eylemin gelecek de Sulla'ya karşı yapılmaması için Sulla'nın cesedi yakılmıştı (Cic. *leg.* II.12; Plin. *HN.* VII.187; Gran. *Licin.* XXXVI.33).

bilen Lepidus bu sorunu çözebilme adına halk desteğini arkasına almak istiyordu. Bunu gerçekleştirme için de halka tahıl dağıtımını öngören fakat Sulla tarafından kaldırılan *lex frumentian*ın yeniden hayata geçirilmesini sağladı (Mommsen, 1901: 288; Moruitsen, 2017: 113).¹⁷⁹ Lepidus'un bu faaliyetleri meslektaş Q. Catulus ile münakaşa yaşamasına neden olurken, *senatus* ikili arasında meydana gelecek olası bir gerilimi engelleme adına araya girerek iki *consule* de bu tartışmayı savaş meydanına taşımayacaklarına dair yemin ettirdi (App. B Civ. I.197). Ne var ki Lepidus'un bu popülist çalışmalarının yarattığı etki Roma şehri dışına yansıdı ve Etruria'nın önemli bir şehri olan Faesulae'de bir isyan çıkmasına neden oldu (Mommsen, 1901: 289). Burada yaşayanların, Sulla gazilerinin yerleştirildiği garnizonlara ve kolonilere saldırması üzerine *senatus* iki *consulu* de bu ayaklanmayı bastırmaları için görevlendirdi. Burada göze çarpan nokta, *senatusun* Lepidus'u onun propagandalarından esinlenen direnişçilerin yanına gönderme öngörüsüzlüğüdür. Nitekim Faesulae'ye vardığında bölgedekiler Lepidus'a ondan ilham aldıklarını ve onların lideri olması gerektiğini iletiler. Bu isteğe kayıtsız kalamayan Lepidus da onların teklifini kabul etti ve ayaklanmanın başına geçti (Gruen, 1995: 13-14). Gerçekleşen bu duruma rağmen sükunetini bozmayan *senatus* elçiler aracılığı ile Lepidus'a hâlâ resmi olarak bir *consul* olduğunu hatırlattı ve *magistra* seçimlerinde başkanlık etmesi için Roma şehrine dönmesini talep etti. Hatta onun *senatusa* olan aidiyetini arttırmak adına Transarpine Gaul'a *proconsul* olarak atanması sağlandı (Broughton, 1952: 90). Ancak Lepidus bunları kabul etmedi ve başkente dönüş şartı olarak da kendisine bir sonraki senenin de *consullüğünün* verilmesi gerektiğini *senatusa* iletti (Sall. Hist. I.67.15; App. B Civ. I.107). Lepidus'un bu aşırıya kaçan hareketlerini fırsata çeviren o dönemin seçkin bir Sulla rejimi destekleyicisi olan eski *consul* L. Marcius Philippus, yaptığı kulis ile *proconsul* Q. Catulus'a bu isyanı bastırması için gereken yetkiyi verecek olan *senatus consultum ultimumu* 77 yılının başlarında geçirmeyi başardı (Seager, 2002: 31). Böylece iki taraf arasındaki ipler tamamen koparken, savaş kaçınılmaz hale geldi.

Lepidus'un isyancı birliklerinin başına geçtiği haberinin kısa sürede yayılması bu konuda bir kıvılcım bekleyen birçok Sulla rejimi karşıtı hareket geçirdi. *Popularesin* en etkin liderlerinden Lucius Cornelius Cinna'nın oğlu, Genç Cinna, Lepidus'a katılırken, 82 yılında Sicilya'da *propraetor* olan ve iç savaş sırasında Pompeius'un gelişi ile oradan kaçan Marcus Perperna Veiento da bu ayaklanmanın ortaklarından biri haline geldi (Gruen, 1995: 16). Bununla birlikte bir önceki sene Cisalpine Gaul'a *legatus* olarak atanan Marcus Junius Brutus direnişe dahil olacağını bildirmesi üzerine Lepidus onu bulunduğu bölgenin komutanı olarak görevlendirildi (Liv. Per. 90; Plut. Brut. 4.1; Pomp. 16.2; Scullard, 2010: 73). Lepidus, Sulla'nın yasaklılar listesinde olmasına rağmen araya giren kişiler sayesinde affedilen Gaius Iulius Caesar'ın da ayaklanmaya katılmasını istese de Caesar bunu reddetmişti (Suet. Caes. 3.1).¹⁸⁰ Oğlu Scipio'nun da kendisine katılmasıyla beraber hatırı sayılır

¹⁷⁹ Lepidus bu süreçte *tribunus plebis* makamına eski gücünün kazandırılması için yapılan teklifini ise kamu yararına olmayacağından dolayı reddetmişti (Millar, 2002: 58; Mouritsen, 2017: 145).

¹⁸⁰ Suetonius (Caes. 3.1), Caesar'ın ayaklanmaya dahil olmak için Roma şehrine döndüğünü, ancak Lepidus'un birliklerinin Sulla rejimi kuvvetleri karşısında fazla dayanamayacağını anlayanca bu hevesinden vazgeçtiğini belirtmektedir.

büyükölükte bir ordu meydana getiren Lepidus Roma şehrine doğru ilerlemek üzere harekete geçti (Oros. V.22.17). *Senatus* ise bu gelişmeler üzerine Q. Catulus'un tek başına Lepidus'un güçleri ile başa çıkamayacağını düşündüğünden ve isyan güçlerinin Cisalpine Gaul'da alacağı bir zaferin onların Sertorius ile bağlantı kurmasını sağlayacağından Pompeius'a olağanüstü bir *magistra* (muhtemelen *propraetorluk*) vererek onu da savaşa dahil etmiş oldu (Plut. *Pomp.* 16.3; *Sull.* 34.9; Broughton, 1952: 90).

Lepidus komutasındaki isyancı birliklerinin kuzeyden Roma şehrine doğru ilerlemesi üzerine Q. Catulus *legiö*ları ile birlikte harekete geçti. Bir süre sonra Campus Martius yakınlarında meydana gelen çatışmada Q. Catulus'un birlikleri Lepidus'un ordusunu etkisiz hale getirdi ve onu Etruria'ya çekilmeye zorladı (Val. Max. VI.9.5; Flor. II.11.2-6; App. *B Civ.* I.107; Oros. V.22.16). Bu süreçte Pompeius ise Mutina'da¹⁸¹ M. Brutus'un kuvvetlerini imha etmişti. Ardından M. Brutus teslim olsa da Pompeius'un emriyle öldürüldü (Broughton, 1952: 90; Seager, 2002: 31-32; Leach, 2015: 24-25). Galya'daki isyancıları yok ettikten sonra Lepidus'un kalan birliklerine saldıran Pompeius onları Cosa yakınlarında bozguna uğrattırken, Lepidus ise elinde kalan küçük bir birlikle Sardinya adasına kaçmak zorunda kaldı (Gruen, 1995: 16). Burada *propraetor* Triarius ile birkaç çatışmaya giren Lepidus hiçbir başarı sağlayamadı ve bir süre sonra ağır bir şekilde hastalanarak hayatını kaybetti (Cic. *Cat.* III.24; Livy. *Per.* 90; Plin. *HN.* VII.122; Plut. *Pomp.* 16.9; Flor II.11.7; App. *B Civ.* I.107; Exsuper. 40-41). İsyanı katılan diğer isimlerden Lepidus'un oğlu Scipio, Alba yakınlarında yakalanarak öldürülürken, M. Perperna ise Linguria'da Pompeius'a karşı tutunamamasının ardından Hispania'da bir direniş merkezi kuran Sertorius'a sığınmak zorunda kaldı (Plut. *Sert.* 15.1-2; App. *B Civ.* I.107; Oros. V.22.17; 24.16; Cary ve Scullard, 1975: 242). Böylelikle Sulla'nın inşa ettiğı rejime karşı meydana gelen ilk silahlı ayaklanma bastırılmış oldu.

3.6. Sulla Rejiminin Zayıflaması ve *Popularesin Res Publica Politikasında Canlanması*

Lepidus'un başını çektiğı, aynı zamanda İtalya Yarımadası'nın dışındaki diğer Sulla rejimi düşmanlarının da katıldığı isyanın bastırılmasıyla beraber Sulla'nın ölümünden önce politik kulvarda başlayan ve vefatından sonra savaş meydanına yansıyan ilk başkaldırı güç kullanılarak engellenmiş oldu. Oysaki sonraki süreçlerde Sulla rejimi için en büyük tehdit sistemin açıklarından faydalanıp ortaya çıkan *populares* değil bilhassa Sulla'nın yakınında bulunan en güvendiğı isimler oldu. Bu kişiler mevkilerini güçlendirme adına zamanı gelince *popularesin* politik hamlelerini uygulamaktan ve halk gücünü arkalarına almakta bir sakınca görmediler. Bunların arasında öne çıkanlar iç savaş sırasında Sulla'nın en güvendiğı *legatus*ları olan Pompeius ve Crassus'du. Pompeius, henüz *senator* bile olmamasına rağmen o dönem hem iç savaş sırasında gösterdiği performansla hem de sonrasında İtalya Yarımadası dışına kaçan *popularese* karşı verdiği mücadeleler sonucunda Roma'da çok büyük ağırlığı bulunan ve gerektiğinde kendisine olağanüstü yetkiler verilerek Roma *legiö*larının

¹⁸¹ İtalya'nın kuzeyinde bulunan, günümüzde Modena olarak adlandırılan şehir.

başına *legatus* olarak atanan birisiydi. Gerçekten de bu niteliklere sahip birisinin *res publica* politikasında yükselmek için Sulla'nın güncellediği *lex annalis* takip ederek *cursus honorum*un ilk ayağı olan *quaestor* olarak kariyerine başlaması beklenemezdi. Üstelik Sulla hayattayken ve gücünün zirvesindeyken bile Pompeius ile arasında bir soğuk savaş yaşanmaktaydı. Pompeius, *popularesin* direniş merkezlerinden biri olan Afrika'dan büyük bir zaferle dönmesinin ardından başkente bir *triumphus* ile girmek istemiş, Sulla ise sadece bir *consul* veya *praetor*un böyle bir yetkiye sahip olduğunu belirterek Pompeius'un bu isteğini reddetmişti. Ancak Pompeius'un bu konudaki ısrarı üzerine Sulla onun bu talebine onay vermek zorunda kalmıştı (Plut. *Pomp.* 14.1; Seager, 2002: 28; Beard, 2007:16; Leach, 2015: 31-32). Aslında Sulla Pompeius'un bu önlenemez yükselişini öngörmüş ve onu, eşi Antistia'dan boşanmaya zorlayarak kendi üvey kızı Amelia ile evlendirmişti. Sulla bu birliktelik sayesinde Pompeius'u dizginleyebileceği düşünse de bu birliktelikten kısa bir süre sonra Amelia'nın hayatını kaybetmesi ile aralarındaki bu bağ da kopmuş oldu (Plut. *Sull.* 33.4; *Pomp.* 9.1.4; Leach, 2015: 34). İlerleyen süreçte ise Pompeius'un, Lepidus'un *consul* seçilmesine gizliden verdiği olası destek onun Sulla ile arasındaki gerilimi hat safhaya çıkarmıştı. Nitekim Sulla ile Pompeius arasındaki bu güç mücadelesi hiçbir zaman net bir şekilde cereyan etmese de Sulla'nın ölümünden sonra bıraktığı vaziyette Pompeius'dan hiçbir şekilde söz etmeyişi de ikili arasında yaşanan sürtüşmenin ciddiyeti hakkında fikir vermektedir (Plut. *Pomp.* 15.2-3; Rosenblitt, 2014: 430). Sulla'nın Pompeius'un yükselişi ve hırsı hakkındaki şüphelerini haklı çıkaran bir olay da Lepidus ve ona yardım eden Sulla rejimi karşıtlarının yok edilmesinden sonra yaşanmıştı. İsyanın bastırılışın ardından *senatus* Pompeius'a *legiō*larını terhis etmesin emrederken, Pompeius ise beklenmeyecek bir şekilde ordusunu Roma şehrinin önüne getirmişti (Seager, 2002: 32; Leach, 2015: 44). Aslında Pompeius'un bu hareketi, Sertorius'un başını çektiği ve Hispania'daki *popularesin* oluşturduğu direniş ile yapılacak savaşın komutasının ona verilmesini için *senatusa* yapılan açık bir tehditti. Bütün bu gelişmelerden sonra *senatus* Pompeius'un bu dayatmasını, onu destekleyen *senator*lerin de girişimiyle kabul etmek zorunda kalmış ve Pompeius'u bir *proconsul* olarak Hispania'ya gönderilecek *legiō*larını başına atamıştır (Broughton, 1952: 99).

İç savaş sırasında Sulla'ya katılarak onun yanında *legatus* olarak görev yapan ve *populares* ile yapılan mücadelenin gidişatını etkileyen diğer önemli bir kişi de gelecekte *optimatesin* en önemli temsilcilerinden biri olacak olan Crassus'du. Crassus, Sulla'nın yasaklılar listesinde bulunanların kovuşturmalarda sonunda el koyulan ve müzayede yoluyla satılan mallarını toplayarak büyük gelirler elde etmişti. 73 yılına gelindiğinde Hispania'da Sertorius ile yapılan savaşlar devam ederken, bu süreçte Capua şehrinde vuku bulan ve öngörülemesiz şekilde büyüyen bir köle isyanı meydana gelmişti. *Senatus* bu isyanı bastırmak adına o an *praetor* olan Crassus'u görevlendirmişti (Broughton, 1952: 118). Crassus *legiō*ları ile bu isyanı bastırırken, bu sırada Hispania'dan büyük bir başarı ile dönen Pompeius da ayaklanmadan arta kalan bazı köle gruplarını ortadan kaldırmıştı (Livy. *Per.* 97; Vell. Pat. II.36; Plut. *Pomp.* 21.2-3; *Crass.* 11.2-7; App. *B Civ.* I. 119-120; Oros. V.24.7). Kazandıkları büyük zaferlerin ardından Pompeius ve Crassus ordularıyla beraber Roma şehrinin önüne geldiler ve 70 yılının *consul* seçimlerinde aday olduklarını ilan ettiler (Mommsen, 1901: 383;

Gruen, 1995: 83; Scullard, 2010: 80). Ardından Pompeius, konumunu sağlamlaştırma adına, özellikle Caesar'ın yönlendirmesi ile Sulla rejimi düşmanları ile temasa geçti. Onlara kendisini desteklemesi durumunda *popularesin* en büyük politik silahı olan *tribunus plebis* makamına eski gücünü geri vereceğini, ayrıca mahkeme jürileri ve eyaletler konusunda da onların lehine reformlar gerçekleştireceği mesajını ilettiler (Seager, 2002: 37). Gerçekten de bütün bu girişimler olumlu sonuç verdi ve Pompeius, Crassus ile birlikte 70 yılının *consulu* seçildi (Broughton, 1952: 126).

Pompeius ve Crassus'un *consul* olmasıyla beraber Sulla rejimi büyük bir darbe yemişti. Öyle ki bu ikilinin Sulla'nın iç savaşta en güvendiği iki *legatusu* olması ve bina ettiği sistemde onların da büyük katkısı olması olayı farklı bir noktaya taşımaktaydı. Pompeius'un ilk icraatlarından biri söz verdiği gibi *tribunus plebis* makamı yeniden eski gücüne kavuşturmak oldu (Cic. Verr. I.1.44; Leg. III.9; Sall. Cat. 38.111; Livy. Per. 97; Vell. Pat. II.30.4; Plut. Pomp. 22.4; App. B Civ. II.29; Seager, 2002: 37).¹⁸² Bu bağlamda *tribunus plebis* makamının en önemli silahlarından biri olan *intercessio* (veto, yasaklama) yetkisi geri getirilirken, *senatusu* toplanması için çağırma ve yasaları halkın önüne getirerek kanun çıkarma gibi kritik hakları da iade edildi. Ayrıca *tribunus plebis* olan birisinin diğer *magistralara* başvuramaması gibi makamın cazibesini yitirten uygulamalar da kaldırıldı. *Populares* tarafı da bu reformları fırsata çevirmekte gecikmedi ve o yılın *tribunus plebis*i seçilen Plautius çıkardığı *lex plautia de reditu lepidanorum* ile Sertorius'a sığınan Lepidus taraftarlarının affedilerek ülkeye dönmelerini sağladı (Gabba, 1976: 239; Arena, 2012: 223). *Tribunus plebis* makamının eski gücü verildikten sonra, Sulla döneminde *res publica* siyasetinde tek tip kadrolaşmanın önüne geçmek için tamamen ortadan kaldırılan bir *magistralık* olan *censorluk* yeniden hayata geçirildi. Bu doğrultuda 72 yılının iki *consülü*, Sulla rejiminden beri seçilen ilk *censorler* olarak görevlerine başlarken, ilk iş olarak muhtemelen Sulla taraftarı olan altmış sekiz tane *senatoru* *senatustan* ihraç ettiler (Scullard, 2010: 81).¹⁸³ Sulla'nın oluşturduğu düzenden sonra sürece yayılan bir diğer sorun da jürilerde sadece *senatorlerin* bulunmasından dolayı haraç, yolsuzluk ve rüşvet gibi unsurlar yüzünden yozlaşan mahkemelerdi.¹⁸⁴ Bu sorunu gidermek adına da jüri seçimlerinde değişikliğe gidilirken, uygulamaya koyulan *lex aurelia iudiciaria* ile *senatorlerin*, *equitesin* ve *tribuni aerariinin*¹⁸⁵ dengeli dağıldığı bir düzene geçildi (Berger, 1968: 548; Gruen, 1995: 29).¹⁸⁶

¹⁸² Pompeius'un *tribunus plebis* makamına eski gücünü vermesindeki amaç bu makamı kendi politik emelleri doğrultusunda yönlendirmektir (Carry ve Scullard, 1975: 244).

¹⁸³ 72 yılının seçilmiş *consulleri* L. Gellius Publicola ve Gn. Cornelius Lentulus Clodianus'dur (Broughton, 1952: 116).

¹⁸⁴ Mahkemelerdeki yıllardır süre gelen yolsuzluğu iyice açığa çıkaran ve bu konuda kamuoyunun aydınlanmasını sağlayan olay eski Sicilya Valisi Verres'e bölge sakinlerinin açtığı davaydı. Sicilyalıları bu davada ünlü hatip Marcus Tullius Cicero savunurken, kendisi oldukça etkileyici yöntemlerle Verres'in Sicilya'yı görevini kötüye kullanarak sömürdüğünü kanıtlamış ve onun sürgün edilmesine neden olmuştur (Gruen, 1995: 532; Seager, 2002: 38; Scullard, 2010: 81).

¹⁸⁵ *Tribuni aerarii*, o dönem muhtemelen *equites* olmak için sahip olunması gereken mülk miktarına ulaşamayan ancak o sınıra çok yakın bir servete sahip olanların oluşturduğu bir sınıftı (Scullard, 2010: 349).

¹⁸⁶ Kendisi de atlı sınıftan gelen Pompeius, *lex aurelia iudiciaria*yı savunarak *equitesin* desteğini kazanmayı hedefliyordu (Carry ve Scullard, 1975: 244).

70 yılının iki *consulu* Pompeius ve Crassus'un uygulamaya koydukları ve destekledikleri reformlara *populares* yeniden bir çıkış noktası bulmuş oluyordu. Ne var ki Mommsen (1901: 385-386) gerçekleştirilen yasa değişiklikleri ile Gracchus kardeşlerin politikalarının yeniden hayata geçirildiğini ifade etse de *populares*in gerçek anlamda bir lider bulamamaları yüzünden Roma siyasetinde belirleyici bir etki yaratamadıklarını belirtmektedir. Mommsen'e göre ne Pompeius ne de Crassus gerçek anlamda *populares* yönlendirebilecek insanlar değildi. Zira her ikisi de *populares* ile karşılıklı çıkara dayanan bir ilişkiye sahipti. Bundan dolayı *populares*, *res publica* yönetimini ele geçirecek bir pozisyona gelemeyip sadece *optimates*in faaliyetlerini engelleyen bir yapıya bürünmüştü. Nitekim ilerleyen süreçte Gaius Iulius Caesar bu boşluğu dolduracak kişi olarak sahneye çıkacaktı. Aslında Caesar gerçekleştirdiği politik faaliyetler dışında, 68 yılında ölen ve Marius'un eşi olan halası Iulia adına düzenlediği büyük bir cenaze merasiminde Marius'u anarak ve 65 yılında da onun, Sulla tarafından dağıtılan anıtlarını restore ederek aslında Marius'a ve *popularese* olan bağlılığının sinyalini vermekteydi (Vell. Pat. II.43.4; Plut. *Caes.* 5.2-5, 6.1-7; Suet. *Caes.* 6.1, 11.1). İlerleyen yıllarda oldukça güçlü bir konuma gelecek olan Caesar *populares*in en büyük temsilcisi olurken, Pompeius ise *optimates*in lideri konumunda geldi ve ikilinin başını çektiği iç savaş sonrası *res publica* yıkılarak Roma artık bir imparatorluk hüviyetine büründü.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Roma politikasında Gracchus kardeşler dönemiyle beraber etkilerini hissettirmeye başlayan *populares*, kendilerini halkın menfaatini savunduğunu iddia eden politikacılar olarak öne çıkarmışlardır. Ancak onların halkın çıkarları için çabalayan kişiler olmalarının yanında halkın gücüyle *res publica* dinamiklerini ele geçirmeye çalışan demagoglar oldukları da aşîkardır. *Populares*in niyetleri ne olursa olsun gerçekleştirdikleri faaliyetleri kaçınılmaz olarak tepki çekmiş, onların gelecekte *senatus*un ve aristokrasinin otoritesini sarsacağına inanan soylular ise bir araya gelerek *optimates*i oluşturmuşlardır. Böylece *res publica* siyasetinde soyluların oluşturduğu karşıt görüşlü iki politik grup ortaya çıkmıştır. İlerleyen süreçte ise rollerin değiştiği, *pleb* ve *equies* kökenli kişilerin de her iki grubun en etkin isimleri arasına katıldıkları görülmektedir. Bununla birlikte belirli bir tarafta olup, değişen şartlardan ve kişisel çıkarlarından dolayı diğer gruba yakınlaşan politikacılar da dikkat çekmektedir. Öyle ki konumundan dolayı halk tarafından kabul görmeyen fakat onlardan destek almak için *populares* ile temasa geçen bir *optimasa*, aynı zamanda *senatus* ve *optimates*in gücünden faydalanmak için onlarla ilişki kurmaya çalışan bir *popularise* de kimi zaman rastlanılmaktadır. Aslında bu durum, *popularis* ve *optimas* olmanın zamanla bir siyasi eğilimden çıkarak politik bir yönelime evirildiğinin de bir göstergesidir.

Optimates ve *populares* mücadelesinin *res publica* politikasında zamanla yükselen etkisini ve Sulla dönemine yansımaları anlayabilmek adına çalışmanın başında da ehemmiyetle durulan Gracchus kardeşler dönemi büyük önem taşımaktadır. Zira onların faaliyetleri Roma Cumhuriyeti'nin bir imparatorluğa dönüştüğü yolda önemli mihenk taşlarından biri olmuştur. Gerçekten de Gracchus kardeşlerin halkın menfaati için yaptığı reformlar Roma toplumunda derin izler bırakmıştı. Gracchus kardeşler sayesinde halk, etkili liderlerin önderliğinde yaşadıkları haksızlıklara karşı koyabileceklerini görürken, Romalı politikacılar da doğru bir şekilde yönlendirilen halk gücünün *res publica* siyasetinde ne kadar önemli bir silah olduğunu tecrübe ettiler. Tabii bu durum öngörülemez şekilde siyasi krizleri ve şiddet olaylarını beraberinde getirdi. Gracchus kardeşlerin her ikisinin de *optimates*in yönlendirilmesi ile katledilmesi, Roma politikasında her iki grubun keskin bir şekilde kutuplaşmasına ve ana odaklarının politik kulvarda rakibini soyutlama olmasını sağladı. İşte bu durum, çalışmada bahsedilen ve Sulla dönemini de etkileyecek olan olaylar silsilesinin başlamasına neden olmuştur. Bu süreçte öncelikli dikkat çeken husus, *optimates*in ve *populares*in Roma siyasetindeki kadrolaşma çabasıdır. Her iki grup belirli dönemlerde *consul*, *praetor*, *quaestor*, *ensor*, *princeps senatus* gibi *cursus honorum*un en önemli makamlarının tamamına veya birçoğuna sahip olarak *res publica* dinamiklerini ele geçirmeye çalıştılar. Devlet içindeki bu güç savaşının o süreçte ciddi sorunlarla karşı karşıya olan Roma dış

siyasetine ve dolaylı yoldan orduya sirayet etmesi de kaçınılmazdı. Bu yüzden dış tehditler ile olan mücadeleler birçok kez çıkmaza girmiş ve özellikle *legatus*lar arasındaki politik ayrışmalar Roma *legiō*larının bazı muharebelerde bozguna uğramasına neden olmuştur.

Optimates ve *populares* mücadelesinin Roma politikasına olumsuz etkilerinden birisi de *mos maiorum*un birçok kez kişisel çıkarlar için ihlal edilmesinin önünü açması olmuştur. Yazılı bir anayasası olmayan ve teamüllerle yönetilen *res publica*, Gracchus kardeşlerden itibaren gücü elinde olanın kritik bazı dönemlerde *mos maiorumu* kendi isteğine göre şekillendirdiği bir hale gelmiş ve bu durum Roma politikasını yozlaştıran en önemli unsurlardan biri olmuştur. Aslında geçmişe bakıldığında acil müdahale edilmesi gereken kriz dönemlerinde bu tarz uygulamaların hayata geçirdiği görülmektedir. Ancak Gracchus kardeşler döneminden itibaren bu durum özellikle *popularesin*, *optimatesin* siyasi tekeline kırma adına başvurduğu bir yöntem haline gelmişti. Gracchus kardeşler ile başlayan bu süreç Marius'un üstü üste *consul* ve Saturninus'un da art arda *tribunus plebis* olmasıyla daha da ilerlemişti. Dahası C. Strabo'nun yasal olarak hakkı olmamasına rağmen *consul* seçimlerine başvurmaya cesaret etmesi, P. Sulpicius'un ise istediği kanunları silah zoruyla geçirebilme adına daha önce Roma tarihinde rastlanmayacak bir şekilde bir çete ile foruma yönelmesi süreç geliştikçe *popularesin* bu konuda girerek daha da pervasız davrandığının açık bir göstergesidir. Nitekim Sulla dönemiyle beraber *res publica* politikasında tekrardan ağırlığını koymaya başlayan *optimatesin* de benzeri girişimlerde bulunması birçok siyasi krizin önünü açmıştır.

Lucius Cornelius Sulla, *consul* olduğu tarih olan 88 yılından 78 senesindeki ölümüne kadar bilfiil *optimates* ile *populares* arasındaki mücadelenin merkezinde bulundu. Bu çalışmanın ana odak noktası olan bu dönemde Sulla'nın gerçekleştirdiği faaliyetler iki grup arasındaki mücadeleyi hem politik hem de askerî kulvarda farklı boyutlara çıkararak Roma siyasetinin seyrini ciddi anlamda değiştirmiştir. Aslında Sulla gibi gençliğinde politikaya kayıtsız kalan ve herhangi bir kariyer hedefi olmayan birisinin ileride *senatusu* ve *optimatesi* yüceltecek büyük çaplı reformlara imza atması onun idealist olmasından çok *popularesin* kendisine ve temsil ettiği aristokrasiye yaptığı saldırılara bir tepkinin sonucudur. Sulla her ne kadar Gracchus kardeşler dönemine yetişemese de Marius'un *consul*, Saturninus ve Drusus'un da *tribunus plebis* oldukları dönemlerde *popularesin* gücüne şahit olmuştu. Ancak dönemin en büyük *popularis* figürü olan Marius'un yanında kariyerini inşa etmede de herhangi bir sakınca görmemişti. Hatta *consul* gibi etki alanı çok geniş bir makama geldiğinde bile *populares* aleyhine bir girişimde bulunmamış, bütün konsantrasyonunu Müttefikler Savaşı'ndan geriye kalan sorunları halletmeye ve doğuda yükselen Mithradates tehlikesine karşı hazırlanmaya yönlendirmişti. Gelgelelim bu süreçte uzun süredir *res publica* siyasetinde bir çıkış noktası arayan *populares* Marius ve Sulpicius ortaklığı ile yeniden yükselme adına hareket geçirmişti. İşte bu noktada; Sulla'nın *popularesin* en üst isimleri tarafından silah zoruyla başkentten sürülmesinin ve Pontus kralı Mithradates ile yapılacak savaşın komutasının elinden alınıp Marius'a devredilmesinin ardından yaşanan gelişmeler, Sulla'yı *populares* ve *optimates* arasındaki mücadeleye dahil ederek onu bu sürecin en önemli figürlerinden biri haline getirmiştir.

Sulla'nın *consul* olmasının ardından gelişen *populares* ve *optimates* mücadelesini öncekilerden ayıran en önemli unsur, ilkin politik alanda belirli sınırlar dahilinde rekabet eden veya küçük çatışmalar birbirini baskılamaya çalışan bu iki grubun *res publicayı* iç savaşla son bulan bir süreçte sürüklemesi olmuştur. Geçmişte bu iki grup arasındaki siyasi mücadeleler Gracchus kardeşlerin veya Saturninus'un öldürülmesi örneklerindeki gibi küçük çaplı olayların cereyan etmesiyle son bulmuştu. Ne var ki Sulla'nın *legioları* ile birlikte 88 yılında Roma şehrine ilerlemesi ve gerçekleşen çarpışmada *popularese* ait birlikleri yok etmesi, iki grup arasındaki çatışmaları küçük çaplı kavgalardan çıkarıp orduların çarpıştığı büyük ölçekli bir mücadele haline getirdi. Bu durum ister istemez gelecekte birbirine üstünlük sağlamak isteyen tarafın silahlı küçük gruplardan ziyade *legioları* devreye sokmasının önünü açmıştır. *Populares* ve *optimates* arasındaki gerilimin savaş meydanına yansması kaçınılmaz olarak tarafların politik duruşlarını da etkilemiş ve siyasi arenada birbirlerine daha radikal bir şekilde mücadele etmeye çalışmışlardır. Bu durum bazı dönemler o kadar ciddileşmiştir ki özellikle *populares* tarafı karşı tarafın başarılarını engellemek adına onların yapacakları askerî seferleri engellemeye çalışmakta, hatta daha da ileri giderek iç savaşta *res publica* düşmanları ile iş birliğine girmekte bir beis görmemişlerdir. Bu bağlamda iç savaş sırasında *populares* ile ittifak kuran Samnitler ve Lukanlar, geçmişte Müttefikler Savaşı'nda Roma şehrinin çevresine dahi yaklaşamazken, *populares* ve *optimates* arasındaki mücadele sayesinde başkent kapılarına dayanma fırsatını elde etmişlerdir. Dahası, yaşanan bu gelişmeler bu iki grup arasındaki zıtlaşmayı hat safhaya çıkarmış ve bunun sonucunda tarafların birbirlerine kitleler halinde uyguladıkları kıyımlarla neticelenmiştir. Cinna ve Marius, Roma şehrine girdiklerinde verdikleri sözün aksine birçok *optiması* katlederken, Sulla ise iç savaş sonunda oluşturduğu yasaklılar listesi ile *popularese* karşı kovuşturma başlatmıştı. Bütün bu yaşananların sonucunda Sulla bunun bir döngüye dönüşmesini engellemek adına politik ve kamu alanında sert tedbirlerin uygulanacağı Sulla rejimini kurmuştur.

İç savaşın ardından Sulla *optimates* güdümünde bir *senatusun res publicanın* merkezinde olduğu ve muhalif grupların olabildiğince Roma politikasından soyutlandığı bir sistem inşa etmek istemiştir. Lakin o an hiçbir resmi makama sahip olmaması istediği rejimi oluşturma konusunda Sulla'nın önüne politik bir engel olarak çıkmıştı. Aslında Sulla'nın gerçekleştirmek istediği reformlara bakınca o an *cursus honorum*daki mevcut hiçbir makamın, yani ne Gracchus kardeşlerin veya Saturninus'un Roma politikasını hakimiyetleri altına almasını sağlayan *tribunus plebis* makamının ne de Marius'un üst üste icra ederek politik gücünü iyice pekiştirdiği *consul* makamının Sulla'nın istediği düzeni kurmak için gereken güce haiz olmadığı açıktır. Gerçekten de Sulla'nın bir kral veya imparator gibi sınırsız bir *imperium* yetkisine sahip olması gerekiyordu. Ancak yüzyıllardır cumhuriyet ile idare edilen bir ülkenin yönetim şeklini değiştirmek o anki konumuna rağmen Sulla için bile gerçekçi değildir. Üstelik bu durumun sürdürülebilir olma ihtimali çok düşüktür. Nitekim bunun farkında olan ve *res publicanın* köklerinden ilham alarak bir düzen kurmak isteyen Sulla hem kendisine sınırsız *imperium* yetkisi verecek hem de onun kamu nezdinde resmi olarak kabul görmesini sağlayacak bir pozisyonu elde etmek için harekete geçti. Bu doğrultuda öncelikle bir

interex atanmış ve onun Sulla'yı herhangi bir süre dayatması olmaksızın *dictātor* ilan etmesi sağlanmıştır. Böylece Sulla'nın gerçekleştirmek istediği reformlar ve muhalif gruplarla mücadele için gerekli ortam sağlanmıştır.

Sulla'nın iç savaş sonrasında kurduğu rejimi *populares* ve *optimates* ekseninde değerlendirildiğinde ilk göze çarpan şey *popularese* ve onlara yardımda bulunanlara karşı yapılan kovuşturmalardır. Sulla daha önce Roma tarihinde görülmemiş bir şekilde uygulamaya koyduğu ve yakalandıkları yerde infaz edilmesi gereken kişileri içeren listeler yayınlamasının öncelikle Marius ve Cinna'nın *optimatese* karşı yaptıkları katliamlara bir misilleme olduğu aşıkardır. Bununla birlikte bu durumdan istifade edilerek, listede bulunanların malvarlıklarına el konması ve servetlerinin dağıtılması ise hem Sulla taraftarları ödüllendirmek hem de inşa edilmek istenen sistem için gerekli finansmanı sağlamak adına yapılan eylemlerdir. Birçok *popularisin* ve onları destekleyenlerin ortadan kaldırılmasından sonra Sulla *res publica* politikasının en yetkili kurumu olan *senatusu optimatesin* mutlak hakimiyetine sokmak için harekete geçti. Bu durum kaçınılmaz olarak *popularesin* Roma siyasetinden uzaklaştırılmalarını sağlayacak katı ve radikal reformları beraberinde getirmiştir. Halk meclislilerinin yetkileri oldukça kısıtlanırken, özellikle *tribunus plebis* pozisyonunun neredeyse sembolik bir hale getirilmesi ise *popularese* vurulan en büyük darbe olmuştur. Sulla'nın yaptırımlar uyguladığı grup sadece *populares* ile sınırlı değildi. Gracchus kardeşler zamanında *popularesin* girişimleriyle ayrıcalıklı bir sınıf haline gelen ve mahkemelerde sahip oldukları jüri kadroları ile *optimates* üzerinde baskı uygulayan olan *equites* de hem kovuşturmalarda hedef haline gelmiş hem de ciddi müeyyideler ile karşı karşıya kalmışlardır. Görüldüğü gibi Sulla meydana getirmek istediği düzene tehdit oluşturabilecek hiçbir gruba müsamaha göstermemiştir. Hatta yeri geldi mi *optimatesin* de etkin olarak kullandığı *ensor* ile *princeps senatus* gibi makamların *senator* seçimlerini ve *senatusun* mutlak iradesini etkilememesi açısından süresiz olarak ortadan kaldırılması Sulla'nın oluşturmak istediği sistemde ne kadar titiz davrandığının da bir göstergesidir.

Sulla'nın meydana getirdiği rejimde dikkat çeken diğer bir husus yürütmeye koyduğu yasaların süreklilik göstermesini sağlamak ve bu bağlamda muhaliflerin gelecekte bir tehdit unsuru olmalarının önüne geçmek için hayata geçirdiği uygulamalardır. Aslında geçmiş dönemlerde *populares* ve *optimates* belirli periyotlarda devletin önemli kadroları ele geçirerek *res publicanın* dinamiklerini ellerinde tutsalar da bu hakimiyeti sürdürmede bir istikrar sağlayamamışlardı. Bunda karşı grubun politik hamlelerinin, hatta gerekirse şiddete başvurmalarının büyük payı vardı. Üstelik çeşitli vaatlerle yönlendirilebilen halk oylarının belirleyici faktörlerden biri olduğu sistemde bir süreklilik tutturmak çok zordu. Bütün bu etkenler Sulla'yı kuracağı düzenin geleceğini garantiye almaya yönelik adımlar atmaya itmıştır. Öncelikle iç savaş sonu hazırlanan yasaklılar listelerinde isimleri bulunanların çocuklarının ve torunlarının kamu hizmetinde görev almaları yasaklanmıştır. Böylece kovuşturmada öldürülen muhaliflerinin ardıllarının ileride Roma politikasında bireysel olarak veya gruplaşarak bir tehdit oluşturmalarının önüne geçilmiştir. Bununla beraber halkın

muhallif gruplar tarafından kışkırtılmasını engellemek ve *res publica* yönetimine olan etkisini kırmak için de harekete geçilmiştir. Esasında Sulla oy sistemini değiştirmeyerek yani kapalı oy istemini devam ettirerek halkın tercihiine saygılı olduğu yönünde bir intiba yaratmıştı. Ancak iç savaşta Sulla'ya yardım eden ve bunun karşılığında vatandaşlık ile ödüllendirilen yaklaşık on bin kölenin halkın arasına sokulmasıyla seçimlerde *optimates* ve *senatus* büyük bir avantaj sağlandığı su götürmez bir gerçektir. Sulla aldığı önlemleri sadece Roma şehri ile sınırlı tutmamış, başkente, muhaliflerin veya onların kışkırtması ile dışarıdan gelebilecek tehditler için tedbirler almaya çalışmıştır. Bu doğrultuda iç savaşta *populares* yardım eden İtalya Yarımadası'ndaki şehir devletleri ağır yaptırımlarla zayıflatılırken, Sulla'nın veteranları da yeni oluşturulan kolonilere yerleştirerek Roma dışından gelecek askerî bir tehdittin önüne geçilmiş oldu. Uygulanan bütün bu reformların sonucunda Sulla oluşturduğu düzeni ayakta tutma adına gereken tüm önlemleri aldığını düşünmüş olmalı ki bir süre sonra kendisine sınırsız *imperium* yetkisi veren *dictator* makamını bırakmış hatta gelişen süreçte ona tekrardan halk tarafından bahşedilen *consul* koltuğunu dahi reddetmiştir.

Sulla gerçekleştirdiği reformlarla *optimates*in kontrolündeki bir *senatus*un *res publican*ın merkezine yerleştirildiği ve *populares*in de Roma siyasetinden tamamen soyutlandığı bir sistem kurmak istese de kalıcı bir başarı sağlayamadığı aşikârdır. Zira Sulla her ne kadar tutarlı bir düzen kurduğunu düşünse de aslında o organizasyonun istikrarlı bir şekilde yürütmesini sağlayan ona sınırsız bir yetki ve otorite sağlayan *dictator* makamıydı. Ayrıca o Sulla'nın destekleyicilerinin azımsanamayacak bir kısmı iç savaş sonrası kovuşturmalarda zengin olan kişilerdi. Bunların Sulla ile ilişkisi kişisel çıkara dayanıyordu ve iktidarı elinde tutan güç neredeyse oraya yönelmeleri muhtemeldi. Bununla birlikte Sulla'ya gerek iç savaş sonrasında gerek daha önce gerçekten bağlı olanların ise Sulla'nın hâkimiyetinden sonra aralarındaki güç ve makam savaşı da kaçınılmazdı. Gerçekten de bütün bu belirtilenleri doğrularcasına Sulla'nın *dictator*lüğü bırakması ve bir süre sonra ölümüyle sonuçlanan süreçle beraber karşıt görüşler hemen siyasi arenada harekete geçmişlerdi. Sulla rejimine muhalefeti ile bilinen Lepidus'un seçimlerde *consul* makamını elde etmesi, halkın var olduğu ve oy kullanabildiği bir ortamda onlara yönelik siyasetin her zaman karşılık bulabileceğinin bir göstergesiydi. Üstelik Lepidus'un Sulla karşıtlarının önderliğine soyunması ve gelişen süreçte meydana gelen silahlı isyanın lideri haline gelmesi, İtalya Yarımadası dışında örgütlenen *populares* harekete geçirmiş ve onların da ayaklanmaya ortak olmasını sağlamıştı. Bu gelişmeler *populares*in buldukları ilk fırsatta Sulla rejimini açıklarından faydalanarak *res publica* politikasında yeniden yükselceklerinin habercisi olmuştur.

Sulla rejiminin zayıflamasında ve *populares*in tekrar *res publica* politikasında etkili olmasının önemli nedenlerinden biri de Sulla'nın bizzat iç savaş yanında bulunan ve en güvendiği kişiler arasında yaşanan güç mücadelesidir. Pompeius ve Crassus gibi hırslı, aynı zamanda fırsatçı olan bu isimler kendilerini *res publica* politikasında ön plana çıkarmak isteseler de Sulla rejiminin katı kuralları ve *senatus* onların önüne hep bir engel olarak çıkmıştır. Bu durumdan dolayı *populares*in çıkış noktası olan halk gücü ve özellikle *tribunus plebis* makamının etkisini onları da cezbetmekteydi. Bu yüzden bu ikili askerî güçlerini dayatmalarının yanında siyasi destek alma adına

populares ile dirsek temasında bulundurlar. Bu bağlamda Pompeius ve Crassus'un yaptıkları reformlar ve verdikleri tavizler sayesinde *populares*, *res publica* politikasında yeniden yükselme şansı yakalamışlardır. Ayrıca bu dönem dikkat çeken bir diğer husus geçmişte *popularesin* yaptığına benzer bir şekilde *optimatesin* de *mos maiorumu* birçok kez ihlal etmesidir. Aslında Sulla'nın Romalılar tarafından oldukça kutsal kabul edilen *pomeriumu* ihlal ederek ordusu ile bu bölgeye girmesi gelecekte hem onun hem de Caesar gibi başka *legatusların* da buna cesaret etmelerinin önünü açmıştı. Benzer şekilde, her ne kadar atlı sınıfına ait bir aileden gelse de ilerleyen dönemlerde *optimatesin* en tepedeki temsilcisi haline gelecek olan Pompeius da henüz *senator* bile olmamasına rağmen kendisine birçok *magistra* bahşedilmiş hatta onun *triumphus* ile başkente girmesine izin verilmişti. Üstelik Pompeius bununla da kalmamış, ilerleyen dönemlerde *legiōlarını* Roma şehrinin önlerine getirerek *consul* gibi *cursus honorumun* en üst düzey makamlardan birini zorla da olsa elde etmeyi başarmıştı. Bunun gibi birçok örneğe ileriki dönemlerde rastlanırken, *popularesin* de benzeri yollara başvurarak *res publica* politikasında giderek yeniden söz sahibi olması birçok siyasi krize zemin hazırlamıştır. Nitekim bu süreçte meydana gelen olaylar, I. yüzyılın ikinci çeyreğine yeniden bir iç savaş olarak yansımış ve Roma Cumhuriyeti'nin bir imparatorluğa dönüştüğü yolda önemli kilometre taşlarından biri olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abbott, F.F. (1901), **A History and Description of Roman Political Institutions**, Atheneum Press, London.
- Ando, Clifford (2006), “The Administration of The Provinces”, David S. Potter (Ed.), **A Companion to The Roman Empire**, içinde (175–192), Blackwell, Oxford.
- Andrews, Ethan Allen vd. (1879), **A Latin Dictionary: Founded on Andrews Edition of Freund’s Latin Dictionary**, Oxford University Press, Oxford.
- Arena, V. (2012), **Libertas and the Practice of Politics in the Late Roman Republic**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Arslan, Murat (2007), **Mithradates VI Eupator: Roma’nın Büyük Düşmanı**, Odin Yayıncılık, İstanbul.
- Astin, Alan E. (1958), “The Lex Annalis Before Sulla”, **Latomus**, 17(1), 49-64.
- _____ (1967), **Scipio Aemilianus**, Oxford University Press, New York.
- Badian, Ernst (1954), “Lex Servilia”, **The Classical Review**, 4(2), 101–102.
- _____ (1964), **Studies in Greek and Roman History**, Basil Blackwell Publishing, Oxford.
- _____ (1968), “Sulla’s Augurate”, **Arethusa**, 1, 26–46.
- _____ (1970), **Lucius Cornelius Sulla: The Deadly Reformer**, Sydney University Press, Sydney.
- _____ (1972a), **Publicans and Sinner**, Blackwell, Oxford.
- _____ (1972b), “Tiberius Gracchus and the Beginning of the Roman Revolution”, **Aufstieg und Niedergang der Römischen**, 1, 668–731.
- _____ (1984), “The Death of Saturninus: Studies in Chronology and Prosopography”, **Chiron**, 14, 101-147.
- Bates, Richard L. (1986). “Rex in Senatu: A Political Biography of M. Aemilius Scaurus”, **Proceedings of the American Philosophical Society**, 130(3), 251-288.
- Beard, Mary (2007), **The Roman Triumph**, Harvard University Press, London.
- _____ (2015), **SPQR: A History of Ancient Rome**, Profile Books, London.
- Beesly, Augustus H. (1886), **The Gracchi, Marius, and Sulla**, Charles Scribner’s Sons, New York.

- Beness, Jillian L. (1991), "The Urban Unpopularity of Lucius Appuleius Saturninus", **Antichthon**, 25, 33-62.
- Beness, Jillian L., ve Hillard, T. W. (2001), "The Theatricality of the Deaths of C. Gracchus and Friends", **The Classical Quarterly**, 51(1), 135–140.
- Berger, A. (1968), **Encyclopedic Dictionary of Roman Law (Vol. 43)**, American Philosophical Society, Philadelphia.
- Bernstein, Alvin H. (1978), **Tiberius Sempronius Gracchus: Tradition and Apostasy**, Cornell University Press, New York.
- Boatwright, Mary T. vd. (2004), **The Romans: From Village to Empire**, Oxford University Press, Oxford.
- Broughton, Robert (1951), **The Magistrates of the Roman Republic, Volume I: 509 B.C.–100 B.C.**, American Philological Association, New York.
- _____ (1952), **The Magistrates of the Roman Republic, Volume II: 99 B.C.-31 B.C.**, American Philological Association, New York.
- Bru, Hadrien vd. (2021), **Colonial Geopolitics and Local Cultures in the Hellenistic and Roman East (3rd Century BC – 3rd Century AD)**, Archaeopress, Oxford.
- Brunt, Peter A. (1971), **Italian Manpower, 225 B.C.-A.D. 14**, Oxford University Press, Oxford.
- _____ (1988), **The Fall of the Roman Republic and Related Essays**, Oxford: Clarendon Press, Oxford.
- Bulst, Christoph M. (1964), "Cinnanum Tempus: A Reassessment of the Dominatio Cinnae", **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, 13(3), 307-337.
- Byrd, Robert (1995), **The Senate of the Roman Republic**, U.S. Government Printing Office, Washington.
- Cagniard, Pierre F. (1991), "L. Cornelius Sulla in the Nineties: A Reassessment", **Latomus**, 50(2), 285–303.
- Canfora, Luciano (2007), **Julius Caesar: The Life and Times of the People's Dictator**, (Çev. Marian Hill ve Kevin Windle), University of California Press, Berkeley.
- Carney, Thomas Francis (1970), **A Biography of C. Marius**, Argonaut, Chicago.
- Cary, Max ve Scullard, Howard Hayes (1975), **History of Rome: Down to the Age of Constantine**, Springer, Berlin.
- Chilton, C. (1955), "The Roman Law of Treason Under the Early Principate", **The Journal of Roman Studies**, 45, 73-81.

- Cinemre, İlhami Tekin (2018), **Geç Antik Çağda Romalılar ve Sâsâniler Arasında Armenia (224-451)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Colunga, Isaac J. (2011), “Untangling a Historian’s Misinterpretation of Ancient Rome’s Treason Laws”, **The Journal Jurisprudence**, 9, 11-36.
- Crook, John Anthony vd. (1992), **The Cambridge Ancient History Volume IX: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC**, 2nd Ed., Cambridge University Press, Cambridge.
- Dart, C. J. (2014), **The Social War, 91 to 88 BCE: A History of the Italian Insurgency Against the Roman Republic**. 1st Ed., Routledge, London.
- De Wet, Ben X. (1981), “Aspects of Plutarch’s Portrayal of Pompey”, **Acta Classica**, 24, 119–132.
- Demir, Okan (2021), Roma Cumhuriyeti’nde İki Kutuplu Siyaset: Senatus-Populares (İÖ 509-İÖ 121), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.
- Develin, Robert (1978), “The Lex Agraria of 111 B.C. and Procedure in Legislative Assemblies”, **Antichthon**, 12, 45-50.
- Dmitriev, S. (2006), “Cappadocian Dynastic Rearrangements on the Eve of the First Mithridatic War”, **Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte**, 55 (3), 285-297.
- Eren, Selahattin (2017), “Roma Diktatörlüğü”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 23(2), 167-220.
- Evans, Richard J. (1995), **Gaius Marius: A Political Biography**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of South Africa.
- _____ (2005), “Rome’s Cimbric Wars (114-101 BC) and Their Impact on the Ibērian Peninsula”, **Acta Classica**, 48, 37–56.
- Duncan, Mike (2017), **The Storm Before the Storm: The Beginning of the End of the Roman Republic**, Public Affairs, New York.
- Flower, H.I. (2004), **The Cambridge Companion to the Roman Republic**, Cambridge University Press, Cambridge.
- _____ (2010), **Roman Republics**, Princeton University Press, New Jersey.
- Frier, Bruce W. (1969), “Sulla’s Priesthood”, **Arethusa**, 2(2), 187–199.
- Gabba, Emilio (1976), **Republican Rome, the Army and the Allies**, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles.
- Geer, Russel M. (1939), “Notes on the Land Law of Tiberius Gracchus”, **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, 70, 30–36.
- Gelzer, Matthias (1968), **Caesar: Politician and Statesman**, (Çev. Peter Needham), Basil Blackwell, Oxford.

- _____ (1969), **The Roman Nobility**, (Çev. Rober Seager), Basil Blackwell, Oxford.
- Geraci, Giovanni ve Marcone, Arnaldo (2017), **Stroia Romana**, Mondadori Education, Florence.
- Goldsworthy. Adrian. (2003), **The Fall of Carthage: The Punic Wars 265–146 BC**, Cassell Publishing Co, London.
- Greenhalgh, Peter Andrew Livsey (1980), **Pompey: the Roman Alexander**, Weidenfeld & Nicolson, London.
- Gruen, Erich (1966), “Political Prosecutions in the 90’s B. C.”, **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, 15(1), 32-64.
- _____ (1968), **Roman Politics and the Criminal Courts 149–68 BC**, MA: Harvard University Press, Cambridge.
- _____ (1995), **The Last Generation of the Roman Republic**, University of California Press, Berkeley.
- Hammond, N. G. L vd. (Ed.) 1970, **The Oxford Classical Dictionary**, Clarendon Press, Oxford.
- Hansen, Esther V. (1971), **The Attalids of Pergamon**, 2nd Ed., Cornell University Press, New York.
- Hazel, John (2001), **Who’s Who in the Roman World**, Routledge, London.
- Henderson, M. M. (1968), “Tiberius Gracchus and the Failure of The Roman Republic”, **Theoria: A Journal of Social and Political Theory**, 31, 51–64.
- Henderson, J. (2003), “Sulla’s List: The First Proscription”, **Parallax**, 9(1), 39–47.
- Hind, John G.F. (1994), “Mithridates” **The Cambridge Ancient History Volume 9: The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC**, 2nd Edition içinde (129-161), Cambridge University Press, Cambridge.
- Holroyd, M. (1928), “The Jugurthine War: Was Marius or Metellus the Real Victor?”, **The Journal of Roman Studies**, 18, 1–20.
- Hornblower, Simon vd. (2012), **The Oxford Classical Dictionary**, 4th Ed., Oxford University Press, Oxford.
- _____ vd. (2014), **The Oxford Companion to Classical Civilization**, Oxford University Press, Oxford.
- Howarth, R. S. (1999), “Rome, the Italians, and the Land”, **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, 282-300.
- Hölkeskamp, Karl (2010), **Reconstructing the Roman Republic: An Ancient Political Culture and Modern Research**, (Çev. Henry Heitmann-Gordon), Princeton University Press, Princeton ve Oxford.

- Hunter, William Alexander vd. (1903), **A Systematic and Historical Exposition of Roman Law in The Order of a Code**, 4th Ed., Sweet & Maxwell, London.
- Jonathan, G. F. Powell (1990), “The Tribune Sulpicius”, **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, 39(4), 446-460
- Joseph Roisman ve Ian Worthington (2010), **A Companion to Ancient Macedonia**, John Wiley & Sons, New York.
- Katz, Barry R. (1976), “Studies on The Period of Cinna and Sulla”, **L’Antiquité Classique**, 45(2), 497–549.
- _____ (1981), “Two Fragments of Sallust”, **Rheinisches Museum für Philologie**, 124 (3/4), 332–340.
- _____ (1983), “Notes On Q. Sertorius”, **Rheinisches Museum für Philologie**, 126(1), 44-68.
- Kaya, Mehmet Ali (1996), “III. Makedonya Savaşına Kadar Roma’nın Anadolu Politikası”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 11(1), 211-232.
- _____ (2005), “Anadolu’da Roma Eyaletleri; Sınırlar ve Roma Yönetimi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 24(38), 11-30.
- Keaveney, Arthur (1979), “Sulla, Sulpicius and Caesar Strabo”, **Latomus**, 38(2), 451–460.
- _____ (1981a), “Roman Treaties with Parthia circa 95-circa 64 B.C.”, **The American Journal of Philology**, 102(2), 195-212.
- _____ (1981b), “Sulla, the Marsi, and the Hirpini”, **Classical Philology**, 76(4), 292–296.
- _____ (2005), **Sulla: The Last Republican**, 2nd Ed., Routledge, London and New York.
- Kim, Y. C. (2017), **Roman Agrarian Policies and the Italian Countryside 133–91 BC**, Yayınlanmamış Doktora, University of Oxford.
- Kinsey T. E. (1985), “The Case Against Sextus Roscius of Ameria”, **L’Antiquité Classique**, 54, 188-196.
- Kondratieff, Eric J. (2009), “Reading Rome’s Evolving Civic Landscape in Context: Tribunes of the Plebs and The Praetor’s Tribunal”, **Phoenix**, 63 (3/4), 322-364.
- Konrad, Christoph F. (1987), “Some Friends of Q. Sertorius”, **The American Journal of Philology**, 108 (3), 519–527.
- _____ (1994), **Plutarch’s Q. Sertorius: A Historical Commentary**, The University of North Carolina Press, Carolina.
- Korolenkov, Anton V. (2013), “Mithridates and Sertorius”, Andreas Mehl vd. (Ed.), **Ruthenia Classica Aetatis Novae**, içinde 159-172, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.

- Leach, John (2014), **Pompey the Great (Routledge Revivals)**, Routledge, London.
- Lewis, T. Charlton ve Short, Charles, (1891), **A New Latin Dictionary**, Clarendon Press, Oxford.
- Lintott, Andrew W. (1971a), “The Offices of C. Flavius Fimbria in 86-5 B.C.”, **Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte**, 20(5/6), 696–701.
- _____ (1971b), **The Tribune of P. Sulpicius Rufus**. *Classical Quarterly* 21 (2):442-453
- _____ (1999), **The Constitution of the Roman Republic**-Clarendon Press, Clarendon Press, Oxford.
- Lockwood John ve Smith, William, (1976), **Chambers Murray Latin-English Dictionary**, Chambers, Edinburgh.
- Loukopoulou, Loukia D. (2011), “Macedonia in Thrace”, Robert J. Lane (Ed.), **Brill’s Companion to Ancient Macedon. Studies in the Archaeology and History of Macedon**, içinde (467-476), Brill, Leiden-Boston.
- Lovano, Michael (2002), **The Age of Cinna: Crucible of Late Republican Rome**, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- Mackay, Christopher S. (2000), “Sulla and the Monuments: Studies in His Public Persona”, **Historia Zeitschrift für Alte Geschichte**, 49(2), 161–210.
- Magie, David (1950), **Roman Rule in Asia Minor: Volume I**, Princeton University Press, New Jersey.
- Manandyan, Hakob (2007), **Tigranes II and Rome**, (Çev. George A. Bournoutian), Mazda Publishers, Costa Mesa.
- Matthew, C. A. (2010), **On The Wings Of Eagles: The Reforms of Gaius Marius and then Creation of Rome’s First Professional Soldiers**, Cambridge Scholars Publishing, New Castle.
- Matyszak, Philip (2013), **Sertorius and the Struggle for Spain**, Pen & Sword Books, Barnsley.
- McDonald, Alexander H. (1967), “The Treaty of Apamea (188 B.C.)”, **Journal of Roman Studies**, 57(1-2), 1-8.
- McGing, Brian C. (1986), **The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator King of Pontus**, Brill, Leiden.
- Meier, Christian (1965), “Populares”, **Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft Pauly-Wissowa**, 10, 549-615.

- Millar, Fergus (2002), **The Crowd in Rome in the Late Republic**, University of Michigan Press, Michigan.
- Mommsen, Theodor (1894a), **The History of Rome: Volume I**, (Çev. William P. Dickson), Richard Bentley & Son, London.
- _____ (1894b), **The History of Rome: Volume II**, (Çev. William P. Dickson), Richard Bentley & Son, London.
- _____ (1894c), **The History of Rome: Volume III**, (Çev. William P. Dickson), Richard Bentley & Son, London.
- _____ (1901), **The History of Rome: Volume IV**, (Çev. William P. Dickson), Macmillan & Co., limited, London.
- Morrell, Kit (2017), **Pompey, Cato, and the Governance of the Roman Empire**, Oxford University Press, Oxford.
- Morstein-Marx, R. (2000), “The Alleged “Massacre” at Cirta and Its Consequences (Sallust Bellum Iugurthinum 26-27)” **Classical Philology**, 95(4), 468–476.
- Mouritsen, Henrik (2017), **Politics in the Roman Republic**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Münzer, Friedrich (1920), **Römische Adelsparteien und Adelsfamilien**, J.B. Metzler, Stuttgart.
- Nagle, Brendan D. (1976), “The Etruscan Journey of Tiberius Gracchus”, **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, 25(4), 487-489.
- Olbrycht, Marek Jan (2009), “Mithridates VI Eupator and Iran”, Jakob Munk Hojte (Ed.), **Mithridates VI and the Pontic Kingdom, Black Sea Studies (BSS)**, 9. Baskı içinde 164-190. Aarhus University Press, Aarhus.
- Orlin, Eric (2010), **Foreign Cults in Rome: Creating a Roman Empire**, Oxford University Press, New York.
- Osgood, Josiah (2015), “Ending Civil War at Rome: Rhetoric and Reality, 88 B.C.E.-197 C.E.”, **The American Historical Review**, 120(5), 1683–95.
- Pallottino, Massimo (1984), **A History of Earliest Italy**, 1st Ed., Routledge, London.
- Paltiel, Eliezer (1979), “The Treaty of Apamea and the Later Seleucids”, **Antichthon**, 13, 30-41.
- Parker, Victor (2014), **A History of Greece, 1300 to 30 BC**, Wiley-Blackwell, New York.
- Peck, Harry Thurston (1898), **Harpers Dictionary of Classical Antiquities**, Harper and Brothers, New York.
- Prag, J. R. W. (2014), “Cities and Civic Life in Late Hellenistic Roman Sicily”, **Cahiers Du Centre Gustave Glotz**, 25, 165–208.

- Rich, J. W. (1983), "The Supposed Roman Manpower Shortage of the Later Second Century B.C.", **Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte**, 32(3), 287–331.
- Richardson, John S. (1980), "The Ownership of Roman Land: Tiberius Gracchus and the Italians", **The Journal of Roman Studies**, 70, 1–11.
- Ridley, Ronald T. (2000), "The Dictator's Mistake: Caesar's Escape from Sulla", **Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte**, 49(2), 211–229.
- Robb, Margaret A. (2010), **Beyond Populares and Optimates: Political Language in the Late Republic**, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- Roselaar, Saskia T. (2010), **Public Land in the Roman Republic: A Social and Economic History of Ager Publicus in Italy, 396-89 BC**, Oxford University Press, Oxford.
- Rosenblitt, Alison (2014), "The Turning Tide: The Politics of the Year 79 B.C.E", **Transactions of the American Philological Association (1974-2014)**, 144(2), 415-444.
- Rostovtzeff, M. (1960), **Rome**, (Çev. J. D. Duff), Oxford University Press, London and New York.
- Rowland, Robert J. (1965), "C. Gracchus and the Equites", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, 96, 361–373.
- Ryan, Francis X. (1998), **Rank and Participation in the Republican Senate**, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- Salmon, Edward T. (1958), "Notes on the Social War", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, 89, 159-184.
- _____ (1962), "The Cause of the Social War." **Phoenix**, 16(2), 107–19.
- Sandberg, Kaj (2018), "Sulla's Reform of the Legislative Process", Maria Teresa Schettino ve Giuseppe Zecchini vd. (Ed.), **L'età di Silla. Atti del Convegno Istituto Italiano per la Storia Antica.**, içinde (167-190), L'Erma di Bretschneider, Roma.
- Scullard, Howard Hayes (1951), **Roman Politics (220-150 B. C.)**, The Clarendon Press, Oxford.
- _____ (2010), **From the Gracchi to Nero: A History of Rome 133 BC to AD 68**, 1st Ed., Routledge, London.
- Seager, R. (2002), **Pompey the Great**, 2nd Ed., Wiley-Blackwell, New York.
- Sherwin-White, Adrian Nicolas (1977), "Roman Involvement in Anatolia, 167-88 B.C", **The Journal of Roman Studies**, 67, 62–75.
- _____ (1984), **Roman Foreign Policy in the East, 168 B.C. to A.D. 1**, University of Oklahoma Press, Norman.
- Shipley, Graham (2014), **The Greek World After Alexander: 323–30 BC**, Routledge, London.

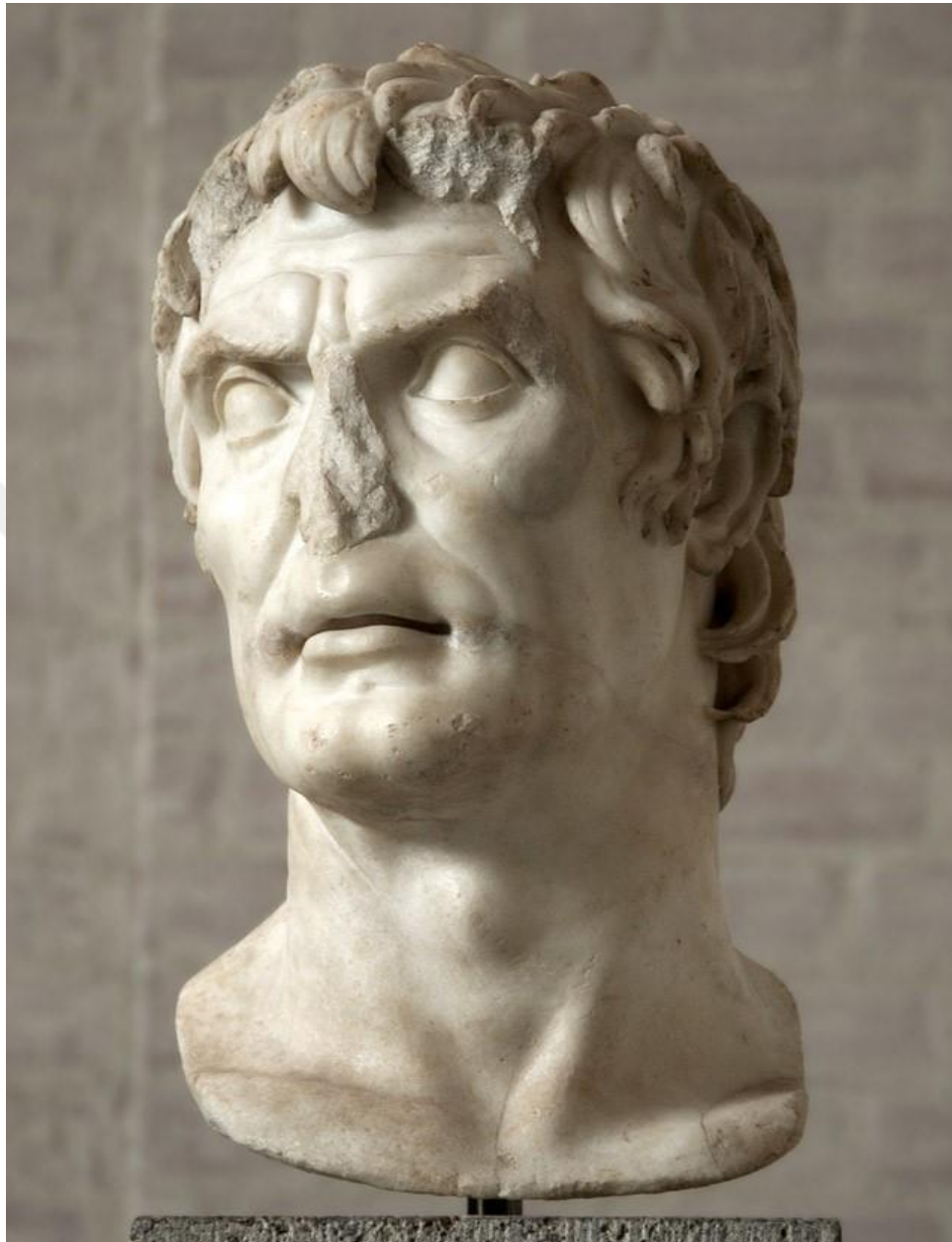
- Smith, William (1846), **Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology: Volume II**, J. Walton, London.
- _____ (1849), **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, Little, Brown, and Company, Boston.
- _____ (1854a), **A Smaller Classical Dictionary of Biography, Mythology, and Geography: Volume I**, John Murray, London.
- _____ (1854b), **A Smaller Classical Dictionary of Biography, Mythology, and Geography: Volume II**, John Murray, London.
- _____ (1859), **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities**, Little, Brown, and Company, 2nd Ed., Boston.
- _____ (1867), **Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology: Volume I**, J. Walton, London.
- _____ (1870), **Dictionary of Greek and Roman Geography: Volume I**, Little, Brown & Co, Boston.
- _____ (1873), **Dictionary of Greek and Roman Geography: Volume II**, John Murray, London.
- Smith, William vd. (1891), **A Dictionary of Greek and Roman Antiquities: Volume II**, 3rd Ed., John Murray, London.
- Steel, Catherine (2013), **The End of the Roman Republic 146 to 44 BC: Conquest and Crisis**, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- _____ (2014), “Rethinking Sulla: The Case of The Roman Senate”, **The Classical Quarterly**, 64(2), 657–668.
- Strasburger, Hermann (1939), “Optimates”, **Realencyclopädie der Classischen Alterumswissenschaft Pauly-Wissowa**, 18(1), 793-798.
- Sumi, Geoffrey S. (2002), “Spectacles and Sulla’s Public Image”, **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, 51(4), 414–432.
- Syme, Ronald (1939), **The Roman Revolution**, The Clarendon Press, Oxford.
- _____ (1964), **Sallust (Sather Classical Lectures, Volume 33)**, University of California Press, Berkeley & Cambridge.
- _____ (2016), “The Abdication of Sulla”, Federico Santangelo (Ed.), **Approaching the Roman Revolution: Papers on Republican History**, içinde 56-78, Oxford University Press, Oxford.
- Tan, J. (2008), “Contiones in the Age of Cicero”, **Classical Antiquity**, 27(1), 163–201.

- Taylor, Lily Ross (1939), **Party Politics in the Age of Caesar**, University of California Press, Berkeley & Los Angeles.
- Thompson, Dorothy (1937), “The Garden of Hephaistos”, **Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens**, 6(3), 396-425.
- Tipps, G. K. (1989), “The Generosity of Public Grazing Rights Under the ‘Lex Sempronia Agraria’ of 133 B.C.”, **The Classical Journal**, 84(4), 334-342.
- Türkoğlu, Gökçe Halide (2009), “Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11(2), 251-289.
- Tweedie, Fiona C. (2012), “The Lex Licinia Mucia and the Bellum Italicum”, Saskia T. Roselaar (Ed.), **Processes of Integration and Identity Formation in the Roman Republic**, içinde (123-139), Brill, Leiden.
- Vervaeke, Frederik J. (2004), “The ‘Lex Valeria’ and Sulla’s Empowerment As Dictator (82-79 BCE)”, **Cahiers Du Centre Gustave Glotz**, 15, 37-84.
- Weinrib, E. J. (1970), “The Judiciary Law of M. Livius Drusus”, **Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte**, 19(4), 414-443.
- Williamson, Callie (2005), **The Laws of the Roman People: Public Law in the Expansion and Decline of the Roman Republic**, University of Michigan Press, Michigan.
- Wilson, Mark (2021), **Dictator: The Evolution of the Roman Dictatorship**, University of Michigan Press, Michigan.
- Wiseman, Timothy P. (1971), **New Men in the Roman Senate: 139 B.C.-A.D. 14**, Oxford University Press, Oxford.

EKLER

Ek 1: Lucius Cornelius Sulla (138 – 78), Münich Glyptothek Museum, R: 11 Inv:309.

Ek 2: Sulla, Numidya kralı Iugurtha'nın Moritanya kralı Bocchus tarafından bizzat kendisine teslim edildiği anın tasvirini mühür yüzüğüne nakşettirmişti. Sulla'nın ölümünden sonra kızı Fausta'nın bu tasviri aşağıda fotoğrafı gösterilen madeni para şeklinde bastırıldığı iddia edilmektedir. British Museum, Cat No: RR1 (471) (3824) (471).

Ek 3: Müttefikler Savaşı'nda Roma'nın mücadele ettiği topluluklardan biri olan Marsilerin lideri konumundaki C. Papius Mutilus'un bastırđıđı madeni para. British Museum, Cat No: RR2 (333) (41) (333).

Ek 4: Samnit, Marsi, Vestini, Hirpini, Frentani, Marrucini, Paeligni ve Picentines'i temsil ettiği iddia edilen sekiz savaşcının ortak bir yemin etmesinin tasvir edildiği madeni para. British Museum, Cat No: RR2 (323) (1) (323).

SÖZLÜK

Aedilis: *Cursus honorum*daki *magistralardan* biri olan *aedilis*; Roma'da halk festivallerinin düzenlenmesi, asayişin sağlanması, şehre su temini, yolların bakımı ve pazar yerlerindeki fiyat kontrolü gibi görevleri olan bir makamdır (Smith, 1859: 18; Lewis ve Short, 1891: 52).

Ager publicus: Roma Cumhuriyeti'nde devlete ait bir tür kamu arazisidir. Çeşitli şekillerde *populus romanus*un kullanımına sunulmuştur (Roselaar, 2010: 1).

Censor: Her beş yılda bir yapılan ve *census* olarak adlandırılan nüfus kayıt listelerinin tutulması işleminden sorumlu olan makamdır. İlk uygulamayan koyulduklarına beş yıl olan görev süreleri sonrasına on sekiz ay olarak belirlenmiştir. *Imperium* yetkileri yoktur ve yanlarında *lictor* bulundurmazlar ancak *senatus*a dahil edilecek (*lectio senatus*) veya *senatus*tan ilişkisi kesilecek (*senatu movere*) kişileri belirlediklerinden dolayı oldukça itibar gören bir makamdır. Bundan dolayı ekseriyetle önde gelen *patricius* ailelerinden gelen eski *consuller*den seçilirlerdi (Smith, 1859: 261-266; Lewis ve Short, 1891: 315; Türkoğlu, 2009: 265-269; Hornblower ve Spawforth, 2012: 296).

Comitia centuriata: Hem *patricius*ların hem de *plebler*in katıldığı, yasa önerilerinin görüşüldüğü ve bu kanun tasarılarının kabul ya da ret biçiminde oylandığını devlet idaresinde önemli bir meclistir. Bu kurumda ayrıca *consul*, *praetor* ve *censor* gibi *magistralar*ın seçimleri gerçekleşirken, aynı zamanda savaş ve barış ilanları gibi önemli kararlar alınırdı (Abbot, 1901: 253-257).

Comitia tributa: Bütün Roma vatandaşlarının, yani *patricius* ve *plebler*in katılımından oluşan bir meclistir (Abbot, 1901: 259-261).

Concilium plebis: *Plebler*den meydana gelen ve alınan kararların sadece *plebler* için geçerli olduğu meclisidir (Abbot, 1901: 261-265).

Consul: Cumhuriyet döneminde *cursus honorum*un en yüksek makamlarından biridir. Krallık döneminden cumhuriyet rejimine geçişle birlikte, büyük bir güce sahip olan kralın yerini sınırlı yetkileri olan ve aynı anda görev yapan iki *consul* almıştır. Bu iki *consul comita centuriata*da seçim ile iş başına getirilmiş ve böylece halkın devlet üzerinde temsil edilmesi sağlanmıştır. Birbirlerinin aldıkları karar üzerinde veto hakkı olan iki *consulun* görev süresi bir yıldır. Başlangıçta sadece *patriciuslar* *consul* olabiliyorken, 367 yılından itibaren *plebler* de bu makama seçilebilme hakkı elde etmiştir. Oldukça geniş yetkilere sahip olan *consul* makamı imparatorluk dönemine gelindiğinde ise sembolik olarak varlığını devam ettirmiştir (Smith, 1859: 441; Lewis ve Short, 1891: 441; Türkoğlu, 2009: 260-265; Hornblower ve Spawforth, 2012: 368-369).

Contio: Hiçbir yasal düzenlemenin yapılmadığı, katılan vatandaşların oylamada bulunmadığı, bilgilendirme veya propaganda amacı ile yapılan halka açık toplantı (Tan, 2008: 163-164; Hornblower ve Spawforth, 2012: 443).

Cursus Honorum: Roma Devleti'nin cumhuriyet ve erken imparatorluk dönemlerinde, Roma politikasında yükselmek isteyen bir *senator*ün izlemek zorunda olduğu görev sıralamasıdır.

Dictator: Cumhuriyet döneminde, büyük karışıklıkların meydana geldiği veya devletin güvenliğinin tehdit altında olduğu olağandışı durumlarda başvuru olan bir makam olan *dictator*, diğer *magistralardan* farklı bir işleyişe sahip olmasıyla öne çıkmaktadır. *Dictator*, *consuller*den biri tarafından atanır ve görev süresi olarak altı ay olarak öngörülür. *Tribunus plebis* makamı hariç diğer bütün *magistralar* *dictator*un emri altındadır. Görevi süresince *imperium magnum* yetkisine sahip olan *dictator*, görevi süresinde yaptıklarından hukuki olarak sorumlu tutulmazdı (Smith, 1859: 261-266; Lewis ve Short, 1891: 315; Türkoğlu, 2009: 269-270).

Equites: Gracchus kardeşler döneminde kadar genel anlamda Roma Devleti'nin atlı askerlerini temsil eden *equites*, özellikle Gaius Gracchus zamanında *lex sempronia iudiciaria* ile yolsuzluk ve usulsüzlük mahkemesi jürilerine yerleştirilmeleriyle beraber Roma Devleti'nde saygı gören ve belirleyici bir sınıf olmaya başlamıştır (Smith, 1849: 471-475).

Feriae: Genel anlamda bir tür tatil olarak tanımlanabilecek Feriae'in birçok türü bulunmakta olup, bu çalışmada bahsedilen *feriae imperativae* ise Romalı bir *dictātor*ün, *consul*ün veya *praetor*ün acil durumlarda siyasi işleri ve davaları askıya alarak o günü tatil ilan etmesidir (Smith, 1849: 529-530).

Flamen Dialis: Antik Roma dininde Iupiter'in başrahibi (Smith, 1859: 540-541).

Funus: Latince cenaze merasimi veya defin işlemi için kullanılan kelime (Lockwood ve Smith, 1976: 288).

Gens: Ortak bir soya sahip veya belirli dini ayinlerle bir ara gelen aile topluluklarını tanımlamak için kullanılan kelime (Lewis ve Short, 1891: 808).

Imperator: Roma Cumhuriyeti'nin son döneminde, büyük bir zaferden sonra Roma askerlerinin generallerine verdikleri bir onur unvanıdır (Hornblower ve Spawforth, 2012: 728).

Interrex: Bir nevi kral naibi olarak nitelendirilebilecek *Interrex*, kökeni Roma'nın kurucusu Romulus'a kadar uzanan bir krallık dönemi uygulamasıdır. Livius, Romulus'un ölümünün hemen ardından bir kral seçme konusunda başarı sağlayamayan ve o dönem toplam yüz kişiden müteşekkil olan *senatus*un toplam on *decuri*aya bölündüğü, her bir *decurian*ın da bir *senator*ü aday olarak ileri sürdüğünü ifade etmektedir (Livy. I.17.1-6). Her biri *interrex* olarak adlandırılan bu on kişi, yeni bir kral seçilinceye kadar sırasıyla beşer gün hüküm sürmüştür, sonrasında geçen bir yılın ardından Numa Pompilius kral seçilmiştir. İlerleyen süreçte *senatus*, her kralın ölümünden sonra yeni kralı seçecek olan *comitia curiata*yı toplamak için bir *interrex* atamıştır. Cumhuriyet döneminde ise *interrex*, *consuller*in sivil kargaşa veya ölüm gibi sebeplerden dolayı etkisiz olduğu anlarda devreye girerek, *consul* seçimi için *comitia curiata*yı bir araya getirmekle yükümlüdür (Smith, 1959: 644).

Iugera: Roma dönemi kullanılan bir alan birimidir. Yaklaşık olarak 73 metre uzunluğa ve 63,5 metre genişliğine denk gelmektedir (Smith, 1849: 651).

Legatus: Cumhuriyet ve imparatorluk döneminde birkaç farklı anlamda kullanılan *legatus* bu çalışmada bir *legiō*nun en yüksek rütbeli komutanını temsil etmektedir (Lockwood ve Smith, 1976: 395).

Libri sibyllini: Cumealı Sibyl'in Roma'nın yedinci kralı Tarquinius Superbus'a satmak istediği dokuz ciltlik bir kitap serisidir. Kral ödemeyi reddedince Sibyl kitaplardan altı tanesini yakmış, sonrasında kalan üçünü krala yine dokuz tanesi ile aynı fiyata satmak istemiştir. Sibyl'in bu hareketi kralı meraklandırmış, bunun üzerine Tarquinius Superbus kitaplara satın almıştır. Kitaplar daha sonra acil durumlarda kullanılmak üzere *mons capitolinus*daki Iupiter tapınağında tutulmuşlardır. Ancak kitaplar 83 yılında çıkan bir yangında yok olmuşlardır (Smith 1859, 1043-1044).

Magistra: Roma'da siyasi, askerî ve dini nitelikli çeşitli makamları ve onları icra eden kişileri tanımlamak için kullanılan Latince kelime (Smith, 1859: 723-724; Lewis ve Short, 1891: 1097).

Maiestas: Latince "Vatan Hainliği" kavramını tanımlamak için kullanılan terimlerden biridir (Chilton, 1955: 73).

Mos Maiorum: Yazılı bir anayasası olmayan Roma Cumhuriyeti'de kamusal ve özel hayatı düzenleyen; aynı zamanda devletin hukuk ve askerî sistemini tanzim eden teamüllere verilen isim. *Mos maiorum* ayrıca *res publicada* iç ve dış siyaseti yönlendiren önemli unsurlardan biriydi (Hölkeskamp, 2010: 17-18).

Nobiles: Anlamı zaman içinde değişikliğe uğrayan *nobiles* genel anlamda "soylular" olarak nitelendirilirken; ekseriyetle, pek çok ferdi devlet kadrolarında önemli görevlerde bulunmuş *patricius* ve *pleb* ailelerinden gelen kişileri tanımlamak için kullanılır (Lewis ve Short, 1891: 1097).

Novus Homo: *Pleb* sınıfından gelmesinden dolayı aile geçmişinde herhangi bir *senatus* bağlantısı bulunmayan, ancak buna rağmen *senator* olmayı başaran kişilerdir (Wiseman, 1971: 1-2).

Patricius: Roma toplumunda üst sınıfı oluşturan *gens*lere mensup kişiler.

Pleb: Antik Roma’da halk sınıfını oluşturan topluluk.

Plebiscitum: Cumhuriyet döneminin başlarında sadece *pleb*lerin katılımıyla toplanan meclislerin aldığı ve sadece *pleb*leri bağlayan kararlardır. Bu sebepten ötürü *lex* sayılmazlardı. Ancak 287 yılında çıkarılan *lex hortensia* ile *lex* gücü kazanmış ve böylelikle tüm vatandaşlara *plebiscitum*a uyma zorunluluğu getirilmiştir. *Plebiscitum* özellikle Gracchus kardeşler sonrası *senatus*a karşı meydan okumada önemli araçlardan biri haline gelmiştir (Hornblower ve Spawforth, 2012: 1161).

Pomerium: Antik Roma devrinde, başkent Roma’da kutsal olduğu kabul edilen ve sembolik bir sınırla çevrelenmiş alan (Smith, 1859: 1930-931).

Pontifex Maximus: Antik Roma’nın önemli dini kurumlarından *collegium pontificumun* en yüksek dereceli rahibidir (Hornblower ve Spawforth, 2012: 1183).

Populus Romanus: *Populus*, sınıfı ve rütbesi ne olursa olsun Roma vatandaşlarının ortak adıdır. *Populus Romanus* ise “Roma Halkı” kavramını ifade etmektedir (Smith, 1890: 464-465).

Portorium: Roma devletinin düzenli gelirlerinden olan *portorium*, ihraç ve ithal edilen mallar için ödenen verginin bir koludur (Smith, 1859: 944-945).

Praetor: Erken cumhuriyet döneminde *consuller*, *praetor* olarak adlandırılıyordu. 367 yılında uygulamaya koyulan *lex licinia sextia* ile *consuller*in iş yükünü hafifletmek adına yargı alanındaki yetkileri ayrı bir *magistralık* olarak faaliyete başlayan *praetor* makamına devredilmiştir. Başlangıçta sadece Roma vatandaşları arasındaki anlaşmazlıkları çözen *praetor urbanus* mevcutken, 242 yılında Roma vatandaşları ile yabancılar arasında ihtilafları giderme adına *praetor peregrinus* oluşturulmuştur. İlerleyen dönemlerde Roma devletinin egemenlik alanının genişlemesi birçok eyaletin kurulması ile sonuçlanmış ve bu bölgeleri yönetmek adına *praetor* sayısının artırılmasına karar verilmiştir. *Imperium* yetkisi olan *praetor* makamına 337 yılına kadar sadece *patriciuslar* gelebilirken, bu tarihten itibaren yılından *pleb*ler de bu makama seçilebilme hakkı kazanmıştır (Smith, 1859: 956; Lewis ve Short, 1891: 1436; Türkoğlu, 2009: 258-260).

Princeps Senatus: Başlangıçta onursal bir unvan olarak ortaya çıkan, sonrasında çeşitli yetkilerle donatılan *princeps senatus* kendilerine atfedilen saygıdan dolayı *ensorler* tarafından *senator* listesine ismi ilk yazılan kişidir. Her ne kadar *cursus honorumun* dışında kalsa ve *imperium* yetkisi olmasa da genellikle *patricius gens*lerinden (*gentes maiores*) gelen eski *consul* veya *ensorler* arasından belirlendiğinden dolayı oldukça prestijli bir makam olarak öne çıkmaktadır. *Princeps senatus* seçilenler yasal bir zorunluluk olmamasına rağmen genellikle ömür boyu bu makamda bulunurlardı (Mommesen, 1894a: 331; Ryan, 1998: 233, 244; Hornblower ve Spawforth, 2012: 1211).

Proscriptio: Sulla döneminde, ölüme mahkûm edilen (*proscripti*) ve varlıklarına el koyulan kişilerin ilan edildiği resmi listelerdir. Sulla rejiminden sonra uygulanan ilk *proscriptio* İS 42-43 yılları arasında gerçekleşen iç savaşta Augustus, Marcus Antonius ve Marcus Aemilius Lepidus tarafından hazırlanmıştır (Smith, 1849: 963-964; Lewis ve Short, 1891: 1474).

Quaestor: Cumhuriyet döneminde, *cursus honorumun* ilk adımı olan *quaestor* makamı; hazineyi denetlemek, mali işlerle ve bazı cezai uygulamalarla ilgilenmek gibi görevlerle sorumludur (Smith, 1959: 980-981; Türkoğlu, 2009: 252-262).

Rostra: Roma Forumu’nda yer alan, hatiplerin toplanan insanlara konuşma yaptığı kürsü (Smith, 1959: 995).

Senator: *Senatus* üyesi olan Roma vatandaşı.

Senatus: Roma Devleti’nin kuruluşundan dağılışına kadar uzun bir süre faaliyet göstermiş olan yönetim ve danışma meclisidir. Özellikle cumhuriyet rejiminin ilerleyen dönemlerinde güçlenmeye başlayan *senatus*a sadece *patricius* sınıfından erkek Roma vatandaşları dahil olabiliyordu. Yasama

gücü olmayan *senatusta* devletin iç ve dış meseleleri görüşülür, ardından hazırlanan yasa tasarıları halk meclislerine gönderildi. Bu kanun teklifleri halk meclislerinde kabul gördüğü takdirde tekrardan *senatus* tarafından onaylanarak halka duyurulurdu. *Senatusun* önemli fonksiyonlarından biri de cumhuriyet döneminde zaman ilerledikçe *res publicanın* yönetiminde etkili hale gelen *senatus consultum ultimum* (ayrı bir maddede açıklanmıştır) kararlarıdır. İmparatorluğun ilk dönemlerinde *senatusun* çeşitli eyaletlerinin yönetimini gerçekleştirmek gibi yetkileri olsa da sonraki süreçlerde eski gücünü ve ağırlığını yitirmiştir (Smith, 1859: 1016-1022; Lewis ve Short, 1891: 1668; Türkoğlu, 2009: 275-278).

Senatus Consultum Ultimum: *Senatusun* *magistralara* verdiği tavsiye niteliğinde bildirimlerdir. Cumhuriyet döneminde resmi bir yaptırım olmasa da genelde riayet edilirdi (Byrd, 1995: 44).

Stadium: Kökeni Antik Yunan olan, neredeyse 185 metreye tekabül eden uzunluk ölçü birimi (Smith, 1859: 1055).

Talentum: Antik çağ'da genellikle altın ve gümüşü tartmak için kullanılan ve coğrafi bölgeye göre değişkenlik gösteren ağırlık birimi (Lewis ve Short, 1891: 1835; Lockwood ve Smith, 1976: 740; Cinemre, 2018: 311).

Toga Picta: Cumhuriyet döneminde, *legatuslar* tarafından adlarına düzenlenen *triumphuslarda* giydikleri, altın işlemeli ve mor renkli toga (Smith, 1859: 1137).

Tribuni aerarii: Geç cumhuriyet döneminde, *equites* sınıfına dahil olabilmek için sahip olunması gereken mülk miktarına ulaşamayan ancak o sınıra çok yakın bir servete sahip olanların oluşturduğu bir topluluk (Scullard, 2010: 349).

Tribunus Plebis: V. Yüzyılın ilk çeyreğinde *plebler*, *patriciuslara* yaptıkları baskılar sonucunda devlet içerisinde kendilerini temsil edecek görevlileri seçebilme hakkı kazanmışlardı. Bu makamlardan biri olan ve 494 yılında uygulamaya geçirilen *tribunus plebis* başlangıçta pek etkili olmasa da ilerleyen süreçte *res publica* siyasetinde önemli bir pozisyon haline geldi (Lintott, 1999: 114-115). *Imperium* yetkisi olmadığından dolayı halk meclislerini toplamak ve bir ordu kumadan etmek gibi bir güce haiz olmasa da sahip olduğu *intercessio* (veto, yasaklama) hakkı ile *senatus* ve diğer *magistraların* uygulamaya geçirilecek kararlarını kısıtlayabiliyor ya da engelleyebiliyordu. Üstelik *sacrosanctusa* sahip olması *tribunus plebise* kutsallık atfederken, kendisine yapılacak her türlü saldırının ölümle cezalandırılması ise makamın ciddi bir dokunulmazlığa sahip olmasını sağlıyordu (Smith, 1859: 1149-1152; Türkoğlu, 2009: 272-274).

Triumphus: Bir savaştan büyük bir zaferle dönen bir Roma generalinin başarısını kutlamak ve onu onurlandırmak adına düzenlenen tören alayı (Smith, 1959: 1163-1166).

Tyrannus: Antik Yunan'da, özellikle VII. ve VI. yüzyılda, iktidara el koyarak monarşi biçimine bir yönetim sürdüren kişiye verilen ad (Eidinow, Hornblower ve Spawforth, 2012: 1523; Parker, 2014: 109-110).

ÖZGEÇMİŞ

İlköğretimini Trabzon İskender Paşa İlkokulu'nda, Orta ve Lise öğrenimini Trabzon Yunus Emre Anadolu Lisesi'nde tamamladı. 2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Ekonometri bölümünden mezun oldu. 2019 yılında Anadolu Üniversitesi Tarih bölümünü bitirdi ve aynı sene Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans yapmaya başladı.

BOZALIOĞLU, bekâr olup, ileri seviyede İngilizce ve İspanyolca, orta seviyede de İtalyanca bilmektedir.

